

ROK 2023
ZESZYT 3(51)
STRONY 1-171

KWARTALNIK

Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury

QUARTERLY

OF THE NATIONAL SCHOOL OF JUDICIARY
AND PUBLIC PROSECUTION

W ZESZYCIE:

Zagrożenia fałszywymi depozycjami świadków oraz podejrzanych wobec funkcjonariuszy publicznych. Wybrane zagadnienia (część II)
Grzegorz Ociecek

Polski model prowadzenia śledztw w sprawach oszustw podatkowych popełnianych metodą karuzelową
Andrzej Lebedowicz

Brak interesu społecznego w objęciu czynu prywatnoskargowego ściganiem z urzędu jako negatywna przesłanka procesowa
Mikołaj Grzesik

Użytkowanie kamer nasobnych przez policję i inne służby w świetle bieżących polskich regulacji prawnych
Jędrzej Kupczyński

Deepfake jako narzędzie do przekazywania informacji fałszywej i domniemanej. Analiza prawnokarna i cybernetyczna
Krzysztof Kiełpiński

Przemoc domowa. Uwagi definicyjne i systemowe
Beata Piekło

Odpowiedzialność deliktowa organizatora sportu i rekreacji za szkody na osobie w Wielkiej Brytanii
Tomasz Strugalski

Zespół ratownictwa medycznego na miejscu zbrodni
Piotr Kosmaty

Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 20.01.2022 r. III KK 292/21
Czesław P. Klak

Sprawozdanie z Konferencji podsumowującej projekt badawczy „Standaryzacja wysokości zadośćuczynień za krzywdę spowodowaną śmiercią osoby najbliższej (art. 446 § 4 k.c.)”
Kamil Ryś

Z życia Krajowej Szkoły
Piotr Kosmaty

RADA NAUKOWA

Janina Błachut (Polska), Jerzy Bralczyk (Polska), Jerzy Duży (Polska),
Piotr Hofmański (Polska), Shany M. King (Stany Zjednoczone),
Ryszard Koziołek (Polska), Joanna Lemańska (Przewodnicząca Rady Naukowej – Polska),
Wojciech Postulski (Polska), Carlo Rimini (Włochy),
Joshua C. Tate (Stany Zjednoczone), Aneta Załazińska (Polska)

KOLEGIUM REDAKCYJNE

Dariusz Kala, Paweł Kołodziejski, Rafał Teluk, Marcin Warchoń,
Jacek Wierciński, Jan Wojtasik

REDAKCJA

Redaktor Naczelny – Czesław P. Kłak
Z-cy Redaktora Naczelnego
– Jacek Grela
– Piotr Zakrzewski
– Katarzyna Lenczowska-Soboń
Sekretarz Redakcji – Joanna Sutula

WYDAWNICTWO KRAJOWEJ SZKOŁY SĄDOWNICTWA I PROKURATURY

Kierownik – Piotr Kosmaty

ADRES REDAKCJI

31-547 Kraków, ul. Przy Rondzie 5
tel. 12 617 96 39, fax 12 617 94 21
e-mail: redakcja@kssip.gov.pl

KOREKTA, SKŁAD, DRUK I DYSTRYBUCJA

Studio Wydawnicze VERSUM

Pełne teksty artykułów wraz ze spisem treści i streszczeniami w językach polskim i angielskim są zamieszczone na stronie internetowej: www.kssip.gov.pl w zakładce: Działalność wydawnicza/Kwartalnik.

Wersją pierwotną (referencyjną) czasopisma jest wersja papierowa.

Opinie wyrażane w opublikowanych materiałach są opiniami ich autorów i nie muszą odzwierciedlać stanowiska Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury.

Copyright © Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury, Kraków 2023

ISSN 2083-7186

Nakład 1000 egzemplarzy

ZESZYT 3(51)/2023

KWARTALNIK

Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury

QUARTERLY

OF THE NATIONAL SCHOOL OF JUDICIARY
AND PUBLIC PROSECUTION

SPIS TREŚCI | TABLE OF CONTENTS

ARTYKUŁY | ARTICLES

Grzegorz Ocieczek

- Zagrożenia fałszywymi depozycjami świadków oraz podejrzanych wobec funkcjonariuszy publicznych. Wybrane zagadnienia (część II)** 5
Threats of False Depositions of Witnesses and Suspects Against Public Officials. Selected Issues (Part II) 18

Andrzej Lebidowicz

- Polski model prowadzenia śledztw w sprawach oszustw podatkowych popełnianych metodą karuzelową** 19
The Polish Model of Investigating Tax Carousel Fraud 49

Mikołaj Grzesik

- Brak interesu społecznego w objęciu czynu prywatnoskargowego ściganiem z urzędu jako negatywna przesłanka procesowa** 51
Lack of Public Interest in Public (Ex Officio) Prosecution of Offences Based on Private Accusation as a Negative Precondition of Criminal Proceedings 65

Jędrzej Kupczyński

- Użytkowanie kamer nasobnych przez policję i inne służby w świetle bieżących polskich regulacji prawnych** 67
Body-Worn Cameras Usage Within the Police and Other Law Enforcement Agencies from the Perspective of Current Polish Legal Regulations 81

Krzysztof Kiełpiński

- Deepfake jako narzędzie do przekazywania informacji fałszywej i domniemanej. Analiza prawnokarna i cybernetyczna** 83
Deepfake as a Tool of Disseminating False and Implied Information. Legal, Criminal and Cyber Analysis 98

Beata Piekło

- Przemoc domowa. Uwagi definicyjne i systemowe** 101
Domestic Violence. Definitional and Systemic Considerations 121

KOMPARATYSTYKA I WSPÓŁPRACA MIĘDZYNARODOWA |
COMPARATIVE STUDIES AND INTERNATIONAL COOPERATION

Tomasz Strugalski

**Odpowiedzialność deliktowa organizatora sportu i rekreacji za szkody
na osobie w Wielkiej Brytanii** 123

*Tortious Liability for Personal Injury of an Organizer of Sports
and Leisure Activities in the United Kingdom* 135

STUDIUM PRZYPADKU | CASE STUDY

Piotr Kosmaty

Zespół ratownictwa medycznego na miejscu zbrodni 137

GLOSY | GLOSSES

Czesław P. Kłak

Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 20.01.2022 r. III KK 292/21 141

*Commentary on the Judgment of the Supreme Court of January 20, 2022,
III KK 292/21* 146

SPRAWOZDANIA | REPORTS

Kamil Ryś

**Sprawozdanie z Konferencji podsumowującej projekt badawczy
„Standaryzacja wysokości zadośćuczynień za krzywdę spowodowaną
śmiercią osoby najbliższej (art. 446 § 4 k.c.)”** 147

Piotr Kosmaty

Z życia Krajowej Szkoły 153

ARTYKUŁY

Zagrożenia fałszywymi depozycjami świadków oraz podejrzanych wobec funkcjonariuszy publicznych. Wybrane zagadnienia (część II)

DOI: 10.53024/1.3.51.2023

GRZEGORZ OCIECZEK*

STRESZCZENIE

Niniejszy artykuł jest kolejną częścią publikacji poświęconej zagrożeniom ze strony świadków oraz podejrzanych przed fałszywymi depozycjami w stosunku do funkcjonariuszy publicznych. W artykule w sposób syntetyczny zaprezentowane zostały zagrożenia przestępstwami, na które narażeni są funkcjonariusze publiczni, w szczególności przedstawiciele organów ścigania z racji wykonywanych przez nich czynności służbowych. Szczególną uwagę poświęcono kwestiom fałszywych depozycji składanych przez podejrzanych w stosunku do tej grupy zawodowej. Nie pominięto również linii orzeczniczej Sądu Najwyższego w zakresie interpretacji niektórych przepisów, jak również danych statystycznych dotyczących chociażby liczby przestępstw w wybranych kategoriach, które popełniane są przeciwko funkcjonariuszom publicznym.

Słowa kluczowe: funkcjonariusz publiczny, policja, korupcja, przestępczość zorganizowana, fałszywe zeznania, znieważenie funkcjonariuszy publicznych, czynna napaść na funkcjonariuszy publicznych, przekupstwo, fałszywe oskarżenie, Sąd Najwyższy

* Doktor, Prokurator Prokuratury Krajowej w stanie spoczynku, Doradca Prokuratora Krajowego, adiunkt UKSW, stały recenzent miesięcznika „Prokuratura i Prawo”, członek Rady Naukowej IWS, WPP oraz OSA. Członek Polskiej Platformy Bezpieczeństwa Wewnętrznego, tworzącej zaawansowane, zintegrowane narzędzia technologiczne, wspomagające działania organów ścigania oraz wymiaru sprawiedliwości. Uczestnik oraz współorganizator międzynarodowych konferencji poświęconych m.in. zwalczaniu przestępczości zorganizowanej oraz terroryzmu. Uczestnik programu *International Visitor Leadership*, organizowanego przez Departament Stanu USA w zakresie zwalczania przestępczości i terroryzmu. Autor publikacji w zakresie przestępczości zorganizowanej oraz świadków koronnych; ORCID: 0000-0002-2785-4677.

WSTĘP

W pierwszej części publikacji skoncentrowano się na kwestiach ogólnych dotyczących między innymi definicji funkcjonariuszy publicznych, jak również ogólnych zagrożeń związanych z fałszywymi depozycjami, w których zarówno świadkowie, jak też podejrzani mogą obciążać przedstawicieli organów ścigania oraz wymiaru sprawiedliwości. Kolejnym ważnym aspektem z punktu widzenia „ochrony” funkcjonariuszy publicznych przed fałszywymi depozycjami jest kwestia związana ze składaniem „fałszywych wyjaśnień” przez podejrzanych oraz oskarżonych, w których pomawiają oni funkcjonariuszy w celu m.in. zaprezentowania swojej fałszywej linii obrony. Kwestia ta była przedmiotem wielu publikacji z zakresu orzecznictwa oraz judykatury. Część przedstawicieli doktryny wyraża stanowisko, że podejrzanemu (oskarżonemu) przysługuje całkowita bezkarność za działanie w ramach „fałszywych wyjaśnień”, w granicach szeroko rozumianego prawa do obrony¹. Częściowo poglądy te były także aprobowane m.in. w ramach orzecznictwa Sądu Najwyższego. I tak, Sąd Najwyższy w swojej uchwale z 01.01.2006 r. stanął na stanowisku, iż oskarżony, który składając wyjaśnienia w związku z toczącym się przeciwko niemu postępowaniem karnym, fałszywie pomawia inną osobę o współudział w tym przestępstwie w celu ukrycia tożsamości rzeczywistych współuczestników tego przestępstwa, a nie w celu własnej obrony, wykracza poza granice przysługującego mu prawa do obrony i może ponosić odpowiedzialność karną z art. 234 k.k.²

Przeciwnego zdania są przedstawiciele doktryny, którzy stoją na stanowisku, że prawo do obrony ma swoje granice i nie może naruszać uprawnień innych osób w zakresie chociażby ochrony ich dóbr prawnych³. Słuszna wydaje się teza, zgodnie z którą „pomówienie osoby niewinnej o niepopelniony czyn, w celu skierowania przeciwko niej postępowania karnego, wykracza poza granice korzystania z prawa do obrony”⁴. W mojej ocenie nie można doprowadzać do sytuacji, w której przyznaje się podejrzanemu prawo do dowolnych fałszywych depozycji w postaci bezkarnego pomawiania

¹ B. Kunicka-Michalska, *Prawo oskarżonego do obrony a fałszywe oskarżenie*, „Palestra” 1968, nr 6, s. 41; D. Mocarska, *Przestępstwo fałszywego oskarżenia a prawo do obrony*, [w:] *Ius Est ars boni et aequi. Księga pamiątkowa ofiarowana prof. S. Lelentalowi*, red. B. Bogdalski, W. Pływaczewski, I. Nowicka, Szczepno 2008, s. 320; B. Kunicka-Michalska, *Fałszywe oskarżenie w prawie karnym PRL na tle prawnoporównawczym* Toruń 1967, s. 123; P. Wiliński, *Zasada prawa do obrony*, [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, t. 3, *Zasady procesu karnego*, cz. 2, red. P. Wiliński, Warszawa 2014, s. 1471.

² Uchwała SN z 11.01.2006 r., I KZP 49/05, OSNKW, 2006 nr 2, poz. 12, s. 1. Podobnie SN wypowiedział się w wyroku z 22.10.2013 r., sygn. V KK 233/13. Zob. wyrok SN z 23.10.2013 r., V KK 233/13, Prok i Pr. 2014, nr 1, dodatek: „Orzecznictwo”, s. 6. Zastosowaną w tych orzeczeniach linię argumentacyjną widać również w: wyrok SA we Wrocławiu z 06.12.2012 r., II AKa 351/12, Prok i Pr. 2014, nr 6, dodatek: „Orzecznictwo”, poz. 31, str. 13; wyrok SA w Lublinie z 16.01.2014 r., II AKa 261/13/ KZS, 2014, nr 5, poz. 75.

³ R.A. Stefański, *Komentarz do art. 175 k.p.k.*, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, red. J. Bratoszewski, Warszawa 1998/LEX; Ł. Pohl, *W sprawie wyjaśnień oskarżonego w polskim postępowaniu karnym – odpowiedź*, [w:] *Aktualne problemy prawa karnego. Księga pamiątkowa z okazji jubileuszu 70. urodzin Profesora Andrzeja J. Szwarcza*, red. Ł. Pohl, Poznań 2009, s. 486.

⁴ A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, LEX/e.l 2010.

funkcjonariuszy publicznych pod „pozorem” szeroko rozumianego prawa do obrony zagwarantowanego Konstytucją, oraz ustawą. Prawo do kłamstwa winno być ograniczone do znamion możliwości popełnienia innych przestępstw, w tym przestępstwa fałszywych oskarżeń (art. 234 k.k.) czy też tworzenia fałszywych dowodów przeciwko innej niewinnej osobie (art. 235 k.k.). Próba pewnego wyjścia z tzw. „klinczu prawnego” w zakresie możliwości ponoszenia odpowiedzialności karnej przez podejrzanego (oskarżonego) który fałszywie oskarża inne osoby o popełnienie przestępstw, są poglądy mówiące, (...) iż

Karalność oskarżonego za ich fałszywe złożenie jest więc jedynie możliwe wówczas, gdy składając je, działał on w innym celu niż w celu obrony. Każde ewidentne i jednoznaczne wyjście poza granice tego prawa może rodzić odpowiedzialność karłą oskarżonego, jeżeli w ten sposób swoim zachowaniem wypełnia on znamiona danego czynu zabronionego. Ta odpowiedzialność aktualizuje się zatem nie tylko wtedy, gdy oskarżony dokona fałszywego pomówienia w postaci innej niż przez składanie wyjaśnień lub wprawdzie w wyjaśnieniach, ale odnośnie do czynu niemającego żadnego związku z czynem mu zarzucanym lub z obroną przed tym czynem, ale także i wtedy, gdy te jego fałszywe oskarżenia odnoszą się do zarzucanego mu czynu, ale złożył je nie dla własnej obrony przed odpowiedzialnością karłą za ten czyn, ale wyłącznie w innym celu, na przykład dla zniesławienia danej osoby”⁵. Wartą zasygnalizowania jest uchwała Sądu Najwyższego z dnia 11.01.2006 r., zgodnie z którą: Oskarżony, który składając wyjaśnienia w związku z toczącym się przeciwko niemu postępowaniem karnym, fałszywie pomawia inną osobę o współudział w tym przestępstwie w celu ukrycia tożsamości rzeczywistych współuczestników tego przestępstwa, a nie w celu własnej obrony, wykracza poza granice przysługującego mu prawa do obrony i może ponosić odpowiedzialność karłą z art. 234 k.k.⁶

Z drugiej strony trudno od podejrzanego wymagać, aby stosował się do zasad współżycia społecznego, które przez swoje przestępne zabiegi sam łamie, znajdując się w „trudnej” sytuacji procesowej, z której próbuje się ekskulpować.

W tym miejscu wspomnieć należy także o przestępstwie z art. 235 k.k., mającym dwie formy, a polegającym na:

- kierowaniu ścigania przeciwko innej osobie poprzez tworzenie fałszywych dowodów lub poprzez podejmowanie innych podstępnych zabiegów;
- przedsięwzięciu podstępnych zabiegów w trakcie toczącego się postępowania⁷.

W kontekście przestępstw, na które narażeni są funkcjonariusze publiczni, zwłaszcza ci, którzy zajmują się prowadzeniem postępowań przygotowawczych, nie sposób nie zasygnalizować tych polegających na:

⁵ *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Mozgawa, LEX/el 2022; wyrok SN z 22.10.2013 r., V KK 233/13, OSNKW 2014, nr 3, poz. 21.

⁶ Uchwała SN z 11.01.2006 r., I KZP 49/05, OSNKW 2006, nr 2, poz. 12.

⁷ *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2, cz. 2, *Komentarz do art. 212–227 d*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Lex/el.

- naruszeniu nietykalności cielesnej funkcjonariusza publicznego(art. 222 k.k.);
- czynnej napaści na funkcjonariusza publicznego lub osobę przybraną do pomocy podczas lub w związku z pełnieniem obowiązków służbowych (art. 223 k.k.);
- znieważeniu funkcjonariusza publicznego lub osobę przybraną do pomocy podczas lub w związku z pełnieniem obowiązków służbowych (art. 226 k.k.).

Wszystkie one należą do kategorii przestępstw przeciwko działalności instytucji państwowych. Przedmiotem ochrony jest przede wszystkim prawidłowość prowadzonych przez funkcjonariusza publicznego czynności, jak również tzw. powaga urzędu⁸. Do znamion strony przedmiotowej wyżej wymienionych przestępstw należy naruszenie nietykalności cielesnej, czynna napaść oraz znieważenie funkcjonariusza podczas lub w związku z pełnieniem przez niego czynności służbowych.

Z całą pewnością ta kategoria przestępstw należy do mniej kontrowersyjnych pod względem wykładni, w porównaniu z opisywanymi w poprzedniej części publikacji przestępstwami, a mianowicie: fałszywymi depozycjami podejrzanego czy też fałszywymi zeznaniami i oskarżeniami, na temat których istnieją spory zarówno w środowisku przedstawicieli doktryny, jak również w orzecznictwie.

W trakcie rozważań na temat przestępstw dotyczących funkcjonariuszy publicznych nie sposób nie wspomnieć o przestępstwie przekupstwa, opisanym w art. 229 k.k., a polegającego na udzieleniu albo obietnicy udzielenia korzyści majątkowej lub osobistej osobie pełniącej funkcję publiczną w związku z pełnieniem tej funkcji.

Przestępstwo to, będące swoistym odzwierciedleniem tzw. sprzedajności z art. 228 k.k., pojawiło się już w Kodeksie karnym Makarewicz z 1932 r., gdzie definiowane było w art. 290 k.k. jako przyjmowanie przez urzędnika w związku z urzędowaniem korzyści majątkowej lub osobistej, jak również ich obietnicy, oraz żądanie takiej korzyści. Dodatkowo, w art. 290 k.k. § 2 przewidywano karę pozbawienia wolności od 1 roku do lat 10 za uzależnienie czynności urzędowej od otrzymania dla siebie lub innej osoby korzyści majątkowej lub osobistej, albo jej obietnicę za czynność, która sprzeciwia się lub też ma sprzeciwiać się ustawie⁹.

Według komentarza K. Sobolewskiego oraz A. Laniewskiego – wiceprokuratorów Sądu Apelacyjnego we Lwowie:

paragraf 1 przepisu art. 229 k.k. będzie miał zastosowanie zarówno wówczas, kiedy urzędnik przyjął korzyść ofiarowaną mu w tym celu, aby pobudzić go do wypełnienia obowiązku, jak i w tym celu, aby go za wypełnienie obowiązku wynagrodzić. Będzie to miało miejsce zarówno wtedy, gdy urzędnik przyjął tę korzyść przed, jak i po spełnieniu obowiązku wtedy, gdy korzyść udzielono mu bez jego żądania¹⁰.

⁸ *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Mozgawa, LEX/el. 2022.

⁹ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. - Kodeks karny, (Dz. U. z 1932 r. Nr 60, poz. 571).

¹⁰ *Polski Kodeks Karny z 11. VII. 1932 r. wraz z prawem o wykroczeniach, przepisami wprowadzającymi i utrzymaniami w mocy przepisami kodeksu karnego austriackiego, niemieckiego, rosyjskiego i skorowidzem. Komentarz zaopatrzyli: Kazimierz Sobolewski i Dr. Alfred Laniewski wiceprokuratorowie Sądu Apelacyjnego we Lwowie, Lwów 1932, s. 155.*

Przedmiotem jego ochrony art. 229 k.k. jest prawidłowość funkcjonowania instytucji państwowych oraz samorządu terytorialnego, jak również instytucji publicznych państw obcych oraz organizacji międzynarodowych.

Przestępstwo to ma charakter bezskutkowy, natomiast przedmiotem czynności wykonawczej jest korzyść majątkowa, osobista lub też jej obietnica¹¹.

Na temat problematyki związanej z kwestią sprzedajności pojawiło się wiele publikacji. Przykładem może być m.in. opracowanie zatytułowane *Korupcja i antykorupcja – wybrane zagadnienia*¹².

Przed przystąpieniem do zasygnalizowania kwestii dotyczących wyżej wymienionego przestępstwa konieczne jest dokonanie ogólnej charakterystyki pojęcia korupcji z uwzględnieniem jej postrzegania w naszym kraju. Korupcja stanowi wyjątkowo poważne zagrożenie zarówno dla porządku prawnego, jak również prawidłowego funkcjonowania instytucji publicznych, co bezpośrednio ma wpływ na podważenie zaufania do niezależności wymiaru sprawiedliwości. Zjawisko to z kolei może spowodować izolację międzynarodową oraz zmniejszyć stabilność o charakterze politycznym¹³. Jak słusznie zauważył D. Dąbrowski, „wymiar sprawiedliwości w sprawach korupcyjnych do niedawna był niemal wyłącznie systemem o charakterze krajowym”¹⁴. Jeżeli chodzi o definicję korupcji, to nie została ona zdefiniowana w sposób uniwersalny z uwagi na jej wieloaspektowy i wielowymiarowy aspekt. Przykładowo, według definicji Rady Europy, za korupcję uznano żądanie, proponowanie, wręczenie lub przyjmowanie bezpośrednio lub pośrednio łapówki, czy też innej nienależnej korzyści lub jej obietnicy, która wypacza prawidłowe wykonywanie jakiegokolwiek obowiązku lub zachowanie wymagane od osoby otrzymującej łapówkę, nienależną korzyść lub jej obietnicę, przy czym łapówka może stanowić korzyść nie tylko dla odbiorcy, ale i dla innego podmiotu¹⁵. Z kolei według art. 1 pkt 3 ustawy o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym za korupcję uznano:

¹¹ O. Górniok, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Wąsek, Gdańsk 2005, s. 71; A. Zoll, [w:] *Kodeks karny...*, red. A. Zoll, t. 2, Zakamycze 2004, s. 766; *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2, cz. 2, *Komentarz do art. 212-277d*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Lex/el.

¹² *Korupcja i antykorupcja – wybrane zagadnienia*, red. J. Kosiński, K. Krak, A. Koman, Warszawa 2012, zob. też: C. Nowak, *Korupcja w polskim prawie karnym na tle uregulowań międzynarodowych*, Warszawa 2008; Ł. Dąbrowski, *Przestępczość korupcyjna w świetle prawa międzynarodowego*, Warszawa 2018; P. Palka, M. Reut, *Korupcja w nowym kodeksie karnym*, Warszawa 1999; B. Hołyst *Korupcja jako plaga społeczna XXI w.*, „Przegląd Antykorupcyjny” 2011, nr 1; S.H. Deming, *Anti-Corruption Policies; Eligibility and Debarment Practices at the World Bank and Regional Developments Banks*, „International Lawyer” 2010, vol. 44, no. 2.

¹³ H.-E. Sung, *Between demand and supply: Bribery in international trade*, „Crime, Law & Social Change” 2005, vol. 44, s. 113.

¹⁴ Ł.D. Dąbrowski, *Przestępczość korupcyjna w świetle prawa międzynarodowego*, Warszawa 2018, s. 12.

¹⁵ Cywilnoprawna Konwencja o korupcji, Strasburg, 4 listopada 1999 r., European Treaty Series No. 174 (Dz. U. z 2004 r. Nr 244, poz. 2443). Zob. też: M. Szulik, *Analiza unijnych rozwiązań legislacyjnych w zakresie prawa antykorupcyjnego*, [w:] *Korupcja i antykorupcja – wybrane zagadnienia*, red. J. Kosiński, K. Krak, A. Koman, Warszawa 2012, s. 14-15; *Korupcja w ujęciu historycznym – zob. Korupcja na przestrzeni wieków*, red. K. Krak, Warszawa 2012.

obiecywanie, proponowanie, wręczanie, żądanie, przyjmowanie przez jakąkolwiek osobę, bezpośrednio lub pośrednio, jakiegokolwiek nienależnej korzyści majątkowej, osobistej lub innej, dla niej samej lub jakiegokolwiek innej osoby, lub przyjmowanie propozycji lub obietnicy takich korzyści w zamian za działanie lub zaniechanie działania w wykonywaniu funkcji publicznej lub w toku działalności gospodarczej¹⁶.

W tym miejscu zasadne wydaje się zaprezentowanie danych związanych z postrzeganiem korupcji w naszym kraju, według międzynarodowej instytucji Transparency International, z uwzględnieniem miejsca Polski w rankingu postrzegana korupcji¹⁷.

Tabela nr 1 Ranking percepcji korupcji w Polsce według Transparency International

Rok	Miejsce w rankingu	Punkty	Liczba krajów biorących udział w badaniu
2021	42	56	180
2020	45	56	180
2019	45	58	180
2018	36	60	180
2017	36	60	180
2016	29	62	176
2015	30	63	168
2014	35	61	175
2013	38	60	177
2012	41	58	176
W 2012 roku TI zmieniło metodologię badań. Inaczej niż to miało miejsce w latach ubiegłych, zastosowano skalę od 0 do 100 (zamiast 0–10), w której 0 oznacza kraj najbardziej skorumpowany, a 100 najmniej skorumpowany. Zmiana ta ma umożliwić dokładne obserwowanie trendów i porównywanie wyników względem lat ubiegłych.			
2011	41	5,5	183
2010	41	5,3	178
2009	49	5	180
2008	58	4,6	180
2007	61	4,2	180
2006	61	3,7	163
2005	70	3,4	159

¹⁶ Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1900 ze zm.).

¹⁷ G. Ociecek, *Zwalczanie przestępczości korupcyjnej w Polsce. Wybrane aspekty prawne ze szczególnym uwzględnieniem roli Prokuratury*, „Consilium Iuridicum” 2022, nr 1–2, s. 143–144.

Rok	Miejsce w rankingu	Punkty	Liczba krajów biorących udział w badaniu
2004	67	3,5	146
2003	64	3,6	133
2002	45	4,0	102
2001	44	4,1	91
2000	43	4,1	90
1999	44	4,2	99
1998	39	4,6	85
1997	29	5,08	52
1996	24	5,57	54

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Transparency International.

Według rankingu przeprowadzanego corocznie przez organizację Transparency International, Polska uzyskała najlepsze rezultaty w zakresie postrzegania korupcji w 2016 r., najgorsze wyniki przypadły na lata 2003–2005.

Z danych uzyskanych przez CBOS wynika, iż zjawisko korupcji w opinii Polaków bezpośrednio związane jest m.in. ze zmianami ustrojowymi, prywatyzacją oraz występującymi od czasu do czasu kryzysami gospodarczymi. W 2004 r. największa liczba Polaków na przestrzeni lat 1997–2010 uznała, że skala korupcji w naszym kraju występuje bardzo często (92% ankietowanych). Dane te zgodne są z prezentowanym powyżej rankingiem percepcji korupcji według Transparency International. Respondenci zwrócili przy tym szczególną uwagę na kwestie związane z korupcją wśród urzędników oraz polityków¹⁸.

Ważnym aspektem związanym z korupcją jest konieczność podejmowania prób minimalizowania tego jakże niebezpiecznego zjawiska m.in. wśród urzędników państwowych, a w szczególności przedstawicieli organów ścigania. Niewątpliwie skupić się należy w pierwszej kolejności na analizie przyczyn tego rodzaju niepożądanego zachowań, nie zaś eliminacji skutków. W celu walki z korupcją w każdym z organów ścigania jest wyspecjalizowana komórka organizacyjna zajmująca się zapobieganiem, wykrywaniem oraz zwalczaniem korupcji w ich szeregach. Przykładowo, w Centralnym Biurze Antykorupcyjnym utworzono Biuro Spraw Wewnętrznych, zaś w Straży Granicznej Zarząd Spraw Wewnętrznych Komendy Głównej Żandarmerii Wojskowej. W policji po 1989 r. utworzone zostały Inspektoraty Komendanta Głównego Policji oraz Komendantów Wojewódzkich Policji, a następnie na mocy

¹⁸ B. Potwardowska, *Transformacja ustrojowa a pola korupcji*, „Przegląd Antykorupcyjny” „Przegląd Antykorupcyjny”, s. 519–560.

Zarządzenia nr 6 Komendanta Głównego Policji z dnia 27.03.1998 r. powstał Zarząd Spraw Wewnętrznych.

W 2000 r. Zarząd Spraw Wewnętrznych przekształcony został w Biuro Spraw Wewnętrznych. Niestety, w początkowym okresie działalności Biura Spraw Wewnętrznych zatrudnionych było zaledwie 74 funkcjonariuszy, by już po kilku latach w 2008 r. osiągnąć liczbę 382 osób na etacie policyjnym i 36 na etacie cywilnym. W odniesieniu do przestępstwa art. 229 k.k. w 2006 r. funkcjonariusze BSW ujawnili 52 przestępstw w 2007 r. liczba ta wyniosła 30, natomiast w 2008 r. zaledwie 7. W tym miejscu konieczne jest zaprezentowanie kompleksowych danych związanych ze skazaniami za przestępstwo z art. 229 k.k.¹⁹

Tabela nr 2 Liczba skazań za przestępstwo z art. 229 k.k. w latach 2004–2018²⁰

Rok	Ogółem	Kara bezwzględnego pozbawienia wolności	Kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania	Kara samoistnej grzywny	Kara ograniczenia wolności
2004	1025	43	944	34	2
2005	1364	61	1266	34	3
2006	1464	80	1339	34	10
2007	2167	103	1992	65	5
2008	2134	73	2005	45	10
2009	2304	109	2131	53	9
2010	2009	91	1857	52	9
2011	1975	106	1798	60	11
2012	1644	86	1484	69	5
2013	1720	97	1519	80	23
2014	1433	72	1280	72	9
2015	1213	75	1042	90	5
2016	1228	104	930	146	21
2017	1015	93	731	137	21
2018	871	108	610	112	18

Źródło: B. Gruszczyńska, M. Marczewski, A. Siemaszko, P. Ostaszewski, J. Włodarczyk-Madejska, J. Klimczak, *Atlas przestępczości w Polsce 6*, Warszawa 2021, s. 90.

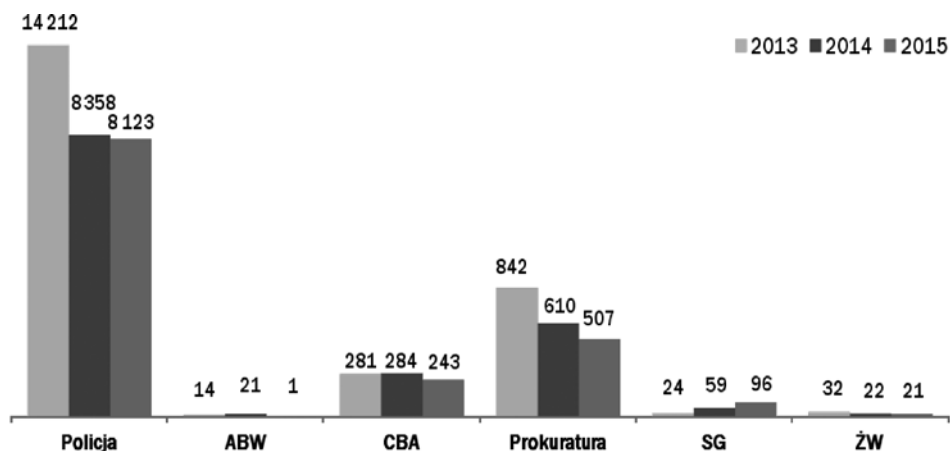
¹⁹ G. Tokarz, *Biuro Spraw Wewnętrznych Komendy Głównej Policji – struktura, zadania, efekty*, „Zeszyty Naukowe WSOWL” 2011, nr 3(161), s. 136-140.

²⁰ B. Gruszczyńska, M. Marczewski, A. Siemaszko, P. Ostaszewski, J. Włodarczyk-Madejska, J. Klimczak, *Atlas przestępczości w Polsce 6*, Warszawa 2021.

Największa liczba skazań za przestępstwo z art. 229 k.k. na bezwzględną karę pozbawienia wolności miała miejsce w 2009 r. (2304), najmniejsza zaś w 2018 r. (871). Stosunkowo rzadko sądy za przedmiotowe przestępstwo sięgały po samoistne kary grzywny, jak również kary ograniczenia wolności.

Na zakończenie tej części publikacji warta zaprezentowania jest liczba przestępstw korupcyjnych zarejestrowanych w latach 2013–2015 z podziałem na poszczególne organy ścigania.

Wykres nr 1 Liczba przestępstw korupcyjnych zarejestrowanych w latach 2013–2015

Źródło: Dane Centralnego Biura Antykorupcyjnego

Z racji liczby prowadzonych postępowań przygotowawczych oraz liczebności służby najwięcej postępowań o charakterze korupcyjnym zarejestrowała policja, najmniej zaś Żandarmeria Wojskowa. Dodać należy, iż przykładowo w Centralnym Biurze Antykorupcyjnym w 2016 r. prowadzone było 21 postępowań przygotowawczych w zakresie korupcji w wymiarze sprawiedliwości, 31 w administracji rządowej oraz 5 w sektorze wojskowym²¹.

PRÓBA PODSUMOWANIA

Niewątpliwie funkcjonariusze publiczni, którzy z racji wykonywanych obowiązków służbowych zatrudnieni są w organach ścigania oraz wymiaru sprawiedliwości, winni pozostawać pod szczególną ochroną prawną. Niestety, nie zawsze kwestia ta znajduje właściwe zrozumienie, a poniekąd akceptację nie tylko wśród środowisk prawniczych, lecz także części społeczeństwa.

W tym miejscu celowe jest zaprezentowanie danych statystycznych związanych z niektórymi przestępstwami, które popełniane są przeciwko funkcjonariuszom

²¹ Dane własne Centralnego Biura Antykorupcyjnego.

publicznym, w tym m.in.: naruszenie nietykalności cielesnej funkcjonariusza publicznego, czynna napaść na funkcjonariusza publicznego, jak również wywieranie wpływu na czynności urzędowe oraz znieważenie funkcjonariusza publicznego.

Tabela nr 3 Przeszypstwa popełniane przeciwko funkcjonariuszom publicznym w latach 1990–2007 (wybrane kategorie)

Lata	Art. 222 § 1 k.k.	Art. 223 k.k.	Art. 224 § 2 k.k.	Art. 226 § 2 k.k.
1990	2	b.d.	b.d.	3
1991	1	b.d.	3	b.d.
1992	b.d.	b.d.	5	1
1993	3	1	4	8
1994	2	b.d.	5	9
1995	3	2	4	18
1996	9	4	8	17
1997	12	2	12	18
1998	174	41	222	323
1999	807	276	1099	1754
2000	849	270	1340	2297
2001	810	229	1364	2333
2002	906	236	1460	2616
2003	1142	366	1622	3081
2004	1316	382	1941	3898
2005	1498	413	2211	4611
2006	1823	513	2368	5395
2007	258	31	297	736
2014	3319	306	1968 (art. 224 k.k.)	6349
2016	3075	264	1516 (art. 224 k.k.)	5705
2020	2481	223	1105 (art. 224 k.k.)	4717

Źródło: Dane K.G.P.

Niestety, w statystykach policyjnych nie uwzględniono danych związanych z przestępstwami dotyczącymi składania fałszywych zeznań przeciwko funkcjonariuszom publicznym w tym funkcjonariuszom policji, prokuratury i in.

Jeżeli chodzi o przestępstwo fałszywych zeznań, to w poniższej tabeli zaprezentowano kompleksowe dane dotyczące liczby postępowań wszczętych, jak również liczby stwierdzonych przestępstw w zakresie art. 233 k.k. na przestrzeni lat 1999–2020.

Wybrane lata miały na celu pokazanie największych skokowo wzrostów przestępstw fałszywych zeznań.

Tabela nr 4 Liczba przestępstw z art. 233 k.k.

Rok	Liczba postępowań wszczętych	Liczba przestępstw stwierdzonych
1999	346	2436
2004	5155	7486
2015	3690	2360
2018	3277	2319
2019	3142	2451
2020	2458	2160

Źródło: Dane K.G.P.

Jak można zauważyć, największy wzrost przestępstw popełnianych przeciwko funkcjonariuszom publicznym, niezależnie od kategorii przestępstwa, miał miejsce w 1999 r. oraz w latach kolejnych. Być może wiąże się to z faktem transformacji ustrojowej oraz znaczącym wzrostem przestępczości, w tym przestępczości o charakterze zorganizowanym. Zaznaczyć należy, że część przestępstw godzących w działalność instytucji państwowych a co za tym idzie, samych funkcjonariuszy publicznych, a w szczególności ich wykładnia, nie budzi wątpliwości. Mowa tutaj o przestępstwach naruszenia nietykalności cielesnej funkcjonariuszy publicznych. Z kolei pewna kategoria przestępstw, które godzą w działalność instytucji państwowych, w tym składanie fałszywych depozycji czy też fałszywe oskarżenie wątpliwości, takie zawiera. Biorąc pod uwagę charakter wykonywanych czynności służbowych, w szczególności przez funkcjonariuszy organów ścigania oraz wymiaru sprawiedliwości, to właśnie ta kategoria osób winna być pod szczególną ochroną prawną. Z drugiej strony można odnieść wrażenie, że prezentowana linia nie tylko niektórych przedstawicieli doktryny, lecz także linia orzecznicza sądów przesunęła się w kierunku zapewnienia większej ochrony prawnej osobom, które pomimo prawidłowych pouczeń o możliwości chociażby skorzystania z prawa do odmowy odpowiedzi na pytania przyznają większą ochronę osobom składającym fałszywe depozycje procesowe. Przykładem takiego podejścia mogą być chociażby uchwały Sądu Najwyższego z 09.11. 2021 r.²² oraz z 20.09.2007 r.^{23,24}. Z całą pewnością należy odnieść się także do tzw. kwestii związanej z racjonalnością ustawodawcy, która jednak w mojej ocenie nie może stać *contra legem* w przypadku jasno sformułowanych i niebudzących żadnej wątpliwości

²² I KZP 5/21.

²³ KZP 26/07.

²⁴ Szczegółowe omówienie tych kwestii zob. pierwsza część publikacji.

przepisów, których przykładem może być art. 233§1a k.k. Gdyby bowiem zgodzić się m.in. z wyżej wskazanymi uchwałami Sądu Najwyższego, przepis ten byłby przepisem martwym. W przypadku braku zapewnienia należytej, a przede wszystkim realnej ochrony prawnej funkcjonariuszom publicznym może dojść do sytuacji, w której nie będą oni podejmowali aktywnej działalności w przedmiocie np. zwalczania przestępczości, jak miało to miejsce tuż po transformacji ustrojowej w latach 1989–1990, kiedy to dochodziło do kuriozalnych sytuacji związanych chociażby z likwidacją wydziałów ds. przestępczości gospodarczej na szczeblach komend wojewódzkich policji, czy też drastycznym wzrostem korupcji oraz znacznym obniżeniem poczucia bezpieczeństwa wśród obywateli²⁵.

BIBLIOGRAFIA

AKTY NORMATYWNE:

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1138 ze zm.).

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny (Dz. U. z 1932 r. Nr 60, poz. 571).

Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym, (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1900 ze zm.)

Cywilnoprawna Konwencja o korupcji, Strasburg, 4 listopada 1999 r., European Treaty Series No. 174 (Dz. U. z 2004 r. Nr 244, poz. 2443).

LITERATURA:

Dąbrowski Ł.D., *Przestępczość korupcyjna w świetle prawa międzynarodowego*, Warszawa 2018.

Deming Stuart H., *Anti-Corruption Policies; Eligibility and Debarment Practices at the World Bank and Regional Development Banks*, „International Lawyer” 2010, vol. 44, nr 2.

Gruszczyńska B., Marczewski M., Siemaszko A., Ostaszewski P., Włodarczyk-Madejska J., Klimczak J., *Atlas przestępczości w Polsce 6*, Warszawa 2021.

Gruza E., *Ocena wiarygodności zeznań świadków w procesie karnym. Problematyka kryminalistyczna*, Kraków 2003.

Hołyst B., *Korupcja jako plaga społeczna XXI w.*, „Przegląd Antykorupcyjny” 2011, nr 1.

Kodeks karny. Komentarz, red. A. Wąsek, Gdańsk 2005.

Kodeks karny, red. A. Zoll, t. 2, Kraków 2004.

Kodeks karny. Część szczególna, t. 2, cz. 2, *Komentarz do art. 212–227 d*, red. Wróbel Włodzimierz, A. Zoll, LEX/el.

Kodeks karny. Część ogólna, t. 1, cz. 2, *Komentarz do art. 53–116*, red. W. Wróbel, A. Zoll, LEX/el.

Kodeks karny. Komentarz aktualizowany, red. M. Mozgawa, LEX/el 2022.

Kodeks postępowania karnego. Komentarz, t. 1, red. J. Bratoszewski, Warszawa 1998/LEX.

Korupcja i antykorupcja – wybrane zagadnienia, red. J. Kosiński, K. Krak, A. Koman, Warszawa 2012.

Korupcja na przestrzeni wieków, red. K. Krak, Warszawa 2012.

Kunicka-Michalska B., *Prawo oskarżonego do obrony a fałszywe oskarżenie*, „Palestra”, 1968 nr 6.

²⁵ Zob. np.: W. Sokolowicz, M. Gurtowski, K. Pietrowicz, *Wielkie afery gospodarcze w Polsce po 1989 roku z perspektywy socjologicznej*, [w:] *Praktyczne elementy zwalczania przestępczości zorganizowanej i terroryzmu. Nowoczesne technologie i praca operacyjna*, red. L. Paprzycki, Z. Rau, Warszawa 2009., s. 813–822; K. Laskowska, *Etiologia przestępczości zorganizowanej w Polsce*, [w:] *Przestępczość zorganizowana*, red. E.W. Pływaczewski, Warszawa 2011, s. 152–169.

- Kunicka-Michalska B., *Fałszywe oskarżenie w prawie karnym PRL na tle prawno-porównawczym*, Toruń 1967.
- Laskowska K., *Etiologia przestępczości zorganizowanej w Polsce*, [w:] *Przestępczość zorganizowana*, red. E.W. Pływaczewski, Warszawa 2011.
- Marek A., *Kodeks karny*, Warszawa 2007.
- Mocarska D., *Przestępstwo fałszywego oskarżenia a prawo do obrony*, [w:] *Ius est ars boni et aequi. Księga pamiątkowa ofiarowana prof. Stefanowi Leleentalowi*, red. P. Bogdalski, W. Pływaczewski, I. Nowicka, Szcztytno 2008.
- Nowak C., *Korupcja w polskim prawie karnym na tle uregulowań międzynarodowych*, Warszawa 2008.
- Ocieczek G., *Zwalczanie przestępczości korupcyjnej w Polsce. Wybrane aspekty prawne ze szczególnym uwzględnieniem roli Prokuratury*, „Consilium Iuridicum” 2022, nr 1–2.
- Palka P., Reut M., *Korupcja w nowym kodeksie karnym*, Warszawa 1999.
- Pohl Ł., *Składanie nieprawdziwych wyjaśnień przez oskarżonego w polskim procesie karnym – szkic teoretycznoprawny*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 6.
- Pohl Ł., *W sprawie wyjaśnień oskarżonego w polskim postępowaniu karnym – odpowiedź*, [w:] *Aktualne problemy prawa karnego. Księga pamiątkowa z okazji jubileuszu 70. urodzin Profesora Andrzeja J. Szwarca*, red. Ł. Pohl, Poznań 2009.
- Polski Kodeks Karny z 11. VII. 1932 r. wraz z prawem o wykroczeniach, przepisami wprowadzającymi i utrzymaniem w mocy przepisami kodeksu karnego austriackiego, niemieckiego, rosyjskiego i skorowidzem. Komentarz zaopatrzyli: Kazimierz Sobolewski i Dr. Alfred Laniewski wiceprokuratorowie Sądu Apelacyjnego we Lwowie, Lwów 1932.*
- Potwardowska B., *Transformacja ustrojowa a pola korupcji*, [w:] „Przegląd Antykorupcyjny” 2013, nr 1B.
- Sokołowicz W., Gurtowski M., Pietrowicz K., *Wielkie afery gospodarcze w Polsce po 1989 roku z perspektywy socjologicznej*, [w:] *Praktyczne elementy zwalczania przestępczości zorganizowanej i terroryzmu. Nowoczesne technologie i praca operacyjna*, red. L. Paprzycki, Z. Rau, Warszawa 2009.
- Sung H., *Between demand and supply: Bribery in international trade*, „Crime, Law & Social Change” 2005, vol. 44.
- Szulik M., *Analiza unijnych rozwiązań legislacyjnych w zakresie prawa antykorupcyjnego*, [w:] *Korupcja i antykorupcja – wybrane zagadnienia*, red. J. Kosiński, K. Krak, A. Koman, Warszawa 2012.
- Tokarz G., *Biuro Spraw Wewnętrznych Komendy Głównej Policji – struktura, zadania, efekty*, „Zeszyty Naukowe WSOWL” 2011, nr 3.
- Wiliński P., *Zasada prawa do obrony*, [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, t. 3, *Zasady procesu karnego*, cz. 2, red. P. Wiliński, Warszawa 2014.

ORZECZNICTWO:

- Postanowienie SN z 08.12.2004 r., IV KK 126/04, OSNKW 2005, nr 1, poz. 9.
- Postanowienie SN z 30.03.2009 r., sygn. SDI 30/08, LEX nr 1615484.
- Postanowienie SN z 25.09.2013 r., I KZP 9/13, OSNKW 2013, nr 10, poz. 85.
- Uchwała SN z 11.01.2006 r., I KZP 49/05, OSNKW 2006, nr 2, poz. 12.
- Uchwała SN z 26.04.2007 r., sygn. I KZP 4/07, OSP, 2008, nr 3, poz. 29.
- Uchwała SN z 20.09.2007 r., sygn. I KZP 26/07, OSP 2008, nr 4, poz. 46.
- Uchwała SN z 09.11.2021 r., sygn. I KZP 5/21.
- Wyrok SN z 27.11.2000 r., OSNKW 2001, nr 3–4, poz. 21.
- Wyrok SN z 22.10.2013 r., sygn. V KK 233/13, OSNKW 2014, nr 3, poz. 21.
- Wyrok SN z 23.10.2013 r., sygn. V KK 233/13, Prok. i Pr. 2014, nr 1, dodatek: „Orzecznictwo”.
- Wyrok SN z 14.12.2017 r., III KK 473/17, LEX nr 2420316.
- Wyrok SA w Lublinie z 16.01.2014 r., II Aka 261/13/ KZS 2014, nr 5, poz. 75.
- Wyrok SA we Wrocławiu z 06.12.2012 r., II AKa 351/12, Prok. i Pr. 2014, nr 6, dodatek: „Orzecznictwo”, poz. 31.
- Wyrok SA we Wrocławiu z 29.02.2012 r., II AKa 31/12, LEX nr 1143435.

Threats of False Depositions of Witnesses and Suspects Against Public Officials. Selected Issues (Part II)

SUMMARY

This article is a successive part of the publication devoted to threats of false deposits against public officials by witnesses and suspects. The article synthetically presents threats of crimes to which public officials, in particular representatives of law enforcement authorities, are exposed due to the performance of their official duties. Particular attention was paid to false depositions made by suspects in relation to this professional group. Jurisprudence of the Supreme Court with regard to the interpretation of certain provisions as well as statistical data on, for example, the number of crimes in selected categories committed against public officials have been presented as well.

Keywords: public official, police, corruption, organized crime, false testimony, insulting public officials, active assault on public officials, bribery, false accusation, Supreme Court

ARTYKUŁY

Polski model prowadzenia śledztw w sprawach oszustw podatkowych popelnianych metodą karuzelową

DOI: 10.53024/2.3.51.2023

ANDRZEJ LEBIEDOWICZ*

STRESZCZENIE

Niniejsza publikacja stanowi analizę polskiego modelu prowadzenia śledztwa w sprawach oszustw podatkowych popelnianych metodą karuzelową, wskazując jednoznacznie wyższość typu ofensywnego (dynamicznego) nad statycznym (zachowawczym). Odnosi się do ewolucji przestępczości zorganizowanej w kierunku ekonomicznym. Omawia mechanizm karuzeli podatkowej. Porusza kwestię przestępstw karuzelowych oraz ich kwalifikacji prawnej. Prezentuje główne cechy modelu dynamicznego i statycznego przez pryzmat celów szczególnych stojących przed śledczymi prowadzącymi tego typu sprawy. Końcowo natomiast przedstawia wybrane wskazówki metodologiczne ukierunkowane na jak najpełniejszą realizację preferowanego - z uwagi na poziom aktywności - modelu prowadzenia śledztwa w sprawach oszustw podatkowych popelnianych metodą karuzelową.

Słowa kluczowe: karuzela podatkowa, wyłudzenie VAT, przestępczość zorganizowana, model ofensywny, faktura

WSTĘP

Przestępczość podatkowa ukierunkowana co do zasady na pozaprawne uchylanie się od opodatkowania, względnie na zmniejszenie wysokości należności podatkowych ogranicza zdolność państwa do zwiększania dochodów, a tym samym ma wpływ

* Magister, absolwent Wydziału Prawa i Administracji UMCS w Lublinie, Prokurator Prokuratury Okręgowej w Lublinie, Zastępca Prokuratora Okręgowego w Lublinie; ORCID: 0000-0001-9192-6631.

na realizację przez nie polityki społeczno-gospodarczej¹. Podyktowane potrzebą uszczelnienia systemu podatkowego RP zintensyfikowanie na przestrzeni ostatnich lat walki z przestępczością zorganizowaną czerpiącą zyski z oszustw podatkowych popełnianych metodą karuzelową sprawiło, że w działaniach organów ścigania ukształtował się oparty na powtarzalnych algorytmach postępowania model prowadzenia śledztw. Najbardziej pożądanym wzorcem jest taki, którego ramy czasowe nie są zbyt rozciągnięte w czasie, ale jednocześnie w jego toku uda się zgromadzić najbardziej wartościowy materiał dowodowy, realizując tym samym po drodze wszystkie cele postępowania przygotowawczego, stojące przed organami ścigania, które zostały wskazane w art. 297 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego². Jako najbardziej korzystne z punktu widzenia interesów wymiary sprawiedliwości byłoby zatem powszechne praktykowanie modelu ofensywnego (*a contrario* wobec statycznego), który umożliwia wzbogacenie w większym stopniu gromadzonego materiału dowodowego o jego cenne elementy, lepiej przyczynia się do przełamania „zmowy milczenia” występującej w ramach grup przestępczych, jak też w sposób jak najszybszy pozwala na pozbawienie przestępców korzyści przez nich w ten sposób pozyskiwanych³. W trakcie analizy aspektów praktycznych zwalczania tego typu przestępczości najczęściej można dostrzec typ hybrydowy, charakteryzujący się wydłużoną fazą *in rem*, zwieńczoną przeprowadzeniem tzw. realizacji (angażującej duże siły i środki pozostające w dyspozycji organów ścigania) prowadzącej do stosowania najbardziej surowych środków zapobiegawczych o charakterze izolacyjnym, dążeniem do przejęcia w formie zabezpieczeń majątkowych jak największej liczby składników majątkowych znajdujących się we władaniu przestępców oraz podmiotów z nimi kooperujących, co może prowadzić do pozornego wniosku nie tylko o efektywności, ale i efektywności tych działań (w odbiorze społecznym). Bilans ogólny tej aktywności organów ścigania prowadzi jednak do konkluzji o ich zbyt spóźnionej reakcji, która nie skutkuje realizacją wszystkich stawianych przed nimi celów postępowania przygotowawczego⁴. Natomiast pozytywnie należy ocenić coraz rzadziej praktykowane opieranie się przez śledczych na modelu defensywnym, który swoją asekuracyjnością oraz brakiem należytej dynamiki stanowi w istocie marnotrawstwo sił i środków oraz potencjału drzemącego w organach ścigania podejmujących się zwalczania tego typu przestępczości. W latach 2014–2018 liczba nowych spraw karnoskarbowych w sądach kształtowała

¹ V. Głowacka, *Materiały szkoleniowe w projekcie pn. „Szkolenie z zakresu przestępczości podatkowej dla kadr sądownictwa i prokuratury”*, KSSiP, Ośrodek Szkolenia Ustawicznego i Współpracy Międzynarodowej w Lublinie, 2020, s. 4.

² T.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1375 ze zm. (dalej jako: k.p.k.).

³ K. Nowak, *Wpływ sposobu prowadzenia postępowania przygotowawczego na zwalczanie działalności oszustów w zakresie podatku VAT – wybrane zagadnienia*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2020, 12 (22), s. 84–97.

⁴ *Ibidem*, s. 96–97.

się w granicach pomiędzy 13 546 (2018 r.) a 21 846 (2016 r.), co dawało od 3,53 % (2018 r.) do 5,96 % (2016 r.) ogółu spraw karnych, które były tam rozpoznawane⁵. Jest to zatem odcinek walki z przestępczością, którego nie można zlekceważyć (aktywnie eliminując wszelkie jej przejawy), gdyż służy ochronie wymiernego interesu ekonomicznego państwa.

EWOLUCJA PRZESTĘPCZOŚCI ZORGANIZOWANEJ W KIERUNKU EKONOMICZNYM

Popełnianie poważnych przestępstw podatkowych w mechanizmie karuzelowym z racji ich specyfiki jest możliwe tylko w szerszym układzie podmiotowo-przedmiotowym, w którym element zorganizowania odgrywa wiodącą rolę decydującą o koordynacji poszczególnych przejawów przestępczej aktywności, jak też o powodzeniu przedsięwziętych posunięć ukierunkowanych na wygenerowanie zysków kosztem systemu podatkowego państwa.

M. Piękoś, analizując problematykę ściśle skorelowanego z tym aspektem zjawiska kryminologicznego, dostrzegła występowanie triady „syndromów genezy istnienia przestępczości zorganizowanej” w postaci objawów: 1. prohibicji, 2. spekulacyjnego, 3. maksymalizacji zysku⁶. G. Grochola stoi z kolei na stanowisku, że zorganizowana grupa przestępcza jest z punktu widzenia socjologii rodzajem grupy społecznej *sensu largo*⁷ zdefiniowanej przez P. Sztompkę jako

zbiór jednostek w którym wspólnota pewnych istotnie społecznych cech wyraża się w tożsamości zbiorowej i towarzyszą temu kontakty i interakcje i stosunki społeczne w jej obrębie częstsze i bardziej intensywne niż z osobami z zewnątrz. Inaczej ujmując jest to zbiorowość ludzi, pomiędzy którymi występuje więź obiektywna, subiektywna i behawioralna⁸.

M. Kotowska i P. Łabuz zauważyli na gruncie literatury przedmiotu, że termin „przestępczość zorganizowana” jest wieloznaczny. Jego rozumienie jest uzależnione od miejsca, jak też czasu, w którym ona funkcjonuje, zaś sformułowanie kompaktibilnej definicji nastrocza sporo problemów⁹. A. Miczkowska, prowadząc analizę tego niepokojącego zjawiska kryminologicznego na gruncie europejskim, dostrzegła takie najczęściej ją charakteryzujące objawy, jak:

- 1) przemoc,

⁵ www.przestepstwa-skarbowe.pl/statystyki-spraw-o-przestepstwa-skarbowe-w-sadach/ [dostęp: 01.09.2022].

⁶ M. Piękoś, *Przestępczość zorganizowana we współczesnym świecie na podstawie Polski – wyniki badań własnych*, „Studenckie Czasopismo Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Toruniu” 2016, nr 2, s. 2.

⁷ G. Grochola, *Zorganizowana grupa przestępcza jako grupa społeczna. Ujęcie socjologiczno-prawne*, „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2013, nr 3-4, s. 6.

⁸ P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2002 r., s. 370.

⁹ P. Łabuz, I. Malinowska, M. Michalski, *Przestępczość zorganizowana. Aspekty prawne i kryminalno-kryminalistyczne*, Warszawa 2022, s. 11.

- 2) zorganizowanie,
- 3) współdziałanie zawsze więcej niż jednej osoby,
- 4) nastawienie na popełnianie przestępstw,
- 5) hierarchiczną strukturę wewnętrzną,
- 6) trwałość działania,
- 7) planowość i podział zadań,
- 8) popełnianie przestępstw,
- 9) liczne strefy wpływów,
- 10) cel zdobycia władzy lub zysków,
- 11) wymiar międzynarodowy,
- 12) monopolizacja rynku,
- 13) hermetyczność wewnętrzną i zewnętrzną,
- 14) legalizowanie nielegalnych zysków¹⁰.

Przykładowo, niemiecka doktryna prawa karnego definiuje przestępczość zorganizowaną jako:

planowe i ukierunkowane na osiągnięcie maksymalnego zysku lub władzy popełnianie przestępstw charakteryzujących się znacznym ciężarem gatunkowym, z udziałem przynajmniej dwóch osób dzielących się zadaniami przez czas dłuższy lub nieoznaczony z wykorzystaniem struktur zawodowych z użyciem przemocy lub innych środków zastraszania wywierając wpływ na politykę, media, administrację publiczną, wymiar sprawiedliwości i gospodarke¹¹.

Według M. Wódki na ten specyficzny typ aktywności kryminalnej danego kraju składają się zespoły grup przestępczych funkcjonujących na danym obszarze. Z kolei sfery ich działalności stanowią płaszczyzny pozwalające na osiągnięcie określonych celów mających wpływ na dalszą aktywność, jak również realizację ich postanowień¹².

W. Mądrzejowski, analizując omawiane zjawisko na różnych poziomach, wyróżnił zorganizowaną przestępczość: 1) kryminalną, 2) ekonomiczną, 3) narkotykową¹³. Bliższej charakterystyce z punktu widzenia poruszanych zagadnień będzie podlegał drugi z przytoczonych typów. Przestępczość gospodarcza swoim zakresem obejmuje nielegalną aktywność w obszarze: przemysłu spożywczego, rozrywkowego (hazard, prostytutka), budownictwa. Odnosi się do czynów zabronionych na rynku ubezpieczeń, deliktów podatkowych, przestępstw w sektorze bankowym, piractwa towarowego, transferu technologii z naruszeniem prawa, przemytu towarów oraz siły roboczej, korupcji, jak również deliktów ekologicznych¹⁴. Z punktu widzenia bezpieczeństwa

¹⁰ A. Miczkowska, *Problematyka przestępczości zorganizowanej*, „Prace Prawnicze, Administracyjne i Historyczne” 2009, s. 124.

¹¹ W. Mądrzejowski, *Przestępczość zorganizowana. System zwalczania*, Warszawa 2017, s. 47.

¹² M. Wódka, *Międzynarodowa przestępczość zorganizowana – typologia, charakterystyka i zwalczanie*, „De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności” 2015 nr 2, s. 150.

¹³ W. Mądrzejowski, *op. cit.*, s. 5-6.

¹⁴ M. Piękoś, *op. cit.*, s. 7.

ekonomicznego państwa szczególnie groźne są przestępstwa, których dopuszczają się „białe kołnierzyki” (ang. *white collar crimes*). Jest to powiązane z wynikającego z biurokratyzacji życia społeczno-gospodarczego powstawania nowych form przestępczości gospodarczej, co zostało dostrzeżone przez M. Wódkę, który stwierdził, że stanowią je „przestępstwa związane z legalną działalnością, przestępstwa jako biznes, urzędnicze, zorganizowane i mafijne o charakterze narodowym i ponadnarodowym. Powstają na tle powiązań między pewnymi typami działalności kryminalnej, występują w życiu gospodarczym”¹⁵. W *Raporcie o stanie bezpieczeństwa w Polsce w 2016 roku* nadmieniono, że przestępczość o charakterze gospodarczym stanowi największą sferę aktywności zorganizowanych grup przestępczych, zaś następstwem tej działalności jest zmniejszenie wpływów do budżetu państwa. Godząc w jego bezpieczeństwo ekonomiczne, powoduje poważne straty w sektorze prywatnym¹⁶.

Jeśli chodzi o strukturę tych nielegalnie działających tworów, to W. Mądrzejowski, mając na uwadze zasadniczy podział przestępstw na kryminalne oraz gospodarcze, wyróżnił dwie podstawowe, wręcz modelowe struktury grup przestępczych o budowie: 1) hierarchicznej (pionowej) i 2) sieciowej (poziomej)¹⁷. S. Kosatka, dostrzegając w ciągu ostatnich dekad większe zainteresowanie czynami zabronionymi ekonomicznymi niż kryminalnymi na płaszczyźnie przestępczości zorganizowanej i oceniając to zjawisko jako swoiste „przebranżowienie” jego obszarów, uznał, że współczesny jej model różni się od tradycyjnego pojmowania tego zjawiska, które jest zbliżone do modelu przestępstwa zorganizowanego. W takim układzie aktualny typ funkcjonowania przestępcy sprowadza się do tego, że prowadzi on własną działalność, jest dla siebie „panem”, zaś wobec braku gróźb, przemocy i związanego z nimi hierarchicznego podporządkowania nie dochodzi do jego zdominowania przez innego przedstawiciela świata przestępczego. Dzięki temu taki model kooperacji przybiera postać umów lub nieformalnych związków, natomiast

każdy z prowadzących własną działalność mając na celu osiągnięcie zysku dla siebie z wykonywanej pracy będzie dokładał ponad należytej staranności, by wzorowo zrealizować to, co do niego należy – po to by w przyszłości również skorzystał z jego usług. Jest przedsiębiorcą, fachowcem w tym co robi¹⁸.

Niewątpliwie wyróżniającym się na płaszczyźnie przestępczości gospodarczej sposobem generowania nielegalnych zysków przez zorganizowane grupy jest przestępczość podatkowa wykorzystująca mechanizm wyłudzeń, które są oparte

¹⁵ M. Wódka, *op. cit.*, s. 155.

¹⁶ *Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce w 2016 roku*, s. 85, <https://archiwum.ms.gov.pl/bip-raport-o-stanie-bezpiecie/18405,Raport-o-stanie-bezpieczenstawa.html> [dostęp: 01.09.2022].

¹⁷ W. Mądrzejowski, *op. cit.*

¹⁸ S. Kosatka, *(Nie)zorganizowana przestępczość w Polsce – perspektywy i zagrożenia dla wymiaru sprawiedliwości*, „Biuletyn Kryminologiczny” 2016, nr 23, s. 135.

o działalność transgranicznych, ponadnarodowych tworów określanych jako karuzele podatkowe. Schemat procederu obejmuje organizację rzekomych łańcuchów dostaw wraz z jednym z kluczowych ogniw w postaci znikającego podatnika (ang. *missing trader*) niepłacącego należnego podatku VAT. Wykreowanie przestępczej infrastruktury, fikcyjnych podmiotów, jak też wkomponowanie do tej siatki legalnie działających na rynku przedsiębiorców wymaga zaangażowania pewnej liczby jej uczestników, o różnej skali wtajemniczenia wraz z podziałem na poszczególne role do odegrania w procesie markowania obrotu towarami¹⁹. Musimy też bez wątpienia pamiętać, że współczesna przestępczość zorganizowana nie angażuje się w jeden typ nielegalnej aktywności, lecz z ostrożności stosuje swoistą dywersyfikację profilu inkryminowanej działalności. W. Mądrzejowski, S. Śnieżko oraz P. Majewski na gruncie literatury przedmiotu przedstawili przykładowy schemat multiprzestępczej struktury, w obrębie której wyróżnili: stałe jądro kierownicze grupy (funkcjonujące także poza granicami kraju), grupę paliwową, komórkę wyłudzącą VAT, doradcę podatkowego, dział przeznaczony do zadań specjalnych (podejmujący się korumpowania czy też prania pieniędzy), fałszerzy dokumentów, sekcję podejmującą się siłowych rozwiązań (haraczowanie), wydział dystrybuujący narkotyki (skupiający dilerów środków odurzających i substancji psychotropowych).²⁰ Mając na uwadze okoliczność, że współczesna polityka karna jest w sposób szczególny ukierunkowana na zwalczanie tzw. mafii VAT-owskich, których działania godzą w interes ekonomiczny państwa, zasadne jest odnieść się do budowy strukturalnej tego typu tworów organizacyjnych. Modelowa grupa przestępcza dopuszczająca się oszustw podatkowych w obrębie swojego składu skupia:

- 1) szefa – organizatora karuzeli VAT (zazwyczaj wywodzącego się z grona zawodowych przestępców, a jednocześnie posiadającego pewne doświadczenie biznesowe, przy czym w innych wariantach jako kierownicy pojawiali się także przedsiębiorcy niewchodzący uprzednio w zatarg z prawem, którzy po wielu latach prowadzenia uczciwych przedsięwzięć gospodarczych zdecydowali się na jego złamanie w celu osiągnięcia korzyści majątkowej;
- 2) doradcę – eksperta (osobę odpowiadającą za zaplanowanie schematu karuzeli VAT oraz wprawienie jej w ruch, co wymaga znajomości aspektów podatkowych, jak też posiadania wiedzy co do realiów prowadzenia pracy operacyjnej przez organy ścigania oraz aparat skarbowy państwa; w tej roli może wystąpić doradca podatkowy);
- 3) inwestora dostarczającego kapitału niezbędnego by „rozkręcić VAT-owski biznes”, przy czym jego tożsamość jest tak zakonspirowana, że znana jest tylko szefowi karuzeli lub w pewnych przypadkach doradcy;

¹⁹ M. Binkowski, *Jak kraść VAT*, Toruń 2021, s. 10–11.

²⁰ W. Mądrzejowski, S. Śnieżko, P. Majewski, *Zwalczanie przestępczości. Wybrane metody i narzędzia*, Warszawa 2017, s. 21.

- 4) koordynatora pierwszego stopnia (przekazującego polecenia szefa do niższych szczebli przestępczej organizacji, niekiedy odpowiadającego za system przedstawicieli handlowych, dbającego na polecenie szefa o rozliczenia z koordynatorami drugiego stopnia);
- 5) koordynatora drugiego stopnia (zajmującego się werbowaniem i dalszym prowadzeniem prezesów „słupów” do spółek, które wchodzi w skład struktury);
- 6) przedstawiciela handlowego (w wariacie, gdzie towar nie krąży tylko „na papierze”) zajmującego się wyszukiwaniem nabywców na towary, które cyrkulują w karuzeli;
- 7) żołnierza – ochroniarza (występującego w tych grupach przestępczych, które przekształciły się z dawnych związków o charakterze kryminalnym, stosujących przemoc i siłę, natomiast jego rolą jest dyscyplinowanie prezesów firm „krzaków”, jak też ewentualna walka z konkurencją);
- 8) prezesa - „słupa”, przypisywanego do roli „znikającego podatnika”, który przyjmuje na siebie pierwszy impet aparatu skarbowego lub organów ścigania, przy czym „słupy” mogą być „zwykłe” (osoby wywodzące się z marginesu społecznego) lub kwalifikowane (uprzednio już wystąpiły w schemacie karuzelowym i są świadome grożących im konsekwencji prawnych)²¹.

Nierzadko w modelu multiprzestępczej grupy oprócz odłamu zajmującego się poważnymi przestępstwami podatkowymi występuje jako kolejne skrzydło podgrupa parająca się cyberprzestępstwami ukierunkowanymi na osiągnięcie korzyści majątkowej. J. Pardo, analizując zorganizowane grupy przestępcze działające w cyberprzestrzeni, dostrzegł w ich strukturach takie ogniwa, jak:

- 1) „przywódców” – zarządzających pozostałymi członkami, koordynujących ich działania, nadzorujących ich oraz czerpiących największe zyski z procederu;
- 2) „skarbników” – zajmujących się kontami bankowymi po uzyskaniu danych zdobytych przez „informatyków”, przesyłających pieniądze w bezpieczne miejsce;
- 3) „informatyków” – tworzących fałszywe strony służące do wyłudzenia danych ofiar;
- 4) „mułów” – zajmujących się pisaniem ogłoszeń w internecie (nawiązują kontakt z ofiarą, to dzięki ich działaniom ofiary logują się na przesłany link, np. fałszywej strony banku)²².

MECHANIZM KARUZELI PODATKOWEJ

Wyłudzenie podatku sprowadza się co do zasady do podejmowania działań, których skutkiem jest otrzymanie przez sprawcę nienależnego zwrotu podatku od towarów i usług (co stanowi nadwyżkę podatku naliczonego nad należnym), przy czym spośród sposobów osiągnięcia tego celu wskazuje się: a) karuzele podat-

²¹ M. Binkowski, *op. cit.*, s. 144-153.

²² P. Filipczyk, *Sami wystawiany się cyberprzestępcom (rozmowa z J. Pardo)*, Tygodnik „Sieci”, nr 30 (504), 2022, s. 71.

kowe (ang. *carousell fraud*), b) tzw. mechanizm znikającego podatnika, c) handel przeciwny (ang. *contra – trading fraud*)²³. Pomimo szeregu niewątpliwych zalet podatku VAT, takich jak: wydajność (stanowi blisko połowę wszystkich dochodów budżetowych), nieskomplikowane procedury związane z jego stosowaniem, mniejsze ryzyko wystąpienia błędów w rozliczeniach podatkowych z uwagi na wielofazowość; nie mniej jednak jest on potencjalnie wrażliwy na nadużycia, czego następstwem jest luka w daninie publicznoprawnej od wartości dodanej objawiająca się zaniżeniem dochodów budżetowych²⁴.

Samo pojęcie karuzeli podatkowej nie ma określenia normatywnego, ustawodawca nie wprowadził do systemu prawnego jej definicji legalnej, natomiast formułowane na gruncie doktryny terminy „głównie opierają się na uchwyceniu konstytutywnych, zdaniem danego autora, cech procederu”²⁵. W. Kotowski uważa, że

co do zasady karuzela podatkowa polega na sprzedaży towarów z wykorzystaniem instytucji dostawy wewnątrzspółnotowej i nabycia wewnątrzspółnotowego, przy czym łańcuch dostaw jest domykany w ten sposób, że towary zostają ostatecznie sprzedane nabywcy z kraju członkowskiego, z którego zostały nabyte (zazwyczaj do podmiotu, który znajdował się na początku łańcucha)²⁶.

Z kolei zdaniem K. Turalińskiego polega ona na wielokrotnej sprzedaży tych samych towarów, która następuje poza granice kolejnych państw członkowskich Unii Europejskiej, co następuje za pośrednictwem złożonego łańcucha wzajemnych dostaw „realizowanych pomiędzy wspomnianymi już konspiracyjnie powiązаныmi przedsiębiorstwami”²⁷. Naczelny Sąd Administracyjny w wyroku z 09.01.2018 r., przyjął że: „obróć karuzelowy” nie stanowi pojęcia normatywnego, natomiast „cechami typowej karuzeli podatkowej jest to, że jest to czynność wielostopniowa i zorganizowana, w którą zaangażowane są minimum trzy podmioty, z których każdy pełni inną rolę („znikający podatnik”, „bufor”, „broker”), istnienie oszustwa podatkowego nie oznacza, że wszyscy uczestnicy mają jednakową wiedzę na temat charakteru transakcji (w szczególności z reguły podmiot pełniący rolę bufora jest podmiotem prowadzącym faktyczną działalność gospodarczą i rozliczającym należycie podatki), towar jest istotny jedynie jako nośnik VAT, a ponadto realizacja transakcji w schemacie karuzeli

²³ *Podatek od towarów i usług – 59 najważniejszych pojęć*, red. W. Modzelewski, Warszawa 2020, s. 77.

²⁴ W. Kotowski, *Karuzele podatkowe*, [w:] *Karuzele podatkowe i inne oszustwa podatkowe. Metody przeciwdziałania unikaniu opodatkowania (zagadnienia podatkowe)*, red. nauk. I. Ożóg, J. Rudowski, W. Kotowski, Warszawa 2021, s. 191.

²⁵ K. Wyszyński, *Wyludzenia karuzelowe – ogólna charakterystyka na tle wybranych zagadnień prawa karnego materialnego i procesowego*, [w:] *Karuzele VAT. Wybrane regulacje prawa karnego materialnego i procesowego*, red. nauk. Sz. Pawelec, Warszawa 2020, s. 68.

²⁶ W. Kotowski, *Klauzula zakazu nadużycia prawa w VAT*, [w:] *Przestępstwa karuzelowe i inne oszustwa w VAT (prawo w praktyce)*, red. nauk. I. Ożóg, Warszawa 2017, s. 6.

²⁷ K. Turaliński, *Podatek VAT (oszustwa podatkowe, przemyt i zorganizowana przestępczość skarbową)*, Seria Prawo i Ekonomia, Warszawa 2017, s. 450-451.

podatkowej z punktu widzenia całości obrotu nie ma uzasadnienia gospodarczego i ekonomicznego²⁸. Jako że towary, które są przeznaczone na zagraniczne rynki, korzystają z zerowej stawki VAT (wynika z tego uprawnienie sprzedawcy do ubiegania się o uzyskanie zwrotu nadwyżki podatku naliczonego nad należnym na wcześniejszych etapach obrotu gospodarczego), toteż transgraniczny charakter sprzedaży jest czynnikiem ułatwiającym wprowadzenie w błąd administracji podatkowej na szczeblu lokalnym. Dodatkowo pozwala to pominąć pozostający w ich gestii potencjał weryfikacyjny osłabiony likwidacją kontroli granicznych w obrębie strefy Schengen²⁹.

Głównym celem „oszustwa karuzelowego” jest wyłudzenie podatku VAT, który w rzeczywistości nigdy uprzednio nie został zapłacony, względnie uniknięcie opodatkowania, niemniej sam mechanizm może także być ukierunkowany na wprowadzenie do obrotu towaru pochodzącego z nielegalnych źródeł (przemyt), jak również zmierzać do zalegalizowania środków finansowych w drodze prania pieniędzy³⁰.

W ramach katalogu podmiotów uczestniczących w przestępczych łańcuchach rzeczonych dostaw (zaangażowanych w proceder) wskazać należy:

- znikającego podatnika (ang. *missing trader*), który nie zajmuje się prowadzeniem rzeczywistej działalności gospodarczej, natomiast jego podstawowym zadaniem jest wystawianie fikcyjnych faktur dokumentujących transakcje niemające w ogóle miejsca, bądź są zawierane pomiędzy innymi kontrahentami (niż ci widniejący na dokumentach obarczonych fałszem intelektualnym), przy czym formalnie deklaruje wewnątrzspółnotową dostawę towarów, natomiast pośród jego cech charakterystycznych wskazać należy: brak dokumentacji księgowej, przypisanie lokalizacji do „wirtualnego biura” lub prywatnego mieszkania, niedysponowanie majątkiem, nieskładanie deklaracji podatkowych, wybór spółki z ograniczoną odpowiedzialnością jako formy organizacyjno-prawnej, angażowanie obcokrajowców do roli prezesów i członków zarządu;
- bufora (ang. *buffer*), będącego ogniwem pośrednim pomiędzy znikającym podatnikiem, z jednej strony, a brokerem lub innym buforem z drugiej strony, którego rola polega na utrudnianiu wykrycia powiązań pomiędzy kluczowymi uczestnikami karuzeli podatkowej, stąd też zazwyczaj prowadzi działalność mieszaną (nielegalną i legalną) zaś w ramach niej „najczęściej prowadzi księgi rachunkowe, co do zasady przestrzega przepisów i składa deklaracje VAT”³¹; sama natomiast liczba buforów jest uzależniona od puli środków finansowych, jakimi dysponuje grupa, oraz stopnia złożoności przestępczego procederu;
- brokera – traktowanego w sensie ekonomicznym jako beneficjenta oszustwa podatkowego, dysponującego fakturami pochodzącymi od bufora, względnie znikającego podatnika (co jest zjawiskiem o wiele rzadszym w praktyce), natomiast

²⁸ Wyrok NSA z 09.01.2018 r., I FSK 835/17, LEX 2449151.

²⁹ K. Turaliński, *op. cit.*, s. 450.

³⁰ C. Fiertek i in. *Metodyki postępowań w sprawach o poszczególne rodzaje przestępstw*, Warszawa 2018, s. 14.

w zależności od przyjętego mechanizmu nadużyć w podatku VAT, dokonuje albo dostawy krajowej, albo wewnątrzspółnotowej dostawy towarów przy zastosowaniu zerowej stawki VAT (w transakcjach o charakterze karuzelowym broker zawsze działa w tym samym państwie, w którym realizuje przestępczą działalność uprzednio wzmiankowany znikający podatnik);

- spółkę wiodącą (ang. *conduit company*), traktowaną jako organizatora oszustwa karuzelowego, ułożoną poza granicami kraju „na którego terytorium fizycznie popełnione jest przestępstwo skarbowe, czyli jest poza jurysdykcją podatkową i karną państwa, w którym dochodzi do wyłudzenia podatku VAT”³¹

Uproszczony schemat karuzeli podatkowej rozpoczyna się od działań podmiotu zagranicznego dostarczającego znikającemu podatnikowi towarów opodatkowanych stawką zerową. Deklaruje on dokonanie WDT uprawniającej go do wystąpienia o zwrot nadwyżki podatku VAT zapłaconego krajowym dostawcom. Obowiązkiem znikającego podatnika jest wykazanie WNT, czego on jednak nie czyni. Na dalszym etapie procedury dokonuje natomiast niezwłocznego zbycia na rynku krajowym zakupionego towaru, przy czym opodatkowuje go zgodnie z obowiązującą stawką. Będący jego kontrahentem bufor wraz z ceną uiszcza drugiej stronie rzekomej transakcji naliczony VAT, zaś kolejne firmy kooperujące w ramach łańcucha dostaw dokonują kolejnych sprzedaży i zakupów „aby wydłużyć łańcuch i ukryć pierwotne pochodzenie podatku naliczonego zawartego w ich fakturach”. Znikający podatnik, nie realizując obowiązku podatkowego, kreuje przesłanki do żądania zwrotu VAT już na dalszym etapie obrotu. Wynika to z tego, że bufor, rejestrując pochodzące od niego faktury, przeprowadza legalizację obrotu. Główną korzyścią karuzeli jest należny podatek VAT nieodprowadzony przez znikającego podatnika, zaś uboczną zyski osiągane przez kolejne podmioty występujące w zamkniętym łańcuchu dostaw, stanowiące różnicę w cenie nabycia oraz sprzedaży towaru. Pamiętać też należy, że uczestnictwo podmiotów w tym przestępczym układzie nie jest przypadkowe, zaś jego poszczególni członkowie mają z góry narzuconych kontrahentów. Na dalszym etapie bufor przeprowadza fikcyjną dostawę towarów na rzecz brokera, po czym prawidłowo rozlicza VAT z transakcji. Kolejno broker realizuje wewnątrzspółnotową dostawę towaru na rzecz podmiotu zagranicznego i z tego tytułu deklaruje organom podatkowym sprzedaż opodatkowaną VAT przy przyjęciu stawki 0%. Takie posunięcie handlowe stanowi przesłankę do żądania przez niego zwrotu nadwyżki podatku od wartości dodanej, która została zapłacona na wcześniejszym etapie obrotu. W opisany sposób łańcuch transakcji „zatacza koło”³².

W praktyce o wiele częstszym zjawiskiem są schematy zmodyfikowane, złożone z ogromnej liczby podmiotów zaangażowanych w przestępczy proceder. Mając

³¹ P. Kołodziejcki, J. Duży, *Śledztwa w sprawach nadużyć w podatku od towarów i usług*, „Prokuratura i Prawo” 2017 (wydanie specjalne), s. 56-58.

³² *Karuzele VAT. Wybrane regulacje prawa karnego materialnego i procesowego*, red. nauk. Sz. Pawelec, Warszawa 2020, s. 79-81.

na uwadze okoliczność, że klasyczny model karuzeli w Polsce już nieco stracił na popularności, M. Binkowski zwraca uwagę na kontrkaruzelę, określaną także jako karuzela przeciwstawna, która może przybrać postać różnych schematów. Model *Contra Trader* sprowadza się do takiej konstrukcji przestępczej infrastruktury, że obejmuje ona co najmniej dwie równoległe karuzele podatkowe, a nierzadko jest ich o wiele więcej, „które są ze sobą połączone za pośrednictwem elementu (lub elementów) w postaci przedsiębiorstw pełniących funkcję tzw. brokerów”. Karuzele te „kręcą się” pomiędzy kilkoma krajami UE, często także krajami spoza Unii. Ciekawe jest także to, że w wielu przypadkach każda z takich karuzel „obraca” nieco innym rodzajem towaru³³. W ramach tego schematu dochodzi do „przesunięcia” zwrotu VAT-u z łańcucha w którym jest ulokowany „znikający podatnik” do ciągu podmiotów, gdzie takiego ogniwa już nie ma. „Dodatkowo jeszcze przestępcy dążyli do tego, aby zwrot następował z tytułu obrotu towarem innego rodzaju niż ten z «trefnego» łańcucha ze znikającym podatnikiem”³⁴. Hasłowo tylko wskazać należy, że wzmiankowany powyżej autor wyróżnił także model karuzel bezzwrotowych (wariant z kilkoma buforami, jak też wariant z fakturowaniem krzyżowym – *cross invoicing*)³⁵.

Historycznie rzecz ujmując, jedne z pierwszych przypadków wyłudzeń VAT-u w Europie miały miejsce na terenie Wielkiej Brytanii już na przełomie lat 70. i 80. XX w. w związku z obrotem południowoafrykańskimi krugerrandami, zaś kontynuacją tej niechlubnej tradycji była afera nazywana w mediach jako *The Dubai Connection* i polegała na oszustwach podatkowych na kwotę przeszło 8 miliardów euro w związku z obrotem elektroniką oraz smartfonami pomiędzy Anglią i Dubajem w latach 2005-2006³⁶. Nie sposób jest też stracić z pola widzenia okoliczności, że przestępcy do obrotu w ramach karuzel podatkowych wykorzystywali nawet handel emisjami CO₂ (afery *Carbon Fraud*), czy też VoIP oraz system Phuncards³⁷. W Polsce początki wyłudzeń VAT-u sięgają 1993 r. Wtedy doszło do wprowadzenia tego podatku na terenie naszego kraju. Jedną z poważniejszych była sprawa z udziałem firmy RIMAN z terenu powiatu zgierskiego. Z czasem zjawisko stało się bardziej powszechne, zaś miano najgroźniejszych przestępstw z punktu widzenia interesów ekonomicznych państwa przypisano tzw. mafiom paliwowym³⁸. Strefami, które z uwagi na wyłudzenia w podatku od wartości dodanej stwarzają największe problemy organom ścigania, są branże: paliwowa (obejmująca obrót biokomponentami takimi m.in. olej rzepakowy), złomowa, metali szlachetnych (chodzi tu głównie o granulaty złota i srebra), stalowa oraz elektroniczna³⁹.

³³ M. Binkowski, *op. cit.*, s. 202-203.

³⁴ *Ibidem*, s. 209.

³⁵ *Ibidem*, s. 218-224.

³⁶ *Ibidem*, s. 10.

³⁷ *Ibidem*, s. 13-30.

³⁸ *Ibidem*, s. 38-39.

³⁹ C. Fiertek i in. *op. cit.*, s. 17.

Kwestiami nastrożającymi jednych z największych trudności pojawiających się w toku prowadzenia tego typu śledztw przez przedstawicieli organów ścigania są te skorelowane z wykazaniem po stronie bufora świadomego udziału w mechanizmie karuzeli podatkowej. O tym, jak istotny jest to problem, świadczy chociażby wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 21.11.2018 r., z którego wynika, że:

Przestępcy niejednokrotnie wykorzystują nieświadomych przedsiębiorców „przepuszczając” przez ich firmy towar „dotknięty wadą prawną” (przemycony, nielegalnie pozyskany, podrobiony lub też co do którego na wcześniejszych etapach obrotu nie odprowadzono należnego VAT-u). Postępują m.in. w ten sposób, że proponują udział w obrocie danym produktem, ułatwiają jego nabycie poprzez wskazanie osoby do kontaktu (dostawcy), jak i zapewniają zbycie, pomagając w wyszukiwaniu odbiorców (czasem są to „ich firmy”, typu kolejny bufor lub broker)⁴⁰

K. Radzikowski wprawdzie zauważył, że prawo karne „wymaga o wiele daleko idącej niegodziwości w działaniu niż jedynie brak dobrej wiary, czy należytej staranności w rozumieniu nadanym tym pojęciom przez orzeczenia Trybunału Sprawiedliwości UE”⁴¹, niemniej jednak pewną rolę pomocniczą (niewiązącą organy ścigania w toku procesu odróżniania karalnej umyślności od niekaralnej nieumyślności) mogą stanowić wynikające z opracowania Ministerstwa Finansów pt. *Metodyka w zakresie oceny dochowania należytej staranności przez nabywców towarów w transakcjach krajowych*, wskazówki dedykowane dla organów Krajowej Administracji Skarbowej prowadzących postępowania podatkowe (swoisty zbiór „czerwonych flag”)⁴².

PRZESTĘPSTWA KARUZELOWE ORAZ ICH KWALIFIKACJA PRAWNA

Swoistość przestępczości wymierzonej przeciwko interesom fiskalnym państwa opartej o wyspecjalizowany mechanizm tzw. karuzel podatkowych sprowadza się do tego, że sprawcy, chcąc osiągnąć zamierzone cele, kreują wieloosobowe grupy przestępcze do „obsługi” infrastruktury fikcyjnych podmiotów (art. 258 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny⁴³), a następnie dopuszczają się szeregu przestępstw skarbowych spenalizowanych w art. 62 ustawy z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy⁴⁴, 56 k.k.s., 76 k.k.s., jak też skorelowanych z nimi przestępstw powszechnych określonych w art. 271 k.k., 271 a k.k., 270 a k.k., 286 k.k. Pozyskane w ramach przestępstw bazowych korzyści majątkowe stają się następnie przedmiotem aktywności przestępczej ukierunkowanej na utrudnienie lub uniemożliwienie

⁴⁰ Wyrok SA w Białymstoku z 21.11.2018 r., II Aka 179/19.

⁴¹ K. Radzikowski, [w:] *Karuzele VAT...*, s. 246.

⁴² A. Lebedowicz, *Metodyka prowadzenia śledztw w sprawach oszustw podatkowych*, Kraków, s. 6.

⁴³ T.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1138 ze zm. (dalej jako: k.k.).

⁴⁴ T.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 654 ze zm. (dalej jako: k.k.s.).

wykrycia ich nielegalnego pochodzenia poprzez uprawianie procederu prania brudnych pieniędzy (art. 299 k.k.)⁴⁵.

Przez długi czas na płaszczyźnie stosowania prawa istniały wątpliwości, czy w procesie dokonywania prawnokarnej oceny zachowań związanych z pozyskiwaniem nienależnych korzyści kosztem mienia Skarbu Państwa w drodze popełniania poważnych deliktów podatkowych implikujących odpowiedzialność karnoskarbową należy stosować instytucję tzw. idealnego zbiegu czynów karalnych⁴⁶. Sygnalizowane wątpliwości interpretacyjne zostały wyeliminowane w drodze zajęcia stanowiska przez Sąd Najwyższy na kanwie uchwały podjętej w składzie 7 sędziów w dniu 24.01.2013 r., której istota sprowadza się do tezy, że redukcja wielości ocen prawnych ogranicza się wyłącznie do kumulatywnego zbiegu przepisów w obrębie jednej gałęzi prawa, a mianowicie prawa karnego skarbowego, albo prawa karnego⁴⁷.

„Stąd też nie sposób przyjąć, że reguły kolizyjne mają charakter uniwersalny i służyć mogą innym celom niż znoszenie instytucji kumulatywnego zbiegu przepisów karalnych. Tym bardziej, że instytucja o której mowa w art. 8 § 1 k.k.s. ma charakter samoistny i nie jest „odmianą”, ani kumulatywnego zbiegu przepisów, ani tym bardziej eliminacyjnego”⁴⁸.

Zaprezentowany powyżej pogląd, który przełamywał dotychczasową linię orzecznictwą, spotkał się z krytyką (moim zdaniem niezasłużenie) na płaszczyźnie doktrynalnej⁴⁹. Zdezaktualizowało się zatem stanowisko Sądu Najwyższego wyrażone w postanowieniu z 10.08.2011 r.⁵⁰, zakładające, że art. 76 § 1 k.k.s. stanowi *lex specialis* wobec art. 286 § 1 k.k.⁵¹. Przełomowy dla praktyki orzeczniczej wyrok stał się wyznacznikiem przyjmowania koncepcji kwalifikacyjnych przez sądy niższego rzędu. Opracowane przez Prokuratora Generalnego wytyczne z 10.08.2017 r. w sprawie zasad prowadzenia postępowań przygotowawczych w sprawach o przestępstwa związane z procederem wyłudzenia nienależnego zwrotu podatku od towarów i usług (VAT) oraz innych oszukańczych uszczupień w tym podatku⁵² spełniły ważną rolę w dążeniu do zapewnienia trwałej spójności praktyki prokuratorskiej na płaszczyźnie kwalifikowania spraw związanych z nadużyciami w podatku VAT, gdyż w pkt. 17 wzmiankowanego dokumentu nakazano podległym prokuratorom

⁴⁵ A. Lebedowicz, *Metodyka prowadzenia postępowań przygotowawczych w sprawach oszustw podatkowych popełnianych metodą karuzelową*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2021, nr 4, s. 85.

⁴⁶ P. Kołodziejski, J. Duży, *op. cit.*, s. 153.

⁴⁷ Uchwała SN z 24.01.2013 r., I KZP 19/12.

⁴⁸ P. Kołodziejski, J. Duży, *op. cit.*, s. 156.

⁴⁹ *Problematyka obrotu fakturami wystawianymi w sposób nierzetelny (zagadnienia prawa karnego materialnego i procesowego)*, red. S. Kowalski, H. Paluszkiewicz, O. Włodkowski, Warszawa, 2019, s. 28.

⁵⁰ K. Nitkowski, *Przestępstwa w obrocie gospodarczym*, Warszawa 2014, s. 165.

⁵¹ Postanowienie SN z 10.08.2011 r., III K.K. 45/11, LEX 1044033.

⁵² Wytyczne Prokuratora Generalnego z 10.08.2017 r. w sprawie zasad prowadzenia postępowań przygotowawczych w sprawach o przestępstwa związane z procederem wyłudzenia nienależnego zwrotu podatku od towarów i usług (VAT) oraz innych oszukańczych uszczupień w tym podatku, PK I BP 024.13.2017.

stosowanie wykładni art. 8 § 1 k.k.s. w sposób zgodny z poglądami zaprezentowanymi w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 24.1.2013 r.⁵³ Pojawiające się zatem obecnie w praktyce prokuratorskiej przypadki niestosowania konstrukcji idealnego zbiegu przestępstwa karnego powszechnego i karnego skarbowego z pominięciem deliktów penalizowanych przez k.k.s. wynikają co do zasady nie z niewiedzy, lecz z faktu przedawnienia tych czynów (których okresy w prawie karnym skarbowym są krótsze niż w k.k. w zestawieniu z czynami zabronionymi godzącymi w wiarygodność dokumentów oraz wymierzonymi przeciwko mieniu).

Kluczowym pojęciem z punktu widzenia omawianych zagadnień jest tzw. pusta faktura. Zarówno przepisy dyrektyw unijnych, jak też polskiego prawa podatkowego, w tym zasadniczej w twej materii ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług⁵⁴ nie definiują tego terminu. Fakturą w rozumieniu art. 2 pkt. 31 uVAT jest dokument w formie papierowej lub elektronicznej, który zawiera dane wymagane przez ustawę oraz przepisy wydane na jej podstawie. Według W. Modzelewskiego „pojęcie pustej faktury ma zastosowanie do faktur, które dokumentują nierzetelne transakcje, które faktycznie nie miały miejsca”⁵⁵. Omawiana w tym miejscu kwestia stała się także przedmiotem wyroku WSA w Bydgoszczy z 09.05.2017 r., który za-uważył, że:

„w przypadku «pustych faktur» w znaczeniu dokumentujących transakcje nieistniejące (którym nie towarzyszy żadna realna dostawa towarów czy wykonanie usług), badanie dobrej wiary nie jest wymagane. Istotne zatem jest, czy mamy do czynienia z tzw. pustą fakturą *sensu stricto*, czyli jedynie samym dokumentem, któremu w rzeczywistości w ogóle nie towarzyszy transakcja w nim wskazana, czy też taką pustą fakturą, której w tle towarzyszy realna transakcja, ale z udziałem innego podmiotu niż wystawca tej faktury (jeden podmiot faktycznie realizuje transakcje, a zupełnie inny podmiot wystawia fakturę mającą rzekomo dokumentować tę transakcję czego świadom jest odbiorca takiej faktury), albo wreszcie z fakturą wystawioną przez firmanta, a zatem dotyczącą w istocie rzeczywistego obrotu towarami lub usługami, ale z zatajeniem wobec osób trzecich (nabywców) prawdziwego podmiotu realizującego tenże obrót. Ustalenie, że w danej sprawie miało miejsce wystawianie tzw. pustych faktur (w takim rozumieniu jaki przedstawiony został powyżej), oznacza, że mająca swe źródło dobra wiara ze swej istoty nie może być uwzględniona”⁵⁶.

W przypadku zatem odliczenia przez podatnika podatku naliczonego z faktur, które należy zaklasyfikować do miana pustych, taki zabieg jest bezskuteczny oraz

⁵³ P. Kołodziejski, J. Duży, *op. cit.*, s. 157.

⁵⁴ T.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 931 ze zm. (dalej jako: uVAT).

⁵⁵ *Podatek od towarów i usług – 59 najważniejszych pojęć...*, s. 59.

⁵⁶ Wyrok WSA w Bydgoszczy z 09.05.2017 r., I SA/Bd 337/17.

stanowi czyn zabroniony⁵⁷. Jak zauważył W. Kotkowski, pojęcie pustej faktury należy kojarzyć z dokumentami nierzetelnymi, nie zaś wadliwymi, a więc naruszającymi przepisy, które regulują zasady ich wystawiania (w szczególności obligatoryjne dane oraz terminy), gdyż co do zasady nierzetelność treści dokumentu stanowi świadomy zabieg jej wystawcy ukierunkowany na cel w postaci osiągnięcia nienależnej korzyści podatkowej⁵⁸. W oparciu o przepisy ustawy z dnia 10 lutego 2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw⁵⁹ faktura stała się pojęciem definiowanym na gruncie k.k. (art. 115 § 14a k.k.), co było spowodowane wprowadzeniem do ustawy karnej nowych typów przestępstw, w przypadku których ten dokument wystąpił jako przedmiot bezpośredniego działania sprawcy⁶⁰.

Uczestnicy zorganizowanych grup przestępczych popełniających czyny zabronione w mechanizmie karuzeli podatkowej dopuszczają się deliktów karnoskarbowych spenalizowanych w art. 56 k.k.s. i 76 k.k.s. Oszustwo podatkowe (ang. *tax fraud*) jest rozumiane jako „umyślne uchylanie się od opodatkowania”⁶¹. Inkryminowane zachowanie, wskazane w art. 56 k.k.s., jest określane mianem: „oszustwa wobec organu podatkowego”, „oszustwa podatkowego”, „oszustwa w postępowaniu podatkowym”, „oszustwa podatkowego w postępowaniu podatkowym”, lub też „składania nierzetelnych deklaracji podatkowych”⁶². Jakkolwiek negatywne następstwa obciążające podatnika w kwestii powinności zapłaty podatku, który został omyłkowo źle obliczony, można uznać za „usprawiedliwione koniecznością poniesienia ryzyka w ramach samo obliczenia, o tyle dopełnienie oszustwa podatkowego (art. 56 k.k.s.) wykracza już poza to ryzyko”, gdyż w takim przypadku niezbędne jest wdrożenie intencjonalnie nierzetelnej kwalifikacji wydatków podlegających odliczeniu⁶³. Zestawiając relację art. 56 k.k.s. z art. 286 k.k., zdecydowanie należy wykluczyć (wbrew stanowisku przedstawicieli części doktryny) ich wspólne wystąpienie w ramach idealnego zbiegu określonego w art. 8 § 1 k.k.s.⁶⁴. Sytuacja, w której pokrzywdzony dokonuje rozporządzenia mieniem bez wiedzy i zgody sprawcy, nie stanowi doprowadzenia do niekorzystnego rozporządzenia mieniem, gdyż w takim przypadku brak jest „konstytutywnego dla przestępstwa oszustwa zachowania osoby pokrzywdzonej, która pozostając w błędzie i opierając się na okolicznościach, co do których została wprowadzona w błąd przez sprawcę lub co do których sprawca nie podjął działań zmierzających do ujawnienia rzeczywistego obrazu zdarzenia, dokonując dobrowolnego rozporządzenia

⁵⁷ Podatek od towarów i usług – 59 najważniejszych pojęć..., s. 59.

⁵⁸ W. Kotkowski, *op., cit.* s. 159.

⁵⁹ Dz. U. z 2017 r. poz. 244.

⁶⁰ *Problematyka obrotu fakturami...*, s. 55.

⁶¹ P. Karwat, *Obejście prawa podatkowego. Natura zjawiska i sposoby przeciwdziałania mu*, Warszawa 2002, s. 25.

⁶² Z. Wardak, *Karnoprawna i kryminologiczna problematyka oszustwa podatkowego*, Łódź, 2014, s. 82.

⁶³ *Ibidem*, s. 106.

⁶⁴ C. Fiertek i in. *op.cit.*, s. 38.

mieniem”⁶⁵. Natomiast zdaniem P. Dużego i P. Kołodziejskiego należy jednak rozpatrywać (odmiennie) w kategoriach także oszustwa powszechnego stany faktyczne, na kanwie których w ramach oszukańczych zabiegów podejmowanych przez sprawców przestępstw przy wykorzystaniu konstrukcji podatku VAT dochodzi do wprowadzenia organów podatkowych w błąd poprzez złożenie nieprawdziwej w swej treści deklaracji podatkowej⁶⁶. Posiłkując się z kolei wykładnią przyjętą przez Sąd Najwyższy w przytaczanej już uchwale z 24.01.2013 r., nie budzi wątpliwości, że w zdecydowanej większości rozpatrywanych w toku procesu subsumpcji przez organy ścigania przypadków sprowadzających się do nienależnego zwrotu daniny publicznoprawnej będzie jednocześnie wyczerpywać znamiona art. 76 k.k.s. oraz 286 k.k. Zaznaczyć jednak przy tym należy wyraźnie, że postawienie tezy o każdorazowym przyjmowaniu (wręcz uniwersalnym) takiego zbiegu byłoby zabiegiem stanowiącym w istocie nieuprawnione uproszczenie, gdyż „każdy z tych przepisów zawiera szerokie spektrum penalizowanych zachowań i określa znamiona podmiotowe oraz przedmiotowe, z których nie wszystkie uznać należy za tożsame”⁶⁷. Odmienność pomiędzy deliktem karnoskarbowym spenalizowanym w art. 56 k.k.s. a czynem zabronionym uregulowanym w art. 76 k.k.s. (określonym także jako „nienależny zwrot podatku”, „narażenie na nienależny zwrot podatku”, „nienależny zwrot podatkowej należności publicznoprawnej”, jak też „oszustwo podatkowe”) poza „wprowadzeniem w błąd”, wyraża się także w tym, że w pierwszym przypadku może go popełnić tylko podatnik (w czym objawia się jego indywidualny charakter), natomiast w drugim przypadku sprawcą może być każda osoba wprowadzająca w błąd organ podatkowy (co świadczy o jego ogólnosprawczym charakterze)⁶⁸. Warto przy tym zaznaczyć, że jak zauważył Naczelny Sąd Administracyjny w wyroku z dnia 12.03.2008 r., sam status podatnika ma charakter obiektywny, a zatem nie jest zdeterminowany faktem dokonania zgłoszenia rejestracyjnego. Źródłem tej pozycji jest więc okoliczność wykonywania czynności podlegających opodatkowaniu w związku z samodzielnie prowadzoną działalnością gospodarczą⁶⁹.

Nierzetelność faktury, o której mowa w art. 62 § 2 k.k.s. (lub 62 § 2 a k.k.s. w typie uprzywilejowanym z uwagi na łączną kwotę podatku wynikającą z faktur), może polegać zarówno na poświadczeniu nieprawdy w jej treści lub jej przerobieniu (bądź podrobieniu), co wynika m.in. z treści wyroku SA we Wrocławiu z 07.04.2016 r.⁷⁰ – stąd też w ramach konstrukcji idealnego zbiegu z tymi przepisami

⁶⁵ M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, t. 3, red. A. Zoll, Kraków 2006, s. 287.

⁶⁶ J. Duży, P. Kołodziejski, *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 24.6.2016 r., sygn. I KZP 2/15*, „Prokuratura i Prawo” 2017, nr 10, s. 171 i n.

⁶⁷ C. Fiertek i in. *op. cit.*, s. 37.

⁶⁸ Z. Wardak, *op. cit.*, s. 84.

⁶⁹ Wyrok NSA z 12.03.2008 r., I FSK 417/07, LEX 465740.

⁷⁰ Wyrok SA we Wrocławiu z 07.04.2016 r., II AKa 332/15, LES 2052582.

znajdą się także odpowiednio art.: 271 k.k., 271 a k.k., lub 277 a k.k., względnie 270 k.k., czy też 270 a k.k. (dla czynów popełnionych lub kontynuowanych po 01.03.2017 r.). Zarówno bowiem dopuszczenie się fałszu intelektualnego, jak też materialnego skutkuje wykreowaniem sytuacji, która jest niezgodna ze stanem rzeczywistym⁷¹. Taka praktyka koresponduje ze stanowiskiem zajęтым przez Sąd Najwyższy w uchwale z 30.09.2003 r., natomiast zgodnie z tym judykatem fakturą nierzetelną jest zarówno faktura, która nie odzwierciedla rzeczywistego przebiegu zdarzenia w odniesieniu do niektórych tylko jego elementów, przy zaistnieniu samej transakcji (określona przez część doktryny w kategoriach faktury nierzetelnej *sensu stricto*), jak też faktura całkowicie fikcyjna (sklasyfikowana jako faktura nierzetelna *sensu largo*)⁷². Pamiętaj także należy, że do 01.01.2017 r. w art. 62 § 2 k.k.s. była mowa wyłącznie o fakturach (nierzetelnych) „za wykonane świadczenie”, zaś po tej dacie doszło do usunięcia z opisu czynu zabronionego przedmiotowego zwrotu normatywnego, co świadczy o tym, że ustawodawca przyjął, że przedmiotem bezpośredniego działania czynu zabronionego spenalizowanego w tym przepisie jest także faktura pusta, a więc fikcyjna, obrazująca zdarzenia niemające miejsca z rzeczywistości, przy czym opisany zabieg legislacyjny spotkał się w literaturze przedmiotu z pozytywnymi ocenami⁷³.

W celu zapobieżenia rozwoju skali zjawiska generowania przez m.in. uczestników karuzel podatkowych pustych faktur VAT ustawodawca, począwszy od 01.03.2017 r., wprowadził do ustawy karnej nowe typy przestępstw fakturowych (art. 270 a k.k., art. 271 a k.k., art. 277 a k.k.). Przewidziane w ich przypadku rozmiary groźących sankcji skłoniły część środowiska prawniczego do sformułowania stanowisk krytycznych zarzucających, że

„w kontekście tej nowelizacji rzuca się w oczy przede wszystkim fakt, że ustawodawca wypowiadając wojnę oszustwom VAT, nie zaostrzył kar za same oszustwa, ale za zachowania leżące «na przedpolu», czyli za wystawianie i obrót nierzetelnymi fakturami VAT. Odwraca to klasyczny układ proporcji, w którym to co jest «na przedpolu», zwykle karane jest łagodniej, niż to co jest już docelowe»⁷⁴.

Według J. Dużego, omawiany zabieg był przez ustawodawcę w pełni zamierzony, a wynikał ze świadomości, że działania przestępcze powiązane z fałszowaniem faktur przybierającym postać fałszerstwa zarówno intelektualnego, jak też materialnego, są w sposób specyficzny skorelowane z procederem nadużycia podatku VAT, co wręcz „stanowi jego podstawową cechę, jest warunkiem *sine qua non* dokonanego uszczuplenia i stanowi wyróżnik opisywanej przestępczości”⁷⁵. Nowe

⁷¹ P. Kołodziejcki, J. Duży, *op. cit.*, s. 173.

⁷² Uchwała SN z 30.09.2003 r., I KZP 22/03, OSNKW 2003, nr 9–10, poz. 75.

⁷³ L. Wilk, [w:] L. Wilk, J. Zagrodnik, *Kodeks karny skarbowy*, Warszawa 2020, s. 333.

⁷⁴ *Problematyka obrotu fakturami...*, s. 31.

⁷⁵ J. Duży, *Przestępstwa „fakturowe” – ocena regulacji z perspektywy trzech lat obowiązywania*, „Prokuratura i Prawo” 2020, nr 3, s. 14–15.

typy przestępstw fakturowych zostały zabezpieczone bardzo surową sankcją (tzw. zbrodnia VAT-owska) – nie mając swojego odpowiednika na gruncie prawa karnego skarbowego, jak też w rozdziale Kodeksu karnego przestępstw przeciwko mieniu – co stało się obiektem krytyki, niemniej jednak dowodem słuszności wykreowania takich regulacji jest reakcja przestępczości zorganizowanej zwracającej się zamiast ku nadużyciom mechanizmu podatku VAT, w kierunku deliktów z wykorzystaniem akcyzy (zwłaszcza w obszarze nielegalnej produkcji papierosów)⁷⁶. Niewątpliwą zaletą wprowadzonych zmian w prawie karnym jest to, że czyny wymierzone przeciwko fakturom, czy to w aspekcie fałszu intelektualnego, czy też materialnego, mają charakter powszechny. Poświadczenie nieprawdy w treści faktur VAT jest kwalifikowane na podstawie art. 271a § 1 k.k. w typie podstawowym, jeśli widniejąca na nich kwota brutto jest wyższa od 200 000 zł (do sytuacji obejmujących niższą sumę zastosowanie znajduje art. 271 k.k., niemniej jednak w takim przypadku przestępstwo ma charakter indywidualny), gdy tymczasem podrabianie lub przerabianie faktur VAT wskazane w art. 270a k.k. nie ma już takiego ogranicznika kwotowego. Sytuację rzadką i występującą incydentalnie w praktyce stanowią przypadki, gdy dochodzi do kumulatywnego zbiegu w kwalifikacji prawnej tego samego czynu fałszu materialnego i intelektualnego, co zostało potwierdzone w judykaturze wyrokiem wydanym 12.01.2017 r. przez Sąd Administracyjny w Łodzi⁷⁷.

Warto jest też jeszcze nadmienić, że na kanwie judykatów wydanych przez Sąd Najwyższy wytworzyła się też linia orzecnicza wykluczająca stosowanie uregulowań względniejszych dla sprawcy zgodnie z art. 4 § 1 k.k. w związku z oceną zachowań przestępczych rozpoczętych w czasie obowiązywania ustawy „starej”, a kontynuowanych po wejściu w życie nowych uregulowań (a więc w tym także do inkryminowanych działań przed 01.03.2017 r. i po tej dacie) w warunkach czynu ciągłego. Wchodzą tu bowiem w rachubę przepisy obowiązujące w czasie realizowania końcowej aktywności kryminalnej⁷⁸.

Jak już na wstępie zasygnalizowano, przestępstwa fakturowe, oszustwa podatkowe, czyny zabronione skierowane przeciwko mieniu kwalifikowane z uwzględnieniem zbiegu idealnego (art. 8 § 1 k.k.s.), wpisują się w triadę przestępczą, gdyż oprócz nich należy w kwalifikacji prawnej uwzględnić także odrębne czyny związane z udziałem w zorganizowanej grupie przestępczej, jak też praniem pieniędzy. Dopiero tak skonstruowane zarzuty pozwolą nakreślić pełny obraz kryminalnej aktywności uczestników karuzel podatkowych oraz zagrożeń, jakie płyną z tej formy działalności dla interesu ekonomicznego państwa.

⁷⁶ *Ibidem*, s. 28.

⁷⁷ Wyrok SA w Łodzi z 12.01.2017 r., II Aka 251/16, LEX 2240074.

⁷⁸ Powyższe stanowisko potwierdzają chociażby wyroki SN: z 14.11.2016 r., III K.K. 273/16, LEX 21514324, czy też z 18.12.2015 r., III K.K. 300/15, LEX 1943848.

OFENSYWNY (DYNAMICZNY) I STATYCZNY MODEL PROWADZENIA ŚLEDZTWA W SPRAWACH OSZUSTW PODATKOWYCH POPEŁNIANYCH METODĄ KARUZELOWĄ A CELE „SZCZEGÓLNE” TEGO TYPU POSTĘPOWAŃ PRZYGOTOWAWCZYCH

Celem każdego postępowania przygotowawczego jest zgodnie z art. 297 k.p.k.:

- 1) ustalenie, czy został popełniony czyn zabroniony i czy stanowi on przestępstwo,
- 2) wykrycie i w razie potrzeby ujęcie sprawcy,
- 3) zebranie danych stosownie do art. 213 k.p.k. (ustalenie tożsamości oskarżonego) i art. 214 k.p.k. (wywiad środowiskowy o oskarżonym,
- 4) wyjaśnienie okoliczności sprawy, w tym ustalenie osób pokrzywdzonych i rozmiarów szkody, 5) zebranie, zabezpieczenie i w niezbędnym zakresie utrwalenie dowodów dla sądu.

Przedmiotowe priorytety w przypadku śledztw w sprawach oszustw podatkowych popełnianych metodą karuzelową należy uzupełnić (uszczegółowić) i rozbudować o dodatkowe kierunki tak, by było ono prowadzone nie tylko efektywnie, ale przede wszystkim efektywnie poprzez dążenie ze wszelkimi do:

- a) ustalenia całego składu zorganizowanej grupy przestępczej uczestniczącej w karuzeli podatkowej, a nie tylko „słupów” stojących najniżej w tej hierarchii, ale przede wszystkim jej kierownictwa działającego w kraju oraz poza jego granicami;
- b) trwałego złamania „solidarności” przestępców objętych ramami podmiotowymi danego postępowania poprzez jak najczęstsze stosowanie instytucji świadka koronnego lub tej uregulowanej w art. 60 § 3 k.k. („mały świadek koronny”);
- c) jak najwierniejszego odtworzenia wizerunku warstwy korporacyjnej z sieciami powiązań osobowo-kapitałowych;
- d) jak najszybszego przekształcenia fazy *in rem* w fazę *in personam*, co pomaga budować przekaz społeczny o natychmiastowej reakcji organów ścigania na akcję przestępczą;
- e) zlokalizowania wszystkich tras migracji korzyści majątkowych uzyskanych przez sprawców, jak też ich przejścia w drodze stosowania zabezpieczeń na wszystkich składnikach majątku możliwych do zajęcia, w tym także poza granicami kraju w drodze współpracy międzynarodowej;
- f) identyfikacji wszystkich ogniw (spółek, przedsiębiorstw, itp.) przestępczej infrastruktury wykorzystywanych chociażby pomocniczo w mechanizmie karuzelowym;
- g) zapewnienie należytej dbałości na każdym etapie śledztwa w kwestii zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania poprzez stosowanie w uzasadnionych przypadkach najsurowszych środków zapobiegawczych (w tym przede wszystkim tych o charakterze izolacyjnym);
- h) zgromadzenia jak najbardziej wartościowego materiału dowodowego poprzez jego wielopłaszczyznowe kompletowanie, tak by na etapie postępowania sądowego nie zachodziła konieczność jego czasochłonnego uzupełnienia, co

wymiernie przyspieszy cykl reakcji karnej na płaszczyźnie ustalania odpowiedzialności karnej oskarżonych;

- i) odtworzenia najpełniejszego obrazu mechanizmu przestępczego poprzez m.in. współpracę z organami Krajowej Administracji Skarbowej, instytucjami zagranicznymi (pomoce prawne), czy też innymi służbami wchodzącymi w skład szeroko pojętych organów ścigania;
- j) poszukiwania ewentualnych powiązań korupcyjnych przestępców z przedstawicielami aparatu urzędniczego państwa, które mogłyby ułatwiać uprawianie procederu;
- k) gromadzenia nie tylko wiedzy procesowej, ale także w jak najszerszym zakresie danych operacyjnych w drodze stosownych czynności operacyjno-rozpoznawczych (w tym kontroli operacyjnej), które mogą stać się asumptem do wszczęcia innych śledztw powiązanych z głównym wątkiem;
- l) postulowania przed sądem surowych, ale sprawiedliwych kar wobec członków grup przestępczych uczestniczących w tzw. mafii VAT-owskiej.

Defensywny - zwany także zachowawczym - model prowadzenia śledztw przeciwko osobom dopuszczającym się oszustw podatkowych charakteryzuje się tym, że w toku jego trwania:

- dochodzi do czasochłonnego zabezpieczania dokumentacji finansowo-księgowej wszystkich podmiotów gospodarczych występujących w danym postępowaniu, co następuje nie równocześnie (jest zatem znacząco rozciągnięte w czasie) na podstawie postanowień o żądaniu wydania rzeczy, a nie postanowień o przeszukaniu, czego następstwem jest znaczący wzrost ryzyka pozyskania tylko tych materiałów, które zostały już „wyselekcjonowane” przez przestępców nierzadko prowadzących podwójną księgowość;
- ma miejsce prowadzenie długotrwałych oględzin zabezpieczonej dokumentacji (obecnie częściej w formie elektronicznej niż papierowej), co skutkuje wydłużeniem fazy *in rem* nawet o kilka lat;
- nie są stosowane skutecznie zabezpieczenia majątkowe, natomiast taki stan rzeczy wynika z faktu znacznego upływu czasu od popełnienia przestępstw podatkowych skorelowanego z wydłużającą się fazą *in rem* powodującą niemożność efektywnego przejęcia „owoców przestępstwa”;
- nie dochodzi do skutecznych blokad rachunków bankowych;
- czynności procesowe są wykonywane z podejrzanymi zwanymi (niejednocześnie) na przesłuchania z wolnej stopy, bez stosowania wobec nich środków zapobiegawczych w postaci tymczasowego aresztowania, które mogłyby wykluczyć możliwość utrzymywania przez nich wzajemnych kontaktów ułatwiających ustalenie wspólnej wersji wydarzeń;
- można dostrzec symptomy wskazujące na kontynuowanie przez podejrzanych działalności przestępczej, „zachęconych” do tego typu aktywności brakiem stanowczej reakcji organów ścigania na czyny „pierwotne”;

- daje się zauważyć tendencję do wykazywania przez śledczych małej docieklowości w ustalaniu pełnego składu osobowego grupy przestępczej poprzez skupienie się w toku prowadzenia postępowań przygotowawczych na „słupach” bez dążenia do rozliczenia kierowników grup przestępczych;
- dochodzi do wdrożenia szkodliwych z punktu widzenia priorytetów śledztwa zabiegów procesowych polegających na zawieszaniu postępowań karnych z uwagi na oczekiwanie na prawomocność i ostateczność decyzji podatkowych interpretowanych jako „długotrwała przeszkoda uniemożliwiająca prowadzenie postępowania”⁷⁹.

Główne cechy takiego wariantu śledczego pozostają w jaskrawej sprzeczności ze szczegółowymi celami stojącymi przed postępowaniem przygotowawczym w sprawach oszustw podatkowych popełnianych metodą karuzelową. Należy go zatem odrzucić i wystrzegać się błędów wskazanych podczas jego hasłowej prezentacji.

Gwarantem realizacji priorytetów stanowiących rozwinięcie tych z art. 297 k.p.k. jest model ofensywny (dynamiczny) prowadzenia śledztw przeciwko osobom dopuszczającym się oszustw podatkowych, w toku których:

- dochodzi do jak najszybszego przekształcenia w fazę *in personam* (po uzyskaniu informacji o przestępstwie oraz ziszczeniu się przesłanek wskazanych w art. 313 k.p.k.);
- następuje znaczne skrócenie okresu „ciszy procesowej” w zestawieniu z już podanym zasłużonej krytyce wariantem defensywnym;
- ma miejsce wdrożenie działań ukierunkowanych na przeprowadzenie wnikliwego, wielopłaszczyznowego rozpoznania sytuacji majątkowej podejrzanych w celu pozbawienia ich jak największej ilości „owoców przestępstwa”;
- urząd prokuratorski w sposób jak najszerzy stosuje zabezpieczenie majątkowe, w tym posiłkuje w każdym możliwym przypadku regulacjami odnoszącymi się do instytucji konfiskaty rozszerzonej;
- działania taktyczne organów ścigania opierają się na koncepcji rozliczenia podejrzanych w ramach skoordynowanych, jednoczesnych, precyzyjnych uderzeń wymierzonych wobec wszystkich członków grup przestępczych w toku tzw. realizacji powiązanych z serią przeszukań w wytypowanych lokalizacjach;
- udaje się skutecznie zastosować blokady rachunków bankowych;
- wobec członków struktur przestępczych są stosowane najsurowsze środki zapobiegawcze w postaci tymczasowych aresztowań;
- bardzo często udaje się przełamać „zmowę milczenia” wśród przestępców poprzez premiowanie współpracy z organami ścigania wobec osób spełniających kryteria wskazane w art. 60 § 3 k.k. oraz 60 § 4 k.k.;
- następuje inicjowanie kontroli celno-skarbowych toczących się równoległe do postępowania karnego;
- daje się zauważyć pozytywny trend wyrażający się w dążeniu do rozliczenia wszystkich członków grupy przestępczej, a w szczególności jej kierownictwa (organizatorów przestępczego procederu);

⁷⁹ K. Nowak, *op. cit.*, s. 85-89.

— nie praktykuje się zawieszenia postępowania w oczekiwaniu na prawomocność i ostateczność decyzji podatkowej.

Analiza praktyki śledczej prowadzi do konkluzji, że najbardziej powszechnym obecnie modelem na płaszczyźnie empirycznej jest ten hybrydowy, łączący pewne cechy wariantów ofensywnego oraz defensywnego, z tendencją do nieznacznej przewagi trendu ukierunkowanego na bardziej dynamiczny biegun aktywności organów ścigania.

WYBRANE WSKAZÓWKI METODOLOGICZNE NASTAWIONE NA JAK NAJPEŁNIEJSZĄ REALIZACJĘ OFENSYWNEGO MODELU PROWADZENIA ŚLEDZTW W SPRAWACH OSZUSTW PODATKOWYCH POPEŁNIANYCH METODĄ KARUZELOWĄ

Wdrożenie ofensywnego modelu prowadzenia śledztw w sprawach oszustw podatkowych popełnianych metodą karuzelową wymaga aktywnego podjęcia szeregu skorelowanych działań o charakterze wręcz kanonicznym (zasadniczym), których efektem będzie osiągnięcie celów ogólnych i szczególnych stających przed tego typu postępowaniami.

Jako, że sprawy dotyczące tej tematyki należą do kategorii „zawiłych”, odnoszą się bez wątpienia do „poważnych przestępstw” (wobec wieloosobowego, wielowątkowego charakteru) toteż podstawą ich prowadzenia od strony taktycznej winien być sporządzony w oparciu o § 127 ust. 1 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 kwietnia 2016 r. Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury⁸⁰ plan śledztwa. Niniejszy dokument, określając kierunki prowadzenia postępowania przygotowawczego, niewątpliwie przyczyni się do racjonalnego i rytmicznego wykonywania czynności procesowych, jak również usystematyzowania materiału dowodowego gromadzonego w sposób wielopłaszczyznowy. Przy jego konstruowaniu należy też mieć na uwadze określony przytoczonym powyżej aktem prawnym wymóg, by uwzględniał on również czynności zmierzające do ustalenia mienia stanowiącego korzyść majątkową osiągniętą z popełnienia przestępstwa lub przestępstwa skarbowego, majątku zagrożonego przypadkiem oraz rzeczy (ruchomych, nieruchomości), które mogą stanowić przedmiot zabezpieczenia majątkowego.

Jeśli chodzi o sam proces gromadzenia materiału dowodowego w tej kategorii spraw, to powinien on być pozyskiwany w sposób usystematyzowany oraz przy uwzględnieniu różnych płaszczyzn według pewnego powtarzalnego algorytmu gwarantującego urzędowi prokuratorskiemu pozytywny rezultat na etapie postępowania sądowego. Jest do swoisty zbiór kluczowych posunięć procesowych, który musi

---

⁸⁰ T.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1115.

zostać wdrożony, tak by wykluczyć wszelkie luki mogące stanowić potencjalne źródło do zastosowania przez sąd reguły prawnej wynikającej z art. 5 § 2 k.p.k.

Zasadnicza część rzeczowego materiału dowodowego jest uzyskiwana w toku realizacji serii skoordynowanych i co niezmiernie ważne jednoczesnych przeszukań w siedzibach podmiotów uczestniczących w łańcuchach dostaw w obrębie karuzel podatkowych, biurach rachunkowych zajmujących się obsługą tych firm, ukierunkowanych na zabezpieczenie dokumentacji księgowo – finansowej (zarówno w formie papierowej, jak też elektronicznej) w postaci: faktur VAT, deklaracji VAT-7, VAT-7 K, ewidencji zakupów/sprzedaży – plików JPK, ksiąg rachunkowych, dokumentacji kasowej (druki „Kp”, „Kw”), dokumentów logistycznych (formularze „Wz”, „Pz”), umów handlowych, korespondencji prowadzonej pomiędzy rzekomymi kontrahentami za pośrednictwem sieci teleinformatycznej, itp. Elektroniczne nośniki danych (komputery, serwery, drukarki, rutery, smartfony, itd.) pozyskane tą drogą muszą zostać niezwłocznie przekazane do biegłych z zakresy informatyki śledczej, których zadaniem jest wyekstrahowanie wszystkich treści mających związek z przedmiotem danego śledztwa. Efekty tych ekspertyz na późniejszym etapie postępowania przygotowawczego są poddawane stosownym oględzinom. Opisane powyżej działania winny być skoordynowane z realizacją postanowień o przeszukaniu w centrach logistycznych dokonujących alokacji towarem „krążącym” w ramach karuzel podatkowych, celem szczegółowego odtworzenia (w oparciu o dokumentację magazynową, transportową, faktury, korespondencję z kontrahentami) łańcuchów dostaw.

Sam natomiast fakt weryfikacji funkcjonowania w obrocie gospodarczym i prowadzenia rzeczywistej działalności operacyjnej przez podmioty, co do których zachodzi podejrzenie, że pełnią rolę firm „krzaków” zarządzanych przez „słupy” powinno następować, m.in. poprzez:

- pozyskanie z Zakładu Ubezpieczeń Społecznych danych odnośnie zatrudnionych w nich pracowników (zazwyczaj w ramach odpowiedzi zwrotnej uzyskuje się informacje negatywne potwierdzające fasadowy charakter tych tworów), zaś w przypadku potwierdzenia tej okoliczności przesłuchanie ich na okoliczność funkcjonowania podmiotu zatrudniającego, kooperacji z kontrahentami, źródeł zaopatrzenia, kierunków zbytu, form kredytowania, zakresu obowiązków, danych osób faktycznie zarządzających danym podmiotem i mających wpływ na kluczowe decyzje, zaplecza logistycznego (użytkowanych powierzchni biurowych, magazynowych);
- uzyskanie z Krajowego Rejestru Sądowego, Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej, systemu REGON, rejestru czynnych podatników VAT, stosownych danych co do krajowych firm podejrzewanych o udział w obrocie karuzelowym;
- włączenie w poczet materiału dowodowego z właściwych sądów rejestrowych odpisów całości (lub najważniejszych dokumentów takich jak umowy

kupna udziałów, protokoły: zwyczajnych, walnych i nadzwyczajnych zgromadzeń wspólników, sprawozdania finansowe, itp.), akt rejestrowych tych firm, dla których są prowadzone w celu wykonania ich oględzin zmierzających do ustalenia najważniejszych danych z bilansu, rachunku zysków i strat, rachunku przepływów finansowych, informacji dodatkowej zarządu, jak również informacji odnoszących się do osób zasiadających w organach zarządczych tych firm oraz ich danych kontaktowych, co już na późniejszym etapie śledztwa umożliwi odtworzenie warstwy korporacyjnej obrazującej złożony konglomerat powiązań kapitałowo-osobowych.

Bardzo cennego materiału dowodowego o charakterze pogładowym może również dostarczyć czynność oględzin lokalizacji przypisanych do siedzib podmiotów uczestniczących w karuzelach podatkowych, którymi nierzadko okazują się miejsca odludne, zdewastowane, pustostany, wykluczające możliwość prowadzenia jakiegokolwiek działalności, a tym bardziej wyspecjalizowanej aktywności na płaszczyźnie gospodarczej (w tym na kierunku międzynarodowym).

Także działania z zakresu „białego wywiadu” przybierające postać oględzin danych zawartych w sieci teleinformatycznej lub analizy kryminalnej, pozwalają na ustalenie, że rzekomo prężnie działająca na rynku firma nie posiada własnej strony internetowej, portfolio reklamującego jej biznesowe osiągnięcia w branży, w ramach której funkcjonuje, co uniemożliwia jej przyjmowanie zamówień na dostawę towaru lub świadczenie usług, natomiast tego typu ustalenia należy odpowiednio zinterpretować w kontekście pozostałych dowodów.

Nie mniej ważnym posunięciem towarzyszącym badaniom funkcjonowania podmiotów podejrzewanych o uczestnictwo w strukturach karuzel podatkowych jest gromadzenie danych wskazujących na to, czy wobec tych firm były prowadzone postępowania: upadłościowe, likwidacyjne, komornicze, egzekucyjne, nakazowe, jak się one zakończyły, a następnie wykonanie oględzin tego typu akt ukierunkowanych na wyselekcjonowanie dokumentów mogących mieć miarodajne znaczenie dla wiodących kierunków śledztwa. Jako równie znaczące należy ocenić działania procesowe mające na celu czynienie precyzyjnych ustaleń, czy wobec badanych podmiotów toczyły się postępowania sądowo – administracyjnego przed Wojewódzkimi Sądami Administracyjnymi oraz Naczelnym Sądem Administracyjnym, jak też poszerzenie materiału dowodowego o zapadłe w ich toku orzeczenia, a także poszukiwanie istotnych dla sprawy dokumentów (wygenerowanych podczas procedowania) w drodze czynności oględzin.

Kolejnym istotnym elementem tego rodzaju śledztwa jest jak najściślejsza współpraca z organami Krajowej Administracji Skarbowej wyrażająca się w:

- pozyskiwaniu informacji oraz odpisów stosownych dokumentów wygenerowanych w ramach prowadzonych przez nie postępowań sprawdzających, kontroli karbowych i celno-skarbowych, postępowań podatkowych oraz karno-skarbowych, odnoszących się do firm uczestniczących w obrocie karuzelowym, jak też

- osób zarządzających nimi (szczególną rolę odgrywają dane związane z rozliczaniem podatku VAT za poszczególne okresy) skorelowanym z potrzebą pogłębienia wiedzy sygnalizowanej przez administrację skarbową w drodze przeprowadzenia dodatkowych oględzin tych akt;
- ustalaniu dzięki organom KAS wysokości podatku VAT uszczuplonego, narażonego na uszczuplenie, narażonego na nienależny zwrot, co żadną miarą nie może następować (a jest obserwowane już tylko epizodycznie w praktyce) w drodze powoływania biegłych z zakresu księgowości do dokonywania tego typu obliczeń, gdyż jest działaniem niedopuszczalnym;
  - wyjątkowym – na zasadzie odstępstwa od ogólnej reguły – prowadzeniu przesłuchań w charakterze świadka (po uprzednim zwolnieniu z tajemnicy skarbowej na podstawie art. 294 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa⁸¹ w związku z art. 180 § 1 KPK), kontrolerów skarbowych na okoliczność prowadzenia przez nich w ramach kontroli czynności służbowych w firmach objętych taką formą sprawdzania prawidłowości w rozliczaniu podatku VAT;
  - inicjowaniu w oparciu o art. 182 ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego⁸² w związku z art. 165 § 1 Ordynacji podatkowej, kontroli skarbowych lub celno-skarbowych w zakresie rzetelności deklarowanych podstaw opodatkowania oraz prawidłowości obliczania i wpłacania podatków stanowiących dochód państwa;
  - korzystaniu z danych pochodzących z systemów informatycznych tych organów takich jak: „POLTAX”, „SERCE”, „VIES”, „REMDAT”, „SENT” i innych.

W tym miejscu nie sposób jest stracić z pola widzenia okoliczności, że prokuratura dysponuje narzędziem do sprawnego monitorowania zakresu śledztw w skali całego kraju z zakresu omawianej problematyki w postaci Programu Informacji VAT (PIV), dzięki któremu możliwe jest skonfrontowanie już posiadanej wiedzy z danymi odnoszącymi się do innych postępowań prowadzonych z udziałem uczestników karuzel podatkowych oraz ich roli (znikający podatnik, bufor, broker), jak też organu prowadzącego, co winno skutkować nawiązaniem współpracy z innymi prokuraturami w celu koordynacji zachodzących na siebie podmiotowo lub przedmiotowo postępowań w drodze sformułowania stosownych zapytań lub odbycia spotkań organizacyjnych (narad roboczych) pozwalających na właściwe określenie ram zakresowych danego śledztwa ukierunkowanych na uniknięcie w przyszłości negatywnych konsekwencji przeszkody procesowej pod postacią *res iudicata* (art. 17 § 1 pkt. 7 KPK).

W logiczny ciąg przedstawionych działań wpisują się także przesłuchania w charakterze świadków osób prowadzących „wirtualne biura”, których adresy były zbieżne z deklarowaną (przez podmiot mogący uczestniczyć w karuzeli podatkowej) lokalizacją na okoliczność warunków świadczenia usług, danych konkretnych osób współpracujących w tej materii z przedmiotowymi instytucjami.

⁸¹ T.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2651 ze zm. (dalej jako: Ordynacja podatkowa).

⁸² T.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 775 (dalej jako: KPA).

Jako, że organizatorzy struktur tych przestępczych tworów angażują w charakterze „słupów” obcokrajowców, toteż cenne informacje na ich temat można uzyskać dzięki kooperacji:

- z właściwymi miejscowo wydziałami zajmującymi się sprawami cudzoziemców w urzędach wojewódzkich (w oparciu o art. 450 ust. 1 ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach⁸³),
- ze Strażą Graniczną:
  - a) na podstawie zapisów zarządzenia nr 57 Komendanta Głównego Straży Granicznej z dnia 23.08.2019 r. w sprawie udostępniania przez Straż Graniczną uprawnionym organom państwowym informacji z zakresu ochrony granicy państwowej, kontroli ruchu granicznego oraz zapobiegania i przeciwdziałania nielegalnej migracji⁸⁴,
  - b) w trybie ustawy z dnia 9 maja 2018 r. o przetwarzaniu danych dotyczących przelotu pasażera (PNR)⁸⁵.

Niezwykłe ważnym kierunkiem wymagającym pogłębionej eksploracji w tego typu sprawach jest podążanie śladem pieniądza (ang. *follow the money*), toteż kluczową rangę zyskuje włączenie w poczet materiału dowodowego danych bankowych uzyskanych w oparciu o stosowne zapisy ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe⁸⁶ odnoszących się do sprawdzanych firm, co na późniejszym etapie postępowania przygotowawczego pozwoli odtworzyć trasy przelewu środków finansowych w ramach mechanizmu ich migracji pomiędzy poszczególnymi podmiotami, kolejności zasileń, a następnie przeprowadzania ich oględzin. Poczynaniom tym winno towarzyszyć utrzymywanie ścisłej współpracy z Generalnym Inspektorem Informacji Finansowej (w trybie art. 81 i 106 ustawy z dnia 1 marca 2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu⁸⁷) w zakresie wątku prania brudnych pieniędzy towarzyszącego obrotowi karuzelowemu.

Mając z kolei na uwadze okoliczność przemieszczania towarów w obrocie krajowym oraz międzynarodowym, zachodzi konieczność:

- ustalenia w oparciu o właściwe wydziały komunikacji użytkowników pojazdów, za pośrednictwem których rzekomo realizowano transport towarów w ramach obrotu karuzelowego, celem ustalenia ich parametrów, gabarytów, jak też spełniania szczególnych wymagań wynikających z ustawy z dnia 6 września 2001 r. o transporcie drogowym⁸⁸ (zdolność do wykonywania deklarowanych przewozów spedycyjnych z wykorzystaniem specjalistycznych środków) danych osób dysponujących tymi pojazdami;

---

⁸³ T.j. Dz. U. 2023 r. poz. 519 ze zm.

⁸⁴ Dz. U. KGSG, Warszawa, dnia 23 sierpnia 2019 r., poz. 59.

⁸⁵ T.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1441.

⁸⁶ T.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2324 ze zm.

⁸⁷ T.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1124 ze zm.

⁸⁸ T.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2201 ze zm.

- gromadzenia danych o firmach transportowych realizujących rzekome zlecenia logistyczne na rzecz firm uczestniczących w łańcuchu dostaw, a następnie przesłuchanie jako świadków kierowców zatrudnionych w tych firmach, co do realizowania zadań, sporządzania w miejscu docelowym dokumentacji fotograficznej jako potwierdzenia wykonania usługi;
- pozyskiwania informacji z systemu viaTOLL na okoliczność odtworzenia trasy przemieszczania się towarów będących przedmiotem rzekomego obrotu w ramach mechanizmu karuzelowego.

Biorąc natomiast pod uwagę przedmiot obrotu koncesjonowanego i jego specyfikę, nierzadko zasadne będzie przykładowo poczynienie stosownych ustaleń w Urzędzie Regulacji Energetyki co do uprawnień danego podmiotu do prowadzenia działalności w zakresie obrotu paliwami, ewentualnie sprawdzenia, czy dany podmiot dokonujący na rynku obrotu elektroniką był oficjalnym dealerem zagranicznego producenta oraz czy oferowane przez niego ceny były dumpingowe, a także jak się one kształtowały na tle średnich stawek rynkowych, czy były na poziomie uzasadnionym ekonomicznie.

Źródłem cennych ustaleń dowodowych może również stać się materiał wygenerowany w toku kontroli operacyjnej w ramach czynności operacyjno-rozpoznawczych (po jego odpowiednim wprowadzeniu do procesu), jak też ten pochodzący z podsłuchu procesowego. Współczesne śledztwo nie może się także obyć bez włączenia do niego danych telekomunikacyjnych (które jeszcze nie uległy retencji) celem ustalenia powiązań pomiędzy poszczególnymi uczestnikami karuzeli podatkowej.

Mając na uwadze aspekty transgraniczne (międzynarodowe), zachodzi konieczność poszukiwania dowodów poza granicami kraju w drodze formułowania europejskich nakazów dochodzeniowych (END) i międzynarodowych pomocy prawnych celem ustalenia okoliczności dotyczących zagranicznych podmiotów uczestniczących w karuzelach podatkowych, a w szczególności odnoszących się do „spółki wiodącej”, jak też odtworzenia zagranicznych fragmentów łańcucha dostaw karuzeli podatkowej. Nie sposób jest też stracić z pola widzenia okoliczności, że dzięki eksploracji zasobów zgromadzonych na stronie „www.e-justice.europa.eu” ułatwiony jest bezpośredni dostęp do wielu cennych danych rejestrowych zagranicznych podmiotów, które po przetłumaczeniu mogą wzbogacić gromadzony wielopłaszczyznowo materiał dowodowy.

W przypadku wątpliwości, czy w danej sprawie inkryminowane działania przybrały postać fałszu intelektualnego, czy też materialnego, zachodzić może konieczność wywołania opinii z zakresu badań pisma ręcznego celem poczynienia ustaleń rzutuujących na finalnie przyjętą kwalifikację prawną.

Zgromadzony w opisany sposób materiał dowodowy będzie niewątpliwie wymagał jego uporządkowania w drodze sporządzenia szeregu analiz kryminalnych, m.in.: 1) przepływów finansowych, 2) transakcji (odtworzącej łańcuch fakturowy),

3) danych telekomunikacyjnych, 4) powiązań kapitałowo-osobowych (warstwa korporacyjna), itp.

Praktycznie już od wszczęcia śledztwa należy czynić wnikliwe ustalenia co do sytuacji majątkowej osób podejrzewanych, jak też osób i podmiotów z nimi powiązanych przez wyspecjalizowane komórki policyjne. Mając natomiast na uwadze potrzebę przeciwdziałania przedawnieniu czynów karno-skarbowych, należy w jak najszerszym zakresie stosować instytucję przerwania biegu przedawnienia zobowiązania podatkowego przewidzianą w art. 70 § 6 pkt. 1 Ordynacji podatkowej. Nawiązując od strony technicznej do metodyki prowadzenia wielotomowych akt tego typu spraw, możliwe jest odstąpienie od tradycyjnego chronologicznego modelu ich kompletowania poprzez wprowadzenie wątkowego ich układu (które to wątki są oznaczane kolejno po sobie następującymi cyframi rzymskimi).

Opisany powyżej ciąg działań procesowych i analitycznych stanowi asumpt do przeprowadzenia skoordynowanej realizacji zatrzymań wszystkich osób biorących udział w działaniach danej grupy przestępczej, skorelowanej ze stosowaniem takich środków zapobiegawczych, które realnie zabezpieczą jego tok, zaś premiowanie współpracy z organami ścigania trwale zdeintegruje zaangażowane w proceder środowisko przestępcze, czego efektem może być przełamanie „zmony milczenia” wzbogacające wiedzę śledczych o relacje osób bezpośrednio zaangażowanych w mechanizm wyłudzenia od wewnątrz, co pozwoli na wyeliminowanie organizatorów oraz kluczowych z punktu widzenia funkcjonowania danej grupy postaci.

ZAKOŃCZENIE

Działalność zorganizowanych grup przestępczych dopuszczających się oszustw podatkowych popełnianych w ramach mechanizmu karuzel podatkowych stanowi najbardziej szkodliwy z punktu widzenia interesu ekonomicznego państwa przejaw przestępczości finansowo-skarbowej. Jej zwalczanie wymaga szybkiej i zdecydowanej reakcji organów ścigania, co jest możliwe dzięki realizowaniu w sposób stanowiący priorytetów stojących przed śledztwami w tego typu sprawach według modelu ofensywnego. Tylko on pozwala osiągnąć cele ogólne oraz szczególne przed nim stawiane. Jest on bez wątpienia tym bardziej skuteczny, że bardziej ścisła jest współpraca organów ścigania z równymi ogniwami aparatu państwowego, w szczególności z organami Krajowej Administracji Skarbowej (jak też z uwagi na wymiar transgraniczny, międzynarodowy) z ich zagranicznymi odpowiednikami. W takim przypadku państwo i jego wyspecjalizowane służby działają kompleksowo, nie zaś sektorowo. Niezwykle ważną rolę w upowszechnianiu idei prowadzenia śledztw w sprawach oszustw podatkowych popełnianych metodą karuzelową pełnią szkolenia stanowiące platformę wymiany doświadczeń przedstawicieli różnych służb, które rozwijają wachlarz umiejętności jej uczestników. Rozbijanie struktur zorganizowanych grup przestępczych było i jest priorytetem współczesnej polityki karnej. Preferowanie

ofensywnego modelu prowadzenia śledztw pozwala zrealizować ten cel w sposób trwały, tak by nie doszło do ich przegrupowania oraz odtworzenia w innych warunkach. Jako że zyski generowane przez tego typu twory przestępcze są z jednej strony dystrybuowane pomiędzy beneficjentów tych korzyści, a z drugiej strony służą finansowaniu nakładów na przyszłe inkryminowane przedsięwzięcia, toteż ich jak najszybsze oraz jak najszersze zabezpieczenie w ramach preferowanego typu prowadzenia postępowania przygotowawczego umożliwi zapobieżenie czynienia takich „inwestycji”, co ma przełożenie na dynamikę rozwoju tego typu przestępczości (zminimalizowanie jej wymiaru ekspansywnego). Spożytkowanie zatem przez śledczych pozostających w ich dyspozycji sił i środków w ramach modelu ofensywnego może przynieść tylko pozytywne następstwa, co jest ze wszech miar pożądane w obecnych czasach niosących ze sobą realne zagrożenie kolejnymi falami kryzysu ekonomicznego, a nawet w związku z tym wręcz niezbędne.

BIBLIOGRAFIA

AKTY NORMATYWNE:

- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1138 ze zm.).
Ustawa z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 654 ze zm.).
Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 775).
Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1375 ze zm.).
Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2651 ze zm.).
Ustawa z dnia 9 maja 2018 r. o przetwarzaniu danych dotyczących przelotu pasażera (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1441).
Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 931 ze zm.).
Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2324 ze zm.).
Ustawa z dnia 6 września 2001 r. o transporcie drogowym (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2201 ze zm.).
Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 519 ze zm.).
Ustawa z dnia 10 lutego 2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2017 r. poz. 244).
Ustawa z dnia 1 marca 2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1124 ze zm.).
Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 kwietnia 2016 r. Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1115).
Zarządzenie nr 57 Komendanta Głównego Straży Granicznej z dnia 23 sierpnia 2019 r. w sprawie udostępniania przez Straż Graniczną uprawnionym organom państwowym informacji z zakresu ochrony granicy państwowej, kontroli ruchu granicznego oraz zapobiegania i przeciwdziałania nielegalnej migracji (Dz. U. KGSG Warszawa, dnia 23 sierpnia 2019 r., poz. 59).

LITERATURA:

- Binkowski M., *Jak kraść VAT*, Toruń, 2021.
Duży J., Kołodziejski P., *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 24 czerwca 2016 r., sygn. I KZP 2/15, „Prokuratura i Prawo” 2017, nr 10.*
Duży J., *Przestępstwa „fakturowe” – ocena regulacji z perspektywy trzech lat obowiązywania, „Prokuratura i Prawo” 2020, nr 3.*

- Fiertek C i in., *Metodyki postępowania w sprawach o poszczególne rodzaje przestępstw*, Prokuratura Krajowa, Warszawa 2018.
- Filipczyk P., *Sami wystawiany się cyberprzestępcom (rozmowa z J. Pardo)*, Tygodnik „Sieci”, Nr 30 (504) 2022.
- Głowacka V., *Materiały szkoleniowe w projekcie pn. „Szkolenie z zakresu przestępczości podatkowej dla kadr sądownictwa i prokuratury*, KSSiP, Ośrodek Szkolenia Ustawicznego i Współpracy Międzynarodowej w Lublinie, 2020.
- Grochola G., *Zorganizowana grupa przestępcza jako grupa społeczna. Ujęcie socjologiczno-prawne*, „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2013, nr 3-4.
- Karwat P., *Obejście prawa podatkowego. Natura zjawiska i sposoby przeciwdziałania mu*, Warszawa 2002.
- Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, t. 3, red. A. Zoll, Kraków 2006.
- Kołodziejski P., Duży J., *Śledztwa w sprawach nadużyć w podatku od towarów i usług*, „Prokuratura i Prawo” 2017 (wydanie specjalne).
- Kosatka S., *(Nie) zorganizowana przestępczość w Polsce – perspektywy i zagrożenia dla wymiaru sprawiedliwości*, „Biuletyn Kryminologiczny” 2016, nr 23.
- Kotkowski W., *Klauzula zakazu nadużycia prawa w VAT*, [w:] *Przestępstwa karuzelowe i inne oszustwa w VAT (Prawo w praktyce)*, red. nauk. I. Ożóg, Warszawa 2017.
- Kotowski W., *Karuzele podatkowe*, [w:] *Karuzele podatkowe i inne oszustwa podatkowe. Metody przeciwdziałania unikaniu opodatkowania (zagadnienia podatkowe)*, red. nauk. I. Ożóg, J. Rudowski, Warszawa 2020.
- Lebedowicz A., *Metodyka prowadzenia postępowań przygotowawczych w sprawach oszustw podatkowych popełnianych metodą karuzelową*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2021 nr 4.
- Lebedowicz A., *Metodyka prowadzenia śledztw w sprawach oszustw podatkowych*, Kraków 2021.
- Łabuz P., Malinowska I., Michalski M., *Przestępczość zorganizowana. Aspekty prawne i kryminalno-kryminalistyczne*, Warszawa 2022.
- Mądrzejowski W., *Przestępczość zorganizowana. System zwalczania*, 2017.
- Mądrzejowski W., Śnieżko S., Majewski P., *Zwalczanie przestępczości. Wybrane metody i narzędzia*, Warszawa 2017.
- Miczkowska A., *Problematyka przestępczości zorganizowanej*, „Wrocławskie Studia Erazmiańskie. Zeszyty Studenckie. Prace Prawnicze, Administracyjne i Historyczne” 2009, nr 3.
- Nitkowski K., *Przestępstwa w obrocie gospodarczym*, Warszawa 2014.
- Nowak K., *Wpływ sposobu prowadzenia postępowania przygotowawczego na zwalczanie działalności oszustów w zakresie podatku VAT – wybrane zagadnienia*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2020 nr 12.
- Piękoś M., *Przestępczość zorganizowana we współczesnym świecie na podstawie Polski – wyniki badań własnych*, „Studenckie Czasopismo Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Toruniu” 2016, nr 2.
- Podatek od towarów i usług – 59 najważniejszych pojęć*, red. W. Modzelewski, Warszawa 2020.
- Problematyka obrotu fakturami wystawianymi w sposób nierzetelny (zagadnienia prawa karnego materialnego i procesowego)*, red. S. Kowalski, H. Paluszkiwicz, O. Włodkowski Warszawa 2019.
- Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2002.
- Turaliński K., *Podatek VAT (oszustwa podatkowe, przemyt i zorganizowana przestępczość skarbową)*, Warszawa 2017.
- Wardak Z., *Karnoprawna i kryminologiczna problematyka oszustwa podatkowego*, Łódź, 2014.
- Wilk L., Zagrodnik J., *Kodeks karny skarbowy*, Warszawa 2020.
- Wódka M., *Międzynarodowa przestępczość zorganizowana – typologia, charakterystyka i zwalczanie*, „De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności” 2015, nr 2.
- Wyszyński K., *Wyłudzenia karuzelowe – ogólna charakterystyka na tle wybranych zagadnień prawa karnego materialnego i procesowego*, [w:] *Karuzele VAT. Wybrane regulacje prawa karnego materialnego i procesowego*, red. S. Pawelec, Warszawa 2020.

ORZECZNICTWO:

Postanowienie SN z 10.08.2011 r., III KK 45/11, LEX 1044033.

Uchwała SN z 24.01.2013 r., I KZP 19/12.

Uchwała SN z 30.09.2003 r., I KZP 22/03, OSNKW 2003, nr 9-10, poz. 75.

Wyrok NSA z 12.03.2008 r., I FSK 417/07, LEX 465740.

Wyrok NSA z 09.01.2018 r., I FSK 835/17, LEX: 2449151.

Wyrok SA w Białymstoku z 21.11.2018 r., II Aka 179/19.

Wyrok SA w Łodzi z 12.01.2017 r., II Aka 251/16, LEX 2240074.

Wyrok SA we Wrocławiu z 07.04.2016 r., II AKa 332/15, LEX 2052582.

Wyrok SN z 14.11.2016 r., III KK 273/16, LEX 21514324.

Wyrok SN z 18.12.2015 r., III KK 300/15, LEX 1943848.

Wyrok WSA w Bydgoszczy z 09.05.2017 r., I SA/Bd 337/17.

Wytyczne Prokuratora Generalnego z dnia 10 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad prowadzenia postępowań przygotowawczych w sprawach o przestępstwa związane z procederem wyłudzenia nienależnego zwrotu podatku od towarów i usług (VAT) oraz innych oszukańczych uszczupień w tym podatku, PK I BP 024.13.2017.

INNE ŹRÓDŁA:

Statystyki spraw o przestępstwa skarbowe w sądach, www.przestepstwa-skarbowe.pl/statystyki-spraw-o-przestepstwa-skarbowe-w-sadach/,

Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce w 2016 roku”, s. 85, <https://archiwum.mswia.gov.pl/bip-raport-o-stanie-bezpiec/18405,Raport-o-stanie-bezpieczenstawa.html>.

The Polish Model of Investigating Tax Carousel Fraud

SUMMARY

This article is devoted to an analysis of the Polish model of conducting an investigation in cases of tax fraud committed with the carousel method, clearly indicating the superiority of the offensive (dynamic) type over the static (conservative) type. It concerns the economic evolution of an organized crime and discusses the carousel mechanism, raising the issue of carousel crimes and their legal qualification. The article presents the main features of a dynamic and static model through the prism of specific goals facing investigators in this type of case. Finally, it presents selected methodological guidelines aimed at the most extensive possible implementation of the model of conducting an investigation preferred due to the level of activity in cases of tax carousel fraud.

Keywords: carousel fraud, VAT fraud, organized crime, offensive model, invoice

ARTYKUŁY

Brak interesu społecznego w objęciu czynu prywatnoskargowego ściganiem z urzędu jako negatywna przesłanka procesowa

DOI: 10.53024/3.3.51.2023

MIKOŁAJ GRZESIK*

STRESZCZENIE

Celem niniejszego artykułu jest udzielenie odpowiedzi na podstawowe pytania powstające przy rozwiązywaniu powszechnych problemów prawnych związanych z aplikacją odpowiednich przepisów dotyczących negatywnej przesłanki procesowej braku interesu społecznego w objęciu czynu prywatnoskargowego ściganiem z urzędu, przy uwzględnieniu przede wszystkim perspektywy prokuratora. W kolejnych fragmentach opracowania analizie poddana została zatem kwestia przesłanek i sposobu podjęcia aktywności przez prokuratora w przypadku czynów prywatnoskargowych, skutków procesowych takiej decyzji, również w odniesieniu do uprawnień oskarżyciela prywatnego, jak i skutków materialnoprawnych, choćby w zakresie biegu terminu przedawnienia. Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację i uzupełnienie nadal w pełni aktualnego artykułu pt. *Funkcjonowanie art. 17 § 1 punkty 1–4 oraz art. 322 k.p.k. w praktyce prokuratorskiej* opublikowanego kilka lat temu na łamach czasopisma „Prokuratura i Prawo”.

Słowa kluczowe: interes społeczny, negatywna przesłanka procesowa, czyny prywatnoskargowe, prokurator, oskarżyciel prywatny

* Doktor nauk prawnych, prokurator Prokuratury Rejonowej delegowany do Prokuratury Okręgowej w Warszawie, wykładowca Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury; ORCID: 0000-0002-8143-8674.

Podział typów czynów zabronionych na typy publicznoskargowe i prywatnoskargowe ma istotne konsekwencje procesowe odnoszące się nie tylko do samego trybu ścigania, ale również pozostającego z powyższym w związku sposobu realizacji swoich kompetencji przez właściwych oskarżycieli. Tryb prywatnoskargowy charakteryzuje się bowiem daleko posuniętą odmiennością determinującą również specyfikę działań prokuratora w przypadku tego typu czynów zabronionych. Ze względu na te odmienności we wcale nierzadkiej praktyce prokuratorskiej sposób, zakres, zasadność i konsekwencje procesowe aktywności oskarżyciela publicznego budzą wątpliwości i generują spory. Celem niniejszego artykułu jest zatem udzielenie odpowiedzi na podstawowe pytania powstające przy rozwiązywaniu powszechnych problemów prawnych związanych z aplikacją odpowiednich przepisów, przy uwzględnieniu przede wszystkim perspektywy prokuratora. W kolejnych fragmentach opracowania analizie poddana zostanie zatem kwestia przesłanek i sposobu podjęcia aktywności przez prokuratora w przypadku czynów prywatnoskargowych, skutków procesowych takiej decyzji, również w odniesieniu do uprawnień oskarżyciela prywatnego, jak i skutków materialnoprawnych, choćby w zakresie biegu terminu przedawnienia.

Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację i uzupełnienie nadal w pełni aktualnego artykułu pt. *Funkcjonowanie art. 17 § 1 punkty 1-4 oraz art. 322 k.p.k. w praktyce prokuratorskiej* opublikowanego kilka lat temu na łamach czasopisma „Prokuratura i Prawo”¹.

OBJĘCIE PRZEZ PROKURATURA CZYNU PRYWATNOSKARGOWEGO ŚCIGANIEM Z URZĘDU

Kwestie podstawowe dotyczące zagadnienia objęcia przez prokuratura czynu ściganiem z urzędu zostały już wyczerpująco omówione w doktrynie. Wypracowano m.in. katalog przesłanek uzasadniających aktywność prokuratora w związku z istnieniem interesu społecznego w rozumieniu art. 60 § 1 k.p.k.², wskazano na sposób podjęcia decyzji w przedmiocie objęcia czynu ściganiem z urzędu³ czy w znacznej części opracowano sposób przekształcenia trybu (modelu) postępowania prokuratora w przypadku diagnozowanej potrzeby zmiany trybu ścigania czynu w ramach jego tożsamości w przypadku zmiany ustaleń faktycznych i tym samym koniecz-

¹ M. Grzesik, *Funkcjonowanie art. 17 § 1 punkty 1-4 oraz art. 322 k.p.k. w praktyce prokuratorskiej*, „Prokuratura i Prawo” 2016 nr 3, s. 142-167.

² Zob. m.in. M. Szolucha, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2021, komentarz do art. 60 k.p.k.; M. Czekaj, *Ingerencja prokuratora w sprawach o przestępstwa prywatnoskargowe*, „Prokuratura i Prawo” 1999 nr 7-8, s. 47-48.

³ Sposób ten jest dowolny, choć dla transparentności postulowane jest wydanie stosownego postanowienia. Zob. m.in. postanowienie SN z 13.12.2021 r., III KK 396/21; wyrok SN z 10.06.2020 r., V KK 13/20; wyrok SA we Wrocławiu z 24.05.2012 r., II AKa 130/12; R. Olszewski, *Rola prokuratora w postępowaniu karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2014, nr 1, s. 55-56.

ności zmiany kwalifikacji prawnej⁴. Pozostawiając zatem na boku większość z tych zagadnień, pragnę poświęcić uwagę kwestiom czasu podjęcia decyzji o objęciu czynu ściganiem z urzędu oraz zasadności wyrzeczenia w tym zakresie w przypadku aktualizacji jednej z negatywnych przesłanek procesowych wskazanych zwłaszcza w treści art. 17 k.p.k. Niewątpliwie jest bowiem, że decyzja prokuratora w zakresie objęcia bądź nieobjęcia czynu ściganiem z urzędu zależy od dwóch okoliczności. Po pierwsze, przedmiotem postępowania musi być stwierdzony czyn prywatnoskargowy, przy akceptacji stanowiska, że kumulatywna kwalifikacja obejmująca czyn publicznoskargowy determinuje publicznoskargowy charakter całego czynu⁵, a po drugie, że dokonano wystarczających ustaleń w zakresie okoliczności relewantnych dla oceny istnienia interesu społecznego w rozumieniu art. 60 § 1 k.p.k. Z pierwszą z przesłanek wiąże się problem czasu ustalenia charakteru czynu i ostateczności tych ustaleń, choćby w kontekście treści zawiadomienia o przestępstwie. Najczęściej bowiem takie ustalenie nie następuje na początku postępowania, które wówczas toczy się w przedmiocie czynu publicznoskargowego, lecz krystalizuje się wraz z zaawansowaniem procesu i ustaleniem okoliczności faktycznych w stopniu pozwalającym na choćby wstępną subsumpcję. W takich sytuacjach najczęściej dokonanie ustaleń faktycznych pozwalających na ocenę prawnokarną zdarzenia, w tym jego prawidłowe zakwalifikowanie jako czynu prywatnoskargowego, zbiega się z ustaleniem okoliczności istotnych z perspektywy oceny istnienia interesu społecznego. W tych przypadkach zatem potrzeba wydania decyzji o objęciu lub nieobjęciu czynu prywatnoskargowego ściganiem z urzędu zbiegać się będzie z dokonaniem ustalenia prawnego dotyczącego wykluczenia możliwości kwalifikacji prawnej danego czynu jako czynu publicznoskargowego. To w konsekwencji oznacza, że podjęcie decyzji o odmowie objęcia czynu ściganiem z urzędu, rozumianej w tym przypadku jako pewien proces myślowy osoby pełniącej stanowisko prokuratora, odzwierciedlenie znajdzie nie w odrębnym postanowieniu o nieobjęciu czynu ściganiem z urzędu lecz w decyzji kończącej, przy skonstruowaniu sentencji zgodnie z treścią § 219 pkt 3 Regulaminu⁶. Tylko w alternatywnym scenariuszu i w przypadku zasadności objęcia czynu ściganiem z urzędu wydane zostanie pozytywne postanowienie o objęciu czynu ściganiem z urzędu pozwalające na kontynuowanie postępowania czy to w fazę *in personam*, czy w fazę poszukiwania sprawcy (jeśli go wcześniej nie ustalono). Niezależnie jednak od kierunku decyzji w tych przypadkach najwcześniejszym możliwym momentem jej podjęcia w rozumieniu art. 60 § 1 k.p.k. jest sytuacja dokonania prawidłowych i pełnych ustaleń faktycznych wykluczających możliwość kwalifikowania czynu jako publicznoskargowego. Należy jednak dodać, że choć warunkiem podjęcia

⁴ M. Grzesik, *Funkcjonowanie...*, s. 163-165.

⁵ Oczywiście przy akceptacji możliwości stosowania reguł wyłączania wielości ocen i ewentualnego usunięcia zbędnego z tej perspektywy przepisu obejmującego typ prywatnoskargowy.

⁶ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 kwietnia 2016 r. - Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury (Dz. U. z 2017 r. poz. 1206).

decyzji w przedmiocie objęcia czynu prywatnoskargowego ściganiem z urzędu jest wykluczenie możliwości kwalifikacji czynu z typu publicznoskargowego, to nie jest wymagane kateryczne potwierdzenie wszystkich okoliczności relewantnych dla aktualizacji ewentualnej odpowiedzialności karnej. Innymi słowy, negatywna decyzja w przedmiocie objęcia czynu ściganiem z urzędu, przy wykluczeniu możliwości kwalifikacji czynu jako publicznoskargowego, może być wydana również w przypadku gdy nie ma pewności co do zaistnienia czynu czy nawet realizacji przez czyn znamion czynu prywatnoskargowego⁷. Brak interesu społecznego w objęciu tego czynu ściganiem z urzędu pozwala bowiem na zaniechanie, jako bezcelowych, dalszych ustaleń w tym zakresie. Kontynuowanie postępowania, w tym dokonywanie ustaleń dowodowych przy stwierdzonej i tak perspektywie braku interesu społecznego w objęciu czynu ściganiem z urzędu, byłoby nieporozumieniem i pozostawałoby w jawnej sprzeczności z zasadą ekonomiki postępowania. Takie stanowisko wynika również z ustalonego w dalszych rozważaniach charakteru negatywnej przesłanki procesowej braku interesu społecznego w objęciu czynu ściganiem z urzędu i potraktowania jej jako formalnej i względnej. Należy dodać, że konsekwencją zmiany przyjętej wstępnie, choćby we wszczęciu postępowania czy zawiadomieniu o przestępstwie, kwalifikacji prawnej czynu z typu publicznoskargowego na typ prywatnoskargowy, jest konieczność prawidłowego sformułowania decyzji kończącej, i to zarówno w zakresie sentencji zgodnie z § 221 pkt 1 Regulaminu, jak i uzasadnienia⁸.

Temporalnie nieco bardziej skomplikowana może być kwestia podjęcia decyzji w przedmiocie objęcia czynu prywatnoskargowego ściganiem z urzędu, w przypadku gdy od początku czyn stanowiący przedmiot postępowania kwalifikowany jest jako prywatnoskargowy. Można bowiem rozważać, czy potrzeba dokonania ustaleń faktycznych istotnych dla oceny istnienia interesu społecznego wymaga choćby tymczasowego objęcia czynu ściganiem z urzędu, czy raczej dokonanie tych ustaleń warunkuje podjęcie w tym przedmiocie stosownej decyzji. Opowiadam się za stanowiskiem, że prokurator nie może podjąć decyzji w przedmiocie objęcia czynu prywatnoskargowego ściganiem z urzędu, nie dysponując wystarczającą liczbą informacji lub danych (ustaleń faktycznych) relewantnych dla oceny czynu z perspektywy art. 60 § 1 k.p.k. Decyzja w tym przedmiocie zawsze musi być poprzedzona większą lub mniejszą liczbą czynności procesowych nakierowanych na dokonanie takich ustaleń, i to bez konieczności formalnego obejmowania czynu, na czas ich trwania, ściganiem z urzędu. W praktyce zazwyczaj okoliczności te będą wystarczające dość wcześnie, często jeszcze na etapie postępowania sprawdzającego i wynikać będą choćby z zawiadomienia o przestępstwie. Potrzeba ich uzupełnienia czy weryfikacji nie obliuguje prokuratora do wydawania decyzji w rozumieniu art. 60 § 1 k.p.k., nawet jeśli w wyjątkowych i rzadkich sytuacjach czynności te będą czasochłonne.

⁷ Podobnie M. Grzesik, *Funkcjonowanie...*, s. 166.

⁸ Szerzej *ibidem*, s. 163-165.

W tych przypadkach należałoby rozważyć czy samo ewentualne – czasem wskazane ze względów formalnych (choćby termin procesowy wskazany w art. 307 k.p.k. czy charakter czynności, jak powołanie biegłego) – wszczęcie dochodzenia nie powoduje *implicite* objęcia danego czynu prywatnoskargowego ściganiem z urzędu. Nie można również zapominać o niezmiernie rzadkiej w praktyce, choć możliwej i przewidzianej przez ustawodawcę sytuacji dopuszczalnej zmiany oceny istnienia interesu społecznego i konieczności wydania decyzji o braku interesu społecznego już nie w objęciu (które nastąpiło wcześniej), ale kontynuowaniu ścigania czynu prywatnoskargowego z urzędu. W tym zakresie jedynie należy dodać, że sytuacja wykluczenia możliwości kwalifikacji prawnej czynu jako publicznoskargowego, przy możliwości kwalifikacji czynu jako prywatnoskargowego, po raz pierwszy aktualizuje ocenę istnienia interesu społecznego. W tym przypadku nigdy nie obejmowano czynu ściganiem z urzędu (chyba że uprzednio doszło np. wprost do wszczęcia dochodzenia w tym przedmiocie), bo nie było takiej potrzeby, gdyż rozważano typ publicznoskargowy. W konsekwencji to w momencie zmiany wzorca normatywnego stanowiącego perspektywę oceny prawnokarnej tego samego czynu dokonuje się pierwszej oceny i ewentualnego objęcia lub nieobjęcia czynu ściganiem z urzędu.

Należy dodatkowo w tym miejscu przypomnieć, że objęcie czynu ściganiem z urzędu może mieć istotne znaczenie z perspektywy innych przepisów o charakterze procesowym, jak i materialnoprawnym. Wszczęcie postępowania o dany czyn w granicach jego tożsamości – niezależnie, czy wstępnie kwalifikowany jako prywatnoskargowy, czy publicznoskargowy i niezależnie od treści decyzji kończącej – skutkuje przedłużeniem terminu przedawnienia zgodnie z art. 102 k.k.⁹ i choć nie zmienia *in genere* charakteru przestępstw¹⁰, to powoduje stan zawisłości sprawy (*litis pendentio*) w przypadku fazy *in personam* lub inną przeszkodę procesową (w stosunku do oskarżyciela prywatnego) w przypadku fazy *in rem* (zob. dalsze uwagi). Wydaje się, że przeszkoda procesowa wyłączająca uprawnienia oskarżyciela prywatnego istnieje również w czasie, gdy prokurator, nie podejmując jeszcze decyzji w przedmiocie objęcia czynu ściganiem z urzędu, prowadzi czynności wyjaśniające konieczne z perspektywy oceny przesłanek istnienia interesu społecznego, jeśli tylko doszło do wszczęcia postępowania. Omawiane konsekwencje prawne objęcia czynu prywatnoskargowego ściganiem z urzędu mają niebagatelne a czasem kluczowe znaczenie dla pokrzywdzonego i ewentualnego oskarżyciela prywatnego. Współokreślają jego sytuację procesową w zakresie możliwości pociągnięcia do odpowiedzialności karnej sprawcy ze względu na ewentualne przedawnienie, jak i determinują jego legitymację skargową. Przenikanie się uprawnień prokuratora i oskarżyciela prywatnego (pokrzywdzonego) co do czynów w całości lub w części (jeśli typ pozostaje w zbiegu kumulatywnym)

⁹ M. Grzesik, *Artykuł 102 k.k. po nowelizacji (studium przypadku)*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2017, nr 1, s. 125-138.

¹⁰ Zob. utrwalone orzecznictwo, m.in. wyrok SA w Warszawie z 26.11.2021 r., II AKa 105/21.

prywatnoskargowych, skutkuje również możliwością częściowo nawet równoległego bądź sekwencyjnego prowadzenia postępowań w tym samym przedmiocie. Zapobiegać temu mają przeszkody procesowe w postaci *litis pendentio* i *res iudicata*, choć uwzględniając niejednolite i problematyczne metody wyznaczania jedności i tożsamości czynu¹¹, w praktyce może w tym zakresie dochodzić do sporów kompetencyjnych i utrudnień procesowych w zakresie konkurujących kompetencji oskarżycieli¹². Dodatkowego wyjaśnienia wymaga zaprezentowana teza, że przeszkodę procesową wyłączającą legitymację skargową oskarżyciela prywatnego aktualizuje również prowadzenie przez prokuratora postępowania w fazie *in rem*. *Prima facie* takie stanowisko pozostaje w sprzeczności z literalnym brzmieniem przepisu art. 17 § 1 pkt 7 k.p.k., który dla aktualizacji tej przesłanki procesowej wymaga precyzji przedmiotowej i podmiotowej – tego samego czynu tej samej osoby. Należy wziąć jednak pod uwagę dwie kwestie. Po pierwsze, objęcie czynu ściganiem z urzędu przez prokuratora zgodnie z brzmieniem art. 60 § 2 k.p.k. powoduje, że postępowanie toczy się z urzędu. Wspomniana decyzja prokuratora wyłącza zatem samodzielną legitymację skargową oskarżyciela prywatnego, który korzysta z praw oskarżyciela posiłkowego. Jego legitymacja odżywa dopiero, jeżeli prokurator odstąpił od oskarżenia (art. 60 § 3 k.p.k.). Po drugie, subsydiarnym argumentem wspierającym powyższe stanowisko jest okoliczność, że skierowanie prywatnego aktu oskarżenia wymaga od pokrzywdzonego wskazania osoby oskarżonej. Ten wymóg formalny w konsekwencji wskazuje, że taka osoba jest znana pokrzywdzonemu i tym samym również organom procesowym (prokuratorowi), który równoległe ewentualnie prowadzi postępowanie przygotowawcze o ten sam czyn¹³. To oznacza, że postępowanie prokuratora jest w tym wypadku również podmiotowo zindywidualizowane i przesłanka *litis pendentio* może się aktualizować mimo nieprzeprowadzenia jeszcze formalnie czynności wskazanych w art. 313 k.p.k. i to niezależnie od przyczyny niewykonania tych czynności. Skierowanie w tym przypadku prywatnego aktu oskarżenia przez pokrzywdzonego z pominięciem postępowania przygotowawczego prowadzonego

¹¹ Zob. m.in. M. Grzesik, *Zbieg przestępstwa z wykroczeniem*, Kraków 2021, s. 122 i n.

¹² Zob. m.in. stan faktyczny sprawy objętej postanowieniem SN z 18.05.2017 r., IV KK 453/16 gdzie po skierowaniu prywatnego aktu oskarżenia sąd stwierdził brak skargi uprawnionego oskarżyciela wobec ustalenia, że czyn (typ) prywatnoskargowy pozostaje w kumulatywnej kwalifikacji z typem publicznoskargowym i tym samym słusznie uznał jako wyłącznie legitymowanego oskarżyciela prokuratora.

¹³ Jeśli prywatny akt oskarżenia skierowano uprzednio wobec osoby niebędącej w ocenie prokuratora faktycznym sprawcą, wydaje się, że stan zawiłości sprawy przed sądem nie wyłącza możliwości przedstawienia zarzutów w postępowaniu przygotowawczym innej osobie, albowiem stan zawiłości sprawy jest w tym przypadku ograniczony podmiotowo do osoby wskazanej w prywatnym akcie oskarżenia. W razie objęcia takiego czynu ściganiem z urzędu oskarżyciel prywatny traci *ex nunc* legitymację skargową i postępowanie zainicjowane jego aktem oskarżenia należałoby umorzyć na podstawie art. 17 § 1 pkt 9 k.p.k. Nie wydaje się bowiem możliwe objęcie ściganiem z urzędu czynu prywatnoskargowego, ale tylko w zakresie ograniczonym podmiotowo, np. w zakresie jednego ze współsprawców. Czyn w tym rozumieniu winien być traktowany jako zdarzenie faktyczne, a nie akt sprawczy konkretnej osoby. Zagadnienie należy jednak do szczególnie spornych.

przez prokuratora choćby w fazie *in rem*, lecz z oczywiście znanym sprawcą (podejrzewanym) byłoby nadużyciem. Należy uznać zatem, że wyłączenie legitymacji skarżycielskiej pokrzywdzonego (oskarżyciela prywatnego) następuje również w przypadku, gdy prokurator objął dany czyn ściganiem z urzędu choćby w fazie *in rem*. Z tym momentem uprawnienia oskarżyciela prywatnego zostają zawieszane do chwili ewentualnego zaistnienia powagi rzeczy osądzonej (w wyniku np. skazania, kiedy powaga rzeczy osądzonej wyłącza trwale legitymację oskarżyciela prywatnego) lub zakończenia postępowania przez prokuratora w formie umorzenia. Wydaje się, że takie stanowisko jest szczególnie uzasadnione, gdy chodzi o czyn albo pierwotnie kwalifikowany jako publicznoskargowy, a następnie w wyniku uzupełnienia ustaleń faktycznych kwalifikowany jak prywatnoskargowy, albo o czyn kwalifikowany z typów publicznoskargowego i prywatnoskargowego pozostających w kumulatywnej kwalifikacji. W tych przypadkach nawet w razie prowadzenia postępowania w fazie *in rem* istnienie stanu przeszkody procesowej względem uprawnień oskarżyciela prywatnego jest konieczne. Można bowiem sobie wyobrazić sytuację, że oskarżyciel prywatny kieruje akt oskarżenia o czyn kwalifikowany przez niego, choćby niesłusznie, jako prywatnoskargowy, gdy równolegle prowadzone jest postępowanie przygotowawcze o ten sam czyn kwalifikowany jako publicznoskargowy (wyłącznie lub w kumulatywnej kwalifikacji z typem prywatnoskargowym¹⁴). Formalnie skierowanie prywatnego aktu oskarżenia przez pokrzywdzonego w przypadku stwierdzenia choćby częściowej tożsamości czynu¹⁵ (rozumianego jako *idem factum*) wyłącza uprawnienia prokuratora co najmniej do czasu, gdy sąd nie umorzy postępowania prywatnoskargowego wobec braku skargi uprawnionego oskarżyciela. Okres ten winien być w praktyce możliwie krótki. Należy przyznać, że taka sytuacja będzie skrajnie rzadka, a dodatkowo organy ścigania o skierowaniu aktu oskarżenia mogą się nigdy nie dowiedzieć. Samo skierowanie aktu oskarżenia w tej sytuacji nie może zwalniać organów ścigania od choćby zabezpieczenia niezbędnych dowodów celem uniknięcia ich utraty. W tej sytuacji ewentualnie należy rozważyć wstrzymanie się z decyzją o przedstawieniu zarzutów do czasu rozstrzygnięcia sądu w przedmiocie prywatnego aktu oskarżenia.

Ostatnim z problemów wymagających omówienia, a dotyczącym nie temporalnych, a już czysto merytorycznych kwestii zakończenia postępowania w przedmiocie czynu prywatnoskargowego w przypadku braku interesu społecznego w objęciu go ściganiem z urzędu, jest kwestia konkurencji negatywnych przesłanek procesowych. Wymaga ona pewnych ustaleń wstępnych dotyczących charakteru tej negatywnej przesłanki procesowej oraz skutków procesowych jej wykorzystania.

¹⁴ Jako przykład można wskazać skierowanie prywatnego aktu oskarżenia o przestępstwo z art. 157 § 2 k.k. w przypadku, gdy czyn ten stanowi przestępstwo z art. 280 § 1 k.k. i art. 157 § 2 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k.

¹⁵ M. Grzesik, *Zbieg przestępstwa...*, s. 135 i n. i powołana tam literatura i orzecznictwo.

BRAK INTERESU SPOŁECZNEGO W OBJĘCIU CZYNU ŚCIGANIEM Z URZĘDU JAKO NEGATYWNA PRZESŁANKA PROCESOWA

Z powołanego już przepisu § 219 pkt 3 Regulaminu uzupełniającego treść art. 322 k.p.k. wynika wprost, że brak interesu społecznego w objęciu czynu prywatnoskargowego ściganiem z urzędu stanowi negatywną przesłankę procesową¹⁶ pozwalającą na umorzenie postępowania przygotowawczego¹⁷. Analiza treści przepisów nie wskazuje jednak, jaki charakter ma ta przesłanka oraz jakie skutki procesowe wywołuje jej wykorzystanie. W tym zakresie należy jednoznacznie stwierdzić, uwzględniając również argumenty wskazane w poprzedniej części opracowania, że przesłanka ta ma charakter formalny i względny. Po pierwsze zatem, nie rozstrzyga merytorycznie istoty sprawy (sprawy karnej), lecz stanowi wyraz formalnej decyzji organów uprawnionych do zaniechania w tych przypadkach ścigania z urzędu¹⁸. Podjęcie tej decyzji procesowej nie przesądza zatem w żaden sposób o odpowiedzialności karnej danej osoby, lecz kończy, nietrwale, postępowanie ze względów formalnych. Przesądza o niedopuszczalności procesu karnego¹⁹, a nie w przedmiocie procesu karnego, a jej charakter umożliwia procedowanie po usunięciu przeszkody²⁰. Przesłanka ma zatem charakter względny (usuwalny) i nigdy nie zamyka drogi ani prokuratorowi do zmiany swojej decyzji w odpowiednim trybie, ani tym bardziej oskarżycielowi prywatnemu do skierowania własnego aktu oskarżenia²¹. Konsekwencją powyższego jest uznanie, że wydanie decyzji kończącej z wykorzystaniem tej przesłanki nigdy nie prowadzi do powstania stanu rzeczy osądzonej (*res iudicata*²²) i to niezależnie, czy decyzja kończąca zapadła w fazie *in rem*, czy *in personam*. Prokurator ma zatem otwartą drogę do podjęcia dochodzenia w trybie art. 327 § 1 k.p.k. lub jego wznowienia przeciwko tej samej osobie (w trybie art. 327 § 2, a nawet w trybie art. 328 § 1 k.p.k.), a oskarżyciel prywatny do skierowania

¹⁶ Nie jest to stanowisko jednolite. Por. R.A. Stefański (*Metodyka pracy prokuratura w sprawach karnych, 2.1. Podstawy umorzenia*, Warszawa 2017), który postuluje, aby w tym przypadku nie wydawać decyzji o umorzeniu postępowania, lecz decyzję o odstąpieniu od ścigania czynu prywatnoskargowego.

¹⁷ Należy dodać, że dopuszcza się również podjęcie z tych przyczyn decyzji o odmowie wszczęcia dochodzenia. Zob. M. Grzesik, *Funkcjonowanie...*, s. 163.

¹⁸ Choć należy przyznać, że zawiera w sobie niewielki element merytoryczny, który odnosi się do wąskiego zagadnienia oceny istnienia interesu społecznego.

¹⁹ Ze względu na specyficzny brak legitymacji skargowej prokuratora uzasadniony brakiem interesu społecznego w objęciu czynu ściganiem z urzędu. Niedopuszczalność procesu karnego jest zatem ograniczona podmiotowo do oskarżyciela publicznego, a nie przedmiotu procesu jako całości, albowiem legitymacja skargowa oskarżyciela prywatnego nadal istnieje, ale musi być realizowana w odrębnym postępowaniu.

²⁰ Zob. m.in. postanowienie SN z 21.01.2015 r., V KK 270/14; M. Kurowski, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, red. D. Świecki, Lex/el, 2022, komentarz do art. 17 k.p.k.; T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego*, t. 1, Lex/el, komentarz do art. 17 k.p.k.; M. Rogalski, *Res iudicata jako przesłanka procesu karnego*, Rzeszów 2004, s. 66-67.

²¹ Taka decyzja nie jest zatem prawomocna materialnie – nie rozstrzyga sprawy co do istoty i nie opiera się na przesłance formalnej bezwzględnej. Podobnie M. Czekaj, *Ingerencja...*, s. 58.

²² W specyficznym rozumieniu dostosowanym do charakteru postępowania przygotowawczego Zob. m.in. postanowienie SN z 10.12.1957 r., I Ko 285/57.

prywatnego aktu oskarżenia²³. W zakresie umorzenia postępowania na tej podstawie w fazie *in personam* należy dodać, że podjęcie lub wznowienie postępowania przez prokuratora obwarowane jest szczególnymi przesłankami wskazanymi w powołanych przepisach. Należy jednak uznać, że nowe fakty i dowody w rozumieniu art. 327 § 1 k.p.k. mogą dotyczyć również okoliczności dezaktualizujących poprzednią ocenę w zakresie zasadności objęcia czynu ściganiem z urzędu lub w zakresie ustalenia wyłącznie prywatnoskargowego charakteru czynu, przy uwzględnieniu, że skuteczne złożenie prywatnego aktu oskarżenia przez pokrzywdzonego powoduje stan zawisłości sprawy i wyłącza możliwości podjęcia lub wznowienia umorzonego dochodzenia²⁴. To natomiast oznacza, że choć niewątpliwie analizowana negatywna przesłanka procesowa ma charakter względny, to wzięwszy pod uwagę specyfikę postępowania przygotowawczego, jej charakter nie jest w pełni tożsamy z charakterem podobnych przesłanek na etapie postępowania sądowego. Umorzenie postępowania na etapie postępowania jurysdykcyjnego w związku z zaistnieniem negatywnej, względnej, formalnej przesłanki procesowej nie tworzy powagi rzeczy osądzonej, a do skierowania ponownego aktu oskarżenia nie jest wymagane ustalenie nowych okoliczności sprawy, a jedynie dezaktualizacja konkretnej przeszkody procesowej (np. uzyskanie wniosku o ściganie, uchylenie immunitetu, uzyskanie jurysdykcji krajowej, skierowanie skargi przez uprawnionego oskarżyciela itp.)²⁵. Przesłanki te należy tożsamo rozumieć na etapie postępowania przygotowawczego, z tym, że dla kontynuowania postępowania wymagane jest nie tylko usunięcie przeszkody, ale również podjęcie stosownej decyzji procesowej w odpowiednim trybie (art. 327 lub 328 k.p.k.), która jest kontrolowana następnie przez sąd na etapie ewentualnego postępowania sądowego. Należy również pamiętać, że ewentualne wydanie wyroku co do istoty w wyniku skargi oskarżyciela prywatnego, bez względu na uczestnictwo prokuratora w tym procesie, tworzy powagę rzeczy osądzonej co do tego czynu tego samego sprawcy. Podjęcie lub wznowienie postępowania w tym przedmiocie w granicach tożsamości czynu jest niedopuszczalne, bez względu na przyjętą kwalifikację prawną czynu i tryb jego ewentualnego ścigania.

²³ Tezę o formalnym charakterze tej negatywnej przesłanki procesowej wspiera brzmienie art. 60 § 3 k.p.k. dot. możliwości swobodnego powrotu do praw oskarżyciela prywatnego.

²⁴ Zob. postanowienie SN z 19.08.2015 r., III KK 74/15. W tym miejscu należy dodać, że umorzenie postępowania sądowego zainicjowanego prywatnym aktem oskarżenia pokrzywdzonego np. ze względu na odstąpienie od oskarżenia czy niestawiennictwo nie zamyka drogi sądowej innemu oskarżycielowi czy to innemu pokrzywdzonemu czy prokuratorowi. Zob. postanowienie SN z 15.09.1955 r., II Ko 11/55, Lex nr 118241. Wyjątkiem może być umorzenie postępowania ze względu na pojednanie stron, albowiem rozstrzyga ono ugodą stosunek prawny stron – zob. uchwała SN z 18.11.1971 r., VI KZP 49/71, odmiennie M. Czekaj, *op. cit.*, s. 63–64.

²⁵ Prawomocność formalna w tym rozumieniu wiąże inny sąd, ale tylko, gdy nie doszło do zmiany podmiotowej ani przedmiotowej układu procesowego.

KONKURENCJA NEGATYWNYCH PRZESŁANEK PROCESOWYCH

Zagadnienie konkurencji negatywnych przesłanek procesowych w przypadku typów prywatnoskargowych ma dwa aspekty. Pierwszy dotyczy możliwości i zasadności wydania decyzji w przedmiocie objęcia czynu prywatnoskargowego ściganiem z urzędu, gdy zachodzi inna negatywna przesłanka procesowa wyłączająca ściganie, drugi – pierwszeństwa lub wyłączności stosowania przesłanki braku interesu społecznego w objęciu czynu prywatnoskargowego ściganiem z urzędu w przypadku wyboru podstawy i przyczyn zakończenia postępowania. Kwestie te pozostają ze sobą w związku i odpowiedzi na pytania związane ze sposobem rozstrzygnięcia tych problemów należy udzielić łącznie. Trzeba bowiem kategorycznie wskazać, że prywatnoskargowy charakter czynu nie wyklucza zasad ogólnych stosowania przesłanek procesowych wskazanych w art. 17 k.p.k. i art. 322 k.p.k. Innymi słowy, utrwalona praktyka procesowa wskazuje, że objęcie czynu ściganiem z urzędu przez prokuratora w rozumieniu art. 60 § 1 k.p.k. następuje po uprzednim wykluczeniu zaistnienia, na ten moment, innych negatywnych przesłanek procesowych wskazanych w art. 17 k.p.k. i 322 k.p.k., tj. pod warunkiem ich niezaistnienia. Prokurator nie może przecież objąć ściganiem z urzędu czynu, który już w momencie podejmowania takiej decyzji w sposób oczywisty np. nie wyczerpuje znamion czynu zabronionego bądź jest przedawniony (a termin przedawnienia z art. 101 § 2 k.k. wiąże prokuratora²⁶). Stwierdzenie braku innych negatywnych przesłanek procesowych jest etapem wstępnym poprzedzającym badanie istnienia interesu społecznego w objęciu czynu ściganiem z urzędu. Kwestia ta nie powinna budzić wątpliwości. Objęcie czynu ściganiem z urzędu następuje zatem nie tylko gdy występuje interes społeczny w rozumieniu art. 60 § 1 k.p.k. (który też wymaga badania, tj. poznania okoliczności przemawiających za istnieniem bądź nieistnieniem interesu społecznego), ale również gdy nie zachodzą inne negatywne przesłanki procesowe wskazane w art. 17 k.p.k. lub 322 k.p.k. Również objęcie czynu ściganiem z urzędu nie wyklucza w następstwie dalszych ustaleń, w dalszym toku postępowania podjęcia decyzji procesowej w oparciu o przepisy art. 17 § 1 k.p.k. (np. znikomy stopień społecznej szkodliwości, wyłączenie winy ze względu na niepoczytalność itp.) czy art. 322 k.p.k. (np. niewykrycie sprawcy). Prokurator w razie objęcia czynu ściganiem z urzędu lub jego nieobjęcia, ale w zakresie czynu prywatnoskargowego, nie jest zatem zobligowany zawsze do podejmowania decyzji w trybie art. 322 k.p.k. w zw. z § 219 pkt 3 Regulaminu, tj. powołując się na przyczynę stwierdzenia czynu ściganego z oskarżenia prywatnego i braku interesu społecznego w objęciu go ściganiem z urzędu. Ma bowiem otwartą drogę do stwierdzenia również pewnych i dalej idących przesłanek materialnych czy formalnych wskazanych w art. 17 § 1 k.p.k., choćby gdy stwierdza, że dany czyn nie tylko nie ma charakteru publicznoskargowego, ale gdy dany czyn prywatnoskargo-

²⁶ Zob. wyrok SN z 23.04.2008 r., V KK 5/08.

wy nie realizuje znamion czynu zabronionego²⁷. W tym przypadku należy stosować wypracowaną w doktrynie koncepcję rozstrzygania zbiegu (kumulacji) przesłanek procesowych i stosować tę najdalej idącą²⁸. Taka decyzja, co należy dodać, co do zasady nie dotyka praw pokrzywdzonego, albowiem ma on nadal otwartą drogę do samodzielnego skierowania prywatnego aktu oskarżenia. Decyzja taka niezależnie od przyczyny umorzenia, jeśli ono nastąpiło w fazie *in rem*, nie powoduje ani powagi rzeczy osądzonej, ani przeszkody *litis pendentio*, ale stanowi tzw. konsumpcję skargi publicznej o ograniczonym zakresie podmiotowym, tj. wyłącznie w stosunku do prokuratora (oskarżyciela publicznego), a nie pokrzywdzonego i która to przeszkoda ma charakter usuwalny choćby w przypadku podjęcia na nowo umorzonego postępowania. To wręcz objęcie czynu przez prokuratora ściganiem z urzędu wyklucza legitymację skargową pokrzywdzonego, który nie jest już, wobec ścigania czynu z urzędu, uprawnionym oskarżycielem w rozumieniu art. 17 § 1 pkt 9 k.p.k.²⁹ Czym innym jest objęcie lub nieobjęcie czynu ściganiem z urzędu, która to czynność ma charakter czysto procesowy, a czym innym obiektywna realizacja np. znamion czynu zabronionego (poziom materialnoprawny). Sfery te są niezależne i żadna ze sfer nie wyklucza niezależnych ocen okoliczności wchodzących w skład każdej z nich. Najlepszym przykładem potwierdzającym słuszność przyjętej interpretacji są sprawy, gdy jednoznacznie istnieje interes społeczny przemawiający za ściganiem danego czynu z urzędu (np. pokrzywdzonym jest osoba małoletnia bez opiekunów prawnych, czyn popełniony w miejscu publicznym o charakterze gorszącym itp.), a jednak nie stwierdzono znamion czynu zabronionego bądź zachodzi inna negatywna przesłanka procesowa (np. przedawnienie karalności, wyłączenie winy, wyłączenie karalności itp.). W takich sytuacjach musi dojść do umorzenia postępowania, ale przecież nie ze względu na brak interesu społecznego w objęciu czynu ściganiem z urzędu (bo taki interes obiektywnie istnieje), lecz ze względu na inne odpowiednie okoliczności. Tylko powołanie przesłanek z art. 17 k.p.k. w tych sytuacjach oddaje rzeczywistą sytuację faktyczną i prawną oraz odpowiada rzeczywistym motywacjom organu procesowego. Nie ma żadnych formalnych ani merytorycznych argumentów przemawiających za uznaniem przesłanki braku interesu społecznego jako prymarnej względem pozostałych i wyłączenia możliwości stosowania tych ostatnich w przypadku ich zbiegu (konkurencji). Stanowisko to wyraźnie wspiera brzmienie treści art. 465 § 2a k.p.k., w którym to przepisie wskazano wyjątek od zwykłego trybu zaskarżenia decyzji kończących prokuratora. Wyjątek ten jednak zakreślono wąsko,

²⁷ Ciekawy przykład podaje T. Markiewicz, *Sposoby inicjowania postępowania prywatnoskargowego*, „Studia Prawnicze KUL” 2018, nr 1, s. 108, kiedy pokrzywdzony wyraźnie oświadcza, że wyraził zgodę na naruszenie jego dóbr osobistych i tym samym nie czuje się pokrzywdzonym. W tym przypadku objęcie czynu ściganiem z urzędu byłoby co do zasady niezasadne.

²⁸ Zob. m.in. M. Kurowski, [w:] *Kodeks postępowania...*, art. 17, *Zbieg przesłanek procesowych*.

²⁹ Zob. K. Eichstaedt, [w:] *Kodeks postępowania karnego*, t. 1, *Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, LEX/el. 2022, art. 60, teza 11.

wskazując jako przesłanki 1) zaskarżenie decyzji w sprawie z oskarżenia prywatnego, 2) wydanie zaskarżonego postanowienia z uwagi na brak interesu społecznego w ściganiu z urzędu sprawcy. W konsekwencji należy uznać, że ustawodawca dopuszcza wydanie w sprawach z oskarżenia prywatnego decyzji procesowej przez prokuratora na podstawie innych negatywnych przesłanek procesowych i w tych przypadkach – nieobjętych zakresem wyjątku z art. 465 § 2a k.p.k. – zażalenie przysługuje do sądu na zasadach ogólnych.

Dopuszczając stosowanie wszystkich negatywnych przesłanek procesowych również w przypadkach czynów prywatnoskargowych, należy poczynić zastrzeżenie, że decyzja taka musi być warunkowana pewnością ustaleń. Jak już sygnalizowano, przesłanka braku interesu społecznego w objęciu czynu prywatnoskargowego ściganiem z urzędu pozwala na zaniechanie kontynuowania czynności procesowych i podjęcie decyzji choćby na wczesnym etapie, jeśli nie ma wątpliwości co do kwalifikacji czynu jako prywatnoskargowego i co do nieistnienia interesu społecznego w objęciu czynu ściganiem z urzędu. Stosowanie pozostałych negatywnych przesłanek procesowych wymaga natomiast – zwłaszcza w przypadku negatywnych przesłanek o charakterze materialnym³⁰ – pełnych i pewnych ustaleń faktycznych. Zwrócić należy również uwagę na pewne ryzyko procesowe związane z zastosowaniem tych przesłanek przez organy ścigania. Należy bowiem uznać, że na skutek zastosowania przez prokuratora przesłanek z art. 17 i 322 k.p.k. poszerzają się możliwości pokrzywdzonego związane z kwestionowaniem decyzji organów procesowych. Pokrzywdzonemu przysługuje bowiem zażalenie do sądu, a nie prokuratora nadrzędnego i zakres przedmiotowy środka odwoławczego nie ogranicza się już jedynie do kwestii istnienia interesu społecznego w objęciu czynu ściganiem z urzędu, ale obejmuje pełną ocenę prawnokarną zdarzenia³¹. Dodatkowo pokrzywdzony niezależnie od wykorzystania środków zaskarżenia dostępnych względem decyzji prokuratora ma prawo skierowania prywatnego aktu oskarżenia o ten sam czyn tej samej osoby, albowiem rezygnacja ze ścigania czynu przez oskarżyciela publicznego nie tworzy powagi rzeczy osądzonej. Zagadnienie to jest jednak dyskusyjne, bo zgodnie z art. 60 § 1 i 2 k.p.k. po objęciu czynu ściganiem z urzędu postępowanie toczy się z urzędu. Powstaje zatem pytanie, czy umorzenie postępowania prowadzonego z urzędu może powodować pełne odzyskanie legitymacji skargowej pokrzywdzonego? Innymi słowy, czy umorzenie postępowania o czyn prywatnoskargowy, który został uprzednio objęty ściganiem z urzędu powoduje, że prokurator *per facta concludentia*, niezależnie od wskazanej przyczyny i podstawy zakończenia dochodzenia, rezygnuje ze swoich

³⁰ W przypadku przesłanek formalnych, np. kwestii przedawnienia karalności, ustalenia fragmentaryczne dotyczące choćby daty czynu z reguły są wystarczające.

³¹ Choć przyznać należy, że w przypadku podjęcia decyzji kończącej w oparciu o przesłankę braku interesu społecznego w objęciu czynu prywatnoskargowego ściganiem z urzędu pokrzywdzonemu w zakresie, w jakim kwestionuje ustalenie o prywatnoskargowym, a nie publicznoskargowym charakterze czynu, także służy zażalenie do sądu.

uprawnień oskarżycielskich i tym samym tryb ścigania czynu powraca do swojej pierwotnej, prywatnoskargowej postaci? Należy uznać, że literalne brzmienie przepisu wskazuje, że zmiana sposobu ścigania czynu aktualizuje się jedynie w czasie trwania danego postępowania. Jeżeli ono zostaje umorzone, z jakichkolwiek przyczyn, w fazie *in rem* pokrzywdzony odzyskuje uprawnienia oskarżyciela prywatnego w sprawie i to nawet jeśli skorzystał ze środków zaskarżenia na decyzję prokuratora i nawet jeśli sąd utrzymał zaskarżoną decyzję w mocy. Decyzja pokrzywdzonego o skierowaniu prywatnego aktu oskarżenia stanowi bowiem surogat podjęcia postępowania, której może dokonać prokurator w trybie art. 327 § 1 k.p.k., a jak wspomniano, konsumpcja skargi publicznej dotyczy tylko oskarżyciela publicznego (jest ograniczona podmiotowo). Pokrzywdzony, posiadając nowe fakty lub dowody lub po prostu nie zgadzając się z oceną prokuratora i nie chcąc ponownie angażować prokuratury w rozpoznanie sprawy, może skierować akt oskarżenia do właściwego sądu, a ten, rozpoznając sprawę, nie jest związany uprzednią decyzją sądu zapadłą w wyniku rozpoznania zażalenia na decyzję kończąca prokuratora (art. 347 k.p.k.).

Wydaje się, że nieco inaczej uprawnienia pokrzywdzonego – ewentualnego oskarżyciela prywatnego – wyglądają w przypadku, gdy prokurator wyda decyzję kończącą w fazie *in personam* na podstawie art. 17 lub 322 k.p.k. Wówczas względy gwarancyjne związane z zakazem *ne bis in idem* muszą skutkować przyjęciem, że taka decyzja prokuratora tworzy powagę rzeczy osądzonej wobec podejrzanego i tym samym wyłącza trwale samodzielną legitymację skargową zarówno prokuratora (przy możliwości wznowienia postępowania w trybie art. 327 § 2 k.p.k. i art. 328 § 1 k.p.k. przy uwzględnieniu terminu wskazanego w art. 328 § 2 k.p.k.), jak i pokrzywdzonego (w stosunku do tej samej osoby). Skierowanie postępowania przeciwko konkretnej osobie wiąże się z nadaniem tej osobie uprawnień procesowych i wyłączeniem możliwości jej ścigania po ewentualnym zakończeniu postępowania. W przeciwnym wypadku mimo umorzenia postępowania przez oskarżyciela publicznego pokrzywdzony posiadałby otwartą drogę do oskarżenia tej samej osoby w drodze prywatnego aktu oskarżenia aż do upływu terminu przedawnienia. Taka sytuacja jest nie do zaakceptowania, a pokrzywdzony może swoje prawa skutecznie realizować jako strona postępowania przygotowawczego, w tym kwestionować w drodze zażalenia do sądu ewentualne decyzje kończące prokuratora. Prawa pokrzywdzonego są zatem w pełni zachowane i obejmują również możliwość aktualizacji jego dodatkowych uprawnień oskarżycielskich wskazanych w art. 55 k.p.k. Alternatywnym rozwiązaniem byłoby uznanie, że po umorzeniu postępowania w fazie *in personam* zastosowanie *per analogiam* znajduje przepis art. 60 § 4 k.p.k. i pokrzywdzony ma 14 dni na skierowanie prywatnego aktu oskarżenia przeciwko osobie, wobec której prokurator umorzył postępowanie. To rozwiązanie jest o tyle wadliwe, że przepis w założeniu dostosowany jest do etapu jurysdykcyjnego, a jego

stosowanie pozostaje w konkurencji do uprawnień pokrzywdzonego do zaskarżenia do sądu decyzji prokuratora oraz do uprawnień wskazanych w art. 55 k.p.k.

WNIOSKI

Powyższa analiza pozwala na stwierdzenie, że przenikanie się postępowania publicznoscargowego i prywatnoscargowego oraz nakładające się częściowo i w niektórych sytuacjach kompetencje lub uprawnienia oskarżyciela publicznego i prywatnego powodują liczne komplikacje procesowe. Komplikacje te nie skutkują jednak ogólną wadliwością rozwiązań normatywnych i mogą w sposób mniej lub bardziej skomplikowany być rozwiązywane poprzez staranną i odpowiednią wykładnię przepisów z uwzględnieniem ich funkcji, celów i skutków. Szczególny postulat należy kierować do prokuratorów jako profesjonalnych i szczególnie uwikłanych w zagadnienie uczestników procesu karnego o przestrzeganie proponowanych zasad celem zapewnienia transparentnego i konsekwentnego rozstrzygnięcia spraw z poszanowaniem praw i uprawnień pokrzywdzonego. Również sądy rozpoznające środki odwoławcze od decyzji organów postępowania przygotowawczego winny uwzględniać odmienności procesowe postępowania przygotowawczego oraz szczególną sytuację prokuratora i pokrzywdzonego – oskarżyciela prywatnego.

BIBLIOGRAFIA

AKTY NORMATYWNE:

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 kwietnia 2016 roku - Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury (Dz. U. z 2017 r. poz. 1206).

LITERATURA:

Czekaj M., *Ingerencja prokuratora w sprawach o przestępstwa prywatnoscargowe*, „Prokuratura i Prawo” 1999 nr 7-8.

Grzegorzczak T., *Kodeks postępowania karnego*, t. 1, Lex/el.

Grzesik M., *Zbieg przestępstwa z wykroczeniem*, Kraków 2021.

Grzesik M., *Funkcjonowanie art. 17 § 1 punkty 1-4 oraz art. 322 k.p.k. w praktyce prokuratorskiej*, „Prokuratura i Prawo” 2016 nr 3.

Grzesik M., *Artykuł 102 k.k. po nowelizacji (studium przypadku)*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2017, nr 1.

Kodeks postępowania karnego. Komentarz, red. J. Skorupka, Warszawa 2021.

Kodeks postępowania karnego, t. 1, *Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, LEX/el. 2022.

Markiewicz T., *Sposoby inicjowania postępowania prywatnoscargowego*, „Studia Prawnicze KUL” 2018, nr 1.

Olszewski R., *Rola prokuratora w postępowaniu karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2014, nr 1.

Rogalski M., *Res iudicata jako przesłanka procesu karnego*, Rzeszów 2004.

Stefański R.A., *Metodyka pracy prokuratura w sprawach karnych*, Warszawa, 2017.

ORZECZNICTWO:

Postanowienie SN z 13.12.2021 r., III KK 396/21.

Wyrok SA w Warszawie z 26.11.2021 r., II AKa 105/21.

Wyrok SN z 10.06.2020 r., V KK 13/20.

Postanowienie SN z 18.05.2017 r., IV KK 453/16.

Postanowienie SN z 19.08.2015 r., III KK 74/15.

Postanowienie SN z 21.01.2015 r., V KK 270/14.

Wyrok SA we Wrocławiu z 24.05.2012 r., II AKa 130/12.

Wyrok SN z 23.04.2008 r., V KK 5/08.

Uchwała SN z 18.11.1971 r., VI KZP 49/71.

Postanowienie SN z 10.12.1957 r., I Ko 285/57.

Postanowienie SN z 15.09.1955 r. II Ko 11/55, Lex nr 118241.

Lack of Public Interest in Public (*Ex Officio*) Prosecution of Offences Based on Private Accusation as a Negative Precondition of Criminal Proceedings

SUMMARY

The aim of the article is to give an answer to fundamental questions that arise in connection with common legal problems of application of the negative precondition of criminal proceeding such as lack of public interest in public (*ex officio*) prosecution of offences based on private accusation. The article contains an analysis on how to apply the aforementioned condition in daily prosecutors' practice. The temporal aspects of this decision are described, the effects thereof on the scope of the parties' rights as well as the consequences of prosecutor's intervention from the perspective of, *inter alia*, the period of limitation (material law perspective). Last but not least, the nature of the negative precondition is determined through thorough reasoning.

Keywords: private accusation, lack of public interest, negative precondition of criminal proceeding, private prosecutor

ARTYKUŁY

Użytkowanie kamer nasobnych przez policję i inne służby w świetle bieżących polskich regulacji prawnych¹

DOI: 10.53024/4.3.51.2023

JĘDRZEJ KUPCZYŃSKI*

STRESZCZENIE

W artykule poddano analizie środowisko prawne, w jakim aktualnie użytkowane są kamery nasobne (ang. *body-worn camera*, BWC) w policji oraz w niektórych innych służbach, w tym strażach miejskich i gminnych, Straży Granicznej, Służbie Więziennej. Analiza ta obejmuje zarówno akty prawa powszechnie obowiązującego, jak i akty prawa wewnętrznego. Zaprezentowano kwestie związane z zakresem uprawnień poszczególnych służb do rejestrowania zdarzeń kamerami nasobnymi, z obowiązkiem rejestrowania tych zdarzeń przez funkcjonariuszy, a także z okresem przechowywania nagrań w zależności od ich zawartości. Zwrócono uwagę, że w przypadku największego obecnie użytkownika kamer nasobnych – policji – pewne kwestie związane z wykorzystywaniem tych urządzeń zostały uregulowane w sposób niekompletny lub niejednolity. Dotyczy to np. okresu przechowywania nagrań,

* Doktorant w Katedrze Kryminalistyki na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego; Prokurator Prokuratury Rejonowej Warszawa-Wola w Warszawie; absolwent Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiej oraz IV rocznika aplikacji prokuratorskiej w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury. Do jego zainteresowań naukowych należy kryminalistyka, w szczególności mechanoskopia oraz zagadnienia mechanicznych zabezpieczeń mienia i taktyki włamań. Współautor książki *Strategia Działania Współczesnego Włamywacza* (Wydawnictwo Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego Policji, Warszawa 2015). Zawodowo związany z problematyką przestępczości inwestycyjnej, narkotykowej, samochodowej. Obecnie jako doktorant w Katedrze Kryminalistyki Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego przygotowuje rozprawę doktorską dotyczącą wykorzystania kamer nasobnych (noszonych na mundurach) w pracy policyjnej i jako dowodu w postępowaniu karnym. Członek zespołu realizującego projekt naukowy „Kamery Nasobne w Pracy Organów Ścigania i Wymiaru Sprawiedliwości”, finansowany przez Narodowe Centrum Nauki (NCN OPUS 2021/41/B/HS5/02988); ORCID: 0000-0002-9963-5852.

¹ Publikacja powstała w wyniku realizacji projektu badawczego pt. *Kamery nasobne w pracy organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości*, nr 2021/41/B/HS5/02988, finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki.

a także istnienia lub nieistnienia po stronie funkcjonariusza obowiązku rejestrowania podejmowanych interwencji z wykorzystaniem posiadanej kamery.

Słowa kluczowe: kamery, kamery nasobne, policja, nadzór, nowoczesne technologie w pracy policyjnej

WPROWADZENIE

Kamera nasobna (ang. *body-worn camera*, BWC) jest urządzeniem służącym do rejestrowania obrazu i dźwięku, przeznaczonym do umieszczenia bezpośrednio na mundurze funkcjonariusza policji w celu dokumentowania przebiegu służby i podejmowanych interwencji. Policja nie jest jedyną polską formacją mundurową wykorzystującą kamery nasobne. Obok niej z urzędzeń takich korzystają straże miejskie (gminne). Z wdrożeniem kamer nasobnych do służby wiąże się nadzieję z jednej strony na zmniejszenie liczby przypadków przekroczenia uprawnień przez funkcjonariuszy², ale z drugiej także na zwiększenie bezpieczeństwa fizycznego i prawnego funkcjonariuszy³, czy wreszcie na zabezpieczenie obiektywnych dowodów obrazujących rzeczywisty przebieg realizowanych czynności⁴. W debacie publicznej pojawiają się jednak też głosy krytyczne wobec korzystania z tych urzędzeń, w tym w związku z potencjalną ingerencją w prawo do prywatności⁵. Zarówno spełnienie nadziei, jak i zapobieganie zagrożeniom mogącym wiązać się z korzystaniem z kamer nasobnych wymaga zaprojektowania funkcjonalnego środowiska prawnego dla użytkownika tych urzędzeń. W niniejszym artykule omówione zostaną polskie regulacje prawne, zarówno o charakterze powszechnie obowiązującym, jak i wewnętrznym, mające znaczenie dla użytkowania kamer nasobnych przez policję i inne służby.

---

² Zgodnie z badaniami ankietowymi przeprowadzonymi w 2018 r., 98% respondentów będących adwokatami uważało, że nagrywanie czynności służbowych z udziałem funkcjonariuszy policji mogłoby zapobiec sytuacjom stosowania tortur i niehumanitarnego lub poniżającego traktowania (A. Klepczyński, K. Wiśniewska, P. Kładoczny, P. Kubaszewski, *Złe traktowanie osób podejrzanych i zatrzymanych przez funkcjonariuszy Policji. Raport z badania ankietowego prowadzonego wśród adwokatów*, Warszawa 2018).

³ Wypowiedź Rzecznika Komendanta Głównego Policji insp. Mariusza Ciarki, cytowana w: P. Rojek-Socha, *Kamery w policji sprawdzają się – będącie ich więcej*, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/kiedy-policjanci-moga-nagrywac-interwencje,445099.html> [dostęp: 13.12.2022].

⁴ A. Chyliński, A. Krawczyńska, *System Rejestracji Audio-Wideo*, „Gazeta Policyjna” 2018, nr 157, <https://gazeta.policja.pl/997/archiwum-1/2018/numer-157-032018/157760,System-Rejestracji-Audio-Wideo.html> [dostęp: 13.12.2022].

⁵ A. Siwek, J. Siekierka [konsultacja merytoryczna], *Kamery na policyjnych mundurach - zwiększenie transparentności działań czy naruszenie prawa obywateli do prywatności*, [źródło:] <https://ine.org.pl/kamery-na-policyjnych-mundurach-zwiekszenie-transparentnosci-dzialan-czy-naruszenie-prawa-obywateli-do-prywatnosci/> [dostęp: 13.12.2022].

KAMERY NASOBNE W POLICJI

Policja jest aktualnie największym użytkownikiem kamer nasobnych w Polsce⁶. Wykorzystywane przez nią urządzenia nagrywają obraz i dźwięk. Funkcjonariusze tej służby zostali wyposażeni w kompetencję do rejestrowania obrazu i dźwięku zarówno w przestrzeni publicznej, jak i prywatnej. W przypadku przestrzeni prywatnej uprawnienie to posiadają jednak dopiero od czasu wejścia w życie nowelizacji ustawy o Policji⁷ w lutym 2019 r.⁸ oraz obwarowane jest ono pewnymi ograniczeniami. Policjant ma prawo do rejestrowania, przy użyciu środków technicznych, obrazu lub dźwięku w trakcie interwencji w miejscach innych niż publiczne⁹. Niezbędne zatem dla legalnego posługiwania się kamerami nasobnymi (i innymi rejestratorami obrazu i dźwięku) w przestrzeni prywatnej jest, aby odbyło się to w trakcie „interwencji”. Definicję ustawową tego pojęcia (wprowadzoną do ustawy tą samą nowelizacją¹⁰) skonstruowano tak, że obejmuje ona bardzo szerokie spektrum działań funkcjonariusza. „Interwencją” jest włączenie się policjanta w tok zdarzenia mogącego naruszać normy prawne i podjęcie działań zmierzających do ustalenia charakteru, rodzaju i okoliczności tego zdarzenia oraz przedsięwzięć ukierunkowanych na przywrócenie naruszonego porządku prawnego¹¹.

Nagrywanie obrazu w przestrzeni publicznej nie jest ograniczone do „interwencji”, jeżeli jednak towarzyszy mu rejestrowanie dźwięku, to dopuszczalne jest jedynie w toku czynności operacyjno-rozpoznawczych i administracyjno-porządkowych¹². Ograniczenie to jest o tyle istotne w kontekście kamer nasobnych, że urządzenia te rejestrują tak obraz, jak i dźwięk. Technicznie przystosowane są one zasadniczo do prowadzenia jawnej rejestracji, toteż znajdują zastosowanie głównie w ramach działań administracyjno-porządkowych policji, a nie operacyjno-rozpoznawczych¹³. Ewentualne wykorzystanie kamer nasobnych czy też innych rejestratorów, w ramach

---

⁶ Na przełomie maja i czerwca 2022 r. na wyposażeniu policji pozostawało 5957 kamer nasobnych. Zostało to ustalone w trakcie realizacji projektu pt. *Kamery nasobne w pracy organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości*, przez osoby uczestniczące w seminarium magisterskim z kryminalistyki prowadzonym przez dr. hab. Pawła Waszkiewiczza, w wyniku uzyskania odpowiedzi na wnioski o dostęp do informacji publicznej).

⁷ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 171 ze zm., dalej jako: u.o.P.).

⁸ Zgodnie z art. 58 ustawy z dnia 14 grudnia 2018 r. o ochronie danych osobowych przetwarzanych w związku z zapobieganiem i zwalczaniem przestępczości (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1206).

⁹ Art. 15 ust. 1 pkt. 5b u.o.P.

¹⁰ Por. przypis 7.

¹¹ Art. 17 ust. 7c u.o.P.

¹² Art. 15 ust. 1 pkt 5a u.o.P.

¹³ Choć trzeba zwrócić uwagę, że na rynku dostępny jest cały asortyment urządzeń przeznaczonych do niejawniej rejestracji obrazu i dźwięku, w tym i takich, które umieszcza się „na osobie”, a zatem można byłoby określić je mianem nasobnych. Niniejszy artykuł dotyczy jednak kamer przeznaczonych do jawnego rejestrowania czynności służbowych.

działań dochodzeniowo-śledczych, mogłoby z kolei odbywać się w oparciu o właściwe przepisy k.p.k.¹⁴

Podsumowując i upraszczając, policjant może rejestrować obraz i dźwięk kamerą nasobną w miejscu innym niż publiczne, lecz jedynie w trakcie interwencji, oraz w miejscu publicznym, ale tylko w ramach czynności administracyjno-porządkowych.

Dychotomiczny podział na miejsca publiczne i inne niż publiczne ma również znaczenie w kontekście obowiązków policjanta użytkującego kamerę nasobną. Rejestrując przebieg interwencji w miejscu innym niż publiczne, jest on bowiem zobowiązany „w miarę możliwości” uprzedzić osobę, wobec której podejmuje czynności, o rejestrowaniu obrazu lub dźwięku¹⁵. Jako że posłużono się klauzulą „w miarę możliwości”, trzeba przyjąć, że obowiązek ten nie ma charakteru kategoriowego¹⁶. W przypadku miejsc publicznych obowiązku takiego nie ma w ogóle, w każdym razie w systemie aktów prawa powszechnie obowiązującego. Opis środowiska prawnego, w jakim użytkowane są kamery nasobne, wymaga jednak analizy także wewnętrznych aktów prawnych i dokumentów policji.

Właśnie w kontekście wewnętrznych dokumentów policji trzeba zwrócić uwagę na bardzo istotne zagadnienie, a mianowicie, czy funkcjonariusz wyposażony w kamerę nasobną ma także obowiązek, czy tylko prawo, aby rejestrować realizowane przez siebie czynności służbowe. Kluczowe jest rozstrzygnięcie kwestii, czy uruchomienie kamery zależy od jego dyskrecjonalnej decyzji. Gdyby tak było, to przynajmniej część nadziei wiązanych z wdrożeniem kamer nasobnych do służby musiałaby okazać się płonna. Znamienne jest, że żaden przepis w systemie aktów prawa powszechnie obowiązującego obowiązku takiego na policjanta nie nakłada. Wynika on wyłącznie z wewnętrznego dokumentu policji, niemającego nawet statusu aktu prawa wewnętrznego. Dokumentem tym jest opracowana w 2019 r. w Komendzie Głównej Policji „Instrukcja użytkowania Systemu Rejestracji Audio-Wideo (RAW), w tym kamer nasobnych pozostających na wyposażeniu policjantów służby prewencyjnej”¹⁷. Od razu trzeba jednak zwrócić uwagę, że instrukcja ta nie została opublikowana w żadnym publikatorze, w Internecie, na żadnej z platform komunikacji policji, ani też w żaden inny sposób upubliczniona. Co więcej, Komenda Główna Policji stoi na stanowisku, że instrukcja ta nie ma charakteru informacji publicznej, wskutek czego odmawia udostępnienia jej nawet po złożeniu wniosku

¹⁴ Art. 147 k.p.k. przewiduje możliwość utrwalenia czynności protokolowanej przy pomocy urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk.

¹⁵ Art. 15c u.o.P.

¹⁶ R. Piszko, *Odesłania, klauzule generalne, luzy decyzyjne*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2001, z. 1-2 (LXIII), s. 222-223.

¹⁷ Dalej jako: Instrukcja RAW. Jako że dokument nie jest aktem prawnym, nie ma możliwości podania jego publikatora.

w właściwym trybie¹⁸. Wykładnia co do charakteru tego dokumentu nie jest jednak jednolita w strukturze policji¹⁹.

Zgodnie z Instrukcją RAW policjant wyposażony w kamerę nasobną jest zobowiązany rejestrować podejmowane przez siebie interwencje²⁰. Nie zależy to zatem od jego dyskrecjonalnej decyzji. W przypadku, gdyby rejestracja interwencji nie była możliwa z uwagi na nieprawidłowe działanie lub uszkodzenie kamery albo rozładowanie baterii, policjant winien udokumentować to w notatniku służbowym²¹. Na funkcjonariusza nałożono także obowiązek uprzedzenia „w miarę możliwości” o nagrywaniu każdej interwencji²², a nie tylko tej odbywającej się w przestrzeni prywatnej.

Powstaje jednak wątpliwość, czy dokument o nienormatywnym charakterze, jakim jest Instrukcja RAW, może skutecznie nakładać na funkcjonariusza policji obowiązki, niesprostanie którym mogłoby skutkować jakimkolwiek rodzajem odpowiedzialności prawnej. Na tak postawione pytanie należałoby odpowiedzieć właściwie negatywnie. Sama Instrukcja RAW, nie mając charakteru nawet wewnętrznego aktu prawnego²³, może stanowić co najwyżej sugestię co do tego, jak powinna przebiegać służba funkcjonariusza wyposażonego w kamerę nasobną. Nie jest jednak wiążącym źródłem obowiązków prawnych. W różnych jednostkach w strukturze policji doszło jednak do włączenia tego dokumentu w system aktów prawa wewnętrznego, bądź też odrębnego uregulowania obowiązku rejestracji interwencji.

¹⁸ Odpowiedź udzielona przez P. Matysiaka z Wydziału Ogólnego, Biura Kadr, Szkolenia i Obsługi Prawnej KGP z dnia 01.02.2023 r., sygn. Kwo-143/23/PM, na wniosek o udostępnienie informacji publicznej poprzez przekazanie wersji cyfrowej Instrukcji RAW: „(...) problematyka zawarta we wskazanym pytaniu wykracza poza ramy informacji publicznej (...). Wniosek składany w trybie ustawy o dostępie do informacji publicznej nie stanowi środka do uzyskania każdej informacji od organu władzy publicznej, w tym dotyczącej instrukcji o charakterze wewnętrznym. Zgodnie z orzecznictwem (wyrok WSA w Warszawie z dnia 5 kwietnia 2017 roku, sygn. II SAB/Wa 792/16), nie stanowi źródła informacji o sprawach publicznych treść instrukcji obsługi urządzenia technicznego, nawet gdy jest ono użytkowane przez funkcjonariusza publicznego, pracownika sektora publicznego lub choćby w celach realizacji zadań publicznych. Nie każda bowiem informacja, w której posiadaniu jest władza publiczna, automatycznie stanowi informację publiczną. Zakres przedmiotowy ustawy z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 1764 ze zm.) obejmuje dostęp tylko do informacji publicznej, a nie publiczny dostęp do każdej informacji. Instrukcja obsługi urządzenia ma walor *stricte indywidualny*, związany z prawidłową eksploatacją tego urządzenia. Ponadto, dokumentem wewnętrznym jest «dokument, który nie jest skierowany do podmiotów zewnętrznych. Dokument taki może służyć wymianie informacji między pracownikami danego podmiotu, może określać zasady ich działania w określonych sytuacjach, może też być fragmentem przygotowań do powstania aktu będącego formą działalności danego podmiotu» (wyrok NSA z dnia 18 sierpnia 2010 r., sygn. akt I OSK 851/10)».

¹⁹ W toku projektu badawczego pt. *Kamery Nasobne w Pracy Organów Ścigania i Wymiaru Sprawiedliwości*, możliwe okazało się uzyskanie dostępu do Instrukcji RAW w trybie powołanej wyżej ustawy od jednostki policji szczebla wojewódzkiego.

²⁰ Pkt. 5.6 Instrukcji RAW.

²¹ Pkt. 5.8 Instrukcji RAW.

²² Pkt. 5.5 Instrukcji RAW.

²³ Sama policja określa ten dokument jako mający: „walor *stricte indywidualny*, związany z prawidłową eksploatacją urządzenia” – por. przypis 15.

Przykładowo Komendant Miejski Policji we Wrocławiu wydał decyzję (akt prawa wewnętrznego), w której zawarto wytyczne nakładające na policjanta obowiązek rejestracji wykonywanych czynności służbowych przy użyciu posiadanych kamer nasobnych²⁴. Z kolei Komendant Miejski Policji w Białymstoku wydał w lutym 2019 r. decyzję, do której włączył Instrukcję RAW jako załącznik²⁵, tym samym implementując do służby wynikające z niej obowiązki. W garnizonie stołecznym przyjęto rozwiązanie łączące cechy dwóch opisanych powyżej. Komendant Stołeczny Policji wydał mianowicie decyzję²⁶, w załączniku do której sformułował wprost obowiązek użytkownika kamery nasobnej rejestrowania podejmowanych interwencji, a także uprzedzenia o tym fakcie, „w miarę możliwości”, osoby, wobec której podejmuje czynności służbowe²⁷. Jednocześnie wskazał, że Instrukcja RAW stanowi „dokumentację uzupełniającą” do załącznika do tej decyzji²⁸. Poszczególni komendanci posiadają kompetencję ustawową, aby wydawać tego rodzaju decyzje, przy czym nie budzi wątpliwości, że obowiązują one wyłącznie podległych im funkcjonariuszy, a nie każdego policjanta.

Podsumowując, kwestia obowiązku posługiwania się kamerą nasobną przez policjanta, jak też obowiązku poinformowania o rejestrowaniu w zakresie szerszym, niż uregulowano to w u.o.P. (czyli także w przestrzeni prywatnej), wynika wyłącznie z nienormatywnego dokumentu, jakim jest Instrukcja RAW, a na szczeblu lokalnym dodatkowo z policyjnych aktów wewnętrznych. Są one zbliżone co do treści, lecz różnią się techniką prawodawczą – częściowo implementują one Instrukcję RAW

²⁴ Decyzja nr 125/2020 Komendanta Miejskiego Policji we Wrocławiu z 31.12.2020 r. w sprawie wprowadzenia w życie „Polityki Bezpieczeństwa Systemu Rejestracji Audio-Wideo (RAW) - v. 1.4”, „Instrukcji Zarządzania Systemem Audio-Wideo (RAW) – v. 1.4” oraz realizacji zadań i obowiązków wynikających z przetwarzania danych osobowych w RAW; cytuję za: *Wystąpienie pokontrolne P/21/040 – „Przygotowanie wybranych podmiotów do realizacji zadań na rzecz zapewnienia porządku publicznego z wykorzystaniem środków przynusiu bezpośredniego”*, wystąpienie pokontrolne NIK Delegatury we Wrocławiu do Komendanta Wojewódzkiego Policji we Wrocławiu, sygn. LWR. 410.021.01.2021, 11.2021, https://www.nik.gov.pl/kontrolne/wyniki-kontroli-nik/pobierz,lwr~p_21_040_202110201534481634736888~id0~01,typ,kj.pdf, s. 33 [dostęp: 22.01.2023].

²⁵ Decyzja Komendanta Miejskiego Policji w Białymstoku w sprawie wprowadzenia zasad funkcjonowania „Systemu Rejestracji Audio-Wideo (RAW)” w Komendzie Miejskiej Policji w Białymstoku i jednostkach podległych; cytuję za: wyrok WSA w Białymstoku z 06.10.2022 r., sygn. II SA/Bk 569/22. W treści opublikowanego w Centralnej Bazie Orzeczeń Sądów Administracyjnych (<https://orzeczenia.nsa.gov.pl/cbo/query>) zanonimizowano informację o kolejnym numerze i dacie dziennej decyzji.

²⁶ Decyzja nr 100/19 Komendanta Stołecznego Policji z 28.02.2019 r. w sprawie wdrożenia do użytku w jednostkach Komendy Stołecznej Policji Systemu Rejestracji Audio-Wideo „RAW”, Polityki Bezpieczeństwa Systemu Rejestracji Audio-Wideo „RAW” i Instrukcji Zarządzania Systemem Rejestracji Audio-Wideo „RAW”.

²⁷ Pkt 13. ppkt c) Polityki Bezpieczeństwa Systemu Rejestracji Audio-Wideo „RAW”, będącej załącznikiem nr 1 do ww. decyzji KSP.

²⁸ Pkt 1 Instrukcji zarządzania Systemem Rejestracji Audio-Wideo (RAW), będącej załącznikiem nr 2 do ww. decyzji KSP. Trzeba jednak wskazać, że sama Instrukcja RAW nie została dołączona do ww. decyzji KSP, a jedynie ten akt prawny odwołuje się do niej.

jako załącznik, a częściowo samodzielnie nakładają na funkcjonariuszy konkretne obowiązki.

Ten stan rzeczy należy ocenić negatywnie, gdyż skutkuje brakiem jednolitości prawa i pewności prawnej w obszarze obowiązków policjanta związanych z użytkowaniem kamery nasobnej. Funkcjonariuszy interweniujących we Wrocławiu, Warszawie, Białymstoku czy szeregu innych miast i miejscowości na obszarze Polski obowiązują bowiem odmienne akty wewnętrzne, a może być i tak, że dla danej jednostki policji nie uchwalono żadnego; wówczas policjantów dotyczyć będą jedynie sugestie zawarte w nienormatywnej Instrukcji RAW. Stan niepewności pogłębia dodatkowo fakt, że policyjne akty prawa wewnętrznego częstokroć nie są publikowane w żadnym powszechnie dostępnym publikatorze²⁹, a zatem dostęp do nich dla obywateli jest utrudniony. W szczególności sposób odnosi się to do Instrukcji RAW, która nie została nigdzie opublikowana, a w samych strukturach policji niejednolicie podchodzi się do kwestii tego, czy podlega ona udostępnieniu jako informacja publiczna. Konsekwencje tego stanu rzeczy są trudne do zaakceptowania i godzą w argument o tym, że wykorzystanie kamer nasobnych zwiększy transparentność działań policji. Okazuje się bowiem, że obowiązki i uprawnienia funkcjonariuszy wobec obywateli zostały „uregulowane” w nienormatywnej „instrukcji prawidłowej eksploatacji urządzenia”³⁰, której treść jest bardzo trudno dostępna dla obywateli.

U.o.P. reguluje, choć tylko częściowo, kwestię okresu przechowywania nagrań z kamer nasobnych. Nagrania takie przechowywane są przez co najmniej 30 dni, nie dłużej jednak niż 60 dni, gdy nie zawierają dowodów pozwalających na wszczęcie lub mających znaczenie dla toczącego się postępowania karnego, dyscyplinarnego lub o wykroczenie³¹. Rozróżnienie nagrań na zawierające i niezawierające „dowodów” jest związane z funkcjonalnością urządzeń użytkowanych przez policję. Umożliwiają one oznaczenie konkretnego nagrania znacznikiem „dowód” zarówno na etapie rejestracji, jak i później, przez osoby administrujące systemem. Nieoznaczone w ten sposób nagrania przechowywane są przez 30–60 dni. Jak długo zatem przechowywane są nagrania, które zostały oznaczone jako „dowód”? Tej kwestii ani u.o.P., ani żaden inny akt prawa powszechnie obowiązującego nie reguluje. W rzeczywistości okres przechowywania nagrań oznaczonych jako „dowód” wynosi 365 dni – tak przynajmniej wynika z materiałów informacyjnych publikowanych na stronach internetowych policji³² oraz przez dystrybutora urządzeń³³. Brak uregulowa-

²⁹ Wyjątkiem jest dostępny powszechnie Dziennik Urzędowy KGP, w którym publikowane są jawne akty prawa wewnętrznego wydawane przez Komendanta Głównego Policji.

³⁰ Por. przypis 15.

³¹ Art. 15b u.o.P.

³² *Z kamerami nasobnymi*, materiał redakcyjny, strona internetowa Szkoły Policji w Słupsku, <http://slupsk.szkolapolicji.gov.pl/sps/aktualnosci/108826,Z-kamerami-nasobnymi.html> [dostęp: 06.02.2023].

³³ *Enigma kamery nasobne w Policji*, materiał użytkownika portalu YouTube: Enigma System Ochrony Informacji Sp. z o.o., <https://www.youtube.com/watch?v=p7oSyjFU7Qs> [dostęp: 06.02.2023].

nia kwestii okresu przechowywania nagrań z kamer nasobnych, oznaczonych jako „dowód”, w jakimkolwiek akcie normatywnym powszechnie obowiązującym trzeba uznać za istotną lukę prawną.

Warto wyjaśnić, że oznaczenie zarejestrowanego materiału jako „dowód” ma znaczenie wyłącznie dla jego statusu w ramach policyjnej bazy danych, agregującej nagrania z kamer nasobnych („Systemu Rejestracji Audio-Wideo”). Aby takie nagranie rzeczywiście stało się dowodem w postępowaniu karnym, przegrywa się je na nośnik cyfrowy, który umieszcza się w aktach sprawy. W tej formie nagranie przechowywane jest „przez okres niezbędny dla prawidłowego przeprowadzenia postępowania karnego”³⁴, czyli w praktyce do czasu prawomocnego zakończenia postępowania, a następnie upływu okresu archiwizacji akt spraw zakończonych, kiedy to akta są brakowane. Czas ten jest zatem znacznie dłuższy niż jeden rok.

Dokumentowanie wykonania nagrania kamerą nasobną przez policjanta zostało uregulowane w sposób pozostawiający funkcjonariuszowi pewną swobodę. Winno to nastąpić w notatniku służbowym, notatce służbowej, notatce urzędowej, komunikacie, meldunku, przy czym policjant zobowiązany jest określić miejsce i czas oraz rodzaj użytych środków technicznych³⁵.

Na koniec analizy stanu prawnego dotyczącego kamer nasobnych w policji warto jeszcze przytoczyć informację podaną przez Wiceministra Sprawiedliwości, w czerwcu 2020 r.³⁶, zgodnie z którą miały trwać prace nad aktem prawnym pt. „Zarządzenie Komendanta Głównego Policji w sprawie zasad, metod i form realizacji czynności służbowych związanych z obserwowaniem i rejestrowaniem obrazu oraz dźwięku za pomocą kamer nasobnych Systemu Rejestracji Audio-Wideo (RAW) lub innych urządzeń technicznych rejestrujących obraz i dźwięk w policyjnych środkach transportu, obiektach Policji lub wykonywanych niektórych zadań służbowych Policji”. O postęp tych prac pytał w wystąpieniu z lutego 2021 r. Rzecznik Praw Obywatelskich³⁷. W grudniu 2021 r. otrzymał odpowiedź od Sekretarza Stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji, że został już opracowany projekt „Zarządzenia Komendanta Głównego Policji w sprawie zasad, metod i form wykonywania zadań związanych z przetwarzaniem materiałów audiowizualnych oraz korzystaniem przez Policję ze środków technicznych umożliwiających rejestrację

³⁴ § 3 ust. 2 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 11 stycznia 2017 r. w sprawie utrwalania obrazu lub dźwięku dla celów procesowych w postępowaniu karnym (Dz. U. z 2017 r. poz. 93).

³⁵ § 16 ust. 1 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 4 lutego 2020 r. w sprawie postępowania przy wykonywaniu niektórych uprawnień policjantów (Dz. U. z 2020 r. poz. 192 ze zm.).

³⁶ Pismo Sekretarza Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości z 23.06.2020 r., sygn. DWMPC-III.853.45.2020, do Przewodniczącego Europejskiego Komitetu do spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu, s. 8, <https://www.gov.pl/attachment/e3cf8338-3d30-4e32-a-919-cc110deacd0a> [dostęp 28.01.2023].

³⁷ Wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich z 05.02.2021 r., sygn. 571.7.2020, do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Do_MSWiA_5.02.2021.pdf [dostęp: 28.01.2023].

obrazu i dźwięku”, przy czym Rzecznikowi Praw Obywatelskich nie przekazano tego projektu, gdyż „w toku pozostają prace nad jego ostatecznym kształtem”³⁸. Prace te musiały się do chwili obecnej nie zakończyć, gdyż według stanu na luty 2023 r. akt taki (pod wskazanym ani żadnym innym tytułem) nie wszedł w życie.

KAMERY NASOBNE W INNYCH FORMACJACH MUNDUROWYCH

Straż Graniczna została wyposażona w kompetencje do rejestrowania obrazu i dźwięku przy pomocy kamer nasobnych zbliżone do tych, jakie przyznano policji. Podczas wykonywania swoich ustawowych zadań, funkcjonariusze tej formacji mają prawo do rejestrowania obrazu i dźwięku na drogach i w innych miejscach publicznych³⁹, a w przestrzeni prywatnej jedynie w czasie interwencji⁴⁰. Samo pojęcie „interwencji” zostało zdefiniowane analogicznie jak w u.o.P.⁴¹ Funkcjonariusz Straży Granicznej, podobnie jak policjant, powinien „w miarę możliwości” uprzedzić osobę o rejestrowaniu obrazu i dźwięku⁴², przy czym obowiązek ten obejmuje wyłącznie miejsca inne niż publiczne, co również upodabnia regulacje prawne (rangi ustawowej) dotyczące obu tych służb. Minimalnie odmiennie uregulowano jedynie kwestię okresu przechowywania nagrań – te niezawierające dowodów dla postępowań karnych, wykroczeniowych lub dyscyplinarnych przechowuje się przez 2 miesiące⁴³. W u.S.G. oraz aktach wykonawczych do niej brak jakiegokolwiek regulacji okresu przechowywania nagrań zawierających takie dowody. Brak jest natomiast obecnie (luty 2023 r.) wiarygodnych informacji w przestrzeni publicznej o tym, aby Straż Graniczna zakupiła jakąkolwiek partię kamer nasobnych⁴⁴.

³⁸ Pismo Sekretarza Stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji z 06.12.2021 r., sygn. BMP-0790-2-2/2021/MJ, do Rzecznika Praw Obywatelskich, s. 2, https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2021-12/Odpowiedz_MSWiA_CPT_6.12.2021.pdf [dostęp: 23.01.2023].

³⁹ Art. 11 ust. 1 pkt 7 ustawy z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1080 ze zm., dalej jako: u.S.G.).

⁴⁰ Art. 11 ust. 1 pkt 7b u.S.G. (dodany 06.02.2019 r.).

⁴¹ A zatem jako: „włączenie się funkcjonariusza lub funkcjonariuszy Straży Granicznej w tok zdarzenia mogącego naruszać normy prawne i podjęcie działań zmierzających do ustalenia charakteru, rodzaju i okoliczności powstałego zdarzenia oraz przedsięwzięć ukierunkowanych na przywrócenie naruszonego porządku prawnego” – art. 11 ust. 2e u.S.G. (dodany 06.02.2019 r.).

⁴² Art. 11 ust. 2f u.S.G.

⁴³ Art. 11 ust. 2b u.S.G.

⁴⁴ Baza danych o zamówieniach publicznych realizowanych przez Straż Graniczną nie zawiera żadnych wpisów dotyczących ww. kwestii. 14.11.2021 r. wystosowano interpelację poselską do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji o to, czy „rozważane jest wyposażenie” funkcjonariuszy Straży Granicznej w „kamery osobiste zamontowane na mundurach” (<https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=C8TC3E> [dostęp: 14.02.2023]); w odpowiedzi z 10.12.2021 r. Sekretarz Stanu w MSWiA Maciej Wąsik poinformował, że „nieustannie są poszukiwane nowe rozwiązania techniczne i organizacyjne, mające na celu zapewnienie oraz zwiększenie bezpieczeństwa funkcjonariuszom SG”, nie ustosunkowując się jednak do tego, czy owe „poszukiwania” obejmują również kamery nasobne (<https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=C9NJP6> [dostęp: 14.02.2023]).

W mediach można za to znaleźć wiele informacji o wykorzystywaniu tych urządzeń przez straże miejskie i gminne⁴⁵. Funkcjonariusze tych służb mają prawo do rejestrowania wyłącznie obrazu, a nie dźwięku, i jedynie w miejscach publicznych. Dodatkowo działanie to musi służyć realizacji jednego z wyszczególnionych w ustawie celów: utrwaleniu dowodów przestępstwa lub wykroczenia; przeciwdziałaniu naruszaniu spokoju i porządku w miejscach publicznych; ochronie obiektów komunalnych i urządzeń użyteczności publicznej⁴⁶. Uprawnienia strażników miejskich (gminnych) są zatem znacznie węższe niż policjantów lub funkcjonariuszy Straży Granicznej. Z odpowiedzi udzielonej na interpelację poselską wynika, że nie są planowane zmiany zmierzające do rozszerzenia zakresu tych uprawnień⁴⁷. Kwestię okresu przechowywania nagrań wykonanych przez strażników miejskich (gminnych) reguluje akt prawny rangi podustawowej⁴⁸. Nagrania niezawierające dowodów dla postępowań karnych, wykroczeniowych, dyscyplinarnych przechowuje się przez 20–60 dni od wykonania nagrania⁴⁹. Co do nagrań zawierających dowody, nie zostało to uregulowane. Brak również jakiegokolwiek regulacji dotyczącej obowiązku uprzedzenia o nagrywaniu⁵⁰.

Funkcjonariusze Służby Więziennej nie posiadają na wyposażeniu kamer nasobnych⁵¹, jakkolwiek urządzenia te były w tej formacji „testowane”⁵². Brak dostępnych informacji o wynikach tego testu. Trzeba zauważyć, że od strony prawnej Służba

⁴⁵ Przykładowo: P.D., *Strażnicy miejscy wyposażeni w kamery nasobne*, [w:] Gmina Wołomin. Serwis informacyjny, wpis z 04.11.2021 r., <https://wolomin.org/straznicy-miejscy-wyposazeni-w-kamery-nasobne/> [dostęp: 14.02.2023]; *Kamery w radiowozach i na mundurach*, Referat Prasowy, serwis informacyjny Straży Miejskiej m.st. Warszawy, <https://strazmiejska.waw.pl/4095-kamery-w-radiowozach-i-na-mundurach> [dostęp: 14.02.2023]; *Strażnicy miejscy testują kamery osobiste*, materiał redakcyjny z 16.11.2022 r., serwis wroclaw.pl, <https://www.wroclaw.pl/smartcity/straznicy-miejscy-testuja-kamery-osobiste-zdjecia> [dostęp: 14.02.2023].

⁴⁶ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o strażach gminnych (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1763, dalej jako: u.s.g.m.).

⁴⁷ Odpowiedź Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji Mariusza Kamińskiego na interpelację poselską, z 24.10.2019 r., <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=BHDJKF> [dostęp: 14.02.2023].

⁴⁸ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 grudnia 2009 r. w sprawie sposobu obserwowania i rejestrowania przy użyciu środków technicznych obrazu zdarzeń w miejscach publicznych przez straż gminną (miejską) (Dz. U. z 2009 r. Nr 220, poz. 1720).

⁴⁹ § 3 ust. 1 ww. rozporządzenia.

⁵⁰ Stwierdzenie to dotyczy systemu aktów prawa powszechnego. Dostępne są informacje o tym, że funkcjonariusze poszczególnych straży miejskich (gminnych) zostali zobowiązani do takiego uprzedzenia (przykładowo wypowiedź komendanta Straży Miejskiej Miasta Lublin Jacka Kucharczyka, cytowana w: D. Smaga, *Straż Miejska w Lublinie będzie nosić kamery mocowane do mundurów i nagrywać interwencje*, „Dziennik Wschodni”, 26.02.2020 r., <https://www.dziennikwschodni.pl/lublin/usmiechnij-sie-straz-miejska-nagrywa,n,1000261159.html>, [dostęp: 14.02.2023]. Obowiązek ten nie wynika z u.s.g.m. ani aktów wykonawczych do niej, a zatem musi wynikać z wewnętrznych aktów prawnych lub dokumentów konkretnej straży.

⁵¹ Informację powtarzam za: Pismo z dnia 07.10.2022 r., sygn. KMP.022.2.2022.RK Zastępczyni Rzecznika Praw Obywatelskich Hanny Machińskiej do Ministra Sprawiedliwości, s. 4, https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2022-10/Do_MS_kontrolne_jednostki_penitencjarne_7.10.2022.pdf [dostęp: 21.02.2023].

⁵² *Służba Więzienna przystępuje do testowania nowoczesnego sprzętu video-rejestracji*, Zespół Prasowy, Centralny Zarząd Służby Więziennej, źródło: <https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/centralny-zarząd-służby-wieziennej-służba-wieziennej-przystepuje-do-testowania-nowoczesnego-sprzetu-video-rejestracji> [dostęp: 21.02.2023].

Więzienna zasadniczo nie posiada kompetencji do użytkowania kamer nasobnych. Ustawa o Służbie Więziennej⁵³ aż do grudnia 2022 r. nie zawierała żadnych regulacji dotyczących rejestrowania obrazu i dźwięku. Wraz z powołaniem do życia Inspektoratu Wewnętrzny Służby Więziennej dodano do ustawy szereg przepisów regulujących status i zakres kompetencji tej jednostki⁵⁴. Między innymi zapewniono funkcjonariuszom służącym w tej jednostce możliwość rejestrowania obrazu i dźwięku, ale jedynie w miejscach publicznych i wyłącznie w trakcie wykonywania czynności operacyjno-rozpoznawczych⁵⁵. Jak wskazano wcześniej, kamery nasobne, o których mowa w niniejszym artykule, zasadniczo przeznaczone są do umieszczenia w widocznym miejscu na mundurze, a zatem służą do obserwacji jawnej; ich przydatność do wykonywania czynności operacyjno-rozpoznawczych jest ograniczona. Poza u.S.W. także Kodeks karny wykonawczy przyznaje Służbie Więziennej, i to nie tylko Inspektoratowi Wewnętrznemu, uprawnienie do „monitorowania” obrazu i dźwięku⁵⁶. Jest to dopuszczalne wyłącznie w zakładach karnych (i odpowiednio aresztach śledczych⁵⁷). Przy tym przepis kompetencyjny został zredagowany w ten sposób, że zdaje się dotyczyć systemu monitoringu stacjonarnego, a nie kamer nasobnych. Potwierdza to treść rozporządzenia wykonawczego, w którym wprost stwierdzono, że do utrwalania obrazu lub dźwięku na terenie zakładów karnych wykorzystuje się „system telewizji przemysłowej”⁵⁸.

Centralne Biuro Antykorupcyjne i Krajowa Administracja Skarbowa upoważnione zostały do rejestrowania obrazu i dźwięku w miejscach publicznych podczas czynności operacyjno-rozpoznawczych⁵⁹. Kamery nasobne przystosowane do obserwacji jawnej miałyby zatem dla funkcjonowania tych służb ograniczone znaczenie. Tym niemniej przynajmniej niektóre z jednostek KAS korzystają z pewnego rodzaju kamer nasobnych przy realizacji nabycia sprawdzającego⁶⁰.

⁵³ T.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2470 ze zm. (dalej jako: u.S.W.).

⁵⁴ Inspektorat Wewnętrzny Służby Więziennej jest jedną z jednostek organizacyjnych Służby Więziennej - art. 8 pkt 1a. Nowelizacja ta weszła w życie 14.12.2022 r.

⁵⁵ Art. 23d ust. 1 pkt 4 u.S.W.

⁵⁶ Art. 73a k.k.w.

⁵⁷ Art. 209 k.k.w.

⁵⁸ § 2 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 16 października 2009 r. w sprawie w sprawie rodzaju urządzeń i środków technicznych służących do przekazywania, odtwarzania i utrwalania obrazu lub dźwięku z monitoringu w zakładach karnych (Dz. U. z 2009 r. Nr 175, poz. 1360 ze zm.).

⁵⁹ Odpowiednio: art. 14 ust. 1 pkt 6 ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1900 ze zm.); art. 117 ust. 1 ustawy z dnia 16 listopada 2016 r. o Krajowej Administracji Skarbowej (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 615 ze zm.).

⁶⁰ Przykładowo w Izbie Administracji Skarbowej w Bydgoszczy, źródło: https://www.kujawsko-pomorskie.kas.gov.pl/c/document_library/get_file?uuid=90b63666-6adf-45a7-84c6-c7bba899eba4&groupId=3319704 [dostęp: 24.02.2023]; „nabycie sprawdzające” to pojęcie, którym posługuje się ustawa o Krajowej Administracji Skarbowej, odnoszące się do formy pracy operacyjnej zbliżonej do zakupu kontrolowanego.

PODSUMOWANIE

Największym użytkownikiem kamer nasobnych w Polsce jest policja. Uprawnienia i obowiązki funkcjonariuszy tej formacji, związane z korzystaniem z tych urządzeń, zostały uregulowane częściowo w ustawie o policji, częściowo w aktach prawnych rangi podstawowej oraz w aktach prawa wewnętrznego i nienormatywnym dokumencie, jakim jest „Instrukcja użytkowania Systemu Rejestracji Audio-Wideo (RAW), w tym kamer nasobnych pozostających na wyposażeniu policjantów służby prewencyjnej”. Właśnie w tej instrukcji oraz aktach prawa wewnętrznego, przyjętych w niektórych jednostkach wojewódzkich policji, uregulowano istotne dla efektywnego i transparentnego eksploataowania kamer nasobnych kwestie. Zaliczam do nich obowiązek (a nie tylko uprawnienie) funkcjonariusza nagrywania realizowanych czynności służbowych; obowiązek każdorazowego uprzedzenia o rejestrowaniu interwencji (z zastrzeżeniem klauzuli “w miarę możliwości”). Pewne kwestie jednak nie zostały uregulowane w żadnym akcie prawnym ani dokumencie. Dotyczy to okresu przechowywania nagrań oznaczonych, z wykorzystaniem funkcjonalności systemu rejestracji audio-wideo, jako „dowód”. Brak jest w policji na szczeblu centralnym aktu prawa wewnętrznego, który kompleksowo regulowałby zasady użytkowania kamer nasobnych, choć powstanie takiego aktu zapowiadano. Środowisko prawne, w jakim użytkowane są kamery nasobne w policji, nie jest zatem wolne od luk, jest za to niejednorodne, gdyż pewne kwestie podlegają regulacji wyłącznie na szczeblu poszczególnych jednostek. Niemniej jednak przepisy ustawy o policji w aktualnym brzmieniu nadają tej służbie uprawnienie do posługiwania się kamerami nasobnymi, a zakres tego uprawnienia zdaje się nie budzić wątpliwości ani zastrzeżeń.

Straż Graniczna korzysta ze zbliżonych do „policyjnych” regulacji prawnych dotyczących kamer nasobnych. W praktyce jednak nie realizowano zamówień publicznych na zakup kamer nasobnych dla tej służby. Urządzeniami takimi posługują się za to strażnicy miejscy i gminni w różnych jednostkach samorządu terytorialnego. Straże miejskie (gminne) posiadają uprawnienia do posługiwania się kamerami nasobnymi w zakresie znacznie węższym niż policja i Straż Graniczna, ale – jak się zdaje – wystarczającym do realizacji ustawowych zadań tych formacji. Służba Więzienna niewątpliwie „testowała” kamery nasobne, jednak nie wdrożyła ich do bieżącej służby. Aktualne brzmienie ustawy kompetencyjnej, jak i Kodeksu karnego wykonawczego, zdaje się przy tym niewystarczające do tego, aby funkcjonariusze Służby Więziennej mogli legalnie wykorzystywać te urządzenia.

Najpierw pojawienie się, a następnie sukcesywne zwiększanie liczby kamer nasobnych na wyposażeniu służb mundurowych, zdaje się wpisywać w ogólny trend rozbudowywania systemów monitoringu wizyjnego jako środka mającego, przynajmniej w założeniu, służyć prewencji kryminalnej⁶¹. Może więc nie powinno dziwić, że wdrażaniu kamer nasobnych towarzyszą niedoskonałości podobne do tych, jakie

⁶¹ Zob. P. Waszkiewicz, *Traktat o dobrej prewencji kryminalnej*, Warszawa-Newark 2015, s. 44-45.

można obserwować w związku z „tradycyjnymi” kamerami CCTV. Jak bowiem wynika z przedstawionego tu opisu, środowisko prawne, w jakim działają w Polsce kamery nasobne, jest częściowo niekompletne, niejednorodne i niepozbawione luk. Tymczasem już w przypadku klasycznych systemów monitoringu wizyjnego w debacie publicznej pojawiały się głosy nawołujące, dotychczas nieskutecznie, do bardziej ścisłego uregulowania ich funkcjonowania⁶². To, czy kamery nasobne spełnią związane z nimi oczekiwania w zakresie poprawy relacji pomiędzy funkcjonariuszami i obywatelami oraz zabezpieczenia obiektywnych dowodów, a także czy spotkają się ze społeczną akceptacją, czy sprzeciwem, wynikać będzie w dużej mierze z zapewnienia efektywnego środowiska prawnego dla ich użytkowania. Na podstawie dokonanego przeglądu aktów prawnych różnego szczebla można sformułować tezę, że takiego środowiska prawnego jeszcze nie stworzono.

BIBLIOGRAFIA

AKTY NORMATYWNE:

- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 127 ze zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1375 ze zm.).
- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 171 ze zm.).
- Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1080 ze zm.).
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o strażach gminnych (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1763).
- Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2470 ze zm.).
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2018 r. o ochronie danych osobowych przetwarzanych w związku z zapobieganiem i zwalczaniem przestępczości (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1206).
- Ustawa z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 1764 ze zm.).
- Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1900 ze zm.).
- Ustawa z dnia 16 listopada 2016 r. o Krajowej Administracji Skarbowej (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 615 ze zm.).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 16 października 2009 r. w sprawie w sprawie rodzaju urządzeń i środków technicznych służących do przekazywania, odtwarzania i utrwalania obrazu lub dźwięku z monitoringu w zakładach karnych (Dz. U. z 2009 r. Nr 175, poz. 1360 ze zm.).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 grudnia 2009 r. w sprawie sposobu obserwowania i rejestrowania przy użyciu środków technicznych obrazu zdarzeń w miejscach publicznych przez straż gminną (miejską) (Dz. U. z 2009 r. Nr 220, poz. 1720).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 11 stycznia 2017 r. w sprawie utrwalania obrazu lub dźwięku dla celów procesowych w postępowaniu karnym (Dz. U. z 2017 r. poz. 93).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 4 lutego 2020 r. w sprawie postępowania przy wykonywaniu niektórych uprawnień policjantów (Dz. U. z 2020 r. poz. 192 ze zm.).

⁶² W. Klicki, *To nie jest ustawa „przeciwko” Wielkiemu Bratu*, „Rzeczpospolita”, 12.02.2014 r. Warto zwrócić uwagę, że autor artykułu odnosił się (krytycznie) do założeń ustawy o monitoringu wizyjnym, opublikowanych w grudniu 2013 r. przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych. Po upływie blisko dekady ustawa taka nie została przyjęta w żadnej formie.

LITERATURA:

Klepczyński A., Wiśniewska K., Kładoczny P., Kubaszewski P., *Złe traktowanie osób podejrzanych i zatrzymanych przez funkcjonariuszy Policji. Raport z badania ankietowego prowadzonego wśród adwokatów*, Warszawa 2018.

Klicki W., *To nie jest ustawa „przeciwko” Wielkiemu Bratu*, „Rzeczpospolita”, nr 35 (9762), 12.02.2014 r.

Piszko R., *Odesłania, klauzule generalne, luzy decyzyjne*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2001, z. 1-2 (LXIII).

Waszkiewicz P., *Traktat o dobrej prewencji kryminalnej*, Warszawa-Newark 2015.

ORZECZNICTWO:

Wyrok WSA w Warszawie z 05.04.2017 r., II SAB/Wa 792/16.

Wyrok NSA z 18.08.2010 r., I OSK 851/10.

Wyrok WSA w Białymstoku z 06.10.2022 r., II SA/Bk 569/22.

INNE ŹRÓDŁA:

<https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/kiedy-policjanci-moga-nagrywac-interwencje,445099.html>

<https://gazeta.policja.pl/997/archiwum-1/2018/numer-157-032018/157760,System-Rejestracji-Audio-Wideo.html>

<https://ine.org.pl/kamery-na-policyjnych-mundurach-zwiekszenie-transparentnosci-dzialan-czy-naruszenie-prawa-obywateli-do- Prywatnosci/>

https://www.nik.gov.pl/kontrolne/wyniki-kontroli-nik/pobierz,lwr~p_21_040_202110201534481634736888~id0~01,typ,kj.pdf

<http://slupsk.szkolapolicji.gov.pl/sps/aktualnosci/108826,Z-kamerami-nasobnymi.html>

<https://www.youtube.com/watch?v=p7oSyjFU7Qs>

<https://www.gov.pl/attachment/e3cf8338-3d30-4e32-a919-cc110deacd0a>

https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Do_MSWiA_5.02.2021.pdf

https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2021-12/Odpowiedz_MSWiA_CPT_6.12.2021.pdf

https://portal.smartpzp.pl/kgsg/public/lista_przetargow

<https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=C8TC3E>

<https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=C9NJP6>

<https://wolomin.org/straznicy-miejscy-wyposazeni-w-kamery-nasobne/>

<https://strazmiejska.waw.pl/4095-kamery-w-radiowozach-i-na-mundurach>

<https://www.wroclaw.pl/smartcity/straznicy-miejscy-testuja-kamery-osobiste-zdjecia>

<https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=BHDJKF>

<https://www.dziennikwschodni.pl/lublin/usmiechnij-sie-straz-miejska-nagrywa,n,1000261159.html>

https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2022-10/Do_MS_kontrolne_jednostki_penitencjarne_7.10.2022.pdf

<https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/centralny-zarząd-służby-wiezienniej-służba-wiezienna-przystępuje-do-testowania-nowoczesnego-sprzętu-video-rejestracji>

https://www.kujawsko-pomorskie.kas.gov.pl/c/document_library/get_file?uuid=90b63666-6adf-45a7-84c6-c7bba899eba4&groupId=3319704

Body-Worn Cameras Usage Within the Police and Other Law Enforcement Agencies from the Perspective of Current Polish Legal Regulations

SUMMARY

The article contains an analysis of legal regulations pertaining to usage of body-worn cameras (BWCs) in Police as well as some other Polish law enforcement agencies, among others: municipal and city guards, Border Guard, Prison Authority. The analysis covers both universally binding legal instruments and governmental internal regulations. Following issues are presented in detail: the scope of authority of certain services to record events w BWCs, the obligation of law enforcement officers to record interventions using those devices, the period of storing the recordings depending on their content. It is highlighted that some aspects of using BWCs by the major Polish operator, i.e., the Police, are regulated in a somewhat incomplete or ununified manner. This refers to e.g. the period of storing the recording as well as to the obligation or the lack of such obligation to record interventions with a BWC that a law enforcement officer is equipped with.

Keywords: cameras, body-worn cameras, police, surveillance, new technologies in policing

ARTYKUŁY

Deepfake jako narzędzie do przekazywania informacji fałszywej i domniemanej.

Analiza prawnokarna i cybernetyczna

DOI: 10.53024/5.3.51.2023

KS. KRZYSZTOF MAREK KIEŁPIŃSKI*

STRESZCZENIE

Od 2017 r. zjawisko *deepfake* pojawiło się w przestrzeni wirtualnej. Bardzo szybko zostało wykorzystane w różnych obszarach ludzkiego życia. Rozwój środowiska cyfrowego, *social mediów*, różnych form rozrywki online – wszystko to sprawiło, że wymiana informacji między ludźmi została przeniesiona do sieci. Nowe zjawisko wymusiło na badaczach podjęcie próby jego charakterystyki. Niestety, w literaturze polskiej i obcojęzycznej brakuje monografii i artykułów, które kompleksowo opisywałyby zagrożenia w świecie wirtualnym, z których jednym jest technologia *deepfake*. Polega ona na przekazywaniu informacji fałszywej lub domniemanej. Dokonuje się to za pomocą zdjęć lub filmów. Niekiedy nie jest możliwe zweryfikowanie autentyczności materiałów. Z uwagi na różnorodność technologii *deepfake*ów użytkownicy sieci oraz wielu aplikacji nie zdają sobie sprawy, z jakiego typu zagrożeniem się spotykają. Artykuł opisuje *deepfake*'i jako narzędzie do przekazywania informacji fałszywej i domniemanej. Analiza została przeprowadzona w dwóch wymiarach: prawnokarnym i cybernetycznym. W tym celu użyto wielu metod badawczych, m.in. dogmatycznoprawnej, historycznej, porównawczej i filologicznej. Wśród wielu wniosków najważniejszy z nich to ten, że *deepfake* jest nową formą manipulacji i dezinformacji. Technologia tego typu umożliwia popełnienie wielu przestępstw, które podczas toczących się postępowań karnych są trudne do udowodnienia sprawy. Tylko współpraca wielu instytucji państwowych, organizacji pozarządowych, producentów oprogramowania lub aplikacji pomoże wygrać walkę z tego typu zjawiskiem.

* Doktor nauk prawnych; ORCID: 0000-0001-8168-2514.

Słowa kluczowe: *deepfake*, manipulacja, informacja, dezinformacja, przestępstwo, cybernetyka

WSTĘP

Vitae semper reformanda – tę starożytną paremię należy również odnieść do świata cyfrowego. Wirtualna rzeczywistość nie tylko się zmienia, a jej cechą charakterystyczną jest zawrotne tempo w określaniu ważnych dla ludzkości wydarzeń i wzywań cywilizacyjnych. Obserwując zmieniający się świat online, nie można przejść obojętnie obok zjawiska *deepfake*, które w ostatnich latach stało się punktem zainteresowania niektórych ekspertów. Warto podkreślić, że tego typu zjawisko jest wszechobecne w przestrzeni wirtualnej. Zmieniająca się technologia oraz powstanie wielu aplikacji przyczyniły się do ukształtowania wspomnianego zjawiska. Polega ono na kreowaniu nieprawdziwych informacji lub obrazów, a jednak łudząco podobnych do oryginału, dzięki czemu można zmienić wiele ważnych obszarów społecznych. Celem niniejszego artykułu będzie analiza wspomnianej nowości wirtualnej. Przedmiotem rozważań i badań będzie *deepfake* w podwójnym ujęciu: prawnokarnym i jakościowej teorii informacji. Argumentem przemawiającym za przeprowadzeniem rozważań w tym obszarze jest luka badawcza. Należy podkreślić, że w polskiej przestrzeni naukowej brakuje kompleksowej monografii i artykułów naukowych na ten temat. Podobny problem występuje na międzynarodowym gruncie, chociaż niektórzy autorzy opisywali zjawisko *deepfake* w różnym kontekście¹.

DEZINFORMOWANIE I PARAINFORMOWANIE – PODSTAWY DLA TWORZENIA DEEPPFAKE’ÓW

Narrację dotyczącą *deepfake’ów* należy rozpocząć od wyjaśnienia dwóch kluczowych sposobów przekazywania informacji. Zalicza się do nich dezinformowanie i parainformowanie. Ich celem jest przekazanie odbiorcy dwóch różnych informacji: fałszywej oraz domniemanej. Charakterystyką i zdefiniowaniem tych terminów najpełniej zajęła się jakościowa teoria informacji. Na uwagę zasługuje analiza, którą przeprowadził M. Mazur – polski ekspert z zakresu nauk cybernetycznych. Zatrzymajmy się przy pojęciu dezinformowania. M. Mazur doszedł do wniosku, że proces dezinformacji ma na celu oddzielenie wszystkich łańcuchów kodowych. Niestety, daje się zauważyć, że niektóre z informacji nie są pełne. Idąc drogą wskazaną przez polskiego uczonego, należy podkreślić, że pod pojęciem dezinformowania kryje się czynność,

¹ I. Dąbrowska, *Deepfake – nowy wymiar internetowej manipulacji*, „Zarządzanie Mediami” 2020, nr 2, s. 89-101; O. Wasiuta, S. Wasiuta, *Deepfake jako skomplikowana i głęboko fałszywa rzeczywistość*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Securitate” 2019, nr 9, s. 19-31; *eidem*, *FakeApp jako nowe zagrożenie bezpieczeństwa politycznego i informacyjnego*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Securitate” 2019, nr 9, s. 129-139; P. Muniak, W. Kulesza, *Sztuka dezinformacji*, „Newsweek” 2022, nr 30, s. 90-92; W. Sokoła, *Jak przegrać wygraną wojnę*, „Dziennik Gazeta Prawna” 2022, nr 156, s. 8-9.

która tworzy łańcuchy zawierające kody (dane) jako niepełne struktury². Dezinformacja to rodzaj informacji, w której brakuje obrazów w zbiorze, jaki go tworzą. Tego rodzaju informacja może przybrać postać: symulacyjną, dysymulacyjną i konfuzyjną. Symulacyjny wymiar przekazywania informacji polega na tym, że niektóre łańcuchy kodowe nie zawierają oryginałów. Informacja jest skutkiem transformacji, wskutek czego powstaje nowy obraz, który nie ma nic wspólnego z oryginałem³. Dysymulacyjny wymiar wskazuje na proces, w którym wybrane łańcuchy kodowe w ogóle nie zawierają obrazów. W ten sposób przerywa się przesyłanie danych i tworzenie informacji⁴. Konfuzyjny wymiar dokonuje się, gdy informacja w łańcuchach danych – kodach nie zawiera oryginałów oraz obrazów. Powstaje na skutek połączenia dezinformacji symulacyjnej z dysymulacyjną⁵.

W przypadku dezinformacji należy podkreślić, że jej celem jest przekazanie informacji fałszywej odbiorcy, który będzie przekonany, że jest ona prawdziwa. Brak odniesienia do oryginałów przez odbiorcę sprawia, że bardzo trudne lub niekiedy niemożliwe staje się zweryfikowanie prawdziwości informacji lub obrazu.

Drugim ważnym sposobem przekazywania informacji jest parainformowanie. To proces, który tworzy informację z łańcucha danych lub obrazów nienależących do żadnego łańcucha kodowego. Parainformowanie nie występuje samodzielnie, lecz stanowi uzupełnienie procesu informowania, który polega na transformowaniu informacji zawartych w łańcuchu oryginałów w informacje zawarte w łańcuchu obrazów⁶. Skutkiem parainformowania jest parainformacja. W przypadku gdy parain-

² Por. M. Mazur, *Jakościowa teoria informacji*, Warszawa 1968, s. 140–141.

³ Por. B. Piasecki, *Kontrwywiad atak i obrona*, Łomianki 2021, s. 244; A. Kowalski, *Kontra. Sztuka walki z wywiadem przeciwnika*, Łomianki 2021, s. 57–97; H. Münkler, *Wojny naszych czasów*, Kraków 2004, s. 97–110. Przykłady dezinformowania symulacyjnego to: stworzenie fałszywych dokumentów, wykorzystanie cudzych podpisów, tworzenie tzw. legendy dla oficera wywiadu, sporządzanie fałszywych pokwitowań, tworzenie nieprawdziwych meldunków, alarmowanie o zagrożeniu, mimo że w rzeczywistości ono nie występuje oraz szeroko rozumiana propaganda.

⁴ M. Mazur, *op. cit.*, s. 143: Przykładem dezinformacji dysymulacyjnej jest przypadek, który może pojawić jako niezamierzone działanie, np. cennik jakiegoś towaru, który został pominięty, a w rzeczywistości jest dostępny w sprzedaży, rozkład jazdy autobusów, pociągów i samolotów, gdzie brak wzmianki o dacie i godzinie odjazdu, a w rzeczywistości środek transportu wykonuje zaplanowany kurs, oraz w obszarze propagandy, gdy przemilcza się kompromitujące fakty i okoliczności o przeciwnikach politycznych, wrogach społecznych, grupach etnicznych, jednostkach, aferach oraz o faktach, które dobrze świadczą o przeciwnikach i wrogach.

⁵ *Ibidem*, s. 146–147: Ten rodzaj dezinformowania jest związany z ludzką słabością. Człowiek wielokrotnie popełnia pomyłki, jest niedokładny i nonszalancki. Występuje najczęściej na skutek ludzkiego błędu. Można się z nią spotkać, gdy rozkład jazdy autobusów, samolotów, pociągów i innych środków transportu zawiera na skutek ludzkiego błędu inną godzinę odjazdu lub przyjazdu. W sklepie, gdy ktoś umieścił w cenniku mylną cenę jakiegoś towaru oraz gdy ktoś poda komuś zły numer telefonu lub zły adres zamieszkania. Zalicza się do tej kategorii również przeinaczenia, m.in. przerobienie cyfr na czeku lub pokwitowaniu, gdy ktoś występuje pod fałszywym nazwiskiem lub gdy w zestawieniu lub bilansie widnieją różne kwoty.

⁶ *Ibidem*, s. 156–158: Przykładem tego typu informowania są środki językowe, mimika i gestykulacja, którą człowiek wykorzystuje podczas komunikowania się z drugim człowiekiem. Innymi przykładami parainformowania są aluzja, przenośnia, odgadnięcie ludzkich intencji, przeniknięcie cudzych zamiarów, zrozumienie zaleceń zawartych w przypowieściach.

formacje w zbiorze obrazów różnią się od parainformacji zwartych w oryginałach, to parainformowanie będzie pełniło rolę dezinformowania. Informacja domniemana w takim przypadku przybiera postać informacji fałszywej, a proces ten nazwa się paradezinformowaniem. Na skutek tego działania mamy do czynienia z określonymi konsekwencjami, mianowicie przekazywanie tego rodzaju informacji będzie niczym innym jak paradezinformowaniem, polegającym na procesie parainformacji, czyli asocjacji obrazów lub braku parainformacji, która może powstać w wyniku paradezinformowania.

Kontynuując ten wątek, możemy wyróżnić trzy obszary paradezinformowania. Pierwszy z nich ma charakter symulacyjny. Jest to proces, w którym parainformacja występuje w zbiorze obrazów, natomiast nie występuje w zbiorze oryginałów. Najczęściej przybiera to postać domniemania ukrytego sensu w zdaniach wypowiedzianych tylko w dosłownym znaczeniu, dopatrywania się aluzji, której nie było, a także przypisywania innym intencji i zamiarów, których nie mieli, albo fałszywe wyobrażenia o nieistniejących uczuciach innej osoby⁷. Kolejny obszar ma charakter dysymulacyjny. Cechuje go to, że parainformacje występują w zbiorze oryginałów, natomiast brak ich w zbiorze obrazów. Ten rodzaj występuje najczęściej wtedy, gdy chodzi o niedomyślanie, się o co chodzi rozmówcy, nierozumienie aluzji, nieprzeniknięcie cudzych zamiarów, nieodgadnięcie cudzych intencji oraz nierozpoznanie cudzych uczuć⁸. Ostatni wymiar paradezinformowania stanowi jej konfuzyjny charakter. Przejawia się tym, że parainformacje występujące w zbiorze obrazów różnią się od parainformacji występujących w zbiorze oryginałów. Konfuzyjny charakter może przybrać postać pojedynczą lub podwójną. Z pojedynczą mamy do czynienia, gdy osoba domyśla się czegoś innego, niż miał na myśli rozmówca, dopatruje się nie tej aluzji, o którą chodziło rozmówcy, przypisuje komuś intencje odmienne od rzeczywistych, posądza o pewne zamiary kogoś mającego inne, bierze oznaki pewnych uczuć za oznaki innych, pomniejsza lub wyolbrzymia sensu cudzych wypowiedzi⁹. Podwójna postać konfuzyjnego wymiaru będzie polegać na tym, że osoba będzie opacznie interpretować cudze zachowanie, dopatrywać się wrogości w tym, w czym jej nie było, uznawać za zachętę wypowiedzi zniechęcające i przeciwnie. Ta postać najczęściej występuje w grach karcianych, w sztuce, podczas opowiadania dowcipów, anegdot, a także w trakcie spotkań towarzyskich z dużą dozą humoru¹⁰.

GENEZA ZJAWISKA DEEPPFAKE

Powyższe rozważania znalazły zastosowanie w świecie cyfrowym. W 2017 r. dzięki technologii wirtualnej powstał pierwszy fałszywy film pornograficzny, który został

⁷ *Ibidem*, s. 160-161.

⁸ *Ibidem*, s. 161.

⁹ *Ibidem*, s. 163.

¹⁰ *Ibidem*, s. 165-166.

umieszczony w serwisie internetowym Reddite. Przedstawiał aktorkę Gal Gadot jako główną bohaterkę seksualnych igraszek – w ten sposób anonimowy twórca naruszył jej dobra osobiste. Anonimowy twórca określił siebie za pomocą nicku *deepfake* i to od niego pochodzi używany współcześnie termin¹¹. Przywołany twórca w grudniu 2017 r. ponownie wykorzystał technologię, dodając twarze celebrytów aktorom grającym w filmach pornograficznych. Od tego momentu w sieci internetowej można było natknąć się na filmy z udziałem polityków i celebrytów o różnym zabarwieniu gatunkowym. Termin *deepfake* dotyczy zarówno technologii, jak i tworzenia obrazów oraz filmów. Technologia związana z tworzeniem fałszywych informacji i obrazów przejawia się w retuszu zdjęć oraz ich modyfikowaniu. Rozwój tego zjawiska był uzależniony od rynku z aplikacjami mobilnymi (m.in. *FaceApp*), które umożliwiały dokonywanie zmian w obrębie fotografii cyfrowych przez posiadacza aplikacji, wedle jego upodobań¹². Aplikacje te posiadały praktyczny interfejs oraz błyskawicznie pokazywały efekty w postaci nowych obrazów. Stały się idealnym narzędziem dla osób, które brały udział w zbieraniu internetowych polubień – lajków. Niektóre aplikacje otwierały nowe perspektywy dla celebrytów, osób prywatnych poprzez to, że zawierały filtry i nakładki do obróbki zdjęć. Dzięki temu fotografie wstawiane w *social mediach* były piękniejsze i niepowtarzalne.

Zdaniem I. Dąbrowskiej tego typu praktyki najczęściej przybierały niewinne nazwy, m.in. korygowanie, poprawianie, upiększanie. Według autorki właściwym terminem na określenie tego typu działań jest fałszerstwo. Aplikacje, gdyby jest nazywać oszukiwaczami fotograficznymi, zapewne nie cieszyłyby się zainteresowaniem wśród potencjalnych użytkowników¹³. Warto zauważyć, że m.in. w aplikacji *FaceApp* można się natknąć na różne filtry, które też zostały nazwane bardzo niewinnie. W związku z funkcjonowaniem aplikacji narodziła się globalna moda na najlepsze selfie. Większość ludzi i obserwatorów *social mediów* zwraca uwagę na pozytywny wymiar tego zjawiska – osoby będące na zdjęciu są uśmiechnięte, a w tle pojawiają się interesujące krajobrazy, wydarzenia i zjawiska.

Tymczasem moda na najlepsze selfie zabrała już setki istnień ludzkich. Potwierdza to zawierający porażające dane raport przygotowany przez naukowców z uczelni

¹¹ O. Wasiuta, S. Wasiuta, *Deepfake jako skomplikowana...*, s. 21: Termin *deepfake* związany jest z użytkownikiem o nazwie „DeepFakes”, który w grudniu 2017 r. opublikował na portalu Reddit kilka internetowych filmów pornograficznych, wykorzystując sztuczną inteligencję do podmieniania twarzy aktorów na twarze m.in.: Daisy Ridley, Emmy Watson, Gal Gadot czy Scarlett Johansson. Materiały pornograficzne oczywiście były fałszywe, ale wykonano je w sposób bardzo realistyczny. Filmy są tworzone przez załadowanie złożonego zestawu instrukcji do komputera wraz z dużą liczbą zdjęć i nagrań dźwiękowych. Następnie program komputerowy uczy się, jak naśladować i odtwarzać mimikę danej osoby, jej głos, ruchy, indywidualne maniery, intonację oraz rodzaj używanego słownictwa. Wystarczająca liczba filmów i zapisów dźwiękowych danej osoby umożliwia systemowi stworzenie nagrania; M. Brundage, *The Malicious Use of Artificial Intelligence: Forecasting, Prevention, and Mitigation*, Executive Summary February 2018, s. 49; <https://niezalezna.pl/253924-scarlett-johansson-na-tropie-deepfakeow> [dostęp: 12.09.2022].

¹² I. Dąbrowska, *op. cit.*, s. 91–92; O. Wasiuta, S. Wasiuta, *FakeApp jako nowe zagrożenie...* s. 129–130.

¹³ I. Dąbrowska, *op. cit.*, s. 92–93.

medycznych w New Delhi: *Selfie: dobrodziejstwo, czy zмора?*¹⁴. Przeanalizowała go I. Dąbrowska. W latach 2011–2017 na całym świecie z powodu robienia zdjęcia selfie zginęło 259 osób. Najczęstszą przyczyną ich śmierci były utonięcie oraz wypadek komunikacyjny. Ponadto inne powody zgonu to: upadek z wysokości, kontakt ze zwierzęciem, bronią lub porażenie prądem. Najwięcej zgonów odnotowano w Indiach, Rosji, Stanach Zjednoczonych oraz Pakistanie. 85% ofiar stanowiły osoby bardzo młode lub młode (od 10 do 30 r.ż.)¹⁵. Reasumując powyższe dane, można pokusić się o postawienie tezy, że skoro ludzie potrafią zaryzykować, niekiedy stracić swoje życie dla zdjęcia, którym będą mogli pochwalić się w sieci, to tym bardziej zjawisko *deepfake* znajdzie amatorów i użytkowników. *Deepfake* zyskuje popularność z powodu niefrasobliwości ludzi umieszczających różne zdjęcia i obrazy w sieci. W następnym podrozdziale warto zdefiniować, na czym polega istota *deepfake*.

NATURA DEEPPFAKE

Zjawisko *deepfake* zdefiniował N. Young. Według niego to technologia informatyczna, która wykorzystuje sztuczną inteligencję w celu tworzenia lub edytowania treści wideo albo obrazu, by pokazać coś, co nigdy się nie wydarzyło¹⁶. W przypadku wideo zjawisko *deepfake* polega na użyciu dwóch konkurencyjnych systemów, w którym pierwszy z nich to generator, zaś drugi jest określany jako dyskryminator. Generator tworzy fałszywy obraz, a rolą dyskryminatora jest ustalenie prawdziwości lub fałszywości nowego obrazu. Zdaniem M. Labbba, J. Burke i R. Priesta zjawisko *deepfake* łączy w sobie dwa zagadnienia: uczenia się obsługi sztucznej inteligencji w różnych obszarach życia, m.in. bezpieczeństwa, finansów, informatycznym, edukacyjnym oraz fałszerstwa. Wspomniani badacze podkreślają, że w przypadku obrazów *deepfake* stanowi ich syntezę dokonaną przy użyciu sztucznej inteligencji¹⁷ i polega na łączeniu i nakładaniu istniejących obrazów i filmów na obrazy i wideo źródłowe za pomocą specjalnej technologii uczenia maszynowego. O. Schwartz zauważył, że technika uczenia się maszynowego była ograniczona aż do 2017 r. Wtedy właśnie przez społeczność badawczą AI został stworzony generator, następnie zbudowano

¹⁴ A. Bansal, Ch. Garg, A. Pakhare, S. Gupta, *Selfies: A born or bane?*, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6131996/pdf/JFMPC-7-828.pdf> [dostęp: 12.09.2022].

¹⁵ I. Dąbrowska, *op. cit.*, s. 93.

¹⁶ N. Young, *Deepfake Technology: Complete Guide to Deepfakes, Politics and Social Media*, New York 2019, s. 13–14.

¹⁷ M. Labbe, *Microsoft deepfake software comabts election propaganda*, w: <https://www.techtarget.com/searchenterpriseai/news/https://www.techtarget.com/searchenterpriseai/news/252488582/Microsoft-deepfake-software-combats-election-propaganda252488582/>; J. Burke, *Why It leaders need to be aware of deepfake security risks*, <https://www.techtarget.com/search/query?q=deepfake&type=article&page-No=1&sortField=>; R. Priest, *Deepfake it until you make it*, w: https://www.computerweekly.com/blog/Downtime/Deepfake-it-until-you-make-it?_ga=2.245290114.623414774.1663061863852034460.1663061863&_gl=1*1b2n5ic*_ga*ODUyMDM0NDYwLjE2NjMwNjE4NjM.*_ga_TQKE4GS5P9*MTY2MzA2M-Tg2M4xLjEuMTY2MzA2MjU5OC4wLjAuMA [dostęp: 13.09.2022]; I. Dąbrowska, *op. cit.*, s. 90.

sieć GAN (*generative adversarial networks*) przy użyciu darmowego oprogramowania Tensor Flow, który nakładał twarze celebrytów na ciała kobiet w filmach pornograficznych¹⁸. Sieć GAN stanowi algorytm, który umożliwia nakładanie innych zdjęć lub obrazów na obiekty źródłowe. Zdaniem Younga ten proces w przestrzeni graficznej nazywa się nakładaniem¹⁹. W 2018 r. powstała wykorzystująca go aplikacja *FakeApp*. Zdaniem I. Dąbrowskiej oraz O. i S. Wasiutów daje ona możliwość użytkownikom tworzenia obrazów lub filmów dzięki zmienieniu zdjęcia lub jego części. Nowy obraz można umieścić w sieci oraz *social mediach*²⁰. W podobnym duchu wypowiedzieli się na temat zjawiska *deepfake* W. Kulesza oraz P. Muniak. Obaj eksperci definiują tego typu technologię jako hiperrealistyczną cyfrową podmianę twarzy i głosu. Dokonuje się to w taki sposób, że ciężko rozszyfrować montaż. Podkreślają, że zjawisko *deepfake* bazuje na zaawansowanej technologii, która wykorzystuje cechy fizyczne, fizjologiczne i behawioralne człowieka. Cechą wyróżniającą jest, że nowe obrazy powstałe dzięki *deepfake* mają charakter wirusowy, czyli są nieprzewidywalne oraz bez kontroli rozpowszechniane w Internecie²¹.

W ramach prowadzonych rozważań należy wyjaśnić różnicę pomiędzy *fake news* a *deepfake*. Termin *fake news* odnosi się do wiadomości medialnej, która nie niesie ze sobą prawdy ani fałszu. Opiera się na dezinformacji i często zawiera prawdziwe fragmenty. Słownik języka polskiego definiuje *fake news* jako zabieg manipulowania faktami, chętnie stosowany przez dziennikarzy, których celem podczas przygotowania publikacji jest jak największe zainteresowanie tematem, a nie jego zgodność z rzeczywistością²². M. Drzazga określa *fake news* jako działanie, które ma na celu wprowadzić w błąd słuchacza, po to, by osiągnąć korzyści finansowe, polityczne, społeczne i propagandowe²³. *Deepfake* natomiast to nowy wymiar internetowej manipulacji w postaci fałszerstw obrazów i wideo. Zdaniem I. Dąbrowskiej ustawodawstwo nie nadąża w kwestii *deepfake*, ponieważ jest to zjawisko stosunkowo świeże, ulegające rozpowszechnianiu. Większość użytkowników w świecie wirtualnym upowszechnia nagrania lub obraz, nie mając świadomości, w jaki sposób powstały²⁴. *Deepfake* ma na celu stworzenie fałszywego obrazu lub wideo, które mogą być różnorodnie wykorzystane. W dalszej części narracji zostaną przedstawione różne typy *deepfake*, które występują w przestrzeni wirtualnej.

¹⁸ O. Schwartz, *You Thought fake news was bad? Deepfakes are where truth goes to die*, <https://www.theguardian.com/technology/2018/nov/12/deep-fakes-fake-news-truth> [dostęp: 13.09.2022].

¹⁹ N. Young, *op. cit.*, s. 15–16.

²⁰ I. Dąbrowska, *op. cit.*, s. 90; O. Wasiuta, S. Wasiuta, *Deepfake - nowy wymiar internetowej...*, s. 132–133.

²¹ P. Muniak, W. Kulesza, *op. cit.*, s. 90.

²² <https://sjp.pwn.pl/> [dostęp: 14.09.2022].

²³ M. Drzazga, *Cała prawda o fake news, czyli jak rozpoznać fałszywe wiadomości*, w: <https://www.legalniewsieci.pl/aktualnosci/cala-prawda-o-fake-news-czyli-jak-rozpoznać-fałszywe-wiadomości> [dostęp: 14.09.2022].

²⁴ I. Dąbrowska, *op. cit.*, s. 91.

TYPY DEEFAKE

Od 2017 r. zjawisko *deepfake* występuje w wielu obszarach przestrzeni wirtualnej. Twórcy tej technologii posłużyli się nią na potrzeby m.in. polityki, władzy, biznesu i kinematografii. Wspomniana technologia miała zastosowanie w licznych produkcjach amerykańskich, m.in. *Gra o tron*, *Gwiezdne wojny*, *Szybcy i wściekli*, *Ludzie honoru* i wiele innych. W tym przypadku wykorzystywana była najczęściej do stworzenia cyfrowej repliki. Technologię *deepfake* stosuje się, aby niezującego aktora umieścić w kolejnym wątku serii, która cieszyła się popularnością wśród widzów. Jednak wykorzystanie omawianej technologii może służyć dezinformacji i mieć charakter przestępczy. W przypadku fałszowania obrazów z ludzką twarzą cel tego zabiegu jest bardzo prosty. Chodzi o zniszczenie reputacji konkretnej osoby oraz naruszenie dóbr osobistych. W 2018 r. powstał film z prezydentem USA Barackiem Obamą wypowiadającym słowa, które nigdy w rzeczywistości nie padły w przestrzeni publicznej. Wszystko po to, żeby zdestabilizować relacje dyplomatyczne USA z partnerami. Kolejnym przykładem są działania wymierzone przeciwko aktorowi Nicolasowi Cage'owi, które miały na celu zmniejszenie popularności aktora oraz rentowności produkcji filmowej, w której występował. Na tej podstawie można zaobserwować, że omawiana technologia może naruszać dobra osobiste człowieka i prawa podmiotowe, a z drugiej strony być pomocna podczas tworzenia kolejnych odcinków seriali z niezującymi już aktorami. Użycie jest uzależnione od tego, jaki cel ma zostać zrealizowany.

W 2019 r. użytkownicy mogli zainstalować na telefonach komórkowych program *Deep Nude*. Powstał on w celu tworzenia realistycznych obrazów nagich kobiet za pomocą przesłanych zdjęć prawdziwych osób. Mimo że wycofano tę aplikację, nadal jest dostępna na niektórych stronach internetowych. W tym samym roku, wykorzystując *deepfake*, zhakowano obraz *Mona Lisa*. Za pomocą sztucznej inteligencji stworzono krótkie animacje na bazie obrazu Leonarda da Vinci. Algorytmy kopiowały mimikę bohaterki płótna, a następnie dzięki specjalnym znacznikom były w stanie animować nieruchome obrazy i zdjęcia twarzy. Ożywienie *Mona Lisy* stało się hitem w internecie, a jej „nowe” wersje były rozpowszechniane przez nieświadomych użytkowników internetu. W tym samym roku za pomocą *deepfake* stworzono film, który miał na celu zwiększenie świadomości na temat procederu porwania dzieci w Pakistanie²⁵. 24 lutego 2022 r. rozpoczęła się wojna pomiędzy Federacją Rosyjską a Ukrainą, a już 16 marca 2022 r. za pomocą technologii *deepfake* zaatakowano kanał telewizyjny Ukraine 24. Na tym kanale transmitowano wystąpienie prezydenta Ukrainy Wołodymyra Zełenskiego. Podczas przemówienia rzekomo wzywał swoich rodaków do porzucenia broni w obliczu rosyjskiej agresji. Przemówienie błyskawicznie umieszczono na YouTube, Facebooku, Twitterze. W tym przypadku chciano rozsiać fałszywą informację. Większość ludzi podeszła do tego bardzo krytycznie

²⁵ P. Muniak, W. Kulesza, *op. cit.*, s. 91.

i nie dała się nabrać na te rewelacje. Powyższe przykłady pokazują zróżnicowanie typów *deepfake*. Zdaniem I. Dąbrowskiej można wyróżnić cztery ich grupy²⁶. Pierwszy typ to obszar rozrywki. *Deepfake* ma charakter ludyczny. W jego produkcji twórcy nawiązują do popkultury, głównymi bohaterami są celebryci, aktorzy, osoby animowane lub fikcyjne. Drugi typ dotyczy edukacji. Najczęściej technologia wykorzystuje wizerunki znanych osób, które nie żyją, aby przybliżyć widzom historię ich życia. Trzeci obszar jest związany z dezinformacją. Użycie *deepfake* ma wywołać szum medialny oraz niepokój społeczny. W tym kontekście w głównej mierze wykorzystuje się wizerunki osób publicznych lub prywatnych, aby zniszczyć ich reputację w przestrzeni społecznej. Ostatni typ ma charakter dyskredytacyjny. Wykorzystuje się go w przestrzeni politycznej. Celem w tym przypadku jest osłabienie pozycji danej osoby, organizacji, niekiedy firm lub znanych marek samochodowych, odzieżowych albo biznesowych. Cyberprzestępcy w tym obszarze mogą manipulować cenami akcji, publikując na przykład fałszywy film przedstawiający prezesa, który ogłasza, że firma boryka się z problemami finansowymi lub innym kryzysem.

DEEFAKE A WYBRANE PRZESTĘPSTWA W POLSKIM PRAWIE KARNYM

Wykorzystanie technologii *deepfake* może mieć znamiona przestępstwa.

W art. 190 a § 2 k.k. ustawodawca penalizuje określone działania, które zmierzają do przestępstwa: „Kto, podszywając się pod inną osobę, wykorzystuje jej wizerunek, inne jej dane osobowe lub inne dane, za pomocą których jest ona publicznie identyfikowana, w celu wyrządzenia jej szkody majątkowej lub osobistej. Podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do 8 lat”²⁷. Jest ono przestępstwem formalnym – bezskutkowym, które, jak słusznie zauważa się w doktrynie, zostaje dokonane w chwili, gdy sprawca przystąpił już do „robienia użytku” z danych osobowych lub wizerunku, nawet gdy szkody jeszcze nie wyrządził²⁸. Przeszłość to może zostać popełnione jedynie w zamiarze bezpośrednim kierunkowym, gdzie działanie sprawcy musi zostać podjęte w celu wyrządzenia pokrzywdzonemu konkretnej szkody materialnej lub osobistej. Tym samym do realizacji przedmiotowego przestępstwa w żadnym zakresie nie jest wystarczające działanie podjęte przez sprawcę w zamiarze ewentualnym – a więc aby sprawca jedynie godził się na wyrządzenie swoim działaniem szkody osobie, pod którą się podszywa, wykorzystując jej wizerunek lub dane osobowe²⁹. Podobne stanowisko wyraził także Sąd Najwyższy w wyroku z 27.01.2017 r., wskazując w tezie przedmiotowego orzeczenia, iż „przeszłość

²⁶ *Ibidem*, s. 92.

²⁷ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku - Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1138 ze zm., dalej jako: k.k.).

²⁸ M. Filar, *Komentarz art. 190a §2*, [w:] *Kodeks Karny, Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2016, s. 1175.

²⁹ M. Królikowski, A. Sakowicz, *Komentarz do art. 190a § 2*, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, t. 1, Warszawa 2017, s. 592.

określone w art. 190a § 2 k.k. może być popełnione wyłącznie w zamiarze bezpośrednim, tak więc dla realizacji jego znamion nie jest wystarczające, aby sprawca jedynie godził się na wyrządzenie swoim działaniem szkody osobie, pod którą się podszywa, wykorzystując jej wizerunek lub dane osobowe³⁰. Przepięstwo z art. 190a § 2 k.k. nie będzie możliwe do popełnienia przez zaniechanie, ponieważ użycie w nim znamienia czasownikowego „podszywać się” wymaga od sprawcy podjęcia określonego działania³¹. Stroną przedmiotową przestęstwa z art. 190a § 2 k.k. jest przy tym podszywanie się pod inną osobę poprzez wykorzystanie jej wizerunku lub innych jej danych osobowych w celu wyrządzenia jej szkody majątkowej lub osobistej³².

Pojęcie podszywania się nie jest zdefiniowane w Kodeksie karnym. Należy więc przyjąć, że oznaczać ono będzie każdą formę wykorzystania cudzych danych osobowych lub wizerunku, która będzie stwarzała wrażenie, że użycie tych danych dokonane zostało przez ich faktycznego dysponenta, nie zaś przez osobę fikcyjnie podającą się za pokrzywdzonego. Jak słusznie zauważa przy tym A. Lach, zachowanie sprawcy może być bezpośrednio nakierowane na inną osobę – np. przez podanie jej danych osobowych lub też może ono oddziaływać na określone urządzenie informacyjne, weryfikujące dostęp do niego na podstawie podawanych danych³³.

Dobrem chronionym jest wizerunek osoby. Według definicji słownikowej pod pojęciem wizerunku kryją się następujące zwroty: czyjaś podobizna lub wyobrażenie czegoś³⁴. Natomiast według E. Wojnickiej wizerunek to „dostrzegalne fizyczne cechy człowieka, tworzące jego wygląd i pozwalające na identyfikację osoby wśród innych ludzi”³⁵. Zdaniem J. Sieńczyło-Chlabicz wizerunek jest to nie tylko obraz fizyczny, ale również głos, który jest wizerunkiem dźwięcznym. Wizerunek tworzą wszystkie elementy identyfikujące daną jednostkę jako konkretną osobę fizyczną³⁶. A. Ziobroń podkreśla, że czynność podmieniania twarzy aktorki z filmu pornograficznego na twarz innej osoby wypełnia znamiona przestęstwa. Argumentuje to tym, że twarz stanowi cechę człowieka, która jest dostrzegalna, fizyczna i tworzy jego wygląd³⁷. Pogląd ten jest zbieżny z tym, który zaprezentowała E. Wojnicka³⁸. Zazwyczaj

³⁰ Wyrok SN z 27.01.2017 r., V KK347/16, LEX.

³¹ K. Sowirka, *Przestęstwo kradzieży tożsamości w polskim prawie karnym*, „Ius Novum” 2013, nr 1, s. 64–80.

³² A. Grześkowiak, K. Wiak, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 865; M. Bojarski, *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*, Warszawa 2017, s. 608–609; A. Zoll, *Komentarz do art. 190a*, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2, red. A. Zoll, W. Wróbel, Warszawa 2017. Lex.

³³ A. Lach, *Kradzież tożsamości*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 3, s. 29–39.

³⁴ A. Grzegorzółka-Maciejewska, *Wizerunek*, [w:] *Uniwersalny słownik języka polskiego PWN*, t. T-Ż, red. S. Dubisz, Warszawa 2008, s. 457–458.

³⁵ E. Wojnicka, *Prawo do wizerunku w ustawodawstwie polskim*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelktualnej” 1990, nr 56, s. 107–108.

³⁶ J. Sieńczyło-Chlabicz, *Przedmiot, podmiot i charakter prawa do wizerunku*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2003, nr 8, s. 20.

³⁷ A. Ziobroń, *Deepfake a prawo karne. Uwagi de lege lata i de lege ferenda dotyczące fałszywej pornografii*, „Studenckie Prace Prawnicze, Administratywistyczne i Ekonomiczne” 2021, nr 57, s. 228.

³⁸ E. Wojnicka, *op. cit.*, s. 107.

rozpowszechnianie nagrania z wizerunkiem przyczynia się do wyrządzenia szkody osobistej, która przejawia się w uszczerbku na dobrach o charakterze niematerialnym, m.in. poczuciu dyskomfortu oraz cierpieniu psychicznym, niekiedy poniżeniu. Podsumowując, do tego typu przestępstwa dochodzi, gdy sprawca podszywa się pod cudzy wizerunek i przejmuje go oraz upublicznia w sieci.

Kolejnym przestępstwem, które można popełnić, wykorzystując technologię *deepfake*, jest rozpowszechnianie wizerunku nagiej osoby. W art. 191a § 1-2 k.k. ustawodawca stwierdza, że „kto utrwała wizerunek nagiej osoby lub osoby w trakcie czynności seksualnej, używając w tym celu wobec niej przemocy, groźby bezprawnej lub podstępny, albo wizerunek nagiej osoby lub osoby w trakcie czynności seksualnej bez jej zgody rozpowszechnia, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. Ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego”³⁹. Przedmiotem ochrony jest intymność i prywatność człowieka. J. Kosonoga stwierdza, że przedmiot ochrony należy interpretować szeroko. Chodzi o swobodę jednostki w zakresie dysponowania własnym intymnym wizerunkiem, czyli wizerunkiem przedstawiającym osobę nago lub podczas czynności seksualnej. Chodzi zarówno o wolność od zastraszania lub stosowania podstępny w celu utrwalania takiego wizerunku, jak i o wolność do decydowania o jego rozpowszechnianiu. Jest to więc wolność decyzyjna człowieka, rozumiana jako wolność od niedozwolonego oddziaływania innych ludzi na swobodę i integralność procesu podejmowania decyzji, a następnie realizowania przez jednostkę określonego postępowania⁴⁰. W podobnym duchu wypowiada się S. Hyps, który podkreśla, że przedmiot ochrony powinien być interpretowany ściśle i dotyczy dwóch sfer ludzkiego życia: nagości oraz wykonywania czynności seksualnej⁴¹. T. Bojarski podkreśla, że przedmiot ochrony powinien uwzględniać również wolność jednostki, w której zawarte są prawo do czynności seksualnej, upowszechniania przeżyć fizycznych i emocjonalnych⁴². J. Lachowski podobnie jak pozostali komentatorzy stwierdza, że do przestępstwa może dojść tylko w przypadku, gdy pokrzywdzony uczestniczy w czynnościach seksualnych, a upowszechnienie musi dokonać się bez jego zgody. M. Mozgawa zauważa, że aktorki występujące w filmach pornograficznych co do zasady wyrażają zgodę na utrwalenie wizerunków i ciał. Precyzuje, że czynność seksualna to obcowanie płciowe oraz inna czynność

³⁹ Art. 191a k.k.: „§ 1. Kto utrwała wizerunek nagiej osoby lub osoby w trakcie czynności seksualnej, używając w tym celu wobec niej przemocy, groźby bezprawnej lub podstępny, albo wizerunek nagiej osoby lub osoby w trakcie czynności seksualnej bez jej zgody rozpowszechnia, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. § 2. Ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego”.

⁴⁰ J. Kosonoga, *Komentarz do art. 191 § 1*, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, Warszawa 2021, Legalis.

⁴¹ S. Hyps, *Komentarz do art. 191a*, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2012, s. 865.

⁴² T. Bojarski, *Komentarz do art. 191 § 1*, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. T. Bojarski, Warszawa 2013, s. 508-509.

seksualna⁴³. A. Zoll nagość rozumie jako prezentacja pośladków i piersi kobiecych oraz narządów płciowych męskich i damskich⁴⁴. A. Ziobroń konstatuje powyższe poglądy i zauważa, że przy użyciu technologii *deepfake* nie można stwierdzić, że uczestnik czynności seksualnej jest osobą, której jedynie została doklejona twarz, ponieważ nie jest ona podmiotem czynności seksualnej ani nie jest naga. Podkreśla, że w tym kontekście komentowany przepis jest nieprzydatny⁴⁵.

Dzięki technologii *deepfake* może dojść również do dwóch niezależnych od siebie przestępstw – zniesławienia⁴⁶ (art. 212 k.k.) oraz znieważenia⁴⁷ (art. 216 k.k.). Dyspozycja zawarta w art. 212 chroni osoby, grupy osób, instytucję przed pomówieniem. Treść pomówienia musi się odnosić do postępowania lub okoliczności, które mogą poniżyć osobę w opinii publicznej lub narazić na utratę zaufania. Przedmiotem ochrony w tym przypadku jest cześć. Jej składowymi w wymiarze zewnętrznym są wartość jednostki w społeczeństwie, natomiast w wymiarze wewnętrznym godność osoby. O przestępstwie zniesławienia decyduje treść pomówienia. Natomiast wielu autorów zwraca uwagę na formę pomówienia. Według M. Mozgawy może się ono dokonać ustnie, przybrać formę pisemną, z wykorzystaniem druku, rysunku, jak również przy użyciu technicznych środków przekazu⁴⁸. J. Sobczak podkreśla, że tego typu przestępstwa można dopuścić się za pomocą środków masowego przekazu⁴⁹. Orzeczenie Sądu Najwyższego z 20.11.1933 r. dopuszcza popełnienie tego czynu

⁴³ M. Mozgawa, *Komentarz do art. 191 § 1*, [w:] *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Budyn-Kulik, Lex 2021.

⁴⁴ A. Zoll, *Komentarz do art. 191 § 1*, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2, red. A. Zoll, W. Wróbel, Warszawa 2017. LEX.

⁴⁵ A. Ziobroń, *op. cit.*, s. 230.

⁴⁶ Art. 212 k.k.: „§ 1. Kto pomawia inną osobę, grupę osób, instytucję, osobę prawną lub jednostkę organizacyjną niemającą osobowości prawnej o takie postępowanie lub właściwości, które mogą poniżyć ją w opinii publicznej lub narazić na utratę zaufania potrzebnego dla danego stanowiska, zawodu lub rodzaju działalności, podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności. § 2. Jeżeli sprawca dopuszcza się czynu określonego w § 1 za pomocą środków masowego komunikowania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku. § 3. W razie skazania za przestępstwo określone w § 1 lub 2 sąd może orzec nawiązkę na rzecz pokrzywdzonego, Polskiego Czerwonego Krzyża albo na inny cel społeczny wskazany przez pokrzywdzonego. § 4. Ściganie przestępstwa określonego w § 1 lub 2 odbywa się z oskarżenia prywatnego”.

⁴⁷ Art. 216 k.k.: „§ 1. Kto znieważa inną osobę w jej obecności albo choćby pod jej nieobecność, lecz publicznie lub w zamiarze, aby zniewaga do osoby tej dotarła, podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności. § 2. Kto znieważa inną osobę za pomocą środków masowego komunikowania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku. § 3. Jeżeli zniewagę wywołało wyzywające zachowanie się pokrzywdzonego albo jeżeli pokrzywdzony odpowiedział naruszeniem nietykalności cielesnej lub zniewagą wzajemną, sąd może odstąpić od wymierzenia kary. § 4. W razie skazania za przestępstwo określone w § 2 sąd może orzec nawiązkę na rzecz pokrzywdzonego, Polskiego Czerwonego Krzyża albo na inny cel społeczny wskazany przez pokrzywdzonego. § 5. Ściganie odbywa się z oskarżenia prywatnego”.

⁴⁸ M. Mozgawa, *Komentarz do art. 212*, [w:] *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Budyn-Kulik, Lex 2021 [dostęp: 23.09.2022].

⁴⁹ J. Sobczak, *Komentarz do art. 212*, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2, red. A. Zoll, W. Wróbel, Warszawa 2017. LEX (dostęp: 23.09.2022 r.)

w formie wizerunku lub karykatury⁵⁰. J. Raglewski, jeden z ekspertów z zakresu prawa karnego, zaznacza, że zniesławienie można popełnić w każdej formie umożliwiającej realizację przekazu informacyjnego innej osobie. Jego pogląd rozwija A. Ziobroń. Oboje stwierdzają, że zniesławienie może przybrać postać przetworzonego filmu lub fałszywego zdjęcia. Na podstawie takiego materiału można zniesławić, sugerując na przykład prowadzenie niemoralnego trybu życia, braku przyzwoitości, czy zbrodniczo seksualne⁵¹. Rozpowszechnienie powyższych materiałów będzie typowym kwalifikowanym zniesławieniem za pomocą środków masowego przekazu, do którego zalicza się internet.

Zupełnie inny charakter ma czynność znieważenia, o którym mowa w art. 216 k.k. Polega na okazywaniu pogardy, uwłaczaniu jej czci lub inne obraźliwe zachowanie w stosunku do pokrzywdzonego. Zakres przedmiotowy przestępstwa określił Sąd Najwyższy w wyroku z 05.06.2012 r., który zauważył, że „o tym czy, zachowanie ma charakter znieważający decydują w społeczeństwie oceny i normy obyczajowe, a nie subiektywne przekonanie osoby znieważanej”⁵². J. Raglewski podkreśla, że podobnie jak w przypadku zniesławienia, znieważenie może dokonywać się nie tylko w formie ustnej, lecz może przybrać formę karykatury, filmu, obrazu, listu, opinii, wpisu w *social mediach*, w którym zostanie umieszczona pogarda dla innego człowieka. W przypadku znieważenia wystarczająca jest forma ekspresji, która będzie stanowiła formę wyrażenia pogardy. W tym przypadku nie jest wymagane, aby dokonywało się to za pomocą środków masowego przekazu. Zdaniem A. Ziobroń w przypadku przerobionego zdjęcia lub fałszywego filmu umieszczonego w sieci kluczowa przy znieważeniu staje się publiczność zniewagi – odbiorcy danego materiału⁵³. Osoba, która za pomocą technologii *deepfake* stworzyła film lub obraz pornograficzny, powinna zostać pociągnięta do odpowiedzialności karnej z powyższych artykułów 212 i 216 k.k. Na podstawie fałszywych materiałów można odnieść wrażenie, że pokrzywdzony wystąpił w filmie pornograficznym, co ma charakter poniżający i może wiązać się z faktem utraty zaufania. Zwłaszcza gdy materiał sugerowałby, że osoba przez swoją aktywność seksualną łamie normy obyczajowe lub promuje dewiacyjne postawy⁵⁴.

Warto podkreślić, że technologia *deepfake* może zostać użyta do popełnienia innych przestępstw, m.in. oszustwa (art. 286 k.k.), zmuszania (art. 191 § 1 k.k.) oraz stalkingu (art. 190a k.k.). Analiza wskazanych przestępstw wymaga stworzenia oddzielnego opracowania, w którym zostanie omówiony zakres przedmiotowy i podmiotowy wskazanych czynów zabronionych.

⁵⁰ Wyrok SN z 20.11.1933 r., III K 1037/33, „Orzeczenia Sądu Najwyższego” 1934, nr 4, poz. 5.

⁵¹ A. Ziobroń, *op. cit.*, s. 231.

⁵² Wyrok SN z 05.06.2012 r., OSN 2012, nr 26, Lex nr 1231618.

⁵³ J. Raglewski, *Komentarz do art. 216*, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2, red. A. Zoll, W. Wróbel, Warszawa 2017, s. 668-669; A. Ziobroń, *op. cit.*, s. 232.

⁵⁴ A. Ziobroń, *op. cit.*, s. 233-234.

NARZĘDZIA DO WYKRYWANIA DEEPPFAKE

Technologia *deepfake* nie jest narzędziem idealnym. Za jej pomocą powstają fałszywe zdjęcia oraz filmy, ale eksperci z zakresu informatyki oraz cyfrowej fotografii potrafią dostrzec różnorakie modyfikacje. W Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej powstały technologie, które skutecznie zwalczają użytkowników korzystających z *deepfake*. Agencja Zaawansowanych Projektów Badawczych z obszaru obronności stworzyła technologię MediFor. Miała on na celu dokonać automatycznej oceny integralności zdjęć oraz wideo. Materiały przeznaczone do sprawdzenia były umieszczane na platformie wymiany pomiędzy użytkownikami końcowymi. Ponadto stworzono oprogramowania, które wykrywały różnorakie manipulacje. Zdaniem K. Świtalskiego twórcy oprogramowania analizowali opadanie włosów, ruch uszu, a nawet poszukiwali pulsu na czole. J. McGregor podkreśla, że walka z technologią *deepfake* nie jest łatwa. Niekiedy pojawiają się naturalne mrugnięcie okiem, które utrudniają wykrycie manipulacji. Z każdym rokiem powstają nowoczesne narzędzie do wykrywania fałszerstwa i manipulacji, a tymczasem użytkownicy technologii *deepfake* modyfikują zdjęcia twarzy coraz lepiej⁵⁵.

W 2017 r. amerykańska firma AI Foundation opracowała aplikację do weryfikacji autentyczności mediów – Reality Defender. Oprogramowanie łączyło dwie płaszczyzny: moderację człowieka i uczenie maszynowe. Chciano w ten sposób zidentyfikować złośliwe działania modyfikacji oraz fałszerstwa za pomocą technologii *deepfake*. Według O. i S. Wasiutów amerykańscy inżynierowie zachęcali do wysyłania fałszywych materiałów, potrzebnych do tworzenia spersonalizowanej sztucznej inteligencji, z której mogą korzystać wszyscy ludzie. W związku z tym stworzono Globalną Radę ds. Sztucznej Inteligencji, która stara się przewidywać negatywne skutki rozwoju sztucznej inteligencji i przeciwdziałać im⁵⁶.

W Australii postawiono na wypróbowaną metodę – zaczęto karać finansowo użytkowników technologii *deepfake*. W 2018 r. australijski parlament potępił technologię *deepfake*. Ustalono karę w wysokości 105 000 USD dla osób, które udostępniają intymne obrazy innych osób bez ich zgody, ze specjalnym przepisem obejmującym podróbki w ramach tej kategorii. Karę 525 000 USD ustalono dla firm i osób prywatnych, które rozpowszechniają fałszywe zdjęcia i filmy⁵⁷. Wracając do głównego wątku tej części, należy podkreślić, że cyfrowe obrazy oraz filmy są łatwe do podrobienia. Zmusza to do opracowania kolejnych nowych programów oraz aplikacji, które będą skutecznie walczyć z tego typu zjawiskiem.

⁵⁵ K. Świtalski, *Deepfake. Zabawa w kotka i myszkę z politycznymi szantażami, propagandą i celebryckim porno*, <https://antyweb.pl/walka-z-deepfake> [dostęp: 21.09.2022].

⁵⁶ O. Wasiuta, S. Wasiuta, *Deepfake jako skomplikowana...*, s. 25.

⁵⁷ *Ibidem*, s. 23.

ZAKOŃCZENIE

Zjawisko *deepfake* jest coraz bardziej zaawansowane i dostępne, co może stanowić zagrożenie dla wielu obszarów społecznych. Wykorzystanie tego typu technologii może przybrać różne formy. Mogą z niej skorzystać za równo służby specjalne, jak i zwykły obywatel. *Deepfake* może stać się narzędziem propagandy i politycznego szantażu, jak zarówno niewinną zabawą, która ma na celu zrobić innej osobie żart. Bezapelacyjnie zjawisko *deepfake* jest nośnikiem przekazywania informacji fałszywej lub domniemanej. Szczegółowy sposób powstania tego informacji pokazuje jakościowa teoria informacji, która stanowi część cybernetyki. Należy stwierdzić, że *deepfake* jest nowym sposobem manipulacji, który zatacza nowe obszary w świecie online. Tego typu zjawisko znalazło podatny grunt, ponieważ informacje tracą swoją pierwotną funkcję. Wielu ekspertów zauważa, że w przestrzeni wirtualnej powstał nie tylko szum informacyjny, ale chaos. Doprowadzono do stanu, że duża liczba informacji i możliwość dzielenia się nimi stały się synonimem prawdy. Geneza, natura oraz typy *deepfake* pokazują, że żyjemy w nowej erze propagandy, która stała się skutecznym narzędziem destabilizacji i interferencji. Niektóre przestępstwa dzięki technologii stały się łatwiejsze do popełnienia. Bez doświadczonego eksperta niemożliwe jest odróżnienie fałszywego zdjęcia lub wideo, które narusza cześć, godność oraz wolność człowieka. W związku z tym wiele instytucji powinno połączyć siły i stworzyć skuteczne narzędzia do walki z technologią *deepfake*.

BIBLIOGRAFIA

AKTY NORMATYWNE:

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (Dz. U. z 2020 r. poz. 1444 ze zm.).

LITERATURA:

- Bojarski M., *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*, Warszawa 2017.
- Dąbrowska I., *Deepfake – nowy wymiar internetowej manipulacji*, „Zarządzanie Mediami” 2020, nr 2.
- Grzegorzółka-Maciejewska A., *Wizerunek*, [w:] *Uniwersalny słownik języka polskiego PWN*, t. T-Ż, red. Dubisz Stanisław, Warszawa 2008.
- Kodeks karny część szczególna*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, t. 1, Warszawa 2017.
- Kodeks karny, Komentarz aktualizowany*, red. M. Budyn-Kulik, Lex 2021.
- Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2, red. A. Zoll, W. Wróbel, Warszawa 2017.
- Kodeks karny. Komentarz*, red. T. Bojarski, Warszawa 2013.
- Kodeks Karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2016.
- Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2012.
- Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, Warszawa 2021, Legalis.
- Kowalski A., *Kontra. Sztuka walki z wywiadem przeciwnika*, Łomianki 2021.
- Lach A., *Kradzież tożsamości*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 3.
- Mazur M., *Jakościowa teoria informacji*, Warszawa 1968.
- Muniak P., Kulesza W., *Sztuka dezinformacji*, „Newsweek” 2022, nr 30.
- Münkler H., *Wojny naszych czasów*, Kraków 2004.
- Piasecki B., *Kontrwywiad atak i obrona*, Łomianki 2021.

Sieńczyło-Chlabicz J., *Przedmiot, podmiot i charakter prawa do wizerunku*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2003, nr 8.

Sokała W., *Jak przegrać wygraną wojnę*, „Dziennik Gazeta Prawna” 2022, nr 156.

Sowirka K., *Przestępstwo kradzieży tożsamości w polskim prawie karnym*, „Ius Novum” 2013, nr 1.

Wasiuta O., Wasiuta S., *Deepfake jako skomplikowana i głęboko fałszywa rzeczywistość*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Securitate” 2019, nr 9.

Wasiuta O., Wasiuta S., *FakeApp jako nowe zagrożenie bezpieczeństwa politycznego i informacyjnego*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Securitate” 2019, nr 9.

Wojnicka E., *Prawo do wizerunku w ustawodawstwie polskim*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelktualnej” 1990, nr 56.

Young N., *Deepfake Technology: Complete Guide to Deepfakes, Politics and Social Media*, New York 2019.

Ziobroń A., *Deepfake a prawo karne. Uwagi de lege lata i de lege ferenda dotyczące fałszywej pornografii*, „Studenckie Prace Prawnicze, Administratywistyczne i Ekonomiczne” 2021, nr 57.

ORZECZNICTWO:

Wyrok SN z 27.01.2017 r., V KK347/16, LEX.

Wyrok SN z 05.06.2012 r., OSN 2012, nr 26, Lex nr 1231618.

Wyrok SN z 20.11.1933 r., III K 1037/33, OSN 1934, nr 4, poz. 5.

INNE ŹRÓDŁA:

<https://www.legalniewsieci.pl/aktualnosci/cala-prawda-o-fake-news-czyli-jak-rozpoznać-falszywe-wiadomosci>

<https://sjp.pwn.pl/>

<https://www.theguardian.com/technology/2018/nov/12/deep-fakes-fake-news-truth>

<https://antyweb.pl/walka-z-deepfake>

https://www.computerweekly.com/blog/Downtime/Deepfake-it-until-you-makeit?_ga=2.245290114.623414774.1663061863852034460.1663061863&_gl=1*1b2n5ic*_ga*ODUyMDM0NDYwLjE2NjMw-NjE4NjM.*_ga_TQKE4GS5P9*MTY2MzA2MTg2Mi4xLjEuMTY2MzA2MjU5OC4wLjAuMA

<https://www.techtarget.com/searchenterpriseai/news/https://www.techtarget.com/searchenterpriseai/news/252488582/Microsoft-deepfake-software-combats-election-propaganda252488582/>; J. Burke, *Why It leaders need to be aware of deepfake security risks*, w: <https://www.techtarget.com/search/query?q=deepfake&type=article&pageNo=1&sortField=https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6131996/pdf/JFMPC-7-828.pdf>

Deepfake as a Tool of Disseminating False and Implied Information. Legal, Criminal and Cyber Analysis

SUMMARY

Since 2017, the phenomenon of deepfake has emerged online. It has very quickly been applied to various areas of human life. The developing digital world, social media, entertainment and other areas have brought the exchange of information between people online. There is a lack of monographs and articles in the Polish and foreign-language literature that would reliably describe this type of threat in the virtual world. The essence of the deepfake phenomenon was to transmit false or assumed information, which is done by means of photographs or videos. In most cases,

it is not possible to verify the authenticity of the material. Deepfake technology has specific types that make users of the web and many applications unaware of this type of threat. The article describes the deepfake phenomenon as a tool for conveying false and implicit information. The analysis of the phenomenon was carried out in two dimensions: legal-criminal and cyber-criminal. A number of research methods have been used, including dogmatic-legal, historical, comparative, philological and historical. Amongst numerous conclusions, the most important one indicates that deepfake is a new form of manipulation and disinformation. This type of technology makes it possible to commit many crimes, which are difficult to prove to the perpetrator during criminal proceedings. The cooperation of many state institutions, non-governmental organisations, software or application manufacturers will help to win the fight against this type of phenomenon.

Keywords: deepfake, manipulation, information, disinformation, crime, cybernetics

ARTYKUŁY

Przemoc domowa. Uwagi definicyjne i systemowe

DOI: 10.53024/6.3.51.2023

BEATA PIEKŁO*

STRESZCZENIE

Celem artykułu jest analiza i wyjaśnienie pojęcia przemocy w rodzinie, ukazanie złożoności problemu i przyglądnięcie się systemowi służącemu ochronie osób doznających aktów przemocy i przeciwdziałania przemocy. W tekście przedstawione zostały także zmiany legislacyjne wprowadzone do ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej oraz omówiono wprowadzone rozwiązania.

Słowa kluczowe: przemoc domowa, przemoc w rodzinie, osoba doznająca przemocy, osoba stosująca przemoc, procedura „Niebieskiej Karty”

WPROWADZENIE

Przemoc jest zjawiskiem polegającym na intencjonalnym działaniu, wykorzystującym przewagę sił jednej ze stron, w celu podporządkowania sobie i kontrolowania ofiary, naruszając jej podstawowe prawa. Przemoc może przybierać różnorakie formy oraz przejawy. Wyróżnia się głównie przemoc ekonomiczną, seksualną, fizyczną czy psychiczną. Szczególnym rodzajem przemocy jest ta związana z dysfunkcyjnością podstawowej komórki społecznej, jaką jest rodzina, zwana przemocą w rodzinie lub przemocą domową. Jest ona problemem ponadkulturowym i powszechnym, gdyż występuje nie tylko w Polsce, ale i na całym świecie. Zjawisko to pociąga za sobą wiele negatywnych konsekwencji nie tylko dla ofiar, sprawców czy świadków stosowania przemocy, ale również dla społeczeństwa i organizacji państwowej. Normatywne ujęcie przemocy domowej w polskim systemie prawnym jest w art. 2 pkt. 1 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej¹. Zgodnie z tą

* Studentka Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie; ORCID: 0009-0000-0241-9516.

¹ T.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1249 ze zm.

legalną definicją poprzez przemoc w rodzinie należy rozumieć jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie, naruszające prawa lub dobra osobiste osoby doznającej przemocy domowej, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne. Przemoc domowa oprócz tego, że jest zjawiskiem społecznym, kwalifikuje się również jako zagadnienie kryminalne. Staje się przestępstwem dopiero, gdy zachowanie sprawcy przemocy wypełnia znamiona typu czynu zabronionego, a stopień społecznej szkodliwości jest wyższy niż znikomy. Ustawodawca nie zdecydował się jednak wprowadzać do ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny² przestępstwa przemocy domowej. W Polsce wśród przedstawicieli organów ścigania oraz wymiaru sprawiedliwości można zaobserwować tendencję do utożsamiania przemocy w rodzinie z przestępstwem z art. 207 k.k., który dotyczy znęcania się nad osobami bliskimi. Jest to przestępstwo ścigane z urzędu, a więc organy procesowe działają niezależnie od złożenia przez obywatela lub instytucję wniosku oraz bez wymogu zgody pokrzywdzonego. Pojęcie znęcania się należy interpretować w dużym stopniu obiektywnie, co oznacza, że dla wypełnienia znamion tego czynu zabronionego nie wystarczające jest samo odczucie pokrzywdzonego, a miarodajne jest jedynie hipotetyczne odczucie wzorcowego obywatela. O przyjęciu znęcania się rozstrzygają więc społecznie akceptowane wartości wyrażające się w normach etycznych i kulturowych. Podane kryteria będą decydujące także dla odróżnienia dopuszczalnego, w rozsądnych granicach, prawa do karcenia dzieci przez rodziców i opiekunów od nadużycia tego prawa. Zgodnie z tymi zaleceniami, sprawca czynu wyczerpującego znamiona strony przedmiotowej przestępstwa znęcania się może uniknąć odpowiedzialności za swoje działanie, gdyż w środowisku, z którego się wywodzi, istnieje społeczne przyzwolenie na stosowanie przemocy w określonych okolicznościach. Podejście to jest sprzeczne z przyjętymi na arenie międzynarodowej standardami, które mówią wprost o tym, że tradycją nie można usprawiedliwiać naruszeń praw człowieka, ponadto wywiera istotny wpływ na orzecznictwo w sprawach o przemoc w rodzinie³. Typ zasadniczy znęcania się określony w art. 207 § 1 k.k. zagrożony jest karą pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat. Za dopuszczenie się typu kwalifikowanego zawartego w § 2 tego samego artykułu grozi kara pozbawienia wolności od roku do 10 lat, zaś za ten opisany w § 3 od 2 do 12 lat pozbawienia wolności. Poza tym sprawcy można przypisać odpowiedzialność za inne zachowania penalizowane w k.k. jak np. naruszenie nietykalności cielesnej (art. 217 k.k.), groźba karalna (art. 190 k.k.), zmuszanie (art. 191 k.k.), spowodowanie średniego i lekkiego uszczerbku na zdrowiu (art. 157 k.k.). Pomimo powszechności i względnej trwałości zjawiska przemocy domowej występują trudności

² T.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 289 ze zm.

³ U. Nowakowska i in., *Przemoc w rodzinie a wymiar sprawiedliwości. Prawo dziś i jutro*, Warszawa 2005, s. 10–12.

w skutecznym przeciwdziałaniu temu problemowi i określeniu jego faktycznych rozmiarów. Dane statystyczne ukazują jedynie przypadki ujawnionej przemocy, spora część spraw nie jest niestety zgłaszana (jest to tzw. ciemna liczba przestępstw). Wynika to z różnych przyczyn, najczęściej ze strachu przed odejściem sprawcy przemocy albo utratą środków do życia, z uwagi na dobro dzieci, a także z przeświadczenia, że nic nie da się zmienić. Często zdarza się, że osoby doświadczające przemocy wywodzą się z domów, w których była ona obecna, przez co poniekąd są do niej „przyzwyczajone”. Aby efektywnie zapobiegać rozpowszechnianiu się przemocy domowej, naprawiać jej skutki oraz właściwie określać zadania organów państwa, konieczne jest zrozumienie specyfiki tego zjawiska oraz pogłębiona diagnoza sytuacji. Dużym utrudnieniem jest problem na płaszczyźnie świadomości społecznej, niezrozumienie mechanizmów przemocy oraz stereotypowe myślenie. Niekorzystnie na skuteczność prowadzonych postępowań wpływa rutynowe, pobieżne traktowanie przypadków przemocy domowej przez organy ścigania, brak inicjatywy z ich strony w zbieraniu materiału dowodowego, a także błędna kwalifikacja prawna przez organy sprawiedliwości (najczęściej zamiast znęcania się zarzuca się sprawcy lekki uszczerbek na zdrowiu). Rozpoznawanie przypadków przemocy domowej jest utrudnione ze względu na panujące przeświadczenie, że takie problemy występują jedynie w rodzinach tzw. marginesu społecznego, ludzie często utożsamiają to zjawisko z alkoholem i innymi używkami, a także ubóstwem. Z praktyki jednakże wynika, że jest to problem dotyczący wszystkich środowisk i warstw społecznych. Jak widać, przemoc domowa jest zagadnieniem wieloaspektowym i złożonym, które wiąże się z wieloma niedopatrzzeniami oraz nieskutecznymi działaniami organów sprawiedliwości. Zbyt mało rzetelne postępowania i interwencje prowadzą często do wtórnej wiktyimizacji ofiar.

POJĘCIE PRZEMOCY

Przemoc jest wszechobecnym zjawiskiem, które występuje na świecie od zawsze i trudno jest precyzyjnie określić moment jej powstania. Do niedawna utożsamiana była z użyciem siły fizycznej. Obecnie wkracza ona w nowe, nieznane dotąd obszary rzeczywistości społecznej. Przemoc przestaje być obecna jedynie w realnym świecie, ale występuje także w wirtualnej rzeczywistości. Idealnie odnajduje się w słabych stronach wirtualnego świata, takich jak: pozorne poczucie anonimowości oraz możliwość kreowania własnego wizerunku, by je skutecznie wykorzystać. Użycie przemocy wydaje się jednym z najprostszych narzędzi prowadzących do osiągnięcia celu⁴. Na rozumienie pojęcia przemocy mogą wpływać różnorakie okoliczności, stąd też w literaturze przedmiotu występują różne ujęcia definicyjne tego zjawiska. W opinii R. Gellesa i M.A. Strausa trudności definicyjne wynikają z tego,

⁴ A. Śledziwski, *Przestępstwo znęcania się w kontekście przemocy w rodzinie*, Białystok 2016, s. 32.

że przemoc nie jest pojęciem klinicznym, nie jest także pojęciem naukowym, lecz politycznym, dlatego też rozumienie tegoż zjawiska będzie ulegać zmianom wraz ze zmianą sytuacji społecznej⁵. W rozumieniu słownikowym przemoc to „przewaga wykorzystywana w celu narzucenia komuś swojej woli, wymuszenia czegoś na kimś; narzucona komuś bezprawnie władza”⁶. Pojęcie przemocy kojarzy się z terminami, takimi jak siła, brutalność, przymus czy krzywda. Często obok pojęcia „przemoc” pojawia się określenie „agresja”. Według niektórych słowa te są tożsame i ich zakres definicyjny jest identyczny. Zdaniem M. Cabalskiego pokrywanie się terminów ma miejsce w polskiej literaturze naukowej, w dziedzinach takich jak: etologia, neurologia, psychologia, pedagogika, socjologia i nauki prawne. Zwolennicy takiego stanowiska wyróżniają w agresji dwa elementy – subiektywny i obiektywny. Element subiektywny zwraca uwagę na stronę podmiotową – agresora, a dokładniej cel jego działania i intencję. Natomiast element obiektywny odnosi się do konsekwencji zachowania agresora, które wywołują zmiany w otoczeniu⁷. Niektórzy przedstawiciele nauki dążą do odmiennego postrzegania pojęć „agresja” i „przemoc”. M. Stożek różni te pojęcia, biorąc pod uwagę kryterium celu, jakim mają one służyć. W przypadku agresji jest nim proste spowodowanie bólu fizycznego, zaszkodzenie ofierze. Natomiast celem przemocy jest ograniczenie suwerenności ofiary, w taki sposób, aby swoje myśli i zachowania podporządkowała sprawcy⁸. To rozróżnienie opiera się na wewnętrznych motywacjach sprawcy, które ciężko określić. W przypadku przemocy mamy do czynienia z sytuacją przewagi (psychicznej lub fizycznej) jednej osoby nad drugą, co wpływa na małe szanse skutecznej obrony, natomiast cechą agresji jest równowaga sił pomiędzy ofiarą i napastnikiem. Przyjęło się również wiązać pojęcie agresji jedynie z zastosowaniem siły fizycznej, a z kolei przemoc może przybrać postać przymusu fizycznego (*vis absoluta*), a także przymusu psychicznego (*vis compulsiva*). Termin przemocy nie został sprecyzowany *expressis verbis* i nie jest zdefiniowany w Kodeksie karnym. Ustawodawca pojęcie przemocy ujmuje szeroko, uznając możliwość jej wystąpienia w postaci fizycznej oraz psychicznej⁹. W naukach prawnych ustawodawca posługuje się pojęciem przemocy, ale brak jest definicji legalnej tego pojęcia. Wręcz stwierdzono, że przepisy ustaw karnych nie pozwalają na ustalenie prawnej definicji omawianego pojęcia¹⁰. P. Kobes uważa powyższy pogląd za uzasadniony i dokonuje porównania terminu „przemoc” ze sformułowaniem „zasady współżycia społecznego”. Zdaniem autora zasady współżycia społecznego cha-

⁵ I. Pospiszył, *Przemoc w rodzinie*, Warszawa 1994, s. 14.

⁶ *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/przemoc.html>, [dostęp: 17.08.2023].

⁷ M. Cabalski, *Przemoc stosowana przez kobiety. Studium kryminologiczne*, Kraków 2014, s. 70–72.

⁸ M. Stożek, *Przemoc w rodzinie. Zapobieganie w świetle przepisów prawa*, Warszawa 2009, s. 15–16; A. Śledziwski, *op. cit.*, s. 32–33.

⁹ Uchwała SN z 31.03.2021 r., I KZP 7/20, OSNK 2021, nr 6, poz. 23.

¹⁰ A. Śledziwski, *op. cit.*, s. 34.

rakteryzuje zmienność w miejscu i czasie, co wpływa na brak prawnych uregulowań definicyjnych w tym zakresie. Podobnie pojęcie przemocy posiada zmienne znaczenie – uzależnione od norm, które obowiązują określone społeczeństwo¹¹. Przeciwną opinię wyraził M. Cabalski, który taką sytuację uznaje „za swoisty paradoks, że jeden z najstarszych terminów prawa karnego, odgrywający w nim doniosłą rolę praktyczną, nie ma jednolitego wzorca pojęciowego”¹².

POJĘCIE PRZEMOCY DOMOWEJ

Przemoc występuje w różnych rodzinach, niezależnie od kultury, wyznania, środowiska, poziomu intelektualnego czy przynależności do grupy społecznej. Samo wyrażenie „przemoc w rodzinie” zbudowane jest z dwóch kontrastujących słów – „przemoc” i „rodzina”. Pierwsze utożsamiane jest ze złem, z negatywnymi emocjami, użyciem siły, co wywołuje cierpienie u drugiego człowieka. Natomiast drugie jest jego przeciwieństwem i kojarzy się z tym, co dobre, wytwarza pozytywne emocje oraz daje jednostce poczucie bezpieczeństwa. Jednym z podstawowych zadań rodziny jest ochrona przed wszelkimi zagrożeniami, dlatego pojawienie się przemocy w rodzinie niszczy jej fundamenty. Sytuacja taka sprawia, że rodzina przestaje spełniać swoje funkcje¹³. Pierwsze próby zdefiniowania przemocy datowane są w Polsce na lata 70. XX w. Już w 1979 r. J. Kądziała określał przemoc jako „takie wywieranie wpływu na ludzi, w którego wyniku ich aktualny poziom rozwoju somatycznego i duchowego jest mniejszy niż potencjalny poziom tego rozwoju”. W 1992 r. A. Lipowska-Teutsch za przemoc domową uważała wszelkie odmiany złego traktowania tych członków rodziny, którzy nie są w stanie skutecznie się bronić. Zaznaczała przy tym, że ofiarami przemocy padają najczęściej dzieci, osoby trwale lub okresowo niepełne oraz kobiety, choć ich zależność od osób stosujących przemoc nie jest tak oczywista jak w przypadku dziecka¹⁴. I. Pospiszyl na podstawie przeprowadzonych badań własnych, jak też powołując się na dostępne na tamten czas doniesienia z badań polskich i zagranicznych, opisuje przemoc jako „wszelkie nieprzypadkowe akty godzące w osobistą wolność jednostki lub przyczyniające się do fizycznej, a także psychicznej szkody osoby, wykraczające poza społeczne zasady wzajemnych relacji”¹⁵. Powyższe rozumienie przemocy stało się w Polsce ważnym odniesieniem dla Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, która w 2006 r., konstruując polski Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, przyjęła, że przemoc domowa, zwana też przemocą w rodzinie, to zamierzone i wykorzystujące przewagę sił działanie skierowane przeciwko członkowi rodziny, które narusza

¹¹ P. Kobes, *Prawnokarne i administracyjnoprawne aspekty przemocy w rodzinie*, Bielsko-Biała 2011, s. 21.

¹² M. Cabalski, *op. cit.*, s. 81.

¹³ A. Śledziwski, *op. cit.*, s. 37.

¹⁴ A. Lipowska-Teutsch, *Przemoc w rodzinie*, Warszawa 1998, s. 6.

¹⁵ A. Filipek, *Wspomaganie człowieka dorosłego w przypadku przemocy w rodzinie*, Białystok 2017, s. 14–15; I. Pospiszyl, *op. cit.*, s. 14.

prawa i dobra osobiste, powodując cierpienie i szkody¹⁶. Ustawa definiuje przemoc domową jako jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie, wykorzystujące przewagę fizyczną, psychiczną lub ekonomiczną, naruszające prawa lub dobra osobiste osoby doznającej przemocy domowej i wymienia w tym miejscu przykładowe naruszenia¹⁷. Terminy „przemoc domowa” i „przemoc w rodzinie” w literaturze i doktrynie stosowane są często zamiennie. Zwracając uwagę jednak na wprowadzone nowelizacje, należy dopatrywać się różnic w zakresach definicyjnych tych pojęć. W obu przypadkach chodzi o intencjonalne, zamierzone działanie (zaniechanie) wywołujące ból i cierpienie u drugiej osoby, naruszające jej prawa i dobra osobiste. Warto zwrócić uwagę na kilka elementów definicji przemocy domowej jak np. to, że może to być incydentalne, jednorazowe wydarzenie lub systematyczne czynności. Oznacza to, że na gruncie ustawy przemocą jest zarówno pojedynczy eksces członka rodziny (na gruncie prawa karnego, w zależności od okoliczności, mogący realizować np. przesłanki przestępstwa z art. 156, 157 lub 157a k.k.), jak i powtarzające się (choć niekoniecznie uporczywie, jak to ma miejsce w przypadku przestępstwa stalkingu) zachowania – działania lub zaniechania naruszające prawa lub dobra osobiste członków rodziny¹⁸. Kolejną cechą przemocy jest jej umyślne stosowanie, co znaczy, że nie mamy do czynienia z aktami przemocy domowej, gdy spotkamy się z przypadkowym działaniem, zachowanie sprawcy musi być zamierzone. Umyślność wskazuje na chęć sprawcy zastosowania przemocy wobec ofiary lub możliwość przewidzenia takiego zachowania i godzenie się z takim stanem rzeczy, choć raczej skłaniałabym się ku zamiarowi bezpośredniemu. Jednocześnie zachowanie sprawcy może być działaniem, jak i zaniechaniem, niewykonaniem jakiejś czynności. Przemoc domowa dokonywana jest w warunkach nierównowagi sił, sprawca wykorzystuje przewagę (fizyczną, psychiczną czy ekonomiczną) nad ofiarą. Nierozstrzygniętą kwestią jest wzajemne znęcanie się np. małżonków. W orzecznictwie można trafić zarówno na pogląd, że taka sytuacja wyklucza kwalifikacje do art. 207 k.k., gdyż nie spełnia wymogu przewagi sił jednej ze stron, jak i stanowisko iż taka możliwość istnieje. Jak stwierdził Sąd Okręgowy w Olsztynie, za znęcanie się nie można uznać sytuacji, w której między osobą oskarżoną a pokrzywdzoną dochodzi do wzajemnego znęcania się¹⁹. W innym wyroku wskazano, że jakkolwiek możliwe jest wzajemne znęcanie się małżonków, to konieczne jest wówczas wyodrębnienie okresów, w których jedna z tych osób miała przewagę nad drugą, co wynika z faktu, że samo znęcanie zakłada dominację sprawcy nad ofiarą oraz obiektywne

¹⁶ W. Badura-Madej, A. Dobrzyńska-Mesterhazy, *Przemoc w rodzinie. Interwencja kryzysowa i psychoterapia*, Kraków 2000, s. 7.

¹⁷ Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1249 ze zm.).

¹⁸ J. Parafianowicz, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie nieprocesowe. Postępowanie w razie zagnięcia lub zniszczenia akt. Postępowanie zabezpieczające. Komentarz aktualizowany*, red. O.M. Piaskowska, LEX/el. 2023, art. 560(2).

¹⁹ Wyrok SO w Olsztynie z 13.09.2018 r., VII Ka 825/18, LEX nr 2589596.

ustalenie, że znęcał się on fizycznie lub (bądź także) psychicznie, a także w jaki sposób osoba pokrzywdzona odbierała zachowanie sprawcy. Jeśli w toku postępowania nie sposób ustalić powyższych kwestii, a nadto żadne z nich nie miało przewagi nad tym drugim, nie ma podstaw do skazania za czyn z art. 207 § 1 k.k.²⁰ Przeciwnie zdanie wyraził Sąd Najwyższy, który orzekł, że wzajemne zachowania na skutek rozkładu pożycia małżeńskiego polegające na wzajemnym naruszeniu nietykalności i wzajemnym znieważaniu oraz na podejmowaniu czynności, które można określić mianem złośliwego dokuczania, nie dają podstawy do przypisywania tylko jednej stronie zamiaru znęcania się, sugerując że wzajemne znęcanie się jest możliwe²¹. Można sądzić, że tylko w *sui generis* „klinicznych” przypadkach wystąpi schemat silny sprawca – słaba (i niemogąca się przeciwstawić) ofiara. Zdaje się, że uzasadniony jest pogląd, że możliwe są sytuacje, kiedy element przewagi sprawcy w ogóle nie wystąpi. Jako przykład można podać człowieka niepełnosprawnego, na stałe przykutego z racji swojej choroby do łóżka, który znęca się psychicznie nad członkami swojej rodziny, „odgrywając się” w ten sposób na nich za swoje nieszczęście. Od reakcji na takie zachowania sprawcy (np. agresja słowna, naruszanie nietykalności cielesnej, groźby) powstrzymuje ofiary element emocjonalny (miłość, współczucie, litość) lub intelektualny (poczucie obowiązku, wyrozumiałość), czasami oba te aspekty występujące łącznie. Można też podać inny przykład, kiedy to nałogowy alkoholik, będąc w stanie głębokiej nietrzeźwości, realizuje swoimi zachowaniami ustawowe znamiona przestępstwa z art. 207 § 1 k.k., a ofiara, która w takiej sytuacji cechuje się zdecydowanie większą sprawnością fizyczną (jak również intelektualną), nie reaguje na znęcanie się, nie chce bowiem potęgować agresji sprawcy. Może być zatem i tak, iż ofiara – pomimo możliwości skutecznego przeciwstawienia się sprawcy, nie czyni tego jednak z pewnych (zazwyczaj subiektywnych) przyczyn. Można zatem wyprowadzić z tego wniosek, że element niemożności przeciwstawienia się sprawcy (albo możliwość uczynienia tego tylko w niewielkim stopniu) nie jest *conditio sine qua non* dla bytu przestępstwa z art. 207 k.k.²² Kolejnym elementem definicji przemocy domowej jest naruszenie praw lub dóbr osobistych danej osoby. Wymienia się tutaj takie naruszenia, jak: narażenie na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia lub mienia, naruszenie godności, nietykalności cielesnej lub wolności (w tym seksualnej), a także spowodowanie szkody na zdrowiu fizycznym lub psychicznym. Poza tym może to być ograniczenie lub pozbawienie dostępu do środków finansowych lub możliwości podjęcia pracy (uzyskania samodzielności finansowej) albo istotne naruszenie prywatności wzbudzające poczucie zagrożenia, poniżenia lub udręczenia (także te podejmowane za pomocą środków komunikacji elektronicznej).

²⁰ Wyrok SO w Świdnicy z 28.12.2018 r., IV Ka 475/18, LEX nr 2670402.

²¹ Wyrok SN z 23.09.1992 r., III KRN 122/92, LEX nr 22076.

²² M. Mozgawa, 2. *Uwagi dotyczące typu podstawowego (art. 207 § 1 k.k.)*, [w:] *Znęcanie się*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2020, s. 116–117.

RODZAJE PRZEMOCY

Odczytując zakres znaczeniowy pojęcia przemocy w aspekcie jej rodzajów, należy odwołać się także do wykładni systemowej. W pierwszej kolejności trzeba odnieść się do sposobu sformułowania wskazanej wcześniej legalnej definicji „przemocy w rodzinie” zawartej w art. 2 pkt 2 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Składa się na nią kilka istotnych elementów. Po pierwsze, przemocą może być nie tylko zachowanie, które się powtarza, lecz także pojedyncze. Po drugie, może to być działanie, to jest dokonanie jakiejś czynności lub zaniechanie, czyli niepodjęcie działania, niewykonanie jakiejś czynności. Po trzecie, zachowanie to ma być umyślne. Kolejnym elementem tej definicji jest kwestia naruszenia praw lub dóbr osobistych osób wymienionych w art. 2 pkt 1 ustawy²³. Przemoc w rodzinie oprócz tego, że może dotyczyć różnych osób, przybiera różnorakie formy i postacie. I. Pospiszyl zaznacza, że pomysłowość ludzka w zakresie krzywdzenia drugiego człowieka wydaje się nie mieć granic, co budzi smutną refleksję. Przemoc rozciąga się od „niewinnej” kpiny po wyrafinowane niszczenie poczucia własnej wartości, od „nieszkodliwego” poszturchiwania po bestialskie morderstwo, od zapomnienia po świadome uniemożliwianie zaspokojenia podstawowych życiowych potrzeb²⁴.

Mówiąc o przemocy, można wyróżnić jej odmianę czynną (aktywną) oraz bierną (pasywną), inaczej nazywaną także „przeciąganiem w białych rękawiczkach”. Pierwsza z ww. odmian charakteryzuje się działaniami wprost skierowanymi na ofiarę, mogą to być zarówno czynności fizyczne, psychiczne jak i seksualne. Druga z nich stosowana jest nie wprost i zazwyczaj ciężko jest ją rozpoznać, w wyniku czego ofiary zwykle nie wiedzą nawet, że owej przemocy doświadczają. Nie ma tu bowiem siniaków ani połamanych kości, które można pokazać, prosząc o pomoc. Mamy za to do czynienia ze słownymi atakami, wyzwickami, nękaniami, zastraszaniem, wyśmiewaniem, poniżaniem, upokarzaniem, zmuszaniem, zaniedbywaniem potrzeb ofiary oraz groźbami. Między innymi to właśnie powoduje nieuchwytność tego rodzaju przemocy. Po prostu odbiega ona od potocznego rozumienia przemocy jako aktu pozostawiającego obrażenia natury fizycznej²⁵. Można się spotkać także z podziałem na przemoc chłodną i gorącą (spontaniczną). Ta pierwsza jest zapisana w kulturze czy obyczaju. Jest to realizacja pewnego planu zapisanego w umyśle sprawcy, a przy tym każdorazowe usprawiedliwianie swoich działań, czasem bez zdawania sobie sprawy ze szkodliwości swego zachowania. Ten rodzaj przemocy wiąże się bardziej z premedytacją i kalkulacją, aniżeli z furią i spontanicznością. Stosowanie chłodnej przemocy wspierają autorytarne modele współżycia, zgodnie z którymi zachowania przemocowe wobec dzieci, w słusznym celu, są nienaganne. Sprawca nie bierze odpowiedzialności za swoje czyny, znajdując uzasadnienie dla aktów przemocy,

²³ Uchwała SN z 31.03.2021 r., I KZP 7/20, OSNK 2021, nr 6, poz. 23.

²⁴ I. Pospiszyl, *op. cit.*, s. 93.

²⁵ J. Roszak, *Przemoc w białych rękawiczkach*, „Niebieska Linia” 2010, nr 1 (66), s. 26.

a ofierze często przy tym wpajając że stosowane były dla jej dobra. Tzw. gorąca przemoc wynika z narastającej frustracji oraz gniewu. Skumulowane negatywne uczucia sprawcy prowadzą do wybuchów agresji i rozładowania swojej złości, co wywołuje cierpienie u ofiary. W tym przypadku bywa, że sprawcy towarzyszy poczucie winy i chęć naprawienia szkód, jednakże zazwyczaj nie jest to incydentalne zachowanie, a powtarzające się akty przemocy.

Najczęściej wyróżnia się przemoc: fizyczną, psychiczną, seksualną, ekonomiczną oraz polegającą na zaniedbaniu. W. Badura-Madej i A. Dobrzyńska-Mesterhazy za A.L. Ganley dołączają do powyższego katalogu dodatkową kategorię przemocy, jaką jest znęcanie się nad ulubionymi zwierzętami domowymi i niszczenie własności²⁶. Co raz częściej można spotkać się także z rozróżnieniem cyberprzemocy. Na przemoc fizyczną składają się intencjonalne zachowania, których konsekwencją może być uszkodzenie ciała (niezależnie, czy skutek ten wystąpi, czy też nie). Wiąże się z wywołaniem u jednostki znacznego bólu fizycznego, uszkodzenia ciała. Może przybrać postać uderzenia pięścią, policzkowania, ciągnięcia za włosy, duszenia, kopania, zmuszania do zażywania narkotyków i in. Skutki przemocy fizycznej zazwyczaj są widocznymi śladami na ciele, mogą to być złamania, siniaki, rany cięte, poparzenia czy obrażenia wewnętrzne. Przemoc psychiczna jest bardziej nieuchwytną i trudniejszą do udowodnienia formą maltretowania, gdyż jej skutki nie są widoczne „gołym okiem”. Polega na słownej lub niewerbalnej groźbie użycia przemocy, doprowadzeniu do zmniejszenia poczucia własnej wartości (godności) ofiary, a także wzbudzeniu w niej strachu i braku poczucia bezpieczeństwa. Przejawia się w czynnościach, takich jak np. zastraszanie, poniżanie, obrażanie, szantażowanie, wykorzystywanie emocjonalne lub wzbudzanie poczucia winy. Odpowiedzialność karna za przemoc fizyczną i psychiczną najczęściej dochodzona jest w oparciu o art. 207 k.k., który stanowi że ten „kto znęca się fizycznie bądź psychicznie nad członkiem swojej rodziny, osobą najbliższą lub od niej zależną podlega odpowiedzialności w postaci kary pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat”. O uznaniu za „znęcanie się” zachowania sprawiającego ból fizyczny lub dotkliwie cierpienia moralne powinna decydować ocena obiektywna, a nie subiektywne odczucie osoby pokrzywdzonej. Wskazać należy, iż przestępstwo znęcania, podobnie jak definicja przemocy domowej, zawiera w sobie istnienie przewagi sprawcy nad osobą pokrzywdzoną, której nie może się ona przeciwstawić lub może to uczynić tylko w niewielkim stopniu²⁷. W orzecznictwie często wymienianymi zachowaniami w odniesieniu przestępstwa znęcania się, a tym samym do przemocy fizycznej czy psychicznej, są: wykręcanie rąk, popychanie, uderzanie, wyzywanie słowami uznawanymi za wulgarne i obelżywe, ograniczanie kontaktów z innymi osobami, izolowanie i kontrolowanie²⁸.

²⁶ W. Badura-Madej, A. Dobrzyńska-Mesterhazy, *op. cit.*, s. 14.

²⁷ Wyrok SR w Jędrzejowie z 21.07.2017 r., II K 248/16, LEX nr 2503436.

²⁸ Zob. wyrok SR w Tarnowskich Górach z 13.07.2018 r., II K 1085/16, LEX nr 2673575 lub postanowienie SN z 02.12.2020 r., IV KK 179/20, LEX nr 3093409.

Przemoc seksualną definiuje się jako zmuszanie do pewnych zachowań i aktywności o charakterze seksualnym wbrew woli danej osoby, a także kontynuację czynności seksualnych bez uzyskanej zgody, bądź gdy ofiara nie jest w pełni świadoma, np. w wyniku odurzenia narkotykami. Zdarza się także sytuacja, w której ofiara z pewnych względów obawia się odmówić kontaktu seksualnego, i wtedy też mamy do czynienia z przemocą. Działania te są wymuszane z zastosowaniem siły fizycznej, gróźb lub wykorzystując brak zdolności ofiary do oporu. Jako przykłady tego rodzaju przemocy wymienia się: gwałt, wymuszanie nieakceptowanych pieszczot i praktyk seksualnych, sadystyczne formy współżycia seksualnego, filmowanie podczas seksualnej aktywności bez zgody partnera, zmuszanie lub nakłanianie do prostytucji. W Kodeksie karnym przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności opisane są w rozdziale XXV. Podstawowym artykułem, w którym podlegają one penalizacji, jest art. 197 k.k. Przestępstwo zgwałcenia popełnione może być wtedy, gdy pokrzywdzony nie wyraził prawnie skutecznej zgody na zachowanie sprawcy, zaś brak owej zgody to zarówno brak pozytywnej decyzji, jak również wyrażenie decyzji negatywnej. W zasadzie każda przemoc zastosowana przez sprawcę, bez względu na jej intensywność i rodzaj zastosowanych środków, wyłącza możliwość udzielenia prawnie skutecznej zgody. W szczególności każde użycie siły, nawet bardzo niewielkiej, należy traktować jako używanie przemocy w rozumieniu tego artykułu. Nie musi to być zachowanie, które stwarza niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia²⁹. W przypadku małoletniej ofiary nawet mało intensywne formy przemocy mogą wyczerpywać znamiona zgwałcenia. Dla zaistnienia zgwałcenia wystarczający jest jakikolwiek widoczny sprzeciw ofiary wskazujący na brak jej woli do podjęcia współżycia³⁰. Przemoc to każde użycie siły fizycznej. To oddziaływanie środkami fizycznymi, takimi jak np.: przytrzymanie, skrępowanie, związanie, uderzenie, bicie, które w przypadku zgwałcenia ma nie dopuścić do oporu ofiary lub doprowadzić do przełamania jej oporu i wymuszenia (w drodze *vis absoluta* lub *vis compulsiva*) określonych czynności seksualnych, których ofiara nie aprobuje. Do uznania czynu za zgwałcenie nie jest wymagane, aby sprawca nieprzerwanie stosował przemoc wobec osoby pokrzywdzonej bądź jej groził. Wystarczy, że to uczyni na wstępie i tym samym uniemożliwi opór ofiary lub go przełamie, lub też spowoduje, że ofiara uzna dalszy opór za nadaremny lub wręcz groźny dla niej z uwagi na możliwość poniesienia dalej idących szkód niż wynikające z samego zgwałcenia³¹.

Przemoc ekonomiczna to wszelkie czynności prowadzące do całkowitego uzależnienia finansowego ofiary od sprawcy, celowe niszczenie rzeczy, pozbawianie środków do życia czy ograniczanie swobody dysponowania pieniędzmi ofiary. Może to być np. kradzież, zmuszanie do zaciągania pożyczek lub spłacania długów,

²⁹ Wyrok SR w Jędrzejowie z 21.07.2017 r., II K 248/16, LEX nr 2503436.

³⁰ Wyrok SA we Wrocławiu z 24.09.2021 r., II AKa 54/21, LEX nr 3451962

³¹ Wyrok SA w Łodzi z 03.08.2021 r., II AKa 130/21, LEX nr 3490633.

uniemożliwienie podjęcia pracy zarobkowej, dysponowanie czyjąś własnością bez pozwolenia. Zanedbanie utożsamiane jest z przemocą pasywną, przejawiającą się w braku zainteresowania ofiarą i dążeniem do unikania wszelkich kontaktów³².

Opisując różnorakie formy przemocy w rodzinie, warto podkreślić, że przejawy złego traktowania często występują łącznie, objawiając się w różnych postaciach i konfiguracjach. Mimo że zdarza się, że akty przemocy mają charakter jednorazowy, w większości przypadków utrzymują się przez długi czas, przybierając rozmaite formy i stopień natężenia³³. W Kodeksie karnym nie wyodrębniono przemocy ekonomicznej w postaci samodzielnego przestępstwa. W znęcaniu zawiera się jedynie przemoc psychiczna oraz fizyczna i mimo że przemoc ekonomiczną da się znaczeniowo i definicyjnie odróżnić od psychicznej, często jest kwalifikowana jako znamię znęcania psychicznego. Pokrzywdzona osoba chcąc dochodzić odpowiedzialności na gruncie prawa karnego będzie musiała powołać się na art. 207 k.k. albo przepisy dotyczące kradzieży lub zniszczenia mienia (np. art. 278 k.k., art. 288 k.k.). Jedynym przepisem, który odnosi się do tej formy przemocy i znajduje się w rozdziale poświęconym przestępstwom przeciwko rodzinie, jest niealimentacja (art. 209 k.k.). Określone zachowania stanowiące realizację znamion przestępstw zawartych w tym rozdziale mogą naruszać jednocześnie obowiązek opieki oraz prawidłowe funkcjonowanie rodziny, co nie oznacza, że będzie tak w każdym przypadku³⁴. Zdefiniowanie w Kodeksie karnym pojęcia „przestępstwa podobne” wymaga odrębnego badania na tle każdej konkretnej sprawy, czy istotnie zachodzi podobieństwo, stanowiące przesłankę stosowania art. 64 § 1 (lub art. 75 § 1) k.k. W związku z powyższym znęcanie się i niealimentacja nie zawsze będą przestępstwami podobnymi. Treść art. 209 § 1 k.k. nie pozostawia żadnej wątpliwości, iż głównym przedmiotem określonego w tym przepisie przestępstwa, a zarazem dobrem atakowanym przez sprawcę, jest „obowiązek opieki” (warto napomnieć, że po rozpadzie małżeństwa, a zarazem rodziny, w dalszym ciągu spoczywa na zobowiązanym obowiązek łożenia na utrzymanie dzieci z byłego związku)³⁵.

FAZY PRZEMOCY

Przemoc ma tendencje do powtarzania się według określonego schematu i rzadko jest jednorazowym epizodem – zwłaszcza w odniesieniu do przemocy domowej, gdy sprawca i ofiara są lub byli powiązani jakąś relacją czy więzią albo zamieszkują razem pod jednym dachem, istnieje duże ryzyko powtarzających się aktów przemocy. Wyróżnia się trzy fazy tworzące powtarzający się cykl. Pierwszą zwaną „fazą

³² J. Cichła, *Formy pomocy ofiarom przemocy w rodzinie w kontekście teorii i doświadczeń praktycznych*, [w:] R.M. Ilnicka, J. Cichła, *Wybrane aspekty przemocy. Diagnostyka i profilaktyka*, Toruń 2009, s. 109.

³³ U. Nowakowska et al., *op. cit.*, s. 7.

³⁴ Postanowienie SN z 30.03.2016 r., I KZP 23/15, OSNKW 2016, nr 5, poz. 29.

³⁵ Wyrok SA w Gdańsku z 05.09.2013 r., II AKa 204/13, LEX nr 1419002.

narastającego napięcia” charakteryzuje eskalacja negatywnych uczuć i wzrost napięcia między sprawcą a ofiarą. Osoba doznająca przemocy odczuwa znaczny stres, związany z obawą przed zbliżającym się „wybuchem” emocji sprawcy i stara się zrobić wszystko, żeby tego uniknąć. Człowiek stosujący przemoc z kolei jest bardzo poirytowany i prowokuje sprzeczki czy kłótnie. W następnej kolejności jest „faza gwałtownej przemocy”, w której narastające napięcie przeradza się w rozładowanie agresji i eksplozję uczuć. Sprawca wyżywa się i przenosi całą swoją złość na ofiarę, stosując wobec niej każdego rodzaju akty przemocy. Faza ta jest stosunkowo krótka, ale może pociągać za sobą drastyczne skutki w postaci np. uszkodzenia ciała czy nawet śmierci zaatakowanej osoby. Ofiara w trakcie ataku stara się robić wszystko, aby go odeprzeć, żeby ochronić siebie i uspokoić sprawcę. Mało kiedy działania te okazują się skuteczne. Gdy atak ustaje, ofiara jest w szoku i nie chce do końca przyswajać tego, co się stało, pojawia się poczucie wstydu, przerażenia i złości. To właśnie ten stan zwykle początkuje chęć wezwania pomocy i uwolnienia się od tego. Jest to ostatni moment, na przerwanie cyklu przemocy, zanim zacznie się od początku. Ostatnia jest tzw. „faza miodowego miesiąca”, w której sprawca zmienia swoją postawę, wyraża skruchę oraz obiecuje poprawę. Próbuje wynagrodzić drugiej osobie krzywdy przeprosinami i prezentami, co ma na celu zatrzymanie ofiary przy sobie. W tej sytuacji osoba doznająca przemocy często usprawiedliwia zachowanie sprawcy i wręcz czuje się winna temu, co się stało. Ulega złudzeniu, że akty przemocy i złe traktowanie się już więcej nie powtórzą, i postanawia dać temu kolejną szansę. To właśnie trzecia faza najczęściej powstrzymuje kobiety przed zerwaniem związku i odejściem od partnera, ponieważ daje nadzieję, że bicie już więcej nie nastąpi i że nie powtórzą się przykre doświadczenia. Faza ta działa jak „parawan” skrywający przemoc przed organami ścigania – buduje fałszywy obraz poprawności związku³⁶. Niestety, w praktyce w większości przypadków cykl rozpoczyna się od początku.

PROCEDURA „NIEBIESKIEJ KARTY”

Procedura „Niebieskiej Karty” to skoordynowany system pomocy dla osób, które doznają przemocy domowej. Opracowany został przez Komendę Główną Policji wraz z Komendą Stołeczną Policji i Państwową Agencją Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, a wprowadzony został w 1998 r. Przebieg procedury „Niebieskie Karty” oraz wzory formularz określa rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” i wzorów formularzy „Niebieska Karta”³⁷, wydane na podstawie art. 9d ust. 5 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie³⁸. Procedura ta obejmuje ogół czynności podej-

³⁶ B. Gruszczyńska, *1.2.1. Teoria wyuczonej bezradności*, [w:] *Przemoc wobec kobiet w Polsce. Aspekty prawno-kryminologiczne*, Warszawa 2007.

³⁷ Dz. U. z 2011 r. Nr 209, poz. 1245.

³⁸ Dz. U. z 2021 r. poz. 1249.

mowanych i realizowanych w związku z uzasadnionym podejrzeniem zaistnienia przemocy w rodzinie. Wszczynana jest w sytuacji, gdy dany podmiot w toku prowadzonych czynności służbowych lub zawodowych powziął podejrzenia stosowania przemocy wobec członków rodziny lub w wyniku zgłoszenia dokonanego przez członka rodziny lub przez osobę będącą świadkiem przemocy w rodzinie. Podmioty odpowiedzialne za stosowanie procedury wszczynają ją w sytuacji, gdy same powezmą uzasadnione podejrzenie stosowania przemocy w rodzinie, z własnej inicjatywy lub z inicjatywy innych osób – członka danej rodziny lub świadka przemocy w rodzinie, gdy osoby te dokonają zgłoszenia podejrzenia tej przemocy. Wszczęcie procedury następuje przez wypełnienie „Niebieskiej Karty – A”³⁹. Podmiotem, który może to zrobić, jest policjant, przedstawiciel ochrony zdrowia, członek Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, pracownik socjalny lub oświaty. W formularzu umieszcza się dane osoby, co do której istnieje podejrzenie stosowania przemocy, oraz dane potencjalnego sprawcy. Oryginał Karty A zostanie w ciągu 7 dni przekazany do przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie, który znajduje się w każdej gminie. Następnie formularz trafia w ciągu 3 dni do członków tego zespołu i powołana zostaje grupa diagnostyczno-pomocowa. W trakcie tego etapu następuje także dostarczenie osobie dotkniętej przemocą w rodzinie pouczenia, które stanowi formularz „Niebieska Karta – B”. Jeśli dotyczy to dziecka, przekazuje się go jego przedstawicielowi (rodzicowi, opiekunowi prawnemu lub faktycznemu albo osobie, która zgłosiła podejrzenie stosowania przemocy w rodzinie). Pouczenia nie przekazuje się jednak osobie, co do której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie. W kolejnym etapie następuje zapoznanie się grupy lub zespołu z dokumentacją i przeprowadzenie analizy sytuacji rodziny, a także zaprasza się na spotkanie jednostkę dotkniętą przemocą (nie dotyczy to dziecka), w trakcie którego wypełnia się formularz C. Na podstawie przeprowadzonych rozmów przygotowany zostaje dopasowany do indywidualnych potrzeb ofiary plan pomocy. „Niebieska karta – D” zostaje uzupełniona podczas osobnego spotkania z osobą podejrzewaną o stosowanie przemocy. Rozmowy w tym przypadku mają na celu zachęcenie sprawcy do zmiany zachowań oraz zaprzestania krzywdzenia innych osób. Osoba stosująca przemoc może zostać zobowiązana przez sąd do uczestnictwa w programie korekcyjno-edukacyjnym.

Należy wskazać, że osoba doznająca przemocy w rodzinie może być także osobą wchodzącą w skład zespołu interdyscyplinarnego. W takiej sytuacji, zdaniem ministerstwa, właściwym postępowaniem byłoby przekazanie sprawy do rozpatrzenia i prowadzenia przez niezależny zespół interdyscyplinarny. Mogłaby być to grupa lub zespół funkcjonująca w najbliższej gminie sąsiadującej z gminą miejsca zamieszkania osoby doznającej przemocy w rodzinie. Brak jest jednak wyraźnej podstawy

³⁹ S. Spurek, [w:] *Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie. Komentarz*, Warszawa 2021, art. 9d., s. 210.

prawnej do takiego postępowania i wypada rozważyć konieczność wprowadzenia w tym zakresie zmian legislacyjnych⁴⁰.

Zakończenie procedury następuje, gdy przemoc ustanie lub istnieje uzasadnione przypuszczenie o zaprzestaniu jej dalszego stosowania. Może się zdarzyć, że po zakończeniu pojawiają się kolejne akty przemocy, w takiej sytuacji dopuszcza się ponowne rozpoczęcie procedury (wypełnienie karty A). O zakończeniu procedury należy zawiadomić podmioty, które w niej uczestniczyły. Warto zaznaczyć, iż procedura ta jest przeprowadzana niezależnie od innych podstępowań, zwłaszcza karnego czy rodzinnego. W razie stwierdzenia popełnienia przestępstwa podmioty zajmujące się interwencją mają obowiązek poinformowania o tym organy ścigania.

Instytucją najczęściej wszczynającą procedurę „Niebieskiej Karty” jest policja. Warto zwrócić uwagę na dane statystyczne dotyczące działań podjętych w tym zakresie (pomijając interwencję innych upoważnionych do zwalczania przemocy domowej, podmiotów pozapolicyjnych), które ukazują wielkość i powagę owego zjawiska. W latach 2012–2022 średnia (arytmetyczna) wypełnionych formularzy „Niebieska Karta – A” wyniosła ogółem 69 164 egzemplarze. Liczba kobiet, co do których istniało podejrzenie, że są dotknięte przemocą, oscylowała na poziomie 62 345. Spora dysproporcja ukazała się w odniesieniu do liczby mężczyzn w tej samej kategorii wynosząc średnio 10 110 przypadków, natomiast jeśli chodzi o małoletnich, jest to 14 825 osób. Co ciekawe, od paru lat ma miejsce tendencja spadkowa, jeśli chodzi o przypadki przemocy, w dużej mierze dzięki działaniu przeciw przemocy domowej w tym istnieniu procedury „Niebieskiej Karty”. Ogólna liczba wypełnionych formularzy A cały czas spada od roku 2019. Mówiąc o poszczególnych przypadkach, w odniesieniu do kobiet dotkniętych przemocą, liczba ta maleje także od 2019 r., co do mężczyzn mniej przypadków odnotowuje się od roku 2020, a liczba małoletnich zmniejsza się sukcesywnie od 2017 r.⁴¹

NOWELIZACJA USTAWY

W ostatnich dziesięcioleciach u wielu prawodawców krajowych zmieniał się sposób postrzegania problemu przemocy w rodzinie. Przyczyniły się do tego niepokojące rozmiary tego zjawiska na świecie i w poszczególnych państwach, ale również jego kwalifikowanie w kategoriach naruszeń podstawowych praw człowieka na gruncie prawa międzynarodowego. Przemoc w rodzinie przestała być sprawą prywatną dotyczącą tylko sprawcy i jego ofiary, a stała się kwestią bezpieczeństwa publicznego, za zapewnienie którego ponosi odpowiedzialność państwo. Współcześnie przemoc w rodzinie jest traktowana jako złożony problem natury społecznej, wymagający

⁴⁰ *Ibidem*, s. 215.

⁴¹ Sprawozdania z realizacji procedury „Niebieskie Karty” z lat 2012–2022; <https://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/201373,Przemoc-w-rodzinie-dane-od-2012-roku.html> [dostęp: 22.08.2023].

szerokiego uregulowania w prawie publicznym oraz aktywnego udziału różnych poziomów władzy w kompleksowym wspieraniu ofiar przemocy, zapewnieniu terapii dla sprawców oraz podnoszeniu świadomości społecznej na temat przyczyn i skutków przemocy w rodzinie⁴².

22.06.2023 r. weszła w życie ustawa z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie i niektórych innych ustaw⁴³, wprowadzająca zmiany służące udoskonaleniu systemu zwalczania przemocy domowej. Modyfikacje realizują rekomendacje Rzecznika Praw Obywatelskich, które ukierunkowane są na wzmocnienie ochrony osób doświadczających zachowań przemocowych w bliskich relacjach. Dotychczas przemoc w rodzinie rozumiana była jako jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie, naruszające prawa lub dobra osobiste osoby doznającej przemocy domowej, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne. Nowe przepisy zmieniają terminologię na „przemoc domową”, z tym że zmienia się również nazwa ustawy, która teraz brzmi „ustawa o przeciwdziałaniu przemocy domowej”. W definicji pojawia się dodatkowy element przesądający o uznaniu za przemoc domową tylko tych działań (zaniechań), które dokonywane są z wykorzystaniem przewagi fizycznej, psychicznej lub ekonomicznej (nie wyklucza się ich łączenia) osoby stosującej przemoc nad ofiarą. Takie rozwiązanie pozostaje w sprzeczności z tłumaczeniem przyjętym w art. 3 lit. b konwencji stambulskiej, gdzie przemoc domowa oznacza wszelkie akty przemocy fizycznej, psychicznej, seksualnej i ekonomicznej zdarzające się w rodzinie lub gospodarstwie domowym, lub między byłymi lub obecnymi małżonkami, lub partnerami niezależnie od tego, czy sprawca i ofiara dzielą lub dzielili miejsce zamieszkania, czy nie⁴⁴. Do tej pory ustawa posługiwała się pojęciem „członka rodziny” w rozumieniu art. 115 § 11 k.k., zgodnie z którym do tej kategorii zalicza się małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, a także osoba pozostająca we wspólnym pożyciu (tzw. konkubenci). Wymienione zostały także inne osoby wspólnie zamieszkujące lub gospodarujące. W orzecnictwie sądowym wielokrotnie podejmowano próby ustalenia znaczenia pojęć: „osoba pozostająca we wspólnym pożyciu” czy też „osoba wspólnie zamieszkująca lub gospodarująca”. Osoba pozostająca we wspólnym pożyciu to taka, która jest z inną osobą w relacji faktycznej, gdy istnieją pomiędzy nimi jednocześnie więzi duchowe (emocjonalne), fizyczne oraz gospodarcze (wspólne gospodarstwo

⁴² P. Kruszyński, K. Włazlak, *Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie na tle porównawczym*, „Prokuratura i Prawo” 2017, nr 5, s. 3.

⁴³ Dz. U. poz. 535.

⁴⁴ Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej (Dz. U. z 2015 r. poz. 961).

domowe). Ustalenie istnienia takiej relacji jest możliwe także wtedy, gdy brak określonego rodzaju więzi jest obiektywnie usprawiedliwiony. Odmienność płci osób pozostających w takiej relacji nie jest warunkiem uznania ich za pozostających we wspólnym pożyciu. Pozostawanie we wspólnym pożyciu może dotyczyć także osób tej samej płci⁴⁵. Ustawodawca zdecydował się na wprowadzenie zmiany w zakresie podmiotowym omawianych przepisów, zastępując „członka rodziny” pojęciem „osoby doznającej przemocy” oraz „osoby stosującej przemoc”. W konsekwencji krąg osób, których dotyczy ustawa, został poszerzony o byłego małżonka (partnera) lub inną osobę pozostającą obecnie lub w przeszłości w trwałej relacji uczuciowej albo fizycznej niezależnie od wspólnego zamieszkiwania i gospodarowania. Celem wprowadzenia takiej zmiany jest odejście od stygmatyzacji rodzin, postrzegając je jako jedyne źródło przemocy, i zapewnienie odpowiednio szerszego spojrzenia na jednostkę doświadczającą aktów przemocy. Dzięki temu brane są pod uwagę zachowania przemocowe występujące w głównej mierze w środowiskach domowych niebędących rodziną sensu stricto, jak np. były małżonek, który nie jest w świetle prawa postrzegany jako członek rodziny. Nierzadko mają miejsce (lub miały w przeszłości) relacje o silnej więzi fizycznej lub emocjonalnej, które niekoniecznie łączą się z prowadzeniem wspólnego gospodarstwa domowego, a więc zaproponowane rozwiązanie wydaje się zasadne. Jako osoba doznająca przemocy jest ponadto uznawany małoletni, który jest świadkiem przemocy domowej wobec innej osoby. Należy uznać owe rozwiązanie za podstawne, gdyż niebezpieczny wpływ na dzieci ma nie wyłącznie doświadczanie działań przemocowych „na własnej skórze”, ale też oglądanie owych sytuacji. Co ważne, zgodnie z nowelizacją, za podmiot stosujący przemoc może być uznana wyłącznie osoba pełnoletnia. Kolejną modyfikacją jest poszerzenie katalogu form przemocy domowej (do tej pory funkcjonowała przemoc fizyczna, psychiczna i seksualna) o dwie kolejne, tj. ekonomiczną i cyberprzemoc (stosowanie przemocy poprzez wykorzystanie internetu lub innych narzędzi elektronicznych). Ustawa wprowadza dodatkowy mechanizm zobowiązujący osoby stosujące przemoc do udziału w programach korekcyjno-edukacyjnych oraz psychologiczno-terapeutycznych. Do tej pory nałożenie owego obowiązku było możliwe jedynie w drodze procedury karnej. W konsekwencji niewielu sprawców decydowało się uczestniczyć dobrowolnie na tego rodzaju programy. Po skierowaniu przez zespół interdyscyplinarnej na program korekcyjno-edukacyjny lub psychologiczno-terapeutyczny osoba stosująca przemoc jest zobligowana zgłosić się do uczestnictwa w nim i ukończyć go, a także dostarczyć grupie diagnostyczno-pomocowej zaświadczenia te zdarzenia potwierdzające⁴⁶. Łącznie z tymi zmianami do Kodeksu wykroczeń została

⁴⁵ S. Łakoma, *Rozdział 4 Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie*, [w:] *Prawo administracyjne materialne*, red. Z. Duniewska i in., Warszawa 2022.

⁴⁶ Ustawa z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 535).

wprowadzona kara za niestosowanie się do omawianego obowiązku. Art. 66c k.w. stanowi, iż „Kto uporczywie nie stosuje się do obowiązków określonych w art. 4 ust. 6 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej, podlega karze ograniczenia wolności albo grzywny”⁴⁷.

Program ten stanowi element całego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, jest uzupełnieniem różnych form interwencji prawnych i administracyjnych podejmowanych wobec osób stosujących przemoc. Ukierunkowany jest na zmianę postaw i zachowań sprawców przemocy, a w rezultacie na redukcję ryzyka kontynuowania stosowania przez nich przemocy oraz zwiększenie ich możliwości do samokontroli agresywnych zachowań i do konstruktywnego współżycia w rodzinie⁴⁸. Warto także wspomnieć o kilku z wprowadzonych regulacji, dotyczących zespołów interdyscyplinarnych. Obecnie w skład zespołu mogą wchodzić także prokuratorzy oraz przedstawiciele innych podmiotów niż określone w ustawie przed nowelizacją. Członkowie są ponadto zobligowani do przejścia szkolenia w terminie 12 miesięcy od dnia ich powołania. Dotychczas działające grupy robocze zostały zastąpione grupami diagnostyczno-pomocowymi, które powoływane są przez zespoły interdyscyplinarne w ciągu 3 dni od otrzymania zgłoszenia o podejrzeniu wystąpienia przemocy domowej. Funkcjonowanie i tryb ich tworzenia będą także ustalane przez zespoły w opracowanym i przyjętym przez nie regulaminie. Do składu grupy roboczej powoływani byli przedstawiciele różnych instytucji ważnych z punktu widzenia przeciwdziałania przemocy, jak np. dzielnicowy. W skład grupy diagnostyczno-pomocowej wchodzi co do zasady: pracownik socjalny jednostki organizacyjnej pomocy społecznej odpowiedzialny za pracę z osobą doznającą przemocy oraz funkcjonariusz policji, któremu w podziale zadań przypada praca z podmiotem stosującym przemoc. Dopuszczalne jest poszerzenie tego składu o dodatkowych specjalistów w razie takiej potrzeby, np. o lekarza czy psychologa. Zmiany te sięgają do procedury „Niebieskiej Karty”, które uprawniają grupę diagnostyczno-pomocową do podejmowania i realizowania działań w jej zakresie. Do zadań grupy należy m. in. ocena sytuacji domowej osób, których dotyczy przemoc, prowadzenie i zakończenie procedury „Niebieskiej Karty”, a w uzasadnionych przypadkach stwierdzenie braku jej zasadności. Zgodnie z wolą ustawodawcy zajmie się ona również monitorowaniem sytuacji środowiskowej rodziny dotkniętej przemocą, polegającym w szczególności na wspieraniu ich w realizacji indywidualnego planu pomocy oraz podejmowaniu się wizyt kontrolujących stan ich bezpieczeństwa, również po zakończeniu procedury przez okres 9 miesięcy. Działania dokonywane w związku z monitorowaniem sytuacji nie są jednak sprecyzowane, a od obowiązku podjęcia czynności monitorujących nie przewidziano odstępstw. Co ważne, podejmowanie interwencji w zakresie procedury „Niebieskiej Karty” nie wymaga zgody osoby doznającej przemocy ani

⁴⁷ Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2151 ze zm.).

⁴⁸ Uchwała nr XXXII/521/21 z 30.06.2021 r.

osoby jej stosującej⁴⁹. Dodany został także przepis, który umożliwia odebranie broni palnej, amunicji oraz dokumentów potwierdzających legalność posiadania broni osobom, które stosują przemoc domową, gdy występuje zagrożenie życia lub zdrowia osoby doznającej przemocy domowej zgodnie z art. 19a ustawy o broni i amunicji⁵⁰. Ustawa przewiduje funkcjonowanie Zespołu Monitorującego do spraw Przeciwdziałania Przemocy Domowej, jako organu opiniodawczo-doradczego ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego, który zastąpi dotychczas istniejący Zespół Monitorujący do spraw Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie. Istotną zmianą, o której należałoby wspomnieć, jest uprawnienie policjanta do wydania wobec osoby stosującej przemoc nakazu natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia oraz zakazu zbliżania się do tych miejsc. Ma on także prawo do wydania wobec osoby, która stosuje przemoc i stwarza zagrożenie dla życia lub zdrowia ofiary przemocy, zakazu zbliżania się lub kontaktowania z tą osobą, a ponadto zakazu wstępu na teren, na którym jednostka się uczy lub pracuje. Wszystkie przyjęte zmiany mają na celu zapewnienie lepszej ochrony osobom doświadczającym aktów przemocy oraz poprawę funkcjonowania systemu przeciwdziałania przemocy domowej w Polsce.

PODSUMOWANIE

W oparciu o przeprowadzone rozważania należy stwierdzić, że mimo wprowadzanych zmian legislacyjnych mających za cel poprawę systemu antyprzemocowego zjawisko przemocy domowej nadal jest poważnym problemem społecznym i kryminalnym, który ciężko jest wyeliminować. Uważam, że w większości przyjęte w nowelizacji zmiany są słuszne i mogą skuteczniej formy zwalczania przemocy. Pozytywnie należy ocenić dążenie polskiego ustawodawcy do rozszerzenia form przemocy oraz zastąpienie pojęcia „przemocy w rodzinie, który jednoznacznie kojarzył się z pokrewieństwem i kręgami rodzinnymi, terminem „przemoc domowa”. Słuszne jest również powiększenie zakresu podmiotowego omawianego zjawiska o osoby, które w świetle prawa nie są rodziną natomiast tworzą lub tworzyły pewną relację o silnej więzi psychicznej lub fizycznej. Taka zmiana lepiej ukazuje złożoność problemu i pozwala dostrzec zachowania przemocowe niebezpośrednio związane z prowadzeniem wspólnie gospodarstwa domowego. Niewątpliwie określenie „istnienie przewagi nad osobą pokrzywdzoną” nawiązuje do potocznego znaczenia słowa „znęca się”, czyli „pastwi się nad kimś słabszym”. Jednakże w prawnokarnym aspekcie stosowania przepisów art. 207 k.k. pojawia się szereg wątpliwości w odniesieniu do zasadności wymogu bezwzględnego istnienia owej przewagi sprawcy nad ofiarą. Oczywiście rodzi się również pytanie, co ma być zjawiskiem pierwotnym, a co wtórnym, tzn. czy najpierw ma wystąpić przewaga po stronie sprawcy, a potem

⁴⁹ Ustawa z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie...

⁵⁰ Ustawa z dnia 21 maja 1999 r. o broni i amunicji (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2516 ze zm.).

– przy jej wykorzystaniu – sprawca znęca się nad pokrzywdzonym, czy też może jest odwrotnie (to właśnie przez fakt znęcania się sprawca zyskuje przewagę nad ofiarą, która – obiektywnie rzecz ujmując – może być od sprawcy silniejsza)⁵¹. Należałoby doprecyzować znaczenie pojęcia przewagi w tym przedmiocie. Uważam jednak, że wprowadzenie dodatkowego elementu do definicji przemocy domowej, jakim jest przewaga sprawcy nad ofiarą, nie jest poprawnym zabiegiem. Jakakolwiek przewaga, zarówno fizyczna jak i psychiczna, nie powinna być przesądzającą przesłanką do uznania danego działania za przemoc domową. Można przecież np. znęcać się psychicznie nad osobą, która ową przewagę posiada. Takie rozwiązanie nie może wykluczać osób dotkniętych zachowaniami przemocowymi tylko dlatego, że posiadają jakąś przewagę nad swoim oprawcą. Nie uprawnia to także osób względnie „słabszych” do stosowania przemocy wobec innych osób. Ponadto jest to niezgodne z definicją przyjętą w konwencji stambulskiej, a wdrażanie nowych przepisów ma prowadzić nie jedynie do zwiększenia bezpieczeństwa osób doznających przemocy, ale powinno również sprostać zobowiązaniom wynikającym z ratyfikacji umów międzynarodowych w obszarze przeciwdziałania przemocy domowej. Nie ulega wątpliwości, że małoletni będący świadkiem przemocy powinien być postrzegany także jako osoba, która tej przemocy doznaje i jest jej ofiarą. Ważną zmianą jest wprowadzenie prawnych środków umożliwiających faktyczne odseparowanie pokrzywdzonego od sprawcy, w przypadku stosowania przez niego aktów przemocy, a także stworzenia zagrożenia życia lub zdrowia ofiary. W dalszym ciągu występuje problem z rozpoznawaniem przypadków przemocy domowej i określeniem wielkości tego zjawiska. W związku z tym przydałyby się rozwiązania które wspomogłyby walkę z tym problemem. Jak wiadomo, na gruncie prawa karnego przestępstwo znęcania się jest podstawowym instrumentem w walce ze zjawiskiem przemocy domowej. Ze statystyk wynika jednak, że rocznie wszczynanych z tego tytułu jest około 30 tys. postępowań, a tylko w ok. 16 tys. przypadków stwierdza się popełnienie przestępstwa, co świadczy o tym, że spora część sprawców przemocy nie ponosi odpowiedzialności karnej⁵². Na aprobatę zasługują działania wspomagające nie tylko ofiary przemocy, ale także ich sprawców, gdy daje się im szansę na nauczenie się i zrozumienie prawidłowych reakcji. Myślę, że przydatne byłoby także prowadzenie akcji edukacyjnych oraz rozpowszechnianie informacji praktycznych związanych z wychowywaniem dzieci bez stosowania aktów przemocy, a także zwiększanie świadomości społeczeństwa odnośnie przemocy domowej oraz gotowości do reagowania i podejmowania interwencji w sytuacjach stosowania przemocy.

⁵¹ M. Mozgawa, *op. cit.*, s. 115–116.

⁵² Statystyka policji z postępowań wszczętych i stwierdzonych z art. 207 k.k.; <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-7/63507,Znecanie-sie-art-207.html> [dostęp: 25.08.2023].

BIBLIOGRAFIA

AKTY NORMATYWNE:

- Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej (Dz. U. z 2015 r. poz. 961).
- Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2151 ze zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1138 ze zm.).
- Ustawa z dnia 21 maja 1999 r. o broni i amunicji (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2516 ze zm.).
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1249 ze zm.).
- Ustawa z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 535).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” i wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz. U. z 2011 r. Nr 209, poz. 1245.)

LITERATURA:

- Badura-Madej W., Dobrzyńska-Mesterhazy A., *Przemoc w rodzinie. Interwencja kryzysowa i psychoterapia*, Kraków 2000.
- Cabalski M., *Przemoc stosowana przez kobiety. Studium kryminologiczne*, Kraków 2014.
- Cichła J., *Formy pomocy ofiarom przemocy w rodzinie w kontekście teorii i doświadczeń praktycznych*, [w:] R.M. Ilnicka, J. Cichła, *Wybrane aspekty przemocy. Diagnostyka i profilaktyka*, Toruń 2009.
- Filipek A., *Wspomaganie człowieka dorosłego w przypadku przemocy w rodzinie*, Białystok 2017.
- Gruszczyńska B., *1.2.1. Teoria wyuczony bezradności*, [w:] *Przemoc wobec kobiet w Polsce. Aspekty prawnokryminologiczne*, Warszawa 2007.
- Kobes P., *Prawnokarne i administracyjnoprawne aspekty przemocy w rodzinie*, Bielsko-Biała 2011.
- Kruszyński P., Właźlak K., *Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie na tle porównawczym*, „Prokuratura i Prawo” 2017, nr 5.
- Lipowska-Teutsch A., *Przemoc w rodzinie*, Warszawa 1998.
- Mozgawa M., 2. *Uwagi dotyczące typu podstawowego art. 207 § 1 k.k.*, [w:] *Znęcanie się*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2020.
- Nowakowska U. et al., *Przemoc w rodzinie a wymiar sprawiedliwości. Prawo dziś i jutro*, Warszawa 2005.
- Parafianowicz J., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie nieprocesowe. Postępowanie w razie zaginięcia lub zniszczenia akt. Postępowanie zabezpieczające. Komentarz aktualizowany*, red. O.M. Piaszkowska, LEX/el. 2023, art. 560(2).
- Pospiszyl I., *Przemoc w rodzinie*, Warszawa 1994.
- Roszak J., *Przemoc w białych rękawiczkach*, „Niebieska Linia” 2010, nr 1 (66).
- S. Łakoma, *Prawo administracyjne materialne. Rozdział 4 Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie*, red. Z. Duniewska i in., Warszawa 2022
- Spurek S., [w:] *Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie. Komentarz*, Warszawa 2021, art. 9d.
- Stożek M., *Przemoc w rodzinie. Zapobieganie w świetle przepisów prawa*, Warszawa 2009.
- Śledziwski A., *Przestępstwo znęcania się w kontekście przemocy w rodzinie*, Białystok 2016.

ORZECZNICTWO:

- Wyrok SN z 23.09.1992 r., III KRN 122/92, LEX nr 22076.
- Wyrok SA w Gdańsku z 05.09.2013 r., II AKa 204/13, LEX nr 1419002.
- Postanowienie SN z 30.03.2016 r., I KZP 23/15, OSNKW 2016, nr 5, poz. 29.
- Wyrok SR w Jędrzejowie z 21.07.2017 r., II K 248/16, LEX nr 2503436.
- Wyrok SR w Tarnowskich Górach z 13.07.2018 r., II K 1085/16, LEX.
- Wyrok SO w Olsztynie z 13.09.2018 r., VII Ka 825/18, LEX nr 2589596.
- Wyrok SO w Świdnicy z 28.12.2018 r., IV Ka 475/18, LEX nr 2670402.
- Postanowienie SN z 02.12.2020 r., IV KK 179/20, LEX nr 3093409.

Uchwała SN z 31.03.2021 r., I KZP 7/20, OSNK 2021, nr 6, poz. 23.

Uchwała Nr XXXII/521/21 z dnia 30.06.2021 r.

Wyrok SA w Łodzi z 3.08.2021 r., II AKa 130/21, LEX nr 3490633.

Wyrok SA we Wrocławiu z 24.09.2021 r., II AKa 54/21, LEX nr 3451962.

INNE ŹRÓDŁA:

<https://sjp.pwn.pl/slowniki/przemoc.html>

<https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-7/63507,Znecanie-sie-art-207.html>

<https://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/201373,Przemoc-w-rodzinie-dane-od-2012-roku.html>

Domestic Violence. Definitional and Systemic Considerations

SUMMARY

The purpose of the article is to analyse and explain the concept of domestic violence, demonstrate the complexity of the problem and examine the system for protecting victims of violence and for counteracting violence. The text also presents the legislative changes made to the Act of 29 July 2005 on Counteracting Domestic Violence and discusses the solutions introduced.

Keywords: domestic violence, victim of violence, person inflicting violence, 'Blue Card' procedure

KOMPARATYSTYKA I WSPÓŁPRACA MIĘDZYNARODOWA

Odpowiedzialność deliktowa organizatora sportu i rekreacji za szkody na osobie w Wielkiej Brytanii DOI: 10.53024/7.3.51.2023

TOMASZ STRUGALSKI*

STRESZCZENIE

Artykuł dotyczy coraz częściej występującego zagadnienia pociągania instruktorów, trenerów czy organizatorów aktywności fizycznej do odpowiedzialności odszkodowawczej za, poniesioną przez uczestnika, szkodę na osobie. Jako przedmiot analizy przyjęto prawodawstwo anglo-walijskie. Przedstawiono podstawy odpowiedzialności, zagadnienia tzw. obowiązku troski (*the duty of care*) w badanym kontekście, przyczynowości oraz ewentualnego przyczynienia się poszkodowanego do powstania lub zwiększenia szkody. Przedstawiono rozwój instytucji, perspektywy dalszych zmian, poglądy przedstawicieli doktryny anglo-walijskiej. Artykuł dotyczy ważnych, a nieczęsto w polskiej literaturze omawianych zagadnień i stanowi istotną informację dla badacza prawa, rozszerzając horyzonty i skłaniającą do zarówno aksjologicznych, jak i czysto praktycznych przemyśleń.

Słowa kluczowe: odpowiedzialność deliktowa, szkoda na osobie, sport i rekreacja fizyczna, system anglo-walijski

WSTĘP

Niniejszy artykuł jest piątą i ostatnią z cyklu pięciu artykułów o następujących tytułach:

- *Wprowadzenie do zagadnienia deliktowej odpowiedzialności za szkody na osobie w systemie common law, ze szczególnym uwzględnieniem Anglii i Walii;*
- *Pojęcie duty of care w deliktowej odpowiedzialności za szkody na osobie w sporcie i rekreacji w Wielkiej Brytanii;*

* Doktor nauk prawnych, adwokat, właściciel kancelarii adwokackiej; ORCID: 0000-0002-1900-0057.

- *Związek przyczynowy w anglo-walijskiej odpowiedzialności deliktowej za szkody na osobie;*
- *Próba porównania niektórych elementów instytucji przyczynienia się poszkodowanego w deliktowej odpowiedzialności za szkody na osobie, w prawie polskim i w systemie common law;*
- *Odpowiedzialność deliktowa organizatora sportu i rekreacji za szkodę na osobie w Wielkiej Brytanii.*

Wydaje się więc oczywiste, że – aby nie zanudzić i nie zirytować czytelnika – nie mogę sobie pozwolić ani na powtarzanie wstępu, który zamieściłem w pierwszym artykule cyklu, ani na ponowne wyjaśnianie wyjaśnionych już w tamtym wstępie spraw. Uważnego czytelnika zapraszam do zapoznania się z tamtym tekstem. Jednakże teraz pozwalam sobie w telegraficznym skrócie przypomnieć, co następuje:

Wybrałem taką tematykę całego cyklu dlatego, że jako adwokat zajmujący się od wielu lat zawodowo zagadnieniem odpowiedzialności za szkodę na osobie w sporcie i rekreacji na gruncie prawa polskiego zauważyłem, jak pomocne w pracy i rozszerzające horyzonty jest spojrzenie na ten obszar z punktu widzenia innego systemu prawnego. Powinien to przy tym być system jak najodleglejszy od naszego, podobnie jak największą plastyczność obrazu uzyskuje się, umieszczając obiektywy lornety daleko od siebie. Im większa jest ta odległość, nazywana w optyce „bazą optyczną”, tym bardziej trójwymiarowy, dostarczający większej ilości informacji jest uzyskany obraz. Dlatego odrzuciłem pomysł analizowania np. prawa niemieckiego czy francuskiego jako praw zbyt bliskich naszemu, bo przecież wywodzących się ze wspólnego z naszym prawem pnia prawa rzymskiego. Dość chociażby powiedzieć, że np. art. 415 k.c. konstruujący polską odpowiedzialność deliktową jest przecież wzorowany na art. 1382 Kodeksu Napoleona z 1804 r., a niemiecki § 823 BGB jest może nie identyczny, ale w istocie bardzo podobny. Tak więc po krótkim namyśle postanowiłem zrezygnować z analizowania któregośkolwiek z systemów kontynentalnych, z całym szacunkiem dla prawników prowadzących takie analizy. Natomiast zwrócił moją uwagę system anglo-walijski, wyrastający, jak wiadomo, z całkiem innych korzeni, nieoparty na kodeksach, lecz na orzecznictwie uprawnionych sądów i rozwijający się odrębnie od wszystkich praw kontynentalnych, a więc odpowiedni dla moich potrzeb.

Artykuły cyklu należy czytać po kolei, ponieważ pewne zagadnienia zasygnalizowane w którymś odcinku, w następnym bywają rozwinięte i omówione, a w kolejnych tylko przytaczane albo zgoła pomijane. Bywa też, że wnioski wyciągane są z rozważań ujętych w danym odcinku, oraz odcinkach poprzednich, co wymaga od czytelnika pewnej ciągłości czytania, a nie tylko czytania danego fragmentu cyklu. Może to zdezorientować czytelnika, który dołączył do nas dopiero w niniejszym odcinku, nie czytając poprzednich. Witam taką osobę oczywiście bardzo serdecznie i cieszę się, że jest z nami, ale pozwalam sobie zauważyć, że będzie jej łatwiej, gdy zapozna się z całym cyklem po kolei. Tak bowiem został on zaprojektowany. Zarazem ta metoda, polegająca na podawaniu wiedzy po kolei, w porcjach, a nie naraz,

została już w mej karierze nauczycielskiej tak potwierdzona, że jestem do niej, nie ukrywam, bardzo przywiązany.

Jesteśmy dziś w odcinku piątym, czyli po omówieniu podstaw deliktowej odpowiedzialności za szkody na osobie w systemie *common law*, następnie zaś w odcinku drugim pojęcia *duty of care*, a w odcinku trzecim związku przyczynowego, zaś w czwartym kwestii przyczynienia się poszkodowanego, przedstawiam Państwu ostatni artykuł cyklu, do którego jestem najbardziej przywiązany, bo jest najbliższy tematyce, którą na co dzień w kancelarii zajmuję się na gruncie prawa polskiego. Dotyczy on tylko odpowiedzialności deliktowej organizatora sportu i rekreacji za szkodę na osobie. Z jednej strony znacznie zawężyła pola badań tylko do specjalnych stanów faktycznych, a z drugiej jest próbą pewnego podsumowania przedmiotowego cyklu artykułów, przez wykazanie, jak omawiane w tym cyklu instytucje działają w praktyce. Taki jest cel, który temu artykułowi stawiam.

Uważam, że moja praca moja nie jest *sensu stricto* prawnoporównawcza. To bowiem wymagałoby omawiania jednocześnie z zagranicznymi instytucjami, albo obok nich, odpowiadającym im instytucjom prawa polskiego. Ja zaś nie do końca tak robię, wychodząc z założenia, że piszę do prawników polskich, obracających się, co do zasady, biegle w obszarze prawa polskiego. Jedynie tam, gdzie to uznaję za potrzebne, odwołuję się do porównań – zwłaszcza wtedy, gdy znajdę jakieś rozwiązanie identyczne lub bardzo podobne do polskiego. Takie rozwiązanie, przy dostrzeżeniu, że wyrosło przecież na gruncie całkiem innego systemu prawnego, musi budzić zrozumiały entuzjazm badacza. Już przez sam fakt, że z różnych źródeł uzyskuje się ten sam wynik, świadczy o pewnej, jak się wydaje, obiektywnej słuszności danego rozwiązania. Na szczególną uwagę zasługują również te sytuacje, gdy w których anglo-walijskie rozwiązanie jest uderzająco inne od naszego, zasługuje na szczególną uwagę. W pozostałych jednak sytuacjach poprzestaję na przedstawieniu systemu prawa anglo-walijskiego, co nie jest przecież *sensu stricto* działaniem prawnoporównawczym. W niniejszym artykule szukać więc będziemy różnic oraz – przede wszystkim – ewentualnych podobieństw co do badanego obszaru w prawie polskim i w systemie *common law*.

Praca moja jest przeznaczona przede wszystkim dla studentów prawa i aplikantów. Byłoby jednak dla mnie wielkim zaszczytem, gdyby skorzystali z niej także zawodowi prawnicy. Zapewniam, że ma sens takie spojrzenie z punktu widzenia odległego od tego, z którego na co dzień patrzymy. Mnie w każdym razie ta praca bardzo pomogła. Na przykład komfort, jaki teraz mam w rozumieniu, czym jest adekwatny związek przyczynowy także na gruncie prawa polskiego, przełożył się natychmiast na wyniki w uprawianiu zawodu adwokata. Będę szczęśliwy, jeśli czytelnikowi moja praca pomoże podobnie. W pracy posługiwałem się metodą formalno-dogmatyczną, sprowadzającą się do analizowania aktów prawnych, orzecznictwa sądów

i wypowiedzi przedstawicieli doktryny. Opisany w pracy stan prawny jest aktualny w dniu 07.03.2021 r.

EWOLUCJA ZJAWISKA ODPOWIEDZIALNOŚCI ORGANIZATORÓW SPORTU I REKREACJI

W przypadkach szkód na osobie w sporcie i rekreacji coraz częściej występujące pociąganie do odpowiedzialności odszkodowawczej organizatorów, instruktorów czy trenerów nie uszło uwadze doktryny anglo-walijskiej. M. James, analizując to zagadnienie, podaje trzy powody tego stanu: odszkodowanie za szkodę na osobie spowodowaną przez uczestnika sportu czy rekreacji często nie może być od niego skutecznie dochodzone, ponieważ nie ma on środków do jego zapłacenia. Wystąpienie z powództwem wobec organizatora daje większe szanse na skuteczne odszkodowanie, być może nie na poziomie postępowania sądowego, lecz przede wszystkim egzekucyjnego. Po drugie, poszkodowani mają obecnie większą niż kiedyś i stale rosnącą świadomość prawną, co być może łączy się z zagadnieniem *the compensation culture*, a nawet pewnym rodzajem „mody” na występowanie o odszkodowania. I po trzecie, zgodnie z sekcją 58 *Courts and Legal Services Act 1990*, niektóre koszty postępowania przed sądami w Wielkiej Brytanii mogą być pokrywane w sposób mniej obciążający powoda, co sprzyja zwiększaniu się liczby pozwów¹.

Bez względu na to, czy rację ma P.S. Atiyah, dostrzegając zalew powództw odszkodowawczych w ostatnich latach w Wielkiej Brytanii², czy też J. Fulbrook, krytykując tę tezę jako nieuzasadnioną faktami „legendę miejską”, wykreowaną przez media dla sensacji³, jest faktem, że pragmatyczna, anglosaska tradycja prawnicza odradza pozywanie tych, od których i tak nie będzie można wyegzekwować zasądzonego odszkodowania (M. James używa na określenie takich osób żargonowego „*man of straw*”)⁴.

Od 2006 r. obowiązuje w Wielkiej Brytanii *The Compensation Act* – ustawa, której celem jest m.in. ochrona pożądaných społecznie rodzajów aktywności, co do których istnieje ryzyko, że ich organizatorzy zniechęceni zbyt wysokim stopniem swej prawnej odpowiedzialności mogliby zaniechać działania w ogóle. Jej zapisy zobowiązują sądy, aby w przypadku powództw o odszkodowania za szkody na osobie, których podstawą jest delikt niedbalstwa (*the tort of negligence*), zwracały uwagę, czy gdyby pozwany miał spełnić wszystkie nałożone na niego obowiązki, nie doprowadziłoby

¹ M. James, *Sports Law*, Palgrave MacMillan 2010, s. 88–89

² P.S. Atiyah, *The Damages Lottery*, Hart Publishing 1997, s. 138.

³ J. Fulbrook, *Outdoor Activities, Negligence and the Law*, Ashgate 2005, s. 11, 12, a zwłaszcza s. 105, gdzie używa określenia „*rural or urban myths*”.

⁴ M. James, *op. cit.*, s. 88.

to do niepodjęcia przezeń tej pożytecznej społecznie działalności w ogóle (*prevent a desirable activity from being undertaken at all*).⁵

Choć sędziowie anglosascy tradycyjnie niechętnie odwołują się do ustawodawstwa parlamentu jako podstawy swych decyzji, to jednak jest jasne, że odszkodowania będą przyznawane tylko tym, którym się bezwzględnie należą, zaś instytucje osobistej odpowiedzialności poszkodowanych za własne decyzje (*responsibility for their own personal autonomy*) i podjęte ryzyko (*personal responsibility for the risks that they have run*) mają chronić niebezpieczne rodzaje pożytecznej aktywności przed wyeliminowaniem z obiegu przez zagrożenie prawem⁶. Jest poza sporem, że sport i rekreacja fizyczna należą do pożytecznych społecznie rodzajów aktywności⁷.

The Compensation Act 2006 jest efektem trwającej od dziesiątków lat ewolucji. Sprawdzając, czy pozwany nie dopełnił obowiązku troski (*the duty of care*) wobec powoda, a więc czy istnieje delikt niedbalstwa (*the tort of negligence*), zawsze brano pod uwagę pewne elementy subiektywne. H. Hartley wymienia wśród nich pytania o wielkość i prawdopodobieństwo ryzyka, które występuje przy danej działalności, wartość danej działalności dla społeczeństwa (*the social utility or value*) oraz o koszty i praktyczne możliwości ewentualnego zminimalizowania lub usunięcia ryzyka⁸. W sprawie *Bolton v Stone* [1951]⁹ powódka, pani Stone, doznała szkody na osobie, gdy piłka do krykieta¹⁰ wyleciała poza boisko, na odległość ok. 90 metrów, i uderzyła ją. Pozwanymi byli członkowie zarządu klubu. W postępowaniu dowodowym ustalono, że takie zdarzenie (piłka wylatująca poza boisko i ogrodzenie, które miało wysokość 5,2 metra powyżej poziomu boiska) miało miejsce około 6 razy w ciągu ostatnich 30 lat. Powódka podniosła, że nawet jedno takie zdarzenie jest już wystarczającym ostrzeżeniem dla klubu, że istnieje zagrożenie dla przechodniów.

Uznano jednak (ale dopiero w Izbie Lordów), że szanse na takie zdarzenie są zbyt małe, żeby uzasadniać ewentualne działania zapobiegawcze pozwanych, np. podwyższenie ogrodzenia czy inne. Orzekający w sprawie sędzia lord Oaksey stwierdził, że życie przeciętnego człowieka we współczesnym społeczeństwie byłoby niemożliwe, gdyby miał się on chronić przed wszystkimi zagrożeniami, które dadzą się przewidzieć. Należy chronić siebie i innych jedynie przed tymi zagrożeniami, których wystąpienie może być racjonalnie ocenione jako prawdopodobne. Zadecydował więc tzw. argument *policy*, czyli troska o społeczne skutki prawa. Warto podkreślić, że

⁵ Sekcja 1. wymienionego aktu nosi tytuł „*deterrent effect of potential liability*” – odstraszący efekt potencjalnej odpowiedzialności, patrz: www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/29/section/1.

⁶ „*The judiciary does not want to see sport litigated out of existence*” – M. James, *op. cit.*, s. 89.

⁷ „*Western societies have chronic levels of obesity and disease caused by inactivity, and this can be much more life threatening than the inherent hazards of outdoor activities*” – J. Fulbrook, *op. cit.*, s. 9.

⁸ H. Hartley, *Sport, Physical Recreation and the Law*, Routledge 2009, s. 46.

⁹ *Bolton v Stone* [1951], opis dostępny w sieci. Nazwisko powódki występuje w nazwie sprawy jako drugie, ponieważ ostateczne rozstrzygnięcie zapadło dopiero w Izbie Lordów, zaś apelację wniósł pozwany.

¹⁰ Piłka krykietowa wykonana jest z twardego korka pokrytego skórą, waży ok. 160 gramów i ma obwód 224–229 mm, na podst. Wikipedii.

w późniejszej o 26 lat sprawie *Miller v Jackson* [1977] pozwanego uznano odpowiedzialnym, lecz tam stwierdzono, że piłka wylatywała poza boisko osiem do dziewięciu razy w każdym sezonie¹¹. Warto też podkreślić, że w ewentualnym uwolnieniu pozwanego od odpowiedzialności nie chodzi tylko o sam fakt, że ryzyko jest znikome (jeśli takie jest), lecz o porównanie tego ryzyka ze społeczną wartością działalności prowadzonej przez pozwanego i potencjalnymi kosztami i trudnościami w usunięciu ryzyka – ta kwestia została doprecyzowana w taki właśnie sposób w orzeczeniu *The Wagon Mound* (No. 2) [1967]¹².

ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZWIERZCHNIKA, TRENERA LUB INSTRUKTORA CZY NAUCZYCIELA

Większość spraw związanych z odpowiedzialnością trenera, instruktora czy nauczyciela, a więc pośrednio także odpowiedzialnością ich zwierzchników, tj. klubów sportowych lub szkół itp. (*vicarious liability*) koncentruje się wokół pytania, czy pozwany zachował odpowiednie procedury, używał odpowiednich technik, nadzorował działania swych podopiecznych i nie przekroczył swych zawodowych uprawnień. J. Anderson uważa, że tak długo jak długo to nie nastąpi jest praktycznie niemożliwe nałożenie na takiego pozwanego odpowiedzialności za szkody na osobie¹³.

Doświadczenie pokazuje, że najbardziej niebezpieczny w sporcie i rekreacji jest początkowy etap szkolenia. W sprawie *Hopkins v Pullen and Taylor (trading as Ippon Judo Club)* [2005]¹⁴ powód doznał szkody na osobie podczas swego pierwszego treningu judo, w trakcie wykonywania tzw. *kesa gatame* – podstawowego trzymania opasującego. Wykonanie ćwiczenia zostało poprzedzone instruktażem przeprowadzonym przez trenera mającego odpowiednie uprawnienia. Powód podniósł, że nie został przed ćwiczeniem nauczony, jak należy je wykonywać. Jednakże ustalono, że instruktaż miał miejsce, zaś pytanie, czy był skuteczny, nie zostało wzięte pod uwagę. Sąd stwierdził, że nie nastąpiło niedopełnienie obowiązku troski (*the breach of the duty of care*), powód był odpowiednio nadzorowany (*adequately supervised*) zaś ćwiczenie było odpowiednie do jego poziomu zaawansowania (*appropriate to his status*). Powództwo oddalono.

W sprawie *Gannon v Rotherham Metropolitan Borough Council* [1991]¹⁵ chodziło o szkodę na osobie, doznaną przez powoda podczas treningu pływackiego. Trener, po pokazaniu podstawowej techniki skoku startowego, pozwolił początkującym zawodnikom kontynuować ćwiczenia skoków od płytszej strony basenu. Powód uderzył

¹¹ *Miller v Jackson* [1977], opis dostępny w sieci.

¹² *The Wagon Mound* (No. 2) [1967], opis dostępny w sieci, cytowane także jako: *Overseas Tankship (UK) Ltd v The Miller Steamship Co* [1967].

¹³ J. Anderson, *Modern Sports Law*, Hart Publishing 2010, s. 252–255.

¹⁴ M. James, *op. cit.*, s. 91.

¹⁵ A. Deans, *Implications of Professional Fouls, Materiały z seminarium: An Overview of Sports, Facilities & Leisure Liability Management*, Hextall Erskine, styczeń 2001, s. 17.

głową o dno basenu i doznał ciężkiego urazu. Trener miał odpowiednie uprawnienia, jednak orzeczono jego odpowiedzialność, ponieważ nie powinien pozwalać zawodnikom o tak niskim stopniu zaawansowania ćwiczyć skoków od płytkiej strony basenu. Skok startowy ma na celu nadanie pływakowi dużej początkowej prędkości płynięcia w poziomie i z tej przyczyny jest wykonywany płasko, więc co do zasady można go ćwiczyć od płytszej strony basenu. Jednak trener popełnił błąd, zezwalając na to zawodnikom zbyt mało doświadczonym. Zatrudniająca trenera Rada Miejska poniosła odpowiedzialność jako zwierzchnik (*vicarious liability*).

WYMAGANY STANDARD NALEŻYTEJ STARANNOŚCI

Od osoby, która zajmuje się jakąś działalnością i pełni jakąś funkcję, wymaga się poziomu staranności (*the standard of care*) odpowiedniego dla tej działalności i tej funkcji, bez względu na to, jakie uprawnienia formalne taka osoba posiada (tak w sprawie *Smoldon v Whitworth & Nolan* [1997]¹⁶, kiedy to od sędziego rugby wymagano bardzo wysokiego poziomu staranności, takiego jaki byłby wymagany od sędziego mającego formalne uprawnienia do prowadzenia rozgrywek zawodników do 19 roku życia, bez względu na to, jakie rzeczywiście pozwany sędzia miał w danym momencie uprawnienia).

Może się przy tym zdarzyć, że do jakiegoś zadania zostanie zatrudniony ktoś nieposiadający formalnych uprawnień, wtedy po pierwsze jest on oceniany według takiego poziomu staranności, jak gdyby je miał, a po drugie, jeśli jest możliwe ustalenie, kto go zatrudnił, odpowiada wtedy bezpośrednio ten ktoś¹⁷. Może się też zdarzyć odwrotnie, tj. tak, że pozwany będzie miał wyższe kwalifikacje niż wymagane na zajmowanym przez niego stanowisku. Wówczas oceniany jest według standardu odpowiedniego dla tych wyższych kwalifikacji¹⁸.

Staż pracy czy doświadczenie zawodowe mogą być brane pod uwagę, jako podwyższające wymagany poziom staranności. Natomiast od czasu rozstrzygnięcia w sprawie *Wilsher v Essex Health Authority* [1986]¹⁹ wiadomo, że brak doświadczenia nauczyciela, trenera czy instruktora nie może być środkiem obrony przed roszczeniem odszkodowawczym za szkody na osobie. Nie ma też znaczenia jaki dokładnie tytuł zawodowy pozwany posiada, zwłaszcza w sytuacji gdy pracuje z nieletnimi,

¹⁶ *Smoldon v Whitworth & Nolan* [1997], opis sprawy dostępny w sieci.

¹⁷ P. Whitlam, *Case Law in Physical Education and School Sport: A Guide to Good Practise, Coachwise Business Solutions* 2005, s. 25. P. Whitlam powołuje się tu na kazus: *Jones v Manchester Corporation* [1958], którego opis jest dostępny w sieci.

¹⁸ *Ibidem*, s. 24, z powołaniem na kazus *Stokes v Guest, Keen and Nettleford (Bolts and Nuts) Limited* [1968], którego opis jest dostępny w sieci.

¹⁹ "Novices in a certain area of skill must show the same standard of care as a reasonable person with that particular skill. No allowance is given for the defendant's lack of experience" – *Wilsher v Essex Health Authority* [1986], opis sprawy dostępny w sieci, przy czym w poszukiwaniach należy zwrócić uwagę na rok, ponieważ orzeczenie ze sprawy pomiędzy tymi samymi stronami, lecz z [1988] jest cytowane jako precedens dotyczący związku przyczynowego, a nie braku doświadczenia jako środka obrony.

oceniany jest według standardu odpowiedniego dla nauczyciela²⁰. Wydaje się zatem, że analiza tego standardu mogłaby dostarczyć cennych informacji dla wyjaśnienia, jaka jest pozycja prawna instruktora, trenera, sędziego czy nawet wolontarza prowadzącego zajęcia bez wynagrodzenia.

Standard zachowania wymagany od nauczyciela ewoluował w systemie *common law* przez stulecia, jednak z zachowaniem pewnej spójności i konsekwencji. Najczęściej cytowanym historycznym orzeczeniem jest tu *Williams v Eady* [1893]²¹, w którym nauczyciel opisany jest jak troskliwy rodzic (*careful parent*), czyli nauczyciel został postawiony *in loco parentis*. Ważną modyfikacją było orzeczenie w sprawie *Lyes v Middlesex County Council* [1962], w którym podkreślono różnice kontekstów „domowego” i „szkolnego”, a zwłaszcza fakt, że nauczyciel odpowiada zwykle za znacznie większą liczbę podopiecznych niż jakikolwiek rodzic w normalnej sytuacji „domowej”.²² Wymaganą od nauczyciela staranność określono ostatecznie jako taką, „jaką przejawiałby odpowiedzialny i rozsądny rodzic, który znalazłby się w sytuacji takiej jak nauczyciel”²³.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ WOBEC MAŁOLETNICH LUB POCZĄTKUJĄCYCH

Nigdy nie ulegało wątpliwości, że mniejsze są obowiązki wobec odpowiadających za siebie dorosłych niż wobec nieletnich²⁴. Ważnym materiałem do analizy jest sprawa *Anderson v Lyotier, Lyotier and Portejoie* [2008]²⁵, w której chodziło o odszkodowanie za szkodę na osobie, poniesioną przez początkującego narciarza, ćwiczącego z instruktorem w grupie osób o różnym poziomie zaawansowania. W trakcie treningów instruktor zaproponował zjazd poza wyznaczoną trasą (*off-piste*), z czym większość grupy poradziła sobie dobrze, lecz powód, który miał mniejsze niż inni doświadczenie, stracił kontrolę nad nartami i zderzył się z drzewem, doznając urazu. Stwierdzono, że obowiązkiem osób nadzorujących ćwiczenia jest oceniać indywidualnie możliwości każdego, za którego są odpowiedzialni. Instruktor popełnił błąd, nie dopasowując warunków treningu do indywidualnych możliwości każdego z ćwiczących. Odszkodowanie przyznano, jednocześnie jednak zmniejszając jego wysokość o jedną trzecią ze względu na przyczynienie się poszkodowanego (*contributory negligence*). Polegało ono na tym, że poszkodowany zdając sobie sprawę

²⁰ „There is no distinction in the standard of care expected between teachers or others working with pupils [...] regardless of their status or title” – P. Whithlam, *op. cit.*, s. 24.

²¹ *Williams v Eady* [1893], opis sprawy dostępny w sieci.

²² P. Whithlam, *op. cit.*, s. 24.

²³ H. Hartley, *op. cit.*, s. 45.

²⁴ M. James, *op. cit.*, s. 90, z powołaniem się na kasus: *Jolley v Sutton LBC* [2001], którego opis jest dostępny w sieci.

²⁵ *Anderson v Lyotier, Lyotier and Portejoie* [2008], opis sprawy dostępny w sieci, moim zdaniem najlepszy jest na: [www.newLawjournal.co.uk/nlj/content/update-courts-1](http://www.newlawjournal.co.uk/nlj/content/update-courts-1).

ze swych niewystarczających umiejętności nie zwrócił instruktorowi uwagi na ten fakt. Orzekający w sprawie sędzia Foskett stwierdził, że skoro powód jest dorosły, to podjął wspólnie z instruktorem decyzję o zjeździe poza trasą, przy czym w przypadku nieletniego byłoby inaczej²⁶. Ryzyko upadku i urazu jest nieodłącznie związane z uprawianiem narciarstwa (*inherent risk*), więc uraz taki nie daje podstawy do roszczenia odszkodowawczego. Co prawda ryzyko to zostało zwiększone przez instruktora propozycją zjazdu poza trasą, jednak w przypadku ćwiczących na odpowiednim poziomie zaawansowania to również jeszcze nie uzasadniałoby roszczenia.

Dopiero fakt nieuwzględnienia poziomu zaawansowania ćwiczącego otworzył drogę do odszkodowania. Widać tu podobieństwo z rozstrzygnięciem w kanadyjskiej sprawie *Smith v. Horizon Aero Sports Ltd.* [1981]²⁷, w której pełnoletnia powódka doznała urazu podczas lądowania na spadochronie, przy czym stwierdzono, że instruktor przecenił jej stopień przygotowania i gotowość do skoku, ona zaś nie zwróciła mu na to uwagi i z tej przyczyny uznano jej przyczynienie się na poziomie 30%. Wydaje się, że duża liczba takich zbieżności dowodzi troski o spójność i przewidywalność rozstrzygnięć w całym systemie *common law*, albo przynajmniej w państwach dawnego *Commonwealth*. Widać też różnicę pomiędzy tą sprawą, a sprawą *Hopkins v Pullen and Taylor (trading as Ippon Judo Club)* [2005], gdzie również miała miejsce szkoda na osobie, lecz powstała podczas ćwiczenia odpowiedniego dla poziomu zaawansowania ćwiczącego, co uniemożliwiło odszkodowanie.

UDOSTĘPNIANIE OBIEKTÓW I SPRZĘTU

Należy odróżnić sytuację tych osób, które organizują imprezy, prowadzą zajęcia i aktywnie podejmują się nadzoru nad nimi, od sytuacji osób, które tylko udostępniają obiekty, lecz nie mogą być zobowiązane do wykonywania ścisłego nadzoru²⁸. Odpowiedzialność tych drugich jest znacznie mniejsza i skonstruowana na innej podstawie²⁹. Kwestia ta nie zawsze była jasna. W sprawie *Fowles v Bedfordshire County Council* [1995]³⁰ chodziło o szkodę na osobie, której doznał powód, pełnoletni gimnastyk, wykonujący bez nadzoru niebezpieczną ewolucję w sali gimnastycznej, do której miał dostęp, przy czym matę zabezpieczającą przed ewentualnym urazem podczas upadku umieścił w nieprawidłowy sposób. W sali tej poprzednio ćwiczył pod kierunkiem nauczyciela (pозwanego). Powstało pytanie, czy ów nauczyciel (który dodatkowo nie miał jeszcze odpowiednich uprawnień, więc odpowiadała zatrudniająca go jednostka samorządowa) miał w stosunku do powoda obowiązek troski (*the duty of care*), wymagany, by można było skonstruować odpowiedzial-

²⁶ "The process involving adult "pupils" must be a collaborative one – it is not the same as child placing total reliance on a parent or teacher" – *ibidem*.

²⁷ *Smith v. Horizon Aero Sports Ltd.* [1981], opis dostępny w sieci.

²⁸ W. Norris, *The Duty of Care to Prevent Personal Injury*, "Journal of Personal Injury Law" 2009, nr 2, s. 126.

²⁹ Chodzi tu o ustawę *The Occupiers Liability Act 1984*.

³⁰ Cytowane w sieci jako: *Fowles v Bedfordshire CC* [1995]; także: W. Norris, *op. cit.*, s. 130–131.

ność deliktową. Jednym z elementów koniecznych do stwierdzenia, że obowiązek troski zachodzi, jest *proximity* – wystarczająco bliska relacja łącząca powoda z pozwanym³¹. Orzekający w sprawie sędzieja Lord Millett stwierdził, że sam tylko fakt, że nauczyciel pozostawił niezamkniętą salę i w ten sposób nie uniemożliwił dostępu do niej powodowi, nie spełnia jeszcze warunku *proximity* i na tej podstawie odpowiedzialność pozwanego nie może być wykazana. Jednak ze względu na stosunek łączący poprzednio powoda z pozwanym można przyjąć fakt istnienia między nimi takiej relacji. Pozwany, przystępując do nauczania powoda wykonywania ewolucji, tym samym dobrowolnie podjął się zobowiązania do uczenia go we właściwy sposób i zaznajomienia go z zagrożeniami oraz ostrzeżenia go, że nie może ćwiczyć bez nadzoru. Tych obowiązków nie dopełnił³². Zasądzono odszkodowanie, przy czym przyjęto przyczynienie się poszkodowanego w wysokości dwóch trzecich.

Tradycyjnie dużą wagę przywiązuje się do używanego sprzętu i wyposażenia, którego musi być pod dostatkiem, odpowiedniego rodzaju, sprawne i uruchomione (jeśli wymaga uruchomienia, jak np. pneumatyczne kamizelki ratunkowe, które trzeba napompować³³). Kwestia ta jest chętnie podnoszona, ponieważ zwykle nie powoduje trudności dowodowych, zaś wykazanie nieprawidłowości w wyposażeniu może uruchomić użycie instytucji *res ipsa loquitur* – sprawa mówi sama za siebie. Dotyczy ona sytuacji oczywistych, w których nie ma innej możliwości jak tylko taka, że obowiązek troski nie został wypełniony³⁴. Oznaczałoby to m.in. odwrócenie ciężaru dowodu i tym samym postawienie pozwanego w szczególnie trudnej sytuacji.

Również naruszenie spisanych norm, opublikowanych przez organizację zawodową, sportową czy turystyczną itp., zostanie wykorzystane przeciw pozwanemu, jako dowód na niedopełnienie obowiązku troski (*the breach of the duty of care*). Także niepisane standardy, zasady dobrej praktyki trenerskiej, instruktorskiej czy przewodnickiej będą wzięte pod uwagę, przy czym dla ich ustalenia sąd prawdopodobnie powoła biegłych. W sprawie *Bacon v White and Chartfield Associates* [1998] instruktor nurkowania został słusznie uznany odpowiedzialnym za śmierć uczestniczki kursu, ponieważ łamiąc zasady dobrej praktyki nurkowej i asekuracji partnerskiej w nurkowaniu, zgubił ją z oczu podczas pobytu pod wodą³⁵.

³¹ J. Murphy, *Street on Torts*, Oxford University Press 2007, s. 33.

³² „[...] *the defendants voluntarily assumed a duty to teach him properly and to make him aware of the dangers. They failed to do either [...]*” – W. Norris, *op. cit.*, s. 131.

³³ Tak np. w sprawie (co prawda karnej) *R v Kite* [1996], opis dostępny w sieci; patrz także: *The guy in charge has flares and stuff: What tragedy boss allegedly told coastguard*, “The Daily Mail”, 26.11.1994, s. 3.

³⁴ P. Cane, *Atiyah's Accidents, Compensation and the Law*, Cambridge University Press 2008, s. 94.

³⁵ H. Hartley, *op. cit.*, s. 49, 57. Opis sprawy *Bacon v White and Chartfield Associates* [1998] jest niedostępny w sieci, orzeczenie nie było opublikowane.

J. Grossman, analizując sprawę *Thornton v Board of School Trustees of School District No. 57 (Prince George)*³⁶, podaje 4 punkty, które sędzia zwykle bierze po uwagę, rozważając, czy miało miejsce niedopełnienie obowiązku troski przez trenera/nauczyciela. Są to:

1. czy dana aktywność była odpowiednia do wieku oraz fizycznej i psychicznej kondycji uczestnika;
2. czy uczestnik był stopniowo uczony nowych elementów i poddawany nowym obciążeniom;
3. czy sprzęt i wyposażenie było odpowiednie;
4. czy w trakcie ćwiczeń uczestnik był asekurowany odpowiednio do związanego z daną aktywnością zagrożenia.

PODSUMOWANIE

Właściwie cały niniejszy artykuł jest posumowaniem. Podsumowuje on mianowicie cykl pięciu artykułów wymienionych we wstępie. Jego celem jest wykazanie, jak omawiane w tym cyklu instytucje działają w praktyce. Moim zdaniem cel ten został osiągnięty. Staralem się – i uważam, że dokonałem tego – na przykładach pokazać, jak w praktyce ocenia się istnienie lub nieistnienie obowiązku troski (*the duty of care*), niedotrzymanie tego obowiązku jeśli on istniał, czyli wystąpienie zdarzenia szkodzącego (*the breach of this duty*), istnienie szkody (*the loss*), związek przyczynowy między zdarzeniem szkodzącym a szkodą (*causation*), przyczynienie się poszkodowanego (*contributory* lub *comparative negligence*), a także miarkowanie odszkodowania w oparciu o troskę o społeczny odbiór prawa (*policy reasons*). Pozwolę sobie też kolejny raz – i mam nadzieję, że nie zirytuję tym uważnego czytelnika – przypomnieć, że wskazane jest kolejne artykuły cyklu czytać po kolei, dla zachowania spójności wyводу. Zachęcam też gorąco do własnych badań zagadnienia obowiązku naprawienia wyrządzonej szkody – moim zdaniem jednego z najpiękniejszych przykładów myśli prawniczej i jej wkładu w budowę cywilizacji. W orzecznictwie anglo-walijskim widać troskę o zachowanie spójności i przewidywalności rozstrzygnięć. Nie zmienia to jednak faktu, i jest co do tego zgoda w doktrynie, że decyzje w poszczególnych sprawach są jednak nieprzewidywalne i zależą zawsze silnie od stanu faktycznego, kontekstu, rozwoju prawa i troski o społeczny odbiór prawa (*policy*)³⁷. Zgodnie ze starą angielską anegdotą nauka prawa jest m.in. przewidywaniem tego, co się może stać w sądzie w przyszłości.

³⁶ *Thornton v. Board of School Trustees of School District No. 57 (Prince George)*, opis dostępny w sieci, polecam zwłaszcza: www.sportlaw.ca/articles/liabilitynegligence_coachesduty lub <http://scc.lexum.org>, gdzie są publikowane orzeczenia *The Supreme Court of Canada*. Kazus ten jest co prawda kanadyjski, ale jako należący do tego samego obszaru metodyki prawniczej, może stanowić wartościowe narzędzie dla zrozumienia sposobu pracy sędziego *common law*.

³⁷ H. Hartley, *op. cit.*, s. 43.

BIBLIOGRAFIA

AKTY NORMATYWNE:

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1360 ze zm.).

Bürgerliches Gesetzbuch (nr. 2321). Vom 18 August 1896, Reichs-Gesetzblatt nr 21.

LITERATURA:

Anderson J., *Modern Sports Law*, Hart Publishing 2010.

Anderson v Lyotier, Lyotier and Portejoie [2008], opis sprawy dostępny w sieci, np.: www.newlawjournal.co.uk/nlj/content/update-courts-1.

Atiyah P.S., *The Damages Lottery*, Hart Publishing 1997.

Bolton v Stone [1951], opis dostępny w sieci.

Cane P., *Atiyah's Accidents, Compensation and the Law*, Cambridge University Press 2008.

Deans A., *Implications of Professional Fouls*, materiały z seminarium: An Overview of Sports, Facilities & Leisure Liability Management, Hextall Erskine, styczeń 2001.

Deterrent effect of potential liability – www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/29/section/1.

Fowles v Bedfordshire CC [1995], opis dostępny w sieci.

Fulbrook J., *Outdoor Activities, Negligence and the Law*, Ashgate 2005.

Hartley H., *Sport, Physical Recreation and the Law*, Routledge 2009.

James M., *Sports Law*, Palgrave MacMillan 2010.

Jolley v Sutton LBC [2001], opis dostępny w sieci.

Jones v Manchester Corporation [1958], opis dostępny w sieci.

Miller v Jackson [1977], opis dostępny w sieci.

Murphy J., *Street on Torts*, Oxford University Press 2007.

Norris W., *The Duty of Care to Prevent Personal Injury*, „Journal of Personal Injury Law” 2009, nr 2.

R v Kite [1996], opis dostępny w sieci.

Smith v Horizon Aero Sports Ltd. [1981], opis dostępny w sieci.

Smoldon v Whitworth & Nolan [1997], opis sprawy dostępny w sieci.

Stokes v Guest, Keen and Nettleford (Bolts and Nuts) Limited [1968], opis dostępny w sieci.

The guy in charge has flares and stuff: What tragedy boss allegedly told coastguard, „The Daily Mail”, 26.11.1994.

The Occupiers Liability Act 1984, dostępny w sieci.

The Wagon Mound (No. 2) [1967], opis dostępny w sieci, cytowane także jako: *Overseas Tankship (UK) Ltd v The Miller Steamship Co* [1967].

Thornton v. Board of School Trustees of School District No. 57 (Prince George), opis dostępny w sieci, np. www.sportlaw.ca/articles/liabilitynegligence_coachesduty lub <http://scc.lexum.org>.

Whitlam P., *Case Law in Physical Education and School Sport: A Guide to Good Practise*, Coachwise Business Solutions 2005.

Williams v Eady [1893], opis sprawy dostępny w sieci.

Wilsher v Essex Health Authority [1986], opis sprawy dostępny w sieci.

INNE ŹRÓDŁA:

Anderson v Lyotier, Lyotier and Portejoie [2008], [www.newLawjournal.co.uk/nlj/content/update-courts-1](http://www.newlawjournal.co.uk/nlj/content/update-courts-1)

Deterrent effect of potential liability – www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/29/section/1

Thornton v. Board of School Trustees of School District No. 57 (Prince George), www.sportlaw.ca/articles/liabilitynegligence_coachesduty; <http://scc.lexum.org>

Tortious Liability for Personal Injury of an Organizer of Sports and Leisure Activities in the United Kingdom

SUMMARY

The article concerns an increasingly frequent phenomenon of holding instructors, coaches and organizers of physical activities liable for damages for personal injury suffered by participants of those activities. The analysis conducted by the author was based on legislation of England and Wales. The article outlines the premises of liability, the concept of duty of care in the context under discussion, causality and potential contributory negligence of the injured causing the occurrence or aggravation of the injury. The development of this legal institution, prospective changes and approaches of the English and Welsh scholarly writers have been presented. The article addresses important issues which are, however, seldom discussed in the Polish legal literature, and constitutes an important piece of knowledge for legal scholars, providing professional insights and prompting both axiological and purely practical deliberations.

Keywords: tortious liability, personal injury, sport and physical recreation, the common law system

STUDIUM PRZYPADKU

Zespół ratownictwa medycznego na miejscu zbrodni

DOI: 10.53024/8.3.51.2023

PIOTR KOSMATY*

11.11.2022 r. w miejscowości Szczurowa położonej w powiecie brzeskim w województwie małopolskim doszło do zabójstwa znanego rapera Jonasza K. oraz jego partnerki Nikoli A. Wymienieni mieszkali w przestronnej willi na końcu wsi w niedalekiej odległości od lasu. Około 20.30 do salonu, w którym jedli kolację, wtargnął zamaskowany mężczyzna z bronią w ręku i zażądał od Jonasza K. wydania pieniędzy oraz wartościowej biżuterii. W pewnym momencie Nikola A. wstała od stołu i zaczęła biec w kierunku otwartych drzwi prowadzących na taras budynku. Uciekająca kobieta została postrzelona w tył głowy przez sprawcę. Jak się później okazało, strzał był śmiertelny. Wykorzystując chwilę zamieszania, Jonasz K. sięgnął po nóż znajdujący się na stole i rzucił się na napastnika. W wyniku szarpaniny, która się wywiązała, Jonasz K. został postrzelony w okolice serca, a napastnik poważnie zraniony nożem w szyję. Przechodzący obok willi miejscowy nadleśniczy Kajetan P., słysząc odgłosy strzałów, zadzwonił pod numer 112 i wezwał na miejsce zdarzenia policję. Dyżurny Komendy Powiatowej w Brzesku powiadomił o zdarzeniu także pogotowie ratunkowe, słusznie przypuszczając, że na miejscu mogą znajdować się osoby potrzebujące natychmiastowej pomocy medycznej. Jak się okazało, na miejsce jako pierwszy przybył zespół ratownictwa medycznego z Brzeska, w skład którego wchodził: lekarz, ratownik medyczny oraz pielęgniarka. Po wejściu do domu wskazane osoby rozpoczęły udzielanie pomocy poszkodowanym. W wyniku wstępnych czynności ustalono, że zarówno Jonasz K., jak i Nikola A. nie żyją, a sprawca napadu jest przytomny, ale znajduje się w stanie ciężkim, który realnie zagraża jego życiu. Mając to na uwadze, zespół ratownictwa medycznego przystąpił do udzielania pomocy

* Doktor nauk prawnych, prokurator Prokuratury Regionalnej w Krakowie, Rzecznik Prasowy KSSiP, Kierownik Wydawnictwa KSSiP; ORCID: 0000-0002-7257-3014.

sprawcy napadu, którym okazał się Bolesław B., mieszkaniec sąsiedniej wsi Strzelce Wielkie. W międzyczasie na miejsce wezwano do pomocy drugi zespół ratownictwa medycznego z Dąbrowy Tarnowskiej, który natychmiast rozpoczął transport poszkodowanego do szpitala. Podczas przewożenia do szpitala Bolesław B., który był przytomny i w stanie stabilnym, przekazał załodze karetki wiele istotnych informacji związanych z planowaniem i realizacją napadu. Stwierdził, że wiedział, iż Jonasz K. przechowuje w miejscu zamieszkania sporo gotówki, a także złota, w które od dłuższego czasu inwestował. On natomiast znajdował się w bardzo trudnej sytuacji, gdyż stracił pracę i był bardzo zadłużony. Ponadto w ostatnim czasie ciężko zachorowała jego córka, co spotęgowało wydatki. Opowiedział również, gdzie i za ile kupił broń, która została użyta w napadzie, a także przekazał informacje o osobie, która pomogła mu w rozpracowaniu zwyczajów Jonasza K. i jego partnerki. Ta wiedza była mu niezbędna do skutecznego przeprowadzenia napadu. Będący członkiem zespołu ratownictwa medycznego z Brzeska lekarz, który pozostał na miejscu zdarzenia, stwierdził zgon Jonasza K. i jego partnerki. W tym czasie rutynowe czynności procesowo-kryminalistyczne wykonywali już funkcjonariusze ekipy dochodzeniowo-śledczej. Lekarz na prośbę kierującego oględzinami funkcjonariusza zaznajamiał go ze swoimi ustaleniami i spostrzeżeniami odnośnie do przyczyn i mechanizmu zgonu ofiar napadu. Będący w domu ratownik medyczny robił zdjęcia z miejsca przestępstwa swoim telefonem komórkowym. Pomimo że czynności zespołu ratownictwa medycznego zostały zakończone, jego członkowie kierowani ciekawością chodzili po willi oglądając jej wnętrze. Dopiero po przybyciu prokuratora lekarz oświadczył, że ich obecność na miejscu zdarzenia nie jest już konieczna, tym bardziej że pojawił się również biegły z zakresu medycyny sądowej. Następnie zespół ratownictwa medycznego odjechał do Brzeska. W serwisie informacyjnym o godz. 22.00 w Radiu RMF FM poinformowano o zdarzeniu, dodając, że zdjęcia z miejsca tragedii można obejrzeć na portalu RMF 24.

W sprawie napadu na znanego rapera i jego partnerkę wszczęto i przeprowadzono postępowanie przygotowawcze, które pozwoliło na skierowanie do Sądu Okręgowego w Tarnowie aktu oskarżenia przeciwko Bolesławowi B. Wymienionemu zarzucono popełnienie podwójnej zbrodni z art. 148 § 1 k.k. Podejrzany przyznał się do winy oraz złożył obszernie wyjaśnienia, w których potwierdził, że motywem jego działania była chęć zdobycia pieniędzy, które miały mu pomóc w wybrnięciu z poważnych kłopotów życiowych. Bolesław B. w toku śledztwa został poddany obserwacji sądowo-psychiatrycznej z uwagi na fakt istnienia poważnych wątpliwości odnośnie do jego stanu psychicznego. Podczas obserwacji w zakładzie psychiatrycznym w Tarnowie podejrzany opowiedział o feralnym zdarzeniu lekarzowi psychiatrze, który go badał. Mając na uwadze, że na miejsce przestępstwa jako pierwsi przybyli członkowie zespołu ratownictwa medycznego z Brzeska, prowadzący sprawę prokurator podjął decyzję o ich przesłuchaniu w charakterze świadków. Prokurator chciał

pozyskać w ten sposób materiał dowodowy dotyczący zdarzenia, a głównie walki i obrażeń odniesionych przez pokrzywdzonych i sprawcę. Uzyskane w ten sposób informacje posłużyły do przygotowania i przeprowadzenia eksperymentu procesowego, dzięki któremu odtworzono przebieg tragicznych wydarzeń. Działając na podstawie art. 180 § 1 k.p.k., prokurator zwolnił z tajemnicy zawodowej ratownika medycznego oraz pielęgniarkę uczestniczących w czynnościach reanimacyjnych i uzyskał od nich depozycje procesowe w trakcie przesłuchania. Dopiero po kilku tygodniach mogło dojść do przesłuchania lekarza, gdyż prowadzący postępowanie musiał wcześniej wystąpić do sądu z wnioskiem o jego zwolnienie z tajemnicy lekarskiej na podstawie art. 180 § 2 k.p.k. i poczekać na prawomocne postanowienie w tym przedmiocie.

Pewnego dnia do prokuratora zadzwonił lekarz, który był członkiem drugiego zespołu ratownictwa medycznego z Dąbrowy Tarnowskiej, i oświadczył, że posiada istotne informacje o całym zdarzeniu, jak i przygotowaniach do napadu. Informacje te przekazał mu i pozostałym członkom zespołu Bolesław B. podczas przewożenia go szpitala. Prokurator postanowił, że wykorzysta te informacje, aby zweryfikować i ewentualnie wzmocnić zgromadzony materiał dowodowy przeciwko podejrzanemu. W tym celu skierował stosowny wniosek do sądu, aby móc przesłuchać lekarza w charakterze świadka po zwolnieniu go z tajemnicy lekarskiej. Podobnie postąpił, gdy dowiedział się, że Bolesław B. podczas obserwacji sądowo-psychiatrycznej w Tarnowie opowiadał badającemu go lekarzowi szczegółowo o tym, co wydarzyło się 11.11.2022 r. i jak przebiegały przygotowania do akcji. W obu przypadkach sąd I instancji przychylił się do wniosków prokuratora i zwolnił wskazanych lekarzy z tajemnicy lekarskiej. Postanowienia sądu zostały zaskarżone przez obrońcę podejrzanego. Sąd II instancji przychylił się do stanowiska obrońcy wyrażonego zażaleniami i uznał, że zachodzi w tym przypadku tzw. bezwzględny zakaz dowodowy wynikający z przepisu art. 199 k.p.k., który jednoznacznie stanowi, że złożone wobec biegłego albo wobec lekarza udzielającego pomocy medycznej oświadczenia oskarżonego, dotyczące zarzucanego mu czynu, nie mogą stanowić dowodu. Ponadto w przypadku postanowienia odmawiającego przesłuchania w charakterze świadka lekarza psychiatry sąd powołał się dodatkowo na przepis art. 52 ustawy o ochronie zdrowia psychicznego, który w ust. 1 przesądza o tym, że nie wolno przesłuchiwać osób obowiązanych do zachowania tajemnicy jako świadków na okoliczność wypowiedzi osoby, wobec której podjęto czynności wynikające z ustawy, co do popełnienia przez nią czynu zabronionego pod groźbą kary. Mocą ust. 2 zakaz ten rozciągnięto na lekarzy wykonujących czynności biegłego.

W toku postępowania przygotowawczego prowadzonego przeciwko Bolesławowi B. prokurator wyłączył do odrębnego postępowania materiały w zakresie dotyczącym ujawnienia tajemnicy śledztwa. Przeprowadzone w tym zakresie czynności dowodowe wykazały, że znajdujący się na miejscu zdarzenia ratownik medyczny

Kajetan P. zrobił zdjęcia wnętrza willi i pokrzywdzonych. Po wykonanych czynnościach medycznych przesłał zdjęcia zaprzyjaźnionemu dziennikarzowi śledczemu ze stacji RMF FM. Prokurator przedstawił Kajetanowi P. zarzut popełnienia przestępstwa z art. 241 § 1 k.k., który przewiduje odpowiedzialność karną do 2 lat pozbawienia wolności za publiczne rozpowszechnianie wiadomości z postępowania przygotowawczego bez stosownego zezwolenia. Podejrzany przyznał się do zarzucanego mu czynu, wyjaśniając jednocześnie, że nie miał świadomości, iż jego zachowanie jest bezprawne. Dodał, że w jego ocenie nie było jeszcze prowadzone postępowanie przygotowawcze, a więc mógł wysyłać zdjęcia, gdzie chciał.

ZAGADNIENIA DO ANALIZY NA PODSTAWIE STANU FAKTYCZNEGO

1. Współpraca pomiędzy członkami zespołu ratownictwa medycznego a grupą dochodzeniowo-śledczą na miejscu popełnienia przestępstwa.
2. Problem ewentualnej odpowiedzialności karnej członków zespołu ratownictwa medycznego za ujawnienie tajemnicy postępowania przygotowawczego oraz poplecznictwo.
3. Problem luki prawnej związanej z odmiennym zakresem tajemnicy lekarskiej i tajemnicy medycznej – konsekwencje prawnodowodowe.
4. Tajemnica zawodowa lekarza udzielającego pomocy medycznej podejrzanemu.

BIBLIOGRAFIA

AKTY NORMATYWNE:

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1138, ze zm.).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1375 ze zm.).

Ustawa z 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 2123).

Ustawa z 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1876 ze zm.).

Ustawa z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1731 ze zm.).

Ustawa z dnia 8 września 2006 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1720 ze zm.).

GLOSZY

Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 20.01.2022 r.

III KK 292/21¹

DOI: 10.53024/9.3.51.2023

CZESŁAW P. KŁAK*

STRESZCZENIE

Glosa dotyczy upływu terminu do cofnięcia sprzeciwu od wyroku nakazowego. Autor prezentuje pogląd krytyczny wobec stanowiska zaprezentowanego przez Sąd Najwyższy, iż przeprowadzenie na rozprawie postępowania dowodowego przez sąd w sprawie o wykroczenie nie ma znaczenia dla oceny, czy doszło do upływu terminu do cofnięcia sprzeciwu od wyroku nakazowego. Zdaniem autora decyzja o przeprowadzeniu takiego postępowania prowadzi do konieczności rozpoczęcia przewodu sądowego, co eliminuje możliwość skutecznego cofnięcia sprzeciwu.

Słowa kluczowe: wyrok nakazowy, cofnięcie sprzeciwu od wyroku nakazowego

W uzasadnieniu do glosowanego wyroku Sąd Najwyższy wyraził pogląd, iż „rozpoczęcie przewodu sądowego, stanowiącego istotną fazę rozprawy w postępowaniu w sprawach o wykroczenia, następuje przez odczytanie wniosku o ukaranie (art. 72 § 1 k.p.w.) i że do tego momentu – na co jasno wskazuje art. 506 § 5 k.p.k. w zw. z art. 94 § 1 k.p.w. – obwiniony może skutecznie cofnąć uprzednio wniesiony sprzeciw od wyroku nakazowego. To, że na wcześniejszym terminie rozprawy, jeszcze w fazie jej rozpoczęcia, dojdzie do przeprowadzenia postępowania dowodowego w trybie przewidzianym w art. 71 § 2 zd. 1 k.p.w., nie ma tu nic do rzeczy”. Pogląd ten nie został w żaden sposób uzasadniony. Co ciekawe, uzasadnienie glosowanego

---

* Doktor habilitowany nauk prawnych, prof. UP, kierownik Katedry Prawa Karnego, Postępowania Karnego i Kryminologii Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, członek Trybunału Stanu, prokurator Prokuratury Krajowej, członek Rady Legislacyjnej przy Prezisie Rady Ministrów; ORCID: 0000-0002-2886-4770.

¹ LEX nr 3371902.

wyroku liczy pięć (5) zdań, z czego ostatnie dotyczy podstawy prawnej obciążenia Skarbu Państwa kosztami postępowania.

Sąd Najwyższy we wskazanym uzasadnieniu odwołał się do art. 506 § 5 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego² w zw. z art. 94 § 1 ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia³ oraz do art. 72 § 1 i art. 71 § 2 zd. 1 k.p.w., których brzmienie – jak należy odczytać uzasadnienie – w pełni przemawiają za przyjętą wykładnią.

Warto odnieść się do wskazanych poglądów, albowiem dotyczą one istotnej kwestii procesowej (upływ terminu cofnięcia sprzeciwu od wyroku nakazowego), a przyjęcie poglądu zaprezentowanego przez Sąd Najwyższy będzie miało fundamentalny wpływ na rozumienie instytucji cofnięcia sprzeciwu od wyroku nakazowego, o którym mowa w art. 506 § 5 k.p.k., który to przepis znajduje odpowiednie zastosowanie w postępowaniu nakazowym w sprawach o wykroczenia (art. 94 § 1 k.p.w.). Podkreślić należy, że pogląd Sądu Najwyższego jest bardzo kategoriyczny, a brak jego szerszego uzasadnienia, mimo wagi materii, nad którą pochył się ów organ, wręcz zmusza do refleksji dogmatycznej.

Zgodnie z art. 506 § 1 k.p.k. oskarżonemu i oskarżycielowi przysługuje prawo wniesienia sprzeciwu do sądu, który wydał wyrok nakazowy, w terminie zawitym 7 dni od doręczenia tego wyroku. Sprzeciw może być cofnięty do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego na pierwszej rozprawie głównej (art. 506 § 5 k.p.k.).

Nie może zatem ulegać wątpliwości, że sprzeciw może być cofnięty do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego. Cofnięcie sprzeciwu powoduje, że wyrok nakazowy staje się prawomocny, co wyraźnie wynika z ustawy procesowej (art. 507 k.p.k.). Analogiczne rozwiązanie obowiązuje na gruncie kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia (art. 94 § 3)⁴.

Sprzeciw może być cofnięty w określonym terminie, tj. do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego na pierwszej rozprawie głównej. Jest to termin prekluzyjny, a więc nieprzekraczalny i nieprzywracalny⁵, co oznacza, że uchybienie terminowi nie stwarza możliwości ubiegania się o jego przywrócenie. Cofnięcie sprzeciwu od wyroku nakazowego po upływie wskazanego terminu powoduje, że czynność ta jest bezskuteczna⁶. Sąd Najwyższy w tym zakresie trafnie w uzasadnieniu głosowanego wyroku określił charakter wskazanego terminu (zdanie czwarte). Nie to jest jednak problemem. Jest nim bowiem określenie upływu terminu do cofnięcia sprzeciwu w sprawie o wykroczenie, w przypadku gdy przeprowadzono postępowanie

² T.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1375 ze zm. (dalej jako: k.p.k.).

³ T.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1124 (dalej jako: k.p.w.).

⁴ Zob. wyrok SN z 09.12.2016 r., IV KK 401/16, LEX nr 2165592.

⁵ Zob. szerzej: S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2020, s. 67; Cz. Kłak, *Postępowanie nakazowe w polskim procesie karnym a ochrona praw człowieka*, Warszawa 2008, s. 345 i cytowane tam piśmiennictwo.

⁶ J. Żylińska, *Cofnięcie sprzeciwu od wyroku nakazowego*, „Prokuratura i Prawo” 2019, nr 2, s. 144.

dowodowe na podstawie art. 71 § 2 zdanie pierwsze k.p.w. Sąd Najwyższy przyjął, że rozpoczęcie przewodu sądowego następuje przez odczytanie wniosku o ukaranie i do tego momentu obwiniony może cofnąć uprzednio wniesiony sprzeciw od wyroku nakazowego. To stanowisko nie budzi wątpliwości, przemawia bowiem za nim brzmienie art. 72 § 1 k.p.w. i art. 506 § 5 k.p.k. w zw. z art. 94 § 1 k.p.w. Istotne jest to, czy przeprowadzenie postępowania dowodowego w trybie art. 71 § 2 zdanie pierwsze k.p.w. na rozprawie pod nieobecność obwinionego powoduje, że termin do cofnięcia sprzeciwu upływa, a w konsekwencji obwiniony nie może już cofnąć sprzeciwu. Sąd Najwyższy stwierdził, że przeprowadzenie takiego postępowania nie powoduje, że na kolejnym terminie rozprawy obwiniony nie może cofnąć sprzeciwu – jak wyraźnie wskazał Sąd Najwyższy – przeprowadzenie takiego postępowania „nie ma tu nic do rzeczy”.

Z zaprezentowanym stanowiskiem Sądu Najwyższego nie można się zgodzić. Uszło bowiem uwadze Sądu Najwyższego, że jeżeli sąd decyduje się na przeprowadzenie postępowania dowodowego, powinno dojść do otwarcia przewodu sądowego, z ewentualnym odczytaniem wniosku o ukaranie przez protokolanta, gdy nieobecny jest oskarżyciel publiczny, po czym po przeprowadzeniu dowodów sąd odracza rozprawę⁷. Przeprowadzenie postępowania dowodowego na rozprawie w trybie art. 71 § 2 zdanie pierwsze k.p.w. jest następstwem rozpoczęcia przewodu sądowego, trudno sobie bowiem wyobrazić, że sąd rozpoznawał będzie sprawę, czego wyrazem jest prowadzenie postępowania dowodowego, bez uprzedniego odczytania wniosku o ukaranie. On zakreśla bowiem ramy prowadzonego postępowania i determinuje zakres postępowania dowodowego. Tym samym dochodzi do rozpoczęcia przewodu sądowego, a zatem upływa termin do cofnięcia sprzeciwu od wyroku nakazowego (art. 506 § 5 k.p.k. w zw. z art. 94 § 1 k.p.w.). Ponadto, art. 506 § 5 k.p.k. wyraźnie wskazuje, że cofnięcie sprzeciwu ograniczone jest do „pierwszej rozprawy głównej”, a w przypadku, o którym mowa w art. 71 § 2, zdanie pierwsze k.p.w. postępowanie dowodowe przeprowadza się na „rozprawie”, zaś na „następnej rozprawie” dowody, które wcześniej przeprowadzono na rozprawie przeprowadza się ponownie, na warunkach określonych w ustawie (art. 71 § 2 zdanie drugie k.p.w.). Jest to już jednak „następna rozprawa”, co wyraźnie wynika z ustawy, a więc z pewnością nie „pierwsza”. Jak wskazano w piśmiennictwie, w art. 506 § 5 k.p.k. chodzi o pierwszą rozprawę odbywającą się wskutek wniesienia sprzeciwu⁸, tj. określenie „na pierwszej rozprawie głównej” wskazuje, iż nie chodzi tu o każdą rozprawę główną, lecz wyłącznie o pierwszą, czyli przeprowadzaną pierwszy raz w konkretnej sprawie⁹. Oczywiście dotyczy to takiej rozprawy głównej, na której doszło do rozpoczęcia

⁷ T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia. Komentarz*, Warszawa 2012, teza 4 do art. 72.

⁸ A. Światłowski, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. R.A. Stefański, Warszawa 2015, s. 1215.

⁹ S. Durczak-Żochowska, *Kontrola warunków cofnięcia sprzeciwu od wyroku nakazowego*, „Państwo i Prawo” 2010, nr 3, s. 89.

przewodu sądowego¹⁰. Dla upływu terminu do cofnięcia sprzeciwu nie ma znaczenia brak obecności obwinionego na pierwszej rozprawie. Ustawa procesowa nie wiąże bowiem z jego obecnością na rozprawie możliwości upływu terminu do cofnięcia sprzeciwu. Innymi słowy, termin ten upływie niezależnie od tego, czy obwiniony jest, czy też nie ma go na rozprawie.

Wskazać należy, iż w piśmiennictwie trafnie podkreślono, że termin co cofnięcia sprzeciwu może zostać skrócony w przypadku umorzenia postępowania na posiedzeniu, podobnie w przypadku wydania przez sąd postanowienia o przekazaniu sprawy do uzupełnienia postępowania przygotowawczego. W tych przypadkach – ze względów oczywistych – nie jest możliwe złożenia oświadczenia o cofnięciu sprzeciwu¹¹. Wynika to ze skutków zastosowania wskazanych instytucji prawa procesowego. Również podjęcie decyzji o przeprowadzeniu postępowania dowodowego przez sąd na rozprawie w trybie art. 71 § 2 zdanie drugie k.p.w. powoduje, że cofnięcie sprzeciwu od wyroku nakazowego nie jest możliwe. Sąd bowiem przystępuje do rozpoznania sprawy, przeprowadza dowody, o których mowa w tym przepisie, procedując „na pierwszej rozprawie”, po rozpoczęciu przewodu sądowego. Istotne jest to, że na „następnej rozprawie” nie wraca się już do części wstępnej, lecz kontynuuje postępowanie dowodowe. Nie ma już miejsca na odczytanie wniosku o ukaranie, to bowiem następuje przed przystąpieniem do postępowania dowodowego. Ustawa procesowa nie przewiduje, że „na następnej rozprawie” dopiero odczytuje się wniosek o ukaranie, byłoby to bowiem nielogiczne, skoro przystąpiono do rozpoznania sprawy zainicjowanej takim wnioskiem. Podkreślić należy, iż w piśmiennictwie wskazano, że przewód sądowy to druga faza rozprawy, przeznaczona na przeprowadzenie postępowania dowodowego w sprawie¹². Skoro sąd przystępuje do tej drugiej fazy, czyli do przeprowadzenia postępowania dowodowego, to nie powinno budzić wątpliwości, że może to uczynić po uprzednim odczytaniu wniosku o ukaranie. Wprawdzie art. 71 § 2 zdanie pierwsze k.p.w. nie obliguje wyraźnie do odczytania wniosku o ukaranie ani też nie wprowadza wyjątku od regulacji zawartej w art. 72 § 1 k.p.w., ale to nie oznacza, że postępowanie dowodowe toczy się przed rozpoczęciem przewodu sądowego, a na „następnej rozprawie” (lub kolejnej) odczytuje się wniosek o ukaranie. Jaki byłby sens takiego rozwiązania? Odpowiedź jest oczywista – żaden. Procedując w trybie art. 71 § 2 zdanie pierwsze k.p.w., sąd nie może zakończyć postępowania w danej sprawie, w tym wydać wyroku zaocznego, może natomiast przeprowadzić „postępowanie dowodowe”, którego zakres nie jest ustawowo ograniczony. Jedynie przykładowo wskazano, że sąd może „przesłuchać świadków, którzy stawili się na rozprawę”.

¹⁰ Zob. wyrok SN z 07.01.2008 r., II KK 259/07, LEX nr 361673.

¹¹ Z. Wrona, *Postępowania nakazowe w polskim procesie karnym*, Warszawa 1997, s. 123; P. Karolczyk, *Sprzeciw od wyroku nakazowego*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 7 – 8, s. 94.

¹² T. Grzegorzczak, *op. cit.*, teza 1 do art. 72.

Obwiniony (oskarżony) nie ma podmiotowego prawa do cofnięcia sprzeciwu od wyroku nakazowego, ustawa mogłaby w ogóle tej instytucji nie przewidywać, co powoduje że obwiniony (oskarżony), który najpierw wniósł sprzeciw, a następnie zamierza go cofnąć, nie może być bierny, bo zastosowanie różnych instytucji prawa procesowego może doprowadzić do temporalnego braku takiej możliwości. O ile przeprowadzenie rozprawy zaocznej nie może mieć miejsca bez uprzedniego doręczenia obwinionemu wezwania na rozprawę (art. 71 § 4 k.p.w.), o tyle zastosowanie trybu, o którym mowa w art. 71 § 2 zdanie drugie k.p.w., odnosi się do sytuacji, w której brak jest dowodu doręczenia wezwania na rozprawę. Wnosząc sprzeciw od wyroku nakazowego, obwiniony (oskarżony) ma jednak świadomość, że sprawa zostanie rozpoznana na zasadach ogólnych, a to oznacza, że musi liczyć się z tym, iż od jego aktywności (a nie bierności) zależy, czy będzie miał realną możliwość cofnięcia wniesionego sprzeciwu. Procedowanie sprawy na zasadach ogólnych stwarza mu odpowiednie warunki do prowadzenia obrony, przy czym jest ono zależne od stanowiska obwinionego (oskarżonego), który wnosząc sprzeciw, doprowadza do utraty mocy przez wyrok nakazowy. Zastosowanie trybu, o którym mowa w art. 71 § 2 zdanie pierwsze k.p.w., nie pozbawia obwinionego prawa do obrony, przeprowadzenie postępowania dowodowego nie pozbawia go bowiem możliwości żądania ponownego przeprowadzenia dowodu, co jest dla sądu wiążące. Procedowanie we wskazanym trybie prowadzi natomiast do braku możliwości cofnięcia wniesionego sprzeciwu od wyroku nakazowego, skoro bowiem sąd przystąpił do rozpoznania sprawy, to doszło już do rozpoczęcia rozpoznawania sprawy „na zasadach ogólnych”, a zatem cofnięcie sprzeciwu jest bezprzedmiotowe. Obwiniony ma jednak pełne prawo do walki o rozstrzygnięcie korzystne dla niego, w tym prawo do inicjatywy dowodowej, jego prawa nie są zatem w żaden sposób naruszone, zwłaszcza że – jak już wskazano – podmiotowego prawa do cofnięcia sprzeciwu nie ma.

Z powyższych względów pogląd zaprezentowany przez Sąd Najwyższy nie może zostać podzielony.

BIBLIOGRAFIA

AKTY NORMATYWNE:

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz. U. z 2022, r. poz. 1375 ze zm.).
Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (T.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1124).

LITERATURA:

Durczak-Żochowska S., *Kontrola warunków cofnięcia sprzeciwu od wyroku nakazowego*, „Państwo i Prawo”, 2010, nr 3.
Grzegorzczak T., *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia. Komentarz*, Warszawa 2012.
Karolczyk P., *Sprzeciw od wyroku nakazowego*, „Prokuratura i Prawo”, 2006, nr 7-8.
Kłak C., *Postępowanie nakazowe w polskim procesie karnym a ochrona praw człowieka*, Warszawa 2008.
Kodeks postępowania karnego. Komentarz, red. R.A. Stefański, Warszawa 2015.

Waltoś S., Hofmański P., *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2020.

Wrona Z., *Postępowania nakazowe w polskim procesie karnym*, Warszawa 1997.

Żylińska J., *Cofnięcie sprzeciwu od wyroku nakazowego*, „Prokuratura i Prawo”, 2019, nr 2.

ORZECZNICTWO:

Wyrok SN z 07.01.2008 r., II KK 259/07, LEX nr 361673.

Wyrok SN z 09.12.2016 r., IV KK 401/16, LEX nr 2165592.

Wyrok SN z 20.01.2022 r., III KK 292/21, LEX nr 3371902.

Commentary on the Judgment of the Supreme Court of January 20, 2022, III KK 292/21

SUMMARY

The commentary concerns the expiry of the deadline for withdrawing an objection against a penal order. The author presents a critical view on the position taken by the Supreme Court that the taking of evidence at a hearing by a court in a petty offense case is irrelevant to the assessment of whether the deadline for withdrawing the objection against the penalty order has expired. In the author's opinion, the decision to conduct such proceedings leads to the need to initiate court proceedings, which eliminates the possibility of an effective withdrawal of the objection.

Keywords: penal order, withdrawal of the objection against a penal order

SPRAWOZDANIA

Sprawozdanie z Konferencji podsumowującej projekt badawczy „Standaryzacja wysokości zadośćuczynień za krzywdę spowodowaną śmiercią osoby najbliższej (art. 446 § 4 k.c.)”

Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury Lublin, 16.06.2023 r.

DOI: 10.53024/10.3.51.2023

KAMIL RYS*

16.06.2023 r. w Lublinie odbyła się konferencja „Zadośćuczynienie z tytułu śmierci osoby najbliższej. Aktualne tendencje orzecznicze i próba standaryzacji”, podsumowująca projekt badawczy „Standaryzacja wysokości zadośćuczynień za krzywdę spowodowaną śmiercią osoby najbliższej (art. 446 § 4 k.c.)”, zorganizowana przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury. Celem konferencji była prezentacja wyników badań przeprowadzonych w ramach projektu, którego głównym założeniem było opracowanie narzędzia informatycznego, które – po wprowadzeniu podstawowych parametrów sprawy – dawałoby informację o wysokości zadośćuczynienia zasądanego w podobnych przypadkach przez sądy. Konferencja była także okazją do wymiany doświadczeń i dyskusji w obszarze istoty instytucji zadośćuczynienia z tytułu śmierci osoby najbliższej. Zebranych gości i prelegentów powitała dr hab. Maria Joanna Gondek, Zastępca Dyrektora Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury kierujący Ośrodkiem Szkolenia Ustawicznego i Współpracy Międzynarodowej, wprowadzając uczestników w zagadnienia dotyczące istoty krzywdy oraz instytucji zadośćuczynienia za śmierć osoby najbliższej.

Konferencja została podzielona na trzy części. Pierwszy blok tematyczny prowadzony był przez prof. dr hab. Joannę Misztal-Konecką (KUL), Prezesa Sądu Najwyższego kierującego pracą Izby Cywilnej.

Sesję pierwszą rozpoczęło wystąpienie dr. hab. Jakuba Pokrzywniaka, prof. UAM, zatytułowane *Dążenie do zwiększenia przewidywalności orzecznictwa w zakresie*

* Główny specjalista w Dziale Badań i Analiz Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury, asystent sędziego w Sądzie Apelacyjnym w Warszawie; ORCID 0000-0001-7441-1847.

zadośćuczynień w perspektywie konstytucyjnej i cywilnoprawnej, w którym prelegent podkreślił, że nakaz równego, czyli jednakowego traktowania wszystkich adresatów norm prawnych charakteryzujących się w takim samym stopniu tą samą, relewantną cechą, wynika z zasady równości wobec prawa, a tym samym stanowi obowiązek konstytucyjny. Oceniał ponadto, że stworzenie przemyślanego narzędzia informacyjnego, które pozwala w precyzyjny sposób zidentyfikować podobne przypadki i ustalić dominującą wysokość zasądzanych zadośćuczynień w tych sprawach, przy jednoczesnym braku ingerencji w niezawisłość sędziowską może niewątpliwie ułatwić orzekanie w sprawach, które są rzeczywiście do siebie podobne i nie cechują się szczególnymi okolicznościami.

Następnie dr hab. Agnieszka Pyrzyńska, prof. UAM, prezentując problematykę standaryzacji zadośćuczynień w aspekcie komparatystycznym, zwróciła uwagę na różnice wynikające z różnych kultur prawnych. W swoim wystąpieniu, opartym na przeprowadzonych badaniach systemów brytyjskiego (Anglia i Walia), francuskiego, greckiego, hiszpańskiego, litewskiego, niemieckiego, słoweńskiego, szwedzkiego oraz włoskiego, wyodrębniła cztery podstawowe metody standaryzacji zadośćuczynienia za śmierć osoby bliskiej: wypracowanie kryteriów standaryzacji w orzecznictwie sądowym; standaryzację w zakresie terminologii; standaryzację poprzez ustawowe wskazanie osób uprawnionych do zadośćuczynienia za śmierć oraz standaryzację ustawową (system prawnej wyceny szkody), jako najwyższy poziom standaryzacji. Podsumowując, zwróciła uwagę na pozytywny aspekt standaryzacji, powołując się na fakt, że w hiszpańskim systemie prawnym, po jej dokonaniu, liczba sporów sądowych znacząco spadła.

Sesję zakończyło wystąpienie dr. hab. Marcina Dziurdy (UW), członka Biura Studiów i Analiz Sądu Najwyższego, zatytułowane *Czy możliwa jest standaryzacja wysokości zadośćuczynień w wyniku orzecznictwa Sądu Najwyższego*. Przedstawił on analizę orzecznictwa SN w sprawach o zadośćuczynienie z tytułu śmierci osoby najbliższej oraz podkreślił, przywołując wyrok SN z 24.02.2023 r. (II CSKP 849/22), że określenie wysokości zadośćuczynienia na podstawie ocennych kryteriów stanowi istotny atrybut sądów meriti i prawomocne orzeczenie sądu drugiej instancji może zostać skutecznie zakwestionowane w skardze kasacyjnej jedynie w razie stwierdzenia wyraźnego naruszenia zasad ustalania zadośćuczynienia. Naruszenie tych zasad może polegać na nieuwzględnieniu istotnych czynników mających znaczenie dla określenia rozmiaru krzywdy i należnej w związku z tym rekompensaty albo na oczywiście wadliwej ocenie tych czynników pod kątem ustalenia zadośćuczynienia „odpowiedniego” w rozumieniu art. 446 § 4 k.c. W ocenie prelegenta, bez rozwiązań ustawowych nie jest możliwe, aby Sąd Najwyższy, będąc sądem prawa, a nie faktu, wypracował kryteria mogące służyć standaryzacji. Zwrócił przy tym uwagę, że Sąd Najwyższy w orzeczeniach reformatoryjnych, wydawanych w postępowaniach

kasacyjnych, co do zasady istotnie podwyższał zasądzone kwoty zadośćuczynień, uznając kwoty wcześniej zasądzone za symboliczne.

W trakcie dyskusji po pierwszej sesji wskazano na istniejący problem określenia słusznej wysokości zadośćuczynienia wobec poruszania się na gruncie klauzul generalnych, gdyż z jednej strony oznacza to pewną swobodę sędziego w zakresie orzekania, z drugiej zaś muszą zostać określone miary tej swobody. Podkreślono, że na podstawie orzecznictwa można określić filary w zakresie wysokości zasądzanych kwot, jednak w orzecznictwie dominuje podejście nakazujące traktować każdy przypadek indywidualnie, co może oddziaływać negatywnie na możliwość standaryzacji. Uczestnicy zgodzili się co do zasady, że standaryzacja wysokości zadośćuczynień z tytułu śmierci osoby najbliższej jest potrzebna, koncentrując debatę na jej granicach. Zwrócono uwagę, że szkoda niemajątkowa na osobie jest obszarem prawa cywilnego, gdzie uznaniowość jest nieporównywalnie szeroka, a szczególny charakter systemu ubezpieczeń obowiązkowych wymaga wypracowania wzorcowych rozwiązań. Podkreślono, że zasada równości wobec prawa sprzeciwia się różnicowaniu kwot zadośćuczynień zasądzanych w sprawach, w których występują zbliżone okoliczności faktyczne. Zauważono, że mają miejsce regionalizmy wynikające z odmiennej linii orzeczniczej sądu apelacyjnego, w którego właściwości rozpoznawana jest dana sprawa. Sygnalizowano także ryzyko zachowawczego podejścia do próby standaryzacji na poziomie orzeczniczym, dostrzegając zalety standaryzacji ustawowej, np. na wzór włoski. Odwołano się także do procesu kształtowania się instytucji zadośćuczynienia w drodze rozwoju historycznego, a także poddano refleksji granice roszczeń o zadośćuczynienie. Większość uczestników konferencji poparła aktualnie obowiązujący mechanizm kompensacji szkody niemajątkowej w drodze świadczenia pieniężnego, podkreślając autonomiczność osób dotkniętych krzywdą w zakresie ich prawa do swobodnego decydowania, czy oczekują takiej formy kompensacji.

Drugą sesję, moderowaną przez dr hab. Beatę Janiszewską (UW), rozpoczęła dyskusja panelowa, w której sędzia Piotr Jakubiec, biegły sądowy dr hab. Waclaw Bąk, prof. KUL oraz biegły sądowy lekarz psychiatra Adam Kojtych poruszyli zagadnienie źródła i zakresu krzywdy powoda w sprawach o zadośćuczynienie z tytułu śmierci osoby najbliższej.

Sędzia Piotr Jakubiec poddał pod dyskusję zakres i źródło krzywdy powoda oraz wskazał na możliwość obiektywnego bądź subiektywnego postrzegania jej rozmiaru. W tym pierwszym ocena dokonywana jest z perspektywy formalnej relacji między zmarłym a osobą najbliższą, z drugą zaś związana jest konieczność uwzględnienia dodatkowych czynników, takich jak stopień bliskości, okoliczności zdarzenia oraz mające miejsce po wystąpieniu zdarzenia szkodowego, czy struktura psychiczna samego powoda, skutkujące nadmiernymi, patologicznymi reakcjami występującymi w toku procesu żałoby. Podał jednak w wątpliwość, czy możliwym i prawidłowym jest próba ustalenia, a jeżeli tak, to w jakim zakresie, teoretycznego stanu

psychicznego powoda pośrednio poszkodowanego na skutek zdarzenia szkodowego, gdyby nie jego indywidualna struktura psychiczna, czy inne elementy mające wpływ na zwiększenie się jego krzywdy, czy też bardziej prawidłowym podejściem jest postrzeganie finalnego stopnia krzywdy z uwzględnieniem tych wszystkich czynników, determinowanych pierwotnie śmiercią osoby najbliższej. Postawił także pytanie o konieczność korzystania przez sędziego z wiedzy specjalistycznej biegłych sądowych. Jak wskazał, w sprawach typowych, przy występowaniu okoliczności postrzegalnych, rozmiar krzywdy zdaje się być możliwy do samodzielnego określenia przez sąd, a dowód z opinii biegłego jest wówczas zbędny, a jeśli jest dopuszczany, pełni wyłącznie funkcję weryfikacyjną wobec ustaleń sądu.

Doktor Adam Kojtych pozytywnie ocenił podejmowanie prób zmierzających w kierunku standaryzacji, przy jednoczesnej obiektywizacji rzeczy jej podlegających. Podkreślił jednak, że niemożliwa jest standaryzacja bólu, cierpienia i więzi, i w tym też zakresie nie można oczekiwać od biegłego pełnej odpowiedzi na stawiane przez sąd pytania, zaś sama opinia może mieć charakter jedynie pomocniczy. Nie istnieją bowiem obiektywne metody oceny więzi i bólu, zaś lekarz może ocenić wyłącznie skutki medyczne, jakie spowodowało dane traumatyczne zdarzenie. Wskazał, że wydawać by się mogło, że nie powinno uwzględniać się cech osobowościowych wpływających na sposób przeżywania traumy jako decydujących, jednak zauważył, że ściśle normy postrzegania żałoby jako standardowej nie istnieją. Zwrócił także uwagę na różnice w klasyfikacjach ICD-11 oraz DSM-5, z których ta pierwsza dopuszcza definiowanie żałoby trwającej ponad 6 miesięcy (do dwóch lat) jako przedłużonej, zaś druga – nakazuje klasyfikować jako depresję utrzymywanie się objawów depresyjnych ponad 2 tygodnie od zdarzenia. Podkreślił także potrzebę ujednolicenia terminologii prawnej i medycznej, albowiem obecnie problemem są nieprzystające do aktualnej wiedzy medycznej terminy używane w przepisach prawa, co ma szczególnie istotne znaczenie w świetle wpływu nomenklatury medycznej na orzeczenie sądu.

Profesor Waclaw Bąk podkreślił, że nie wolno abstrahować od problemu stanu psychicznego powoda po zdarzeniu, w odniesieniu do jego wcześniejszej struktury psychicznej, która to znacząco wpływa na konsekwencje określonych zdarzeń. Niemniej jednak, indywidualne cechy badanego nie przesądzają o wystąpieniu danych reakcji na zdarzenie, a jedynie pozwalają określić prawdopodobieństwo ich wystąpienia. Jednocześnie zwrócił uwagę, że charakter analizowanych zdarzeń może być bardziej obiektywny bądź subiektywny, to jednak połączenie tych kryteriów nie jest możliwe. Formalna relacja między zmarłym a powodem możliwa jest do obiektywnego opisanego, jednak jej siła i charakter wymaga ujęcia subiektywnego, i w tym przypadku uwidacznia się rola psychologa. Opinia psychologiczna w sprawie może okazać się niezbędna, gdy ma wniesić coś więcej, aniżeli to, co możliwe jest do potocznego, zdroworozsądkowego spostrzeżenia. Biegły w toku badania

psychologicznego ma znacznie szersze możliwości oceny charakteru subiektywnych doświadczeń danej osoby, dysponuje bardziej obiektywnymi narzędziami oceny, ma możliwość stworzenia warunków dotarcia do faktycznych jej przeżyć, w przeciwieństwie do warunków i możliwości występujących na sali sądowej. Prof. Bąk wskazał, że nieporozumieniem jest pojmowanie stanu psychicznego jako *tabula rasa*, a dopiero pewne doświadczenie wywołuje reakcję. Podkreślił, że aby reakcja na dane zdarzenie była taka, a nie inna, struktura człowieka nie musi być wcale definiowana jako patologiczna.

Autorem kolejnego wystąpienia był sędzia dr Jędrzej Kondek, związany ze Szkołą Wyższą Wymiaru Sprawiedliwości w Warszawie, który podczas wystąpienia zatytułowanego *Postępowanie w sprawie o zadośćuczynienie z tytułu śmierci osoby najbliższej w świetle badań aktowych* przedstawił wyniki własnych badań dotyczących sporów na tle ubezpieczeń OC posiadaczy pojazdów mechanicznych z tytułu wypadków komunikacyjnych.

W kolejnym wystąpieniu pt. *Zadośćuczynienie z tytułu śmierci osoby najbliższej w orzecznictwie sądów powszechnych – raport z badań empirycznych*, sędzia dr hab. Paweł Zdanikowski przedstawił sprawozdanie z realizacji projektu badawczego oraz wyniki badań aktowych spraw o zadośćuczynienie spowodowane śmiercią osoby najbliższej, w trakcie których poddano analizie 2323 powództwa, w których wyrok w pierwszej instancji zapadł nie wcześniej niż w 2015 roku. Omówione zostały kwoty żądanego zadośćuczynienia oraz kwoty wypłacone powodom poza badanym postępowaniem, strony postępowań, stopień pokrewieństwa ze zmarłym w badanych sprawach, wiek powoda i zmarłego, przyczyny śmierci i podstawy prawne dochodzonych roszczeń, stopień bliskości relacji, więzi między powodem a zmarłym, szczególne okoliczności towarzyszące śmierci i przeżywaniu żałoby, przyczynienie się zmarłego, liczba i rodzaj dopuszczanych opinii biegłych, daty początkowe naliczania odsetek, zaskarżalność orzeczeń sądów pierwszej instancji oraz rozstrzygnięcia sądów odwoławczych, a także przedstawione zostały mediany zasądzanych kwot zadośćuczynień w poszczególnych apelacjach.

W ostatnim wystąpieniu w panelu dr Małgorzata Torój (KUL) oraz Karolina Andrys zaprezentowały narzędzia informatyczne wspierające orzekanie o wysokości zadośćuczynienia z tytułu śmierci osoby najbliższej oraz ustalanie wartości przyczynienia się do śmierci w odniesieniu do wybranych przyczyn, które powstały w ramach projektu i zostały opracowane w całości przez Dział Badań i Analiz Krajowej Szkoły.

Tę część obrad konferencyjnych zamknęła dyskusja plenarna, w trakcie której uczestnicy konferencji wykazali istotne zainteresowanie narzędziami oraz pozytywnie odnieśli się do ich użyteczności w procesie standaryzacji.

Trzecia część konferencji, moderowana przez sędziego dr. Michała Kłosa, objęła dyskusję panelową, w trakcie której sędzia dr Arkadiusz Sadza, sędzia dr Marcin

Dudzik, sędzia dr Leszek Jantowski oraz radca prawny Łukasz Wilma z Polskiej Izby Ubezpieczeń rozważali, czy standaryzacja wysokości zadośćuczynień z tytułu śmierci osoby najbliższej jest potrzebna oraz możliwa, czy wykorzystanie do tego celu zaprezentowanych narzędzi informatycznych może przynieść pożądane rezultaty, a także poddali refleksji aspekty procesowe stosowania narzędzia, jak i prób samej standaryzacji. Paneliści zgodnie stwierdzili, że w świetle aktualnego, znacznego różnicowania zasądzanych w zbliżonych stanach faktycznych kwot z tego tytułu, podjęcie próby standaryzacji jest pożądane, choć nie stanowi to prostego zadania. Podkreślili, że instytucję zadośćuczynienia za śmierć osoby najbliższej *per se* postrzegać należy jako element rozwoju prawa. Wskazali, że dla utrzymania funkcjonowania narzędzia niezbędne jest dalsze jego rozwijanie, uzupełnianie bazy orzeczeń, a także utrzymanie niezależności narzędzia od podmiotów zewnętrznych. W ocenie panelistów narzędzie może stanowić nieocenioną pomoc w codziennej pracy orzeczniczej, szczególnie dla nowo powołanych asesorów i sędziów, dzięki możliwości szybkiego odfiltrowania spraw o zbliżonych okolicznościach faktycznych. Zwrócili uwagę, że potencjalnymi odbiorcami narzędzia będą nie tylko sędziowie orzekający w sprawach o zadośćuczynienie za krzywdę spowodowaną śmiercią osoby najbliższej, lecz także ubezpieczyciele, pełnomocnicy i strony postępowań. Powszechność narzędzia sprawi, że osoba zainteresowana będzie mogła uzyskać informacje jak w podobnych sprawach, przy podobnych przesłankach kształtowały się zasądzone kwoty, czego pozytywnym skutkiem może być zwiększenie przewidywalności wyroków oraz liczby zawieranych ugód. Brak jest bowiem podstaw do różnicowania wysokości zasądzanych zadośćuczynień wyłącznie przez pryzmat linii orzeczniczej danego sądu odwoławczego. Należy mieć jednak także na uwadze, że w części spraw występują szczególne okoliczności towarzyszące śmierci lub przeżywaniu żałoby, czy też inny niż typowy dla danej relacji stopień bliskości między zmarłym a powodem. W takich sprawach, indywidualne ustalenie wysokości zadośćuczynienia za doznaną krzywdę przez skład orzekający jest zasadniczą kwestią.

Po zakończeniu tej części konferencji otwarto dyskusję plenarną, po której dr hab. Maria Joanna Gondek, Zastępca Dyrektora Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury kierujący Ośrodkiem Szkolenia Ustawicznego i Współpracy Międzynarodowej, podsumowała i zamknęła konferencję, dziękując jej uczestnikom za udział.

SPRAWOZDANIA

Z życia Krajowej Szkoły
DOI: 10.53024/11.3.51.2023

PIOTR KOSMATY*

22–26.05.2023 r. w Ośrodku Szkolenia Ustawicznego i Współpracy Międzynarodowej Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury w Lublinie odbywała się kolejna edycja AIAKOS, tj. programu wymiany dla aplikantów sędziowskich i prokuratorских, a także nowo mianowanych sędziów i prokuratorów z państw członkowskich Unii Europejskiej. Program ten jest realizowany przez Europejską Sieć Szkolenia Kadr Wymiaru Sprawiedliwości (EJTN) we współpracy z Krajową Szkołą. W wiosennej sesji programu wzięło udział 23 aplikantów oraz młodych sędziów i prokuratorów m.in. z Hiszpanii, Chorwacji, Niemiec, Czech, Rumunii i Polski. Realizację programu wspierali aplikanci aplikacji sędziowskiej i prokuratorской Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury. W trakcie wymiany aplikanci zapoznawali się z praktycznymi aspektami wykonywania w Polsce zawodu sędziego i prokuratora, m.in. biorąc udział w rozprawach sądowych w Sądzie Okręgowym w Lublinie. Program obejmował również udział w sesjach edukacyjnych w Państwowym Muzeum na Majdanku w Lublinie. W ramach działań na rzecz promowania polskiej kultury uczestnicy programu AIAKOS odwiedzili Kazimierz Dolny nad Wisłą.

25–26.05.2023 r. w Ośrodku Szkolenia Ustawicznego i Współpracy Międzynarodowej Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury w Lublinie odbyło się coroczne wydarzenie pt. „Wymiana doświadczeń orzeczniczych sędziów Wydziałów Własności Intelektualnej”. W ramach spotkania sędziowie z całej Polski, orzekający w wydziałach własności intelektualnej, omawiali wybrane zagadnienia praktyki orzeczniczej w sprawach z zakresu własności intelektualnej, m.in. zbywalność prawa do wizerunku a zakres i odwołalność zgody, przedawnienie roszczeń OZZ z tytułu naruszenia praw autorskich, inicjatywa dowodowa strony u.z.n.k. oraz środki ochrony

* Doktor nauk prawnych, prokurator Prokuratury Regionalnej w Krakowie, Rzecznik Prasowy KSSiP, Kierownik Wydawnictwa KSSiP; ORCID: 0000-0002-7257-3014.

zamawiającego dzieło autorskie. W wydarzeniu wzięli udział również zaproszeni goście, w tym Zastępca Prezesa Urzędu Patentowego RP Patrycja Czubowska oraz dr hab. Monika Rejda z Katedry Postępowania Cywilnego i Międzynarodowego Prawa Handlowego UMCS, ekspert z zakresu prawa ochrony konkurencji i konsumentów. Podczas spotkania uczestnicy wraz z Zastępcą Dyrektora Krajowej Szkoły, kierującym Ośrodkiem Szkolenia Ustawicznego i Współpracy Międzynarodowej dr hab. Marią Joanną Gondek omawiali również szczegóły porozumienia, które ma być zawarte pomiędzy Krajową Szkołą Sądownictwa i Prokuratury a Światową Organizacją Własności Intelektualnej (WIPO), w szczególności co do zakresu i form przyszłej współpracy.

26–27.05.2023 r. w Łodzi odbył się VII Międzynarodowy Kongres Psychiatrii Sądowej. Konferencja z udziałem ekspertów w tym sędziów, prokuratorów, adwokatów, psychiatrów, psychologów i seksuologów, dotyczyła szerokiego spektrum zagadnień psychiatrii sądowej, w tym środków zabezpieczających, poczytalności, przestępstw przeciwko wolności seksualnej, farmakoterapii oraz detencji sprawców niepoczytalnych. W wydarzeniu Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury reprezentował sędzia dr Janusz Konecki z Działu Badań i Analiz Ośrodka Szkolenia Ustawicznego i Współpracy Międzynarodowej KSSiP w Lublinie. W roli prelegentów wystąpili natomiast wykładowcy Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury: Kierownik Kliniki Psychiatrii Dorosłych Uniwersytetu Medycznego w Łodzi prof. Piotr Gałęcki, sędzia Sądu Apelacyjnego w Łodzi dr Krzysztof Eichstaedt, a także specjaliści psychiatrii: dr Sławomir Jakima oraz dr Maciej Kuśmierk.

29.05.2023 r. Zastępca Dyrektora Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury prokurator Prokuratury Krajowej prof. dr hab. Czesław P. Kłak wręczył aplikantowi, który nie przystąpił do procedury wyboru miejsc asesorskich, dyplom ukończenia aplikacji prokuratorskiej i dyplom złożenia egzaminu prokuratorskiego. Prof. dr hab. Czesław P. Kłak złożył gratulacje, podkreślając, że ukończenie aplikacji prokuratorskiej i złożenie egzaminu prokuratorskiego zamyka kolejny etap kariery zawodowej, otwierając możliwość podjęcia ważnej dla Rzeczypospolitej Polskiej służby prokuratorskiej.

30–31.05.2023 r. w Centrum Nauk Sądowych Uniwersytetu Warszawskiego odbyła się ogólnopolska konferencja naukowa „NEXTgenerationLAB – wyzwania dla kryminalistyki”, która poświęcona była nowym badaniom z zakresu biometrii, chemii i genetyki sądowej oraz praktycznemu wykorzystaniu najnowszych osiągnięć kryminalistyki w tych dziedzinach. Jej celem było promowanie nowych idei technologicznych i innowacji analitycznych, które stanowią inspirację dla rozwoju nauki, ale również są ważnym narzędziem w wykrywaniu przestępstw. W wydarzeniu wzięli udział światowej sławy biegli, prokuratorzy, funkcjonariusze służb mundurowych i pracownicy naukowcy. Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury reprezentował Zastępca Dyrektora Krajowej Szkoły kierujący Ośrodkiem Aplikacji Prokuratorskiej

prokurator Prokuratury Krajowej prof. dr hab. Czesław P. Kłak, który m.in. specjalizuje się w zakresie kryminalistyki (kryminalistyczna problematyka czynności procesowych, wersja śledcza, analiza kryminalna).

03.06.2023 r. w siedzibie Okręgowej Izby Lekarskiej w Krakowie odbyło się szkolenie zatytułowane „Jak uchronić się przed zarzutem naruszenia tajemnicy zawodowej i jak uniknąć pułapek RODO”. Wydarzenie dedykowane lekarzom – członkom Okręgowej Izby Lekarskiej w Krakowie jest kontynuacją cyklu szkoleń z zakresu prawnych aspektów działalności medycznej. Szkolenie przeprowadził prokurator dr Piotr Kosmaty z Ośrodka Aplikacji Prokuratorskiej Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury, Kierownik Wydawnictwa Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury oraz Rzecznik Prasowy KSSiP. W ramach współpracy Ośrodka Aplikacji Prokuratorskiej z Okręgową Izbą Lekarską w Krakowie przewidziano dalsze szkolenia: „Stosowania przymusu bezpośredniego w stosunku do pacjenta” oraz „Dokumentacji lekarskiej jako środka dowodowego”.

05.06.2023 r. Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury odwiedzili studenci z Koła Nauk Penalnych „Scientia Nobilitat” działającego przy Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie. Gościom przedstawiono zasady organizacji i funkcjonowania Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury, w tym dotyczące przebiegu aplikacji sędziowskiej i prokuratorskiej. Ponadto w trakcie prezentacji bazy dydaktycznej Szkoły przybliżono metody i formy kształcenia aplikantów. Krajową Szkołę reprezentował prokurator dr Piotr Kosmaty Rzecznik Prasowy KSSiP, Kierownik Wydawnictwa KSSiP.

05-06.06.2023 r. w siedzibie KSSiP w Krakowie odbyła się międzynarodowa konferencja pt. „Przeciwdziałanie i zapobieganie procederowi handlu ludźmi”, zorganizowana przez Akademię Prawa Europejskiego (ERA) we współpracy z Krajową Szkołą Sądownictwa i Prokuratury, Organizacją Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE), Państwową Agencją ds. Zwalczenia Handlu Ludźmi (ANITP) oraz La Strada International. Konferencja była skierowana do sędziów, prokuratorów, funkcjonariuszy organów ścigania oraz przedstawicieli organizacji pozarządowych z państw członkowskich UE. Językiem roboczym konferencji był język angielski z tłumaczeniem symultanicznym na język polski. Wydarzenie odbywało się w ramach projektu współfinansowanego przez Komisję Europejską, koordynowanego przez Akademię Prawa Europejskiego (ERA), pt. „Countering Trafficking in Human Beings: Measures to Intensify Investigations and Prosecutions, Disrupt the Financial Business Model and Enhance Financial Investigations and Intensify Preventive Initiatives”. Partnerami projektu były szkoły wymiaru sprawiedliwości z Austrii, Bułgarii, Hiszpanii, Polski oraz Portugalii. Konferencja w Krakowie miała na celu analizę problematyki przeciwdziałania procederowi handlu ludźmi, a także sposobów ograniczania i osłabiania skali tego zjawiska. Podczas wydarzenia zaprezentowano metody zapobiegania wykorzystywaniu przez sprawców, nowych narzędzi,

zwłaszcza w cyberprzestrzeni, a także omówiono kroki podejmowane przez państwa UE i organizacje międzynarodowe w celu przeciwdziałania i zapobiegania handlowi ludźmi z perspektywy stosowania i egzekwowania prawa.

05-09.06.2023 r. w Niemieckiej Akademii Sędziowskiej w Trewirze odbyło się międzynarodowe seminarium, pt. „Wirtualna rzeczywistość w szkoleniu sędziów” (ang. „Virtual reality in judicial training”). Wydarzenie zostało zorganizowane przez Europejską Sieć Szkolenia Kadr Wymiaru Sprawiedliwości (EJTN) we współpracy z Krajową Szkołą. Było to pierwsze w historii szkolenie metodyczne EJTN z wykorzystaniem techniki VR. Podczas szkolenia uczestnicy wzięli udział w warsztatach, w trakcie których zapoznali się z technikami kreowania prezentacji panoramicznych, wykonywaniem zdjęć 360°, metodami generowania zdjęć panoramicznych za pośrednictwem stron internetowych wykorzystujących sztuczną inteligencję oraz sposobami tworzenia interaktywnych elementów w prezentacjach i tzw. wirtualnych spacerach. W czasie prowadzonych warsztatów uczestnicy aktywnie korzystali z gogli VR, a także kamery sferycznej. Warsztaty były prowadzone przez ekspertów z Polsko-Japońskiej Akademii Technik Komputerowych w Warszawie (PJATK): Kierownika Katedry Multimediów dr. hab. inż. Krzysztofa Szklanego oraz Marcina Wichrowskiego. W trakcie szkolenia przedstawiciel KSSiP Dariusz Szawurski-Radetz z Działu Współpracy Międzynarodowej zaprezentował uczestnikom przebieg prac nad wdrażaniem narzędzi związanych z wirtualną rzeczywistością do działalności szkoleniowej Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury oraz podstawy porozumienia i zakres współpracy pomiędzy Krajową Szkołą a Polsko-Japońską Akademią Technik Komputerowych w Warszawie.

15.06.2023 r. w Teatrze Groteska w Krakowie odbyła się konferencja naukowa Polskiego Towarzystwa Prawa Medycznego, której tematem były różne aspekty przemocy domowej. 22.06.2023 r. wchodzi w życie duża nowelizacja ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, której celem jest dostosowanie regulacji do obecnych wyzwań. Podczas wydarzenia prelegenci poruszali szereg problemów związanych z obecnymi regulacjami, jak i nowymi wkrótce wchodzącymi w życie. Uczestnicy konferencji starali się znaleźć odpowiedź na pytanie, czy w polskiej przestrzeni prawnej funkcjonuje skuteczny system przeciwdziałania przemocy domowej. Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury reprezentował prokurator dr Piotr Kosmaty Rzecznik Prasowy KSSiP oraz Kierownik Wydawnictwa KSSiP, który wygłosił referat zatytułowany „Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy domowej”.

16.06.2023 r. w Ośrodku Szkolenia Ustawicznego i Współpracy Międzynarodowej Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury w Lublinie odbyła się konferencja pt. „Zadośćuczynienie z tytułu śmierci osoby najbliższej. Aktualne tendencje orzecznicze i próba standaryzacji”. Konferencję otworzyła Zastępca Dyrektora Krajowej Szkoły dr hab. Maria Joanna Gondek kierujący Ośrodkiem Szkolenia Ustawicznego i Współpracy Międzynarodowej, a w roli moderatorów wystąpili: Prezes SN prof.

dr. hab. Joanna Misztal Konecka, kierująca pracami Izby Cywilnej, Kierownik Katedry Postępowania Cywilnego KUL, dr. hab. Beata Janiszewska z Katedry Prawa Cywilnego Uniwersytetu Warszawskiego oraz sędzia Sądu Apelacyjnego w Łodzi dr. Michał Kłós. Konferencja stanowiła podsumowanie realizacji projektu badawczego Działu Badań i Analiz Krajowej Szkoły pt. „Standaryzacja wysokości zadośćuczynień za krzywdę spowodowaną śmiercią osoby najbliższej (art. 446 § 4 k.c.)”. W ramach projektu zespół ekspertów, w skład którego weszli m.in. dr. hab. Jakub Pokrzywniak, prof. UAM, dr. hab. Agnieszka Pyrzyńska, prof. UAM z Katedry Prawa Cywilnego, Handlowego i Ubezpieczeniowego UAM, dr. hab. Wacław Bąk, prof. KUL z Katedry Psychologii Osobowości KUL oraz sędziowie sądów powszechnych, pod przewodnictwem sędziego Sądu Okręgowego w Lublinie, Kierownika Działu Badań i Analiz KSSiP dr. hab. Pawła Zdanikowskiego opracowywał zagadnienia dotyczące klasyfikacji oraz zależności czynników wpływających na wysokość zadośćuczynienia przyznawanego w sprawach o zadośćuczynienie z tytułu śmierci osoby najbliższej. Konferencja podzielona była na trzy części. W pierwszej omówiono problematykę orzecznictwa sądów powszechnych i Sądu Najwyższego w zakresie zadośćuczynień, w tym zagadnienia standaryzacji zadośćuczynień w aspekcie komparatystycznym. Druga część konferencji dotyczyła kwestii postępowania w sprawie o zadośćuczynienie z tytułu śmierci osoby najbliższej, w ramach której zaprezentowano m.in. raport z badań empirycznych przeprowadzonych na podstawie analizy akt w tego typu sprawach. Ostatni panel poświęcony został dyskusji na temat możliwości standaryzacji wysokości przyznawanych zadośćuczynień z tytułu śmierci osoby najbliższej, zwłaszcza w świetle zasad niezawisłości sędziowskiej oraz indywidualizacji zadośćuczynienia za doznaną krzywdę.

W czasie wydarzenia zaprezentowano również narzędzie informatyczne wspierające orzekanie o wysokości zadośćuczynienia z tytułu śmierci osoby najbliższej, które powstało w ramach projektu i zostało opracowane w całości przez Dział Badań i Analiz Krajowej Szkoły.

17.06.2023 r. w siedzibie Okręgowej Izby Lekarskiej w Krakowie odbyło się szkolenie zatytułowane „Dokumentacja medyczna jako niemy świadek w sprawach o odszkodowania z tytułu błędów medycznych”. Wydarzenie dedykowane lekarzom – członkom Okręgowej Izby Lekarskiej w Krakowie – jest kontynuacją cyklu szkoleń z zakresu prawnych aspektów działalności medycznej. Szkolenie przeprowadził prokurator dr Piotr Kosmaty z Ośrodka Aplikacji Prokuratorskiej KSSiP, Kierownik Wydawnictwa KSSiP oraz Rzecznik Prasowy KSSiP. W ramach współpracy Ośrodka Aplikacji Prokuratorskiej z Okręgową Izbą Lekarską w Krakowie dotychczas przeprowadzono szkolenia dotyczące stosowania przymusu bezpośredniego w stosunku do pacjenta, tajemnicy lekarskiej oraz lekarza w procesie karnym.

19.06.2023 r. w Jarosławiu odbyła się ogólnopolska konferencja naukowa „Nowe regulacje prawne w zwalczaniu zjawiska przemocy domowej”. Jej pomysłodawcą

i głównym organizatorem był Pełnomocnik Rządu ds. Równego Traktowania, zaś jej adresatami przedstawiciele świata nauki, kuratorzy sądowi, funkcjonariusze policji, pracownicy pomocy społecznej, członkowie zespołów interdyscyplinarnych, a także przedstawiciele organizacji społecznych. Wydarzenie odbyło się w ramach cyklu ogólnopolskich konferencji naukowych poświęconych problematyce przeciwdziałania przemocy domowej, w związku z nowelizacją ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. W konferencji wziął udział Zastępca Dyrektora Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury kierujący Ośrodkiem Aplikacji Prokuratorskiej prokurator Prokuratury Krajowej prof. dr hab. Czesław P. Kłak, który wygłosił referat nt. „Przestępstwo znęcania się nad osobą najbliższą a odpowiedzialność za przemoc domową” oraz prokurator dr Piotr Kosmaty, Kierownik Wydawnictwa i Rzecznik Prasowy KSSiP, który omówił problematykę odpowiedzialności za przemoc domową z perspektywy prokuratora.

22.06.2023 r. w Komendzie Wojewódzkiej Policji w Rzeszowie odbyło się kolejne spotkanie z cyklu szkoleń realizowanych w ramach doskonalenia zawodowego funkcjonariuszy policji, poświęconego zmianom w przepisach prawa karnego materialnego i procesowego. Podczas szkolenia i narady pionu kryminalnego podkarpackiej policji omówione zostały zagadnienia związane z przestępczością ekonomiczną i środowiskową. W wydarzeniu wziął udział Zastępca Dyrektora Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury kierujący Ośrodkiem Aplikacji Prokuratorskiej prokurator Prokuratury Krajowej prof. dr hab. Czesław P. Kłak, który omówił m.in. praktyczne aspekty wykrywania i ścigania przestępstwa nielegalnego transportowania odpadów oraz prokurator dr Rafał Łyżwa – Kierownik Działu Dydaktycznego Ośrodka Aplikacji Prokuratorskiej Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury, który poddał szczegółowej analizie zagadnienia związane z przestępczością środowiskową. W ramach pytań przedstawiciele Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury odnieśli się m.in. do odpowiedzialności karnej za zanieczyszczanie środowiska w świetle nowych uregulowań prawnych, a także do problematyki zbiegu przestępstw przeciwko środowisku i przeciwko życiu oraz zdrowiu. Komenda Wojewódzka Policja w Rzeszowie we współpracy merytorycznej z Ośrodkiem Aplikacji Prokuratorskiej Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury organizuje cykl szkoleń realizowanych w ramach doskonalenia zawodowego, dotyczących zmian w przepisach prawa karnego materialnego i procesowego. Instytucje współpracują także m.in. w obszarze organizacji praktyk aplikantów prokuratorskich w podkarpackich jednostkach policji i Laboratorium Kryminalistycznym Komendy Wojewódzkiej Policji w Rzeszowie.

15-16.06.2023 r. odbyło się Zgromadzenie Ogólne Europejskiej Sieci Szkolenia Kadr Wymiaru Sprawiedliwości (The European Judicial Training Network (EJTN)). Zgromadzenie odbyło się w Sztokholmie w Szwecji i było wydarzeniem o największej frekwencji w historii EJTN. Uczestniczyło w nim łącznie 150 osób reprezentujących członków EJTN, członków stowarzyszonych, obserwatorów oraz Partnerów.

Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury reprezentowali Kierownik Działu Współpracy Międzynarodowej dr hab. Grzegorz Tylec i sędzia dr Aneta Michałek. Podczas sesji planarnych delegaci dokonali przeglądu działalności Sieci w 2022 r., w tym sprawozdań z działalności poszczególnych Grup Roboczych EJTN, przyjęli sprawozdanie Sekretarz Generalnej EJTN oraz dyskutowali o najważniejszych kwestiach, w tym o sprawozdaniu finansowym, reformie statutu EJTN oraz założeniach budżetowych na rok 2024. Zdefiniowano również najważniejsze kierunki i priorytety działalności EJTN na przyszły rok. Jednym z najważniejszych punktów wydarzenia było utworzenie nowej grupy roboczej ds. cyfryzacji. Grupa ma stanowić odpowiedź na potrzeby szkoleniowe członków EJTN, m.in. w zakresie rozwoju cyfrowego i cyberbezpieczeństwa, a także pojawiających się nowych technologii, takich jak sztuczna inteligencja (AI). Zgromadzenie Ogólne EJTN było również okazją dla przedstawicieli europejskich instytucji szkolących kadry wymiaru sprawiedliwości do zaprezentowania swoich poglądów na temat działalności EJTN oraz przyszłości szkolenia sędziów, prokuratorów i pracowników sądów w UE.

21–22.06.2023 r. w Instytucie Ekspertyz Sądowych im. prof. dr. Jana Sehna w Krakowie odbył się finał jubileuszowej XXV edycji Turnieju Wiedzy Kryminalistycznej dla Aplikantów im. Aleksandra Głazka. Turniej rozpoczęło wystąpienie Dyrektora Instytutu Ekspertyz Sądowych prof. dr. hab. Dariusza Zuby oraz Zastępcy Dyrektora Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury kierującego Ośrodkiem Aplikacji Prokuratorowskiej prokuratora Prokuratury Krajowej prof. dr. hab. Czesława P. Kłaka, w którym podkreślił, jak ważne jest to wydarzenie dla podniesienia kwalifikacji zawodowych przyszłych prokuratorów i sędziów, szczególnie, że na studiów prawniczych „kryminalistyka” nie jest co do zasady przedmiotem obowiązkowym. Honorowy Patronat nad Turniejem objęli Minister Sprawiedliwości, Prokurator Generalny Zbigniew Ziobro oraz I Zastępca Prokuratora Generalnego – Prokurator Krajowy Dariusz Barski. Finał Turnieju składał się z części teoretycznej oraz praktycznej. Dziesięcioro aplikantów KSSiP – dwoje z aplikacji sędziowskiej i ośmioro z aplikacji prokuratorowskiej – przez dwa dni zmagало się z przygotowanymi dla nich zadaniami. W pierwszym dniu rozwiązywali test z zakresu kryminalistyki, medycyny sądowej, psychiatrii i psychologii sądowej oraz sporządzali postanowienia o zasięgnięciu opinii – powołaniu biegłego, na podstawie przygotowanych akt sprawy z postępowania przygotowawczego. W drugim dniu turnieju zadaniem każdego z aplikantów było przeprowadzenie badania miejsca zdarzenia. W bieżącym roku inscenizacja przygotowana została na terenie siedziby instytutu i dotyczyła ujawnienia zwłok w pomieszczeniu garażowym. Wykonanie zadań oceniło pięcioosobowe Jury w składzie: dr Karol Borchólski – prokurator Prokuratury Okręgowej w Ostrołęce delegowany do Prokuratury Krajowej, Dariusz Dryjas – Prokurator Okręgowy w Kielcach, Jarosław Malinowski – prokurator Prokuratury Regionalnej w Warszawie, delegowany do Prokuratury Krajowej, Adam Zbieranek – Dyrektor Biura Prokuratora

Krajowego, prokurator Prokuratury Regionalnej w Warszawie delegowany do Prokuratury Krajowej. Zespołowi przewodniczył dr Grzegorz Ociecek – prokurator Prokuratury Krajowej w stanie spoczynku. Funkcję obserwatora turnieju z ramienia Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury pełnił prokurator dr Piotr Kosmaty, Rzecznik Prasowy oraz Kierownik Wydawnictwa KSSiP. Uroczystość ogłoszenia wyników i wręczenia nagród laureatom turnieju odbyła na Zamku Królewskim na Wawelu w dniu 23.06.2023 r. W uroczystości wzięli udział, m.in.: I Zastępca Prokuratora Generalnego, Prokurator Krajowy Dariusz Barski, Zastępca Prokuratora Generalnego do Spraw Wojskowych Przemysław Funiok, Zastępca Dyrektora KSSiP kierujący Ośrodkiem Aplikacji Prokuratorskiej prokurator Prokuratury Krajowej prof. dr hab. Czesław P. Kłak, Zastępca Dyrektora KSSiP ds. administracyjno-finansowych Anna Rajca, Zastępca Prokuratora Regionalnego w Krakowie Krzysztof Pijaj, Dziekan Okręgowej Rady Adwokackiej w Krakowie Aleksander Gut, a także prokuratorzy delegowani do KSSiP. W swoim wystąpieniu podczas uroczystości Prokurator Krajowy Dariusz Barski wskazał, że XXV Turniej Wiedzy Kryminalistycznej dla Aplikantów im. Aleksandra Głazka obchodzi swój „srebrny jubileusz”. W niezwykle wymagającej rywalizacji aplikanci mogą sprawdzić i zaprezentować swoją wiedzę z zakresu „kryminalistyki”. Prokurator Krajowy Dariusz Barski zaznaczył także, że przez ostatnie lata miał zaszczyt przewodniczyć pracom Jury, dlatego też turniej ten jest mu osobiście bardzo bliski. Z kolei Zastępca Dyrektora KSSiP kierujący Ośrodkiem Aplikacji Prokuratorskiej prokurator Prokuratury Krajowej prof. dr hab. Czesław P. Kłak w swoim wystąpieniu podczas uroczystości wskazał, że zajęcia z zakresu „kryminalistyki” i innych nauk sądowych dla aplikantów realizowane są w ścisłej współpracy z Instytutem Ekspertyz Sądowych, a także prowadzone są w ramach zajęć dodatkowych, organizowanych we współpracy z Kołem Naukowym Kryminalistyki i Nauk Sądowych. Podkreślił również, że w ramach reformy systemu kształcenia na aplikacji prokuratorskiej zwiększono zakres zajęć z taktyki i techniki kryminalistycznej, co ma służyć lepszemu przygotowaniu przyszłych prokuratorów do wykonywania zawodu. Zwycięzcą XXV edycji turnieju został Piotr Pyzio, aplikant XII rocznika aplikacji prokuratorskiej. Drugie miejsce zajęła Aleksandra Kasprzyk, aplikantka XIII rocznika aplikacji prokuratorskiej, zaś trzecie miejsce Mateusz Kiliński, aplikant XII rocznika aplikacji prokuratorskiej. Laureatom turnieju wręczono nagrody finansowe oraz rzeczowe, a wszyscy finaliści otrzymali upominki. Za zajęcie pierwszego miejsca nagrodę pieniężną w wysokości 10 000 złotych ufundował I Zastępca Prokuratora Generalnego, Prokurator Krajowy Dariusz Barski. Zastępca Prokuratora Generalnego do Spraw Wojskowych Przemysław Funiok ufundował nagrodę w wysokości 7000 złotych za zajęcie drugiego miejsca oraz 3000 złotych za zajęcie trzeciego miejsca. Dyrektor Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury Dariusz Pawłyszczko ufundował nagrody pieniężne w wysokości 7000 złotych – za zajęcie pierwszego miejsca, 5000 złotych – za zajęcie drugiego miejsca

oraz 3000 złotych – za zajęcie trzeciego miejsca. Organizatorzy turnieju mają pełne przekonanie, że wiedza zdobyta przez aplikantów w czasie jego trwania zaowocuje w ich przyszłej pracy zawodowej. Szczególne podziękowania należą się prokurator Małgorzacie Jarskiej z Ośrodka Aplikacji Prokuratorskiej, która odegrała aktywną rolę w organizacji i przebiegu turnieju.

29.06.2023 r. z inicjatywy Zastępcy Dyrektora Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury kierującego Ośrodkiem Aplikacji Prokuratorskiej prokuratora Prokuratury Krajowej prof. dr. hab. Czesława P. Kłaka zainaugurowany został w Krajowej Szkole cykl wykładów Koła Naukowego Kryminalistyki i Nauk Sądowych – jako zajęć dodatkowych dla aplikantów, uzupełniających system ich kształcenia. W imieniu Krajowej Szkoły słuchaczy powitała prokurator Agnieszka Kluczevska – Kierownik Sekcji kontroli jakości kształcenia Ośrodka Aplikacji Prokuratorskiej. Następnie głos zabrał PPReg. w stanie spoczynku Marek Rote – Opiekun Koła, który przedstawił cele i zadania koła, jednocześnie zachęcając aplikantów do wzięcia udziału w kolejnych zajęciach. Pierwszy wykład pt. „Entomologia. Co owady mówią o czasie śmierci” wygłosił dr hab. Szymon Konwerski z Wydziału Biologii Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, przybliżając wykorzystanie tej nauki m.in. w postępowaniu karnym oraz cywilnym, w tym do wykrywania przestępstw oraz typowania ich sprawców. Wykłady w ramach Koła Naukowego Kryminalistyki i Nauk Sądowych odbywać się będą co miesiąc do końca roku. Program koła wraz z tematami poszczególnych wykładów znajduje się na stronie KSSiP w zakładce „Dla aplikantów”. W celu umożliwienia jak najszerszego uczestnictwa zajęcia będą również transmitowane on-line. W programie działalności koła przewidziano wiele interesujących tematów, takich jak np. „Psyche zbrodniarza”, „Portret psychologiczny nieznanego sprawcy”, „Daktyloskopia wczoraj i dziś”.

19–30.06.2023 r. odbyła się kolejna edycja Programu Wymiany dla sędziów i prokuratorów organizowana przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury we współpracy z Europejską Siecią Szkolenia Kadr Wymiaru Sprawiedliwości (EJTN). W tej edycji programu Krajowa Szkoła gościła kilkunastu sędziów i prokuratorów z różnych krajów Unii Europejskiej m.in. z Niemiec, Rumunii, Hiszpanii i Grecji. Uczestnicy podczas dwutygodniowego pobytu w Polsce odbyli szereg spotkań w różnych instytucjach centralnych związanych z polskim wymiarem sprawiedliwości oraz procesem legislacyjnym. Spotkania odbyły się m.in. w Kancelarii Prezydenta RP, Naczelnym Sądzie Administracyjnym, Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich oraz w Sądzie Najwyższym, gdzie zagraniczni sędziowie spotkali się z Prezes Sądu Najwyższego kierującą pracami Izby Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych dr hab. Joanną Lemańską. Wizyta ze strony Krajowej Szkoły była koordynowana przez sędzię Aleksandrę Klimkowską z Działu Współpracy Międzynarodowej. Drugi tydzień Programu Wymiany uczestnicy spędzili w poszczególnych sądach i jednostkach prokuratury na terenie całego kraju m. in. w Krakowie, Poznaniu i Wrocławiu,

gdzie pod opieką polskich sędziów i prokuratorów zapoznawali się z codziennym funkcjonowaniem polskiego systemu sądownictwa. Program Wymiany to flagowy program Europejskiej Sieci Szkolenia Kadr Wymiaru Sprawiedliwości EJTN, którego ideą jest zapoznawanie sędziów i prokuratorów z państw członkowskich UE z funkcjonowaniem obcych systemów sądownictwa oraz wymiana doświadczeń i dobrych praktyk między przedstawicielami wymiarów sprawiedliwości UE. Polscy sędziowie i prokuratorzy mogą brać udział w zagranicznych Programach Wymiany na analogicznych zasadach. We wrześniu rozpocznie się nabór polskich uczestników na Program Wymiany EJTN, który będzie realizowany w 2024 r. Szczegóły dotyczące naboru będą publikowane na stronie internetowej pod adresem: <https://www.kssip.gov.pl/wspolpraca-miedzynarodowa/wydarzenia>

03.07.2023 r. w Komendzie Wojewódzkiej Policji w Rzeszowie odbyło się kolejne szkolenie z cyklu realizowanego w ramach doskonalenia zawodowego, dotyczącego zmian w przepisach prawa karnego materialnego i procesowego, tym razem poświęcone metodologii prowadzenia postępowań dotyczących błędów lekarskich oraz tajemnicy lekarskiej. Komenda Wojewódzka Policji w Rzeszowie wraz z Krajową Szkołą Sądownictwa i Prokuratury w Krakowie z inicjatywy Zastępcy Dyrektora Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury kierującego Ośrodkiem Aplikacji Prokuratorskiej prokuratora Prokuratury Krajowej prof. dr. hab. Czesława P. Kłaka organizuje cykl szkoleń dla funkcjonariuszy Policji pionu kryminalnego, w tym realizujących czynności dochodzeniowo-śledcze. Celem szkoleń jest omówienie najistotniejszych zmian w przepisach prawa karnego materialnego i procesowego. Szkolenie rozpoczął insp. dr Piotr Zalewski Zastępca Komendanta Wojewódzkiego Policji w Rzeszowie, który przywitał zaproszonych prelegentów oraz przybliżył zagadnienia, które zostaną poruszone podczas szkolenia. Następnie głos zabrał prof. dr hab. Czesław P. Kłak oraz prokurator dr Piotr Kosmaty – Rzecznik Prasowy Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury. Podczas zajęć w formie wykładu uczestnikom szkolenia szczegółowo przedstawiono problematykę odpowiedzialności karnej lekarza, tajemnicy zawodów medycznych – ze szczególnym uwzględnieniem tajemnicy lekarskiej, wykorzystania dokumentacji medycznej w postępowaniu karnym oraz stosowania środków przymusu bezpośredniego wobec pacjentów. W ramach pytań rozważano m.in. charakter i zakres zakazu dowodowego z art. 199 k.p.k. (tajemnica biegłego, tajemnica udzielającego pomocy medycznej). Podczas szkolenia – ostatniego przed przerwą wakacyjną – podsumowano dotychczasowe wspólne przedsięwzięcia. Prof. dr hab. Czesław P. Kłak przedstawił aktualne problemy wynikające z orzecznictwa sądowego – dotyczące prawa karnego materialnego i procesowego, m.in. odnoszące się do społecznej szkodliwości czynu, strony podmiotowej przestępstwa, przyczynienia się pokrzywdzonego do popełnienia czynu zabronionego – w kontekście przypisania odpowiedzialności sprawcy. W ramach tej części szkolenia analizie poddano także wybrane prawomocnie zakończone sprawy karne, pod kątem

wskazania błędów w zakresie zastosowania przepisów prawa karnego materialnego. Współpraca Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury z Komendą Wojewódzką Policji w Rzeszowie nie ogranicza się wyłącznie do aktywności szkoleniowej. Obejmuje przede wszystkim organizację praktyk dla aplikantów prokuratorskich w jednostkach policji, których kolejna edycja odbędzie się we wrześniu.

13.07.2023 r. w Ministerstwie Rodziny i Polityki Społecznej odbyła się debata „STOP przemocy”, podczas której dyskutowano o zmianach w przepisach dotyczących przeciwdziałania przemocy domowej, a także konkretnych przykładach działań w tym zakresie. Gospodarzem wydarzenia była wiceminister Anna Schmidt, Pełnomocnik Rządu ds. Równego Traktowania, która zaapelowała o reagowanie na każdy przypadek przemocy. W debacie na zaproszenie wiceminister uczestniczyli ponadto: Rzecznik Praw Dziecka Mikołaj Pawlak, Rzecznik Prasowy Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury, prokurator dr Piotr Kosmaty, nadkomisarz Marta Świniecka z Komendy Głównej Policji i Piotr Grudziński dyrektor Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie we Włocławku. Pani wiceminister Schmidt zwróciła uwagę, że do przemocy dochodzi nie tylko w rodzinie, ale także w związkach partnerskich, nieformalnych lub konkubinatach. Dlatego rozszerzony został katalog możliwych ofiar i sprawców. Ponadto podkreśliła, że bardzo ważne jest, by osoba doznająca przemocy czuła podmiotowość i okazaną jej troskę. W tym celu powołano grupy diagnostyczno-pomocowe. Z kolei sprawcy będą musieli poddać się nowemu rodzajowi terapii – podczas programów psychologiczno-terapeutycznych. Rzecznik Praw Dziecka Mikołaj Pawlak zwrócił uwagę, że w nowych rozwiązaniach dzieci, będące świadkami przemocy, są traktowane jako jej uczestnicy. Prokurator Piotr Kosmaty stwierdził, że nowa ustawa daje prokuraturze szerokie instrumenty prawne do walki z przemocą domową. Zauważył jednak, że pełny sukces zależy od nas wszystkich i wzrostu świadomości społecznej, związanej z tymi problemami. Nadkomisarz Marta Świniecka zauważyła, że przeciwdziałanie przemocy domowej wpisuje się w podstawowe zadania policji. Uzupełniła, że teraz dochodzą nowe obowiązki, podczas których duże znaczenie będą miały działania dzielnicowych, a także grup diagnostyczno-pomocowych. Piotr Grudziński dyrektor MOPR we Włocławku, a równocześnie reprezentant stowarzyszenia samorządowych ośrodków pomocy społecznej, podniósł konieczność lepszej współpracy wszystkich służb, składających się na system przeciwdziałania przemocy.

15.07.2023 r. w siedzibie Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury w Krakowie odbyła się uroczysta inauguracja IV rocznika aplikacji uzupełniającej prokuratorskiej, podczas której Zastępca Dyrektora Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury kierujący Ośrodkiem Aplikacji Prokuratorskiej prokurator Prokuratury Krajowej prof. dr hab. Czesław P. Kłak odebrał ślubowanie od aplikantów. Podczas uroczystości kierownictwo Krajowej Szkoły reprezentował również Zastępca Dyrektora Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury kierujący Ośrodkiem Aplikacji

Sędziowskiej sędzia Robert Pelewicz, Kierownik Działu Praktyk i Spraw Aplikantów Ośrodka Aplikacji Prokuratorskiej prokurator Alina Galica oraz Kierownik Wydawnictwa i Rzecznik Prasowy Krajowej Szkoły prokurator dr Piotr Kosmaty. W uroczystości wzięli udział m.in.: prokurator Prokuratury Krajowej Beata Sobieraj-Skonieczna – Zastępca Prokuratora Krajowego; prokurator Barbara Kapera – Zastępca Prokuratora Regionalnego w Krakowie; prokurator Bożena Jaworek-Kaziród – Zastępca Prokuratora Regionalnego w Katowicach; prokurator Mirosław Jezierski – reprezentujący Prokuratora Regionalnego w Szczecinie; nadinsp. Dariusz Matusiak – Komendant Wojewódzkiej Policji w Rzeszowie; insp. Jarosław Gałuszka – Komendant Szkoły Policji w Katowicach; podisnp. Władysław Wojtyczka – Naczelnik Laboratorium Kryminalistycznego Komendy Wojewódzkiej Policji w Krakowie, a także sędziowie i prokuratorzy delegowani do Krajowej Szkoły oraz jej pracownicy. W przemówieniu okolicznościowym Zastępca Prokuratora Krajowego Beata Sobieraj-Skonieczna – w imieniu Prokuratora Krajowego Dariusza Barskiego i swoim własnym – pogratulowała aplikantom złożenia egzaminu ustnego na aplikację uzupełniającą, podkreślając jego konkursowy charakter i bardzo wysokie wymagania kwalifikacyjne, zwracając także uwagę na znaczenie przygotowania merytorycznego do podjęcia obowiązków aplikanta. Zastępca Prokuratora Krajowego zaznaczyła również, że aplikanci zdobywać będą w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury niezbędną wiedzę teoretyczną, jak też umiejętności praktyczne, które przygotować ich mają do podjęcia i pełnienia służby prokuratorskiej, podkreślając że służba ta ma szczególne znaczenie dla Państwa. W ramach inauguracji wykład wygłosił Zastępca Dyrektora Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury kierujący Ośrodkiem Aplikacji Prokuratorskiej prof. dr hab. Czesław P. Kłak nt. „Model aplikacji uzupełniającej prokuratorskiej z perspektywy przygotowania do zawodu prokuratora”, prezentując aktualne założenia do programu aplikacji uzupełniającej prokuratorskiej i sam program, w szczególności zwracając uwagę na cele i efekty kształcenia, a także metody, w oparciu o które odbywa się cały proces kształcenia. Prof. dr hab. Czesław P. Kłak zwrócił uwagę na sekwencyjność kształcenia, obejmującą zajęcia szkoleniowe i praktykę, które łącznie tworzą całość i przygotować mają do podjęcia służby prokuratorskiej, a wcześniej – do złożenia egzaminu prokuratorskiego.

04–07.07.2023 r. w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury w Krakowie odbył półfinał międzynarodowego konkursu wiedzy prawniczej THEMIS. Konkurs został zorganizowany przez Europejską Sieć Szkolenia Kadr Wymiaru Sprawiedliwości we współpracy z Krajową Szkołą Sądownictwa i Prokuratury. Półfinał D był poświęcony tematyce związanej z etyką zawodu sędziego i prokuratora. W ramach konkursu każda z zakwalifikowanych drużyn przygotowywała pracę pisemną na temat przewodni konkursu. Podczas samego półfinału drużyny zaprezentowały swoje prace przed członkami jury, w skład którego wchodził: Christa Christensen (Wielka Brytania), Cristina San Juan Serrano (UNODC) oraz Goran Selanec (Chorwacja), a następnie

odpowiadały na pytania zadawane przez inne drużyny oraz członków jury. W półfinale THEMIS odbywającym się w Krajowej Szkole wzięło udział w sumie 10 drużyn narodowych: Czechy, Niemcy, Grecja, Francja, Węgry, Włochy, Holandia, Mołdawia, Serbia, oraz Rumunia. Pierwsze miejsce w półfinale D zajęła drużyna z Holandii, przed drużynami z Francji (II miejsce) i Grecji (III miejsce). Do wielkiego finału, który odbędzie się w grudniu w Bukareszcie, awansowały dwie pierwsze drużyny, tj. Holandia i Francja. Składamy serdeczne gratulacje wszystkim uczestnikom konkursu THEMIS oraz ich opiekunom za wykonaną pracę i ogromne zaangażowanie, a drużynom finałowym życzymy dalszych sukcesów.

Minister Edukacji i Nauki przyznał Kwartalnikowi Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury 70 pkt, przypisując dyscyplinę naukową: nauki prawne (Komunikat Ministra Edukacji i Nauki z dnia 17.07.2023 r. w sprawie wykazu czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych, L.p. nr 32404, Unikatowy Identyfikator Czasopisma: 201247). Podwyższenie punktacji czasopisma z 40 na 70 punktów dowodzi, że zmiany wprowadzone w roku 2021 i kontynuowane w roku 2022 oraz 2023, m.in. polegające na rozszerzeniu profilu czasopisma, wprowadzeniu rygorystycznych standardów wydawniczych i etycznych, poszerzeniu grona stałych recenzentów, pozyskaniu nowych Autorów publikacji, zyskały uznanie i sprawiły, że uzyskaliśmy taką samą liczbę punktów, jak renomowane periodyki prawnicze. W 2022 r. wprowadzono m.in. rozbudowany wzór recenzji, w którym rozszerzono zakres oceny merytorycznej każdego artykułu skierowanego do publikacji, przygotowany według najbardziej wymagającego wzorca. Kwartalnik ma obecnie taką samą punktację jak funkcjonujące od wielu lat na rynku wydawniczym „Przegląd Legislacyjny” czy też „Prokuratura i Prawo”. Dowodzi to solidnej, mocnej pozycji naukowej naszego periodyku, która systematycznie wzrasta, a jednocześnie nie jest kwestionowana przez środowisko naukowe, czego wyrazem są chociażby liczne zgłoszenia materiałów do opublikowania na łamach kwartalnika. Zainteresowanie publikowaniem w naszym czasopiśmie systematycznie wzrasta. Nowa punktacja dla kwartalnika mobilizuje do dalszej, jeszcze bardziej wyężonej pracy nad jego kształtem i treścią, której finałem powinno być kolejne podniesienie punktacji. Zapraszamy do współpracy i publikowania na łamach periodyku. Zaproszenie kierujemy nie tylko do przedstawicieli nauki prawa, ale także do praktyków, których głos w debacie prawniczej jest niezwykle cenny. To właśnie nasz kwartalnik – przy zachowaniu wymogów rzetelności naukowej i publikacyjnej – ma umożliwić udział w dyskursie prawniczym przedstawicielom szeroko rozumianego wymiaru sprawiedliwości.

„Aktualne problemy cyberbezpieczeństwa i cyberprzestępczości” to temat III Podkarpackiego Kongresu Cyberbezpieczeństwa, który odbył się po raz kolejny w siedzibie Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego w Rzeszowie. Wydarzenie otworzyła Wicewojewoda Podkarpacki Jolanta Sawicka oraz przewodniczący Komitetu

Naukowego Kongresu prof. dr hab. Czesław P. Kłak – prokurator Prokuratury Krajowej, Zastępca Dyrektora Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury oraz Dyrektor Ośrodka Kryminalistyki i Nauk Sądowych, a także Kierownik Katedry Prawa Karnego, Kryminologii i Postępowania Karnego Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. W konferencji wzięli udział przedstawiciele środowiska naukowego m.in. z Warszawy, Krakowa, Lublina, Torunia, Bydgoszczy oraz Kielc, a także sędziowie, prokuratorzy, w tym wykładowcy Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury oraz funkcjonariusze służb mundurowych i pracownicy administracji rządowej. Wykład inauguracyjny nt. „Przestępstwo naruszenia intymności seksualnej” wygłosił prof. dr hab. Czesław P. Kłak, zwracając szczególną uwagę na zakres kryminalizacji, a także na aspekt kryminologiczny. W ramach Kongresu przedstawiono m.in. referaty nt.: „Konstytucyjna ochrona godności człowieka w cyberprzestrzeni” (SSA prof. dr hab. Katarzyna Kaczmarczyk-Kłak, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, wykładowca Krajowej Szkoły); „Granice swobody wypowiedzi na portalach społecznościowych na tle rozwiązań niemieckich” (prof. dr hab. Piotr Zakrzewski, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, wykładowca Krajowej Szkoły); „Kradzież wizerunku w internecie jako naruszenie dobra osobistego” (SSO dr Marcin Dudzik, wykładowca Krajowej Szkoły); „Zasady prowadzenia przez pracodawcę monitoringu w zakładzie pracy” (SSO dr Beata Bury, wykładowca Krajowej Szkoły); „Przestępstwa internetowe z perspektywy orzecznictwa Sądu Najwyższego” (SSN prof. AKP dr Dariusz Kała, Akademia Kujawsko-Pomorska w Bydgoszczy, wykładowca Krajowej Szkoły); „Technologia deepfake – dobrodziejstwo rozwoju technologii czy współczesna puszcza Pandory” (insp. dr Piotr Zalewski, Zastępca Komendanta Wojewódzkiego Policji w Rzeszowie, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach). Wydarzenie zostało zorganizowane przez Wojewodę Podkarpackiego oraz Ośrodek Kryminalistyki i Nauk Sądowych i Katedrę Prawa Karnego, Kryminologii i Postępowania Karnego Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, przy aktywnym udziale merytorycznym wykładowców Krajowej Szkoły.

22.07.2023 r. w siedzibie Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury w Krakowie odbyła się uroczysta inauguracja IV rocznika aplikacji uzupełniającej sędziowskiej. W uroczystości wzięła udział Wiceminister Sprawiedliwości/Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości – sędzia Katarzyna Frydrych, Zastępca Dyrektora Departamentu Kadr i Organizacji Sądów Powszechnych i Wojskowych w Ministerstwie Sprawiedliwości – sędzia Małgorzata Tracz, Przewodniczący Zespołu Konkursowego do opracowania testu na konkurs na aplikację uzupełniającą sędziowską w 2023 r. – sędzia NSA Marian Wolanin, a także Przewodnicząca Komisji Konkursowej – sędzia NSA Anna Dumas Prezes Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie, sędzia Bartłomiej Migda – Prezes Sądu Okręgowego w Krakowie oraz wykładowcy Krajowej Szkoły: sędzia Piotr Bojarczuk, dr Jan Kil, sędzia Krystian

Marchwiak i sędzia Jarosław Wodzyński. Zastępca Dyrektora Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury kierujący Ośrodkiem Aplikacji Sędziowskiej sędzia Robert Pelewicz – w imieniu Dyrektora Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury sędziego SN Dariusza Pawłyszczę i swoim własnym – przywitał przybyłych na uroczystość gości, a następnie przedstawił informację obrazującą przebieg i wyniki rekrutacji na aplikację uzupełniającą sędziowską w 2023 r. Zasygnalizował cele i efekty kształcenia, a także metody, w oparciu o które odbywa się cały proces kształcenia. Podkreślił sekwencyjność kształcenia aplikantów sędziowskich, obejmującą zajęcia szkoleniowe i praktykę, które łącznie tworzą całość i przygotować mają do podjęcia służby sędziowskiej, a wcześniej do złożenia egzaminu sędziowskiego. W przemówieniu o licznościowym minister Katarzyna Frydrych – w imieniu Ministra Sprawiedliwości i swoim własnym – pogratulowała aplikantom wygrania konkursu na aplikację uzupełniającą sędziowską, podkreślając bardzo wysokie wymogi kwalifikacyjne i zwracając uwagę nie tylko na znaczenie przygotowania merytorycznego, ale i etycznego do podjęcia obowiązków aplikanta, asesora i sędziego. Minister zaznaczyła również, że aplikanci będą zdobywać w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury niezbędną wiedzę teoretyczną, jak też umiejętności praktyczne, które przygotować ich mają do podjęcia i pełnienia służby sędziowskiej, eksponując szczególne znaczenie tej służby dla funkcjonowania państwa. W następnej kolejności Zastępca Dyrektora Krajowej Szkoły sędzia Robert Pelewicz odebrał ślubowanie od 52 aplikantów, a minister Katarzyna Frydrych wręczyła aplikantkom listy gratulacyjne za osiągnięcie najlepszego wyniku w konkursie na aplikację uzupełniającą sędziowską: Mateuszowi Kargólowi – I miejsce w konkursie; Damianowi Doboszowi – II miejsce w konkursie; Dominice Komarek – III miejsce w konkursie.

22.07.2023 r. w Szkole Policji w Katowicach aplikanci XIV rocznika aplikacji prokuratorskiej wzięli udział w szkoleniu pt. „Zatrzymanie i środki przymusu bezpośredniego”. Wydarzenie zorganizowane zostało przez Szkołę Policji w Katowicach oraz Ośrodek Aplikacji Prokuratorskiej Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury. Była to I tura szkolenia, w której brało udział 35 aplikantów. W trakcie szkolenia zostali oni zapoznani m.in. z zasadami i technikami zatrzymania oraz obezwładniania osób, a także stosowania środków przymusu bezpośredniego w trakcie policyjnych interwencji. W pracowni do ćwiczeń z zakresu broni palnej i balistyki poruszono problematykę prawnokarną związaną z używaniem broni palnej przez funkcjonariuszy Policji, odnosząc omawiane kwestie do konkretnych wydarzeń. W ramach ostatniego bloku zajęć aplikanci wzięli udział w symulacji przeprowadzenia interwencji w stosunku do osoby niebezpiecznej z użyciem broni palnej – zajęcia te były przeprowadzone w specjalnie przystosowanym obiekcie do podejmowania interwencji w pomieszczeniach zamkniętych, umożliwiającym bieżącą obserwację poczynań uczestników szkolenia. Zajęcia przeprowadzili wykładowcy Zakładu Służby Kryminalnej oraz Zakładu Wyszkożenia Specjalnego Szkoły Policji

w Katowicach. Rozszerzona współpraca Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury oraz Szkoły Policji w Katowicach to inicjatywa Zastępcy Dyrektora Krajowej Szkoły kierującego Ośrodkiem Aplikacji Prokuratorskiej prokuratora prokuratury Krajowej prof. dr. hab. Czesława Kłaka.

Przypadające w dniu 24.07. Święto Policji jest okazją do organizacji uroczystości dla jego uczczenia. I tak już 19.07.2023 r. na placu Farnym w Rzeszowie odbyły się Wojewódzkie Obchody Święta Policji w Rzeszowie. W uroczystościach wziął udział Zastępca Dyrektora Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury kierujący Ośrodkiem Aplikacji Prokuratorskiej prokurator Prokuratury Krajowej prof. dr. hab. Czesław P. Kłak. Natomiast 27.07.2023 r. na Wawelu w Krakowie odbyły się małopolskie uroczystości z okazji Święta Policji. Podczas uroczystości Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury reprezentował prokurator dr Piotr Kosmaty, Rzecznik Prasowy KSSiP oraz Kierownik Wydawnictwa KSSiP. 28.07.2023 r. uroczyste obchody Święta Policji odbyły się na placu apelowym Szkoły Policji w Katowicach. W wydarzeniu wziął udział Zastępca Dyrektora Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury kierujący Ośrodkiem Aplikacji Prokuratorskiej prokurator Prokuratury Krajowej prof. dr. hab. Czesław P. Kłak. Ośrodek Aplikacji Prokuratorskiej intensywnie współpracuje z Komendami Wojewódzkimi Policji, m.in. w zakresie organizacji praktyk w laboratoriach kryminalistycznych i wydziałach dochodzeniowo-śledczych, jak również ze Szkołą Policji w Katowicach, gdzie organizowane są zajęcia dla aplikantów prokuratorskich, m.in. z zakresu stosowania środków przymusu bezpośredniego.

24.07.2023 r. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Andrzej Duda wręczył akty mianowania do pełnienia urzędu na stanowisku asesora sądowego. Nowo mianowani asesorzy sądowi złożyli wobec Prezydenta RP ślubowanie. W uroczystości uczestniczyła Przewodnicząca Krajowej Rady Sądownictwa sędzia Dagmara Pawelczyk-Woicka. Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury reprezentował Zastępca Dyrektora kierujący Ośrodkiem Aplikacji Sędziowskiej sędzia Robert Pelewicz.

30.08.2023 r. w dzienniku „Rzeczpospolita” ukazał się artykuł dotyczący Turnieju Kryminalistycznego organizowanego przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury.

31.08.2023 r. w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury przebywała delegacja Europejskiego Komitetu do spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT). Gościom przedstawiono zasady organizacji i funkcjonowania Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury, w tym dotyczące przebiegu aplikacji sędziowskiej i prokuratorskiej, a także kształcenia ustawicznego sędziów oraz prokuratorów. Ponadto w trakcie prezentacji bazy dydaktycznej Szkoły przybliżono metody i formy kształcenia aplikantów. Krajową Szkołę reprezentował prokurator dr Piotr Kosmaty Rzecznik Prasowy KSSiP, Kierownik Wydawnictwa KSSiP.

03.09.2023 r. odbył się największy w Polsce charytatywny bieg sztafetowy Poland Business Run, który jest organizowany od 2012 r. Już po raz szósty wyzwanie udziału w nim podjęli reprezentanci Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury. W tym roku Krajową Szkołę reprezentowały dwie drużyny: Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury w składzie: Tomasz Bigaj, Anna Rajca, Agnieszka Zdrojewicz, Agata Wolska, Łukasz Daniel oraz Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury 2.0 w składzie: Anna Chowan, Paweł Kmieciak, Piotr Kosmaty, Mariusz Kucharczyk, Marcin Szkotak. Poland Business Run miał formę pięcioosobowej sztafety. Każdy z 9 tys. zawodników zmierzył się w tym roku z dystansem 3,6 km. Start imprezy nastąpił o godz. 10.00. Uczestnicy rozpoczęli bieg na deptaku al. 3 Maja, na wysokości Stadionu Miejskiego im. Henryka Reymana. Trasa prowadziła wokół Błoni krakowskich. Każdy zawodnik drużyny miał do pokonania taką samą trasę, wiodącą deptakiem al. 3 Maja w kierunku Cichego Kącika, dalej chodnikiem i drogą dla rowerów wzdłuż ul. Piastowskiej, następnie ul. Na Błoniach, deptakiem al. Focha i deptakiem al. 3 Maja aż do strefy zmian, gdzie nastąpiło przekazanie pałeczki kolejnemu zawodnikowi. Fundusze zgromadzone w ramach wydarzenia pozwolą Fundacji Poland Business Run w zakupie protez i sprzętu ortopedycznego oraz w sfinansowaniu rehabilitacji dla podopiecznych. Tradycyjnie pomoc trafi również do beneficjentów z Małopolski. Wśród nich są m.in. krakowianin Zbigniew (po amputacji dłoni) i 9-letni Edgar z Karniowic w Małopolsce, który potrzebuje orczyki. Wszystkim reprezentantom Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury składamy serdeczne gratulacje.

Redakcja Kwartalnika Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury uprzejmie zaprasza przedstawicieli nauki, sędziów, prokuratorów, referendarzy sądowych, asystentów sędziów i prokuratorów, urzędników sądów i prokuratury, aplikantów aplikacji: sędziowskiej i prokuratorowskiej oraz przedstawicieli innych prawniczych grup zawodowych, do publikowania opracowań na łamach Kwartalnika.

Podstawowe informacje dla autorów

Objętość tekstów, przesyłanych w formie elektronicznej, w edytorze Word, nie powinna przekraczać 20 stron (1 strona – 1800 znaków) – w przypadku artykułów, materiałów szkoleniowych i debiutów oraz 10 stron w odniesieniu do pozostałych opracowań. Do publikacji należy dołączyć dane o autorze, a w szczególności: imię i nazwisko, informacje o statusie naukowym (posiadane stopnie, tytuły naukowe, ORCID) i zawodowym (nazwa instytucji zatrudniającej oraz zajmowane stanowisko), adres korespondencyjny, nr telefonu kontaktowego, ew. nr faksu, adres e-mail oraz streszczenie obejmujące główne tezy opracowania, a także bibliografię załącznikową.

Wszystkie przesłane materiały podlegają opracowaniu redakcyjnemu, z prawem zmiany tytułów, skrótów, poprawek stylistyczno-językowych i innych poprawek redakcyjno-technicznych.

Redakcja nie zwraca materiałów niezamówionych.

Materiały do publikacji należy przysyłać drogą elektroniczną na adres

e-mail: redakcja@kssip.gov.pl

Etyka publikacyjna i standardy wydawnicze

W Kwartalniku są wdrożone i stosowane procedury wypracowane przez *Committee on Publication Ethics (COPE)*.

Procedura recenzowania tekstów

Wszystkie materiały publikowane w Kwartalniku podlegają ocenie niezależnych recenzentów powołanych spoza jednostki naukowej, w której afiliowany jest autor artykułu. Autor lub autorzy publikacji i recenzenci nie znają swoich tożsamości. Nie są ujawniane nazwiska recenzentów poszczególnych publikacji. Redakcja Kwartalnika udostępnia na stronie internetowej listę współpracujących recenzentów.

Recenzja jest przedstawiana redakcji w formie pisemnej oraz elektronicznej i zawiera jednoznaczny wniosek recenzenta dotyczący dopuszczenia tekstu do publikacji lub jego odrzucenia. W przypadku wskazania przez recenzentów konieczności dokonania zmian, warunkiem publikacji tekstu jest ich dokonanie przez autora.

Procedura zabezpieczająca oryginalność publikacji (tzw. zapora *ghostwriting*)

W przypadku stwierdzenia przypadku *ghostwriting* (występuje wówczas, gdy ktoś wniósł wkład w powstanie publikacji, bez ujawnienia swojego udziału jako jeden z autorów lub bez wymienienia jego roli w podziękowaniach zamieszczonych w publikacji) lub *guest authorship* (występuje wówczas, gdy udział autora jest znikomy lub w ogóle nie miał miejsca, a pomimo to jest autorem/współautorem publikacji) redakcja powiadamia o tym fakcie instytucję zatrudniającą autora.

Więcej informacji na stronie internetowej Kwartalnika

www.kssip.gov.pl, zakładka: Działalność wydawnicza/Kwartalnik

ISSN 2083-7186

9 772083 718608 >